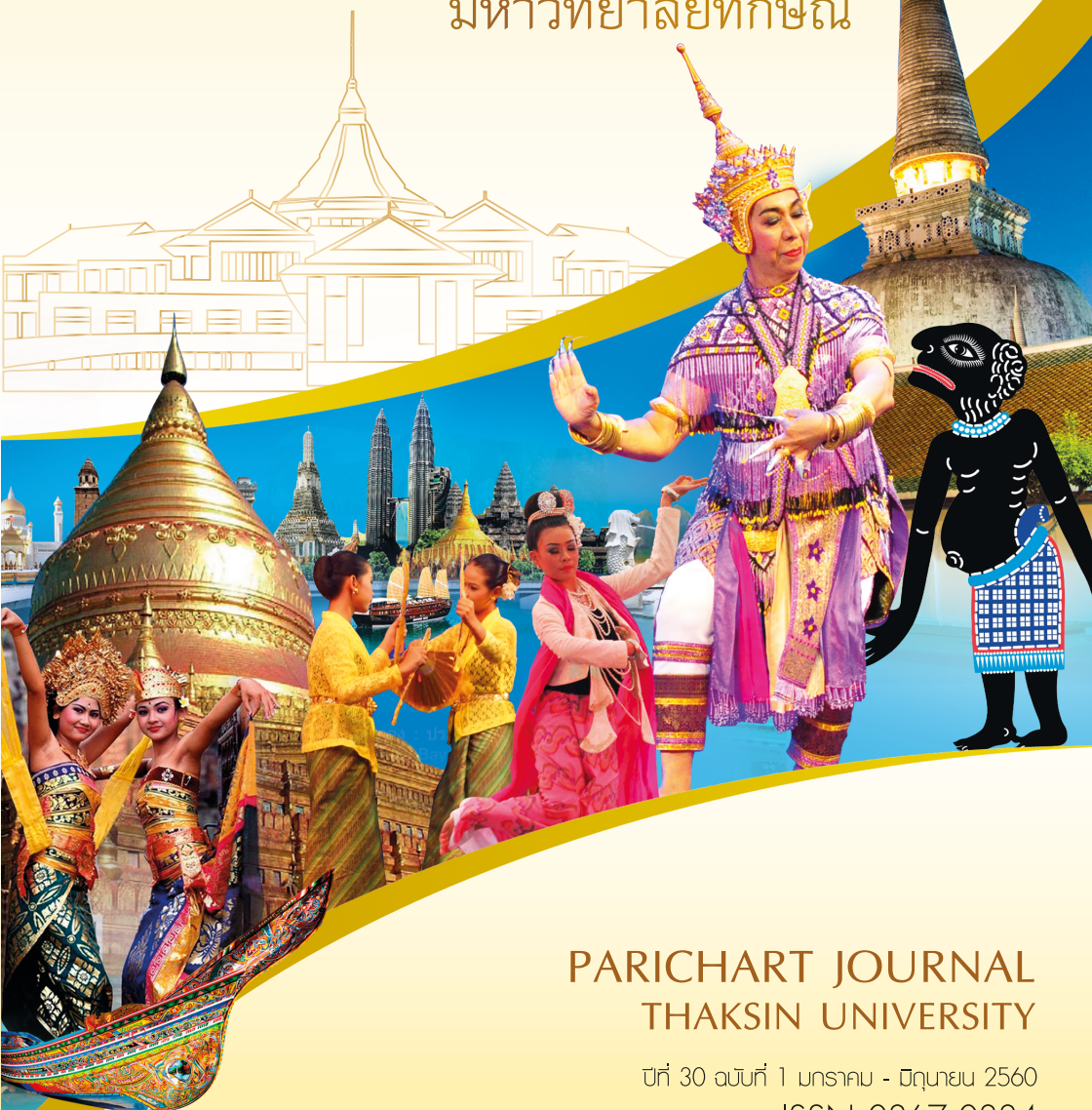

วารสาร

ปาริชาต

มหาวิทยาลัยทักษิณ

PARICHART JOURNAL
THAKSIN UNIVERSITY

ปีที่ 30 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2560

ISSN 0867-0884

วารสารปริชาต

PARICHART JOURNAL

ชื่อวารสาร

วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ
(Parichart Journal, Thaksin University)

เจ้าของ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ที่ปรึกษา

อธิการบดี

(รศ.ดร.วิชัย ชำนิ)

มหาวิทยาลัยทักษิณ

รองอธิการบดีวิชาการและวิจัย

(รศ.เกษม อัสวตธีรัตน์กุล)

มหาวิทยาลัยทักษิณ

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา

(อ.ดร.วันกล ธิษสุวรรณ์)

มหาวิทยาลัยทักษิณ

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

(รศ.ดร.ณฐพงศ์ จิตรนิรัตน์)

มหาวิทยาลัยทักษิณ

คณคมมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

(รศ.ดร.พรพันธุ์ เขมคุณาศัย)

มหาวิทยาลัยทักษิณ

บรรณาธิการประจำฉบับ

ผศ.ดร.พัชลินจ์ จินนุ่น

มหาวิทยาลัยทักษิณ

(E-mail : phatchalinj@hotmail.com)

กองบรรณาธิการ

ศ.ดร.ครองชัย หัตถา

มหาวิทยาลัยทักษิณ

ศ.ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ศ.ดร.อนุรักษ์ ปัญญาณวัฒน์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ศ.ชวน เพชรแก้ว

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

ศ.อำนวยการ ยัสโยธา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

ศ.อิทธิพล ตั้งโฉลก

มหาวิทยาลัยศิลปากร

รศ.ดร.โยธิน แสงวงศ์

มหาวิทยาลัยมหิดล

รศ.ดร.เลื้อชัย ศรีเงินยวง

มหาวิทยาลัยมหิดล

รศ.ดร.สมยศ พุ่มพัว

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

รศ.ดร.นิรันดร์ จุลทรัพย์

มหาวิทยาลัยทักษิณ

รศ.กรกฎ ทองชะโชค

มหาวิทยาลัยทักษิณ

ผศ.ดร.อรจันทร์ ศิริโชติ

มหาวิทยาลัยทักษิณ

ผศ.ดร.เกร็ดทราย วุฒิพงษ์

มหาวิทยาลัยทักษิณ

กองจัดการ

นางสาวอรกมล ไกรวงศ์	มหาวิทยาลัยทักษิณ
นางสาวพิมพ์ผดุงดา มณีวงศ์	มหาวิทยาลัยทักษิณ
นางรานี อาษาชำนาญ	มหาวิทยาลัยทักษิณ
นางสาวกัญญณ์ชัช เลียตริักษ์	มหาวิทยาลัยทักษิณ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยและบทความด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์ และนิติศาสตร์ของบุคลากรมหาวิทยาลัยทักษิณและหน่วยงานต่าง ๆ

2. เพื่อส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและสื่อกลางในการเสนอความคิดเห็นทางวิชาการ ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์ และนิติศาสตร์

กำหนดออก ปีละ 2 ฉบับ (ม.ค.-มิ.ย. และ ก.ค.-ธ.ค.)

จำนวนพิมพ์ 300 ฉบับ

การเผยแพร่

จัดจำหน่ายและสมัครสมาชิกมอบเป็นอภินันทนาการแก่ห้องสมุดของหน่วยงานรัฐ และเอกชน สถาบันการศึกษา

การบอกรับเป็นสมาชิก

ค่าสมาชิก ปีละ 200 บาท แจกชื่อที่อยู่พร้อมรณานัติหรือเช็คไปรษณีย์ส่งจ่าย กองจัดการวารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ ที่ทำการไปรษณีย์ ป่าพะยอม อ.ป่าพะยอม จ.พัทลุง 93210

การติดต่อ

กองจัดการวารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง

อ.ป่าพะยอม จ.พัทลุง 93210

โทรศัพท์/โทรสาร 0-7460-9600 ต่อ 7242, 0-7460-9655

E-mail : parichartjournal@gmail.com, research.tsu@gmail.com

ออกแบบและจัดพิมพ์

อาร์ตเวิร์ค แอนด์ มีเดีย

6 ถ.กระจ่างอุทิศ ต.หาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110

โทรศัพท์ 0-7423-0854 E-mail : hatyaifoto@gmail.com

บทความที่ตีพิมพ์ทุกเรื่องได้รับการตรวจความถูกต้องตามหลักวิชาการโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

อนึ่ง ทุกคนและองค์กรใด ๆ ที่ปรากฏในวารสารปาริชาติ เป็นความคิดเห็นของผู้เขียน

และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของคณะบรรณาธิการ

บทบรรณาธิการ

วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ ฉบับนี้เป็นวารสารปีที่ 30 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2560 มีบทความที่น่าสนใจทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จำนวน 12 เรื่อง ประกอบด้วยบทความพิเศษเรื่อง ประชาธิปไตยและพุทธศาสนา ของ กาญจนา เจริญสี บทความวิชาการ 2 เรื่อง ประกอบด้วยเรื่อง แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชา สังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของ วิภาพรรณ พินลา ที่มาและปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนในประเทศสหรัฐอเมริกา ของ ปพนธ์ ธีระพันธ์ บทความวิจัย 8 เรื่อง ประกอบด้วย เรื่อง วายุกุลิตนราธิวาส: องค์ความรู้ท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา ของ มะกาดาทิ หะยิตาและ สุธาสินี บุญญาพิทักษ์ เมธี ดิสวส์ดี แนวโน้มการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ในวิชาชีพครูช่าง อุตสาหกรรม (พ.ศ.2559-2569) ของ ศรัณญา ปานเจริญ สุนิสา ช่อแก้ว การจัดการห่วงโซ่อุปทานด้วยตัวแบบ SCOR ของผักสดที่ผ่านมาตรฐานการรับรองตามการผลิตทางการเกษตรที่ดีที่เหมาะสมในจังหวัดเชียงใหม่ ของ พัทธินันท์ สุภาพันธ์ เบญจพรรณ เอกะสิงห์ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างแผนกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจให้ ชาวนาทำนาแบบเปียกสลับแห้งโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา ชาวนา หมู่ที่ 1 บ้านหนองกรับ ต.หนองกุลา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก ของ บุษบา หินเฮวี่ ลลิตา จิตต์การุญ ปิ่นเลื่อนกับการสร้างอำนาจของ นักเลง โจร ไร่เสือ และผู้มีอิทธิพลในยุค บุกเบิกที่ทำกินของชุมชนแห่งหนึ่งแถบเทือกเขาบรรทัด ของ ณัฐกานต์ อภัสสกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังส่วนบุคคลด้านการอบรมเลี้ยงดูและประสบการณ์ความรุนแรง กับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี ของ เกษตรชัย และหิเมี เกิดถาวา บุญปรากฏ ความเปลี่ยนแปลงและการสร้างประชาธิปไตย ที่ชุมชนบ้านใต้ ของ ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ จรุญ หยุทอง บุญเลิศ จันทระ สิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็น สหภาพแรงงานของประเทศในกลุ่มสมาคมอาเซียน ของ วิสิษฐ เขาทอง กิตติพงศ์ หังสพฤกษ์ และบทปริทัศน์หนังสือ จำนวน 1 เรื่อง ปริทัศน์หนังสือ Marketing and Designing the Tourist Experience ของ ปริญญานา นาคปฐุม

ปีที่ผ่านมามีเหตุการณ์มากมายที่ส่งผลกระทบต่อคนไทยเอง และสังคมโลก เหตุการณ์ที่อยู่ในความทรงจำของปวงชนชาวไทยอย่างไม่มีวันรู้ลืม คือ การสวรรคตของ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2559 การสวรรคตของพระองค์สร้างความโศกเศร้าเสียใจให้แก่ ประชาชนชาวไทยเป็นยิ่งนัก รัฐบาลประกาศไว้ทุกข์ ถวายความอาลัยเป็นระยะเวลา 1 ปี ในขณะที่สำนักพระราชวังเปิดให้ประชาชนลงนามถวายความอาลัยได้ ณ ศาลา สหทัยสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง ประชาชนจากทั่วทุกสารทิศต่างพร้อมใจกันแต่งกาย

สุภาพไว้ทุกข์ เดินทางไปถวายสักการะเบื้องหน้าพระบรมฉายาลักษณ์พร้อมลงนามถวายความอาลัยอย่างต่อเนื่องโดยข้าพเจ้าและคณะวารสารปริชาต มหาวิทยาลัยทักษิณ ขอน้อมสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณตราบนิจนิรันดร์ นอกจากนี้ ประชาชนชาวไทยก็ต่างร่วมแสดงความยินดีในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระมหาพิชัยมงกุฎ บดินทรเทพยวรางกูร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 10 ทรงขึ้นครองราชย์เป็นลำดับถัดมา ข้าพระพุทธเจ้า นางสาวพัชลิน จินนุ่นและคณะวารสารปริชาต ขอพระราชทานถวายพระพรชัยมงคล ขอพระองค์ทรงพระเจริญ มีพระชนมายุยืนนาน

ปีที่ผ่านมาไปปีใหม่มาเยือนพร้อมกับการสร้างฝันบนศาลใจที่จะขับเคลื่อนวารสารปริชาตให้ก้าวสู่มาตรฐานระดับอาเซียน ซึ่งอาจต้องโหมกำลังกาย กำลังใจอย่างท่วมท้น ปลุกไฟฝันให้ลุกโชน โชติช่วงอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้วารสารไปสู่ฝั่งฝันที่หมาย ข้าพเจ้าเชื่อมั่นเหลือเกินว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นได้ เมื่อเราพยายาม ร่วมด้วยช่วยกัน จากการทำงานเป็นทีม และมีการสนับสนุน ผลักดันอย่างต่อเนื่องจากผู้บริหาร แม้วันนี้วารสารปริชาต จะได้รับการประเมินจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index-TCI) ให้เป็นวารสารกลุ่ม 1 (จนถึงพ.ศ. 2562) และผ่านการพิจารณารูปแบบบทความแล้วในเดือนพฤศจิกายนที่ผ่านมา แต่เราสัญญาว่าจะพัฒนาวารสารให้มีมาตรฐานที่สูงขึ้นอีก

ปีที่ผ่านมา มีผู้เขียนส่งบทความกันมาอย่างท่วมท้น ได้รับการตอบรับบ้าง ไม่ได้รับการตอบรับบ้างก็เป็นไปตามเงื่อนไขต่าง ๆ ข้าพเจ้าขอขอบคุณในความมุ่งมั่นตั้งใจทั้งในกลุ่มผู้เขียนและผู้อ่าน ที่ขยันเขียน ขยันเข้าไปอ่านข้อมูลในเว็บไซต์ และติดตามผลงานอย่างต่อเนื่อง ขอขอบคุณกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำงานกันอย่างแข็งขัน ขอขอบคุณทีมงานกองจัดการวารสาร และผู้บริหารที่ให้การสนับสนุนวารสารด้วยดีเสมอมา

ปีใหม่นี้ข้าพเจ้าขออวยพรให้ทุกท่านมีสุขภาพที่แข็งแรง มุ่งหมายสิ่งใดก็ขอให้ประสบความสำเร็จทุกประการ “สวัสดีปีใหม่ 2560”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พัชลิน จินนุ่น
บรรณาธิการประจำฉบับ

บทความพิเศษ

Democracy and Buddhism
Kanchana Ngourungsi

1

บทความวิชาการ

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะ
การคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21
วิภาพรรณ พินลา

13

ที่มาและปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกระทำผิดของเด็ก
และเยาวชนในประเทศสหรัฐอเมริกา
ปพนธีร์ ชีระพันธ์

35

บทความวิจัย

วายังกุลิตนราธิวาส: องค์ความรู้ท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา
มะกาดาฟี หะยีตาและ สุธาสิณี บุญญาพิทักษ์ เมธี ดิสวัสดิ์

51

แนวโน้มการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ในวิชาชีพครู
ช่วงอุตสาหกรรม (พ.ศ.2559-2569)
ศรัณญา ปานเจริญ สุนิสา ช่อแก้ว

75

การจัดการห่วงโซ่อุปทานด้วยตัวแบบ SCOR ของผักสดที่
ผ่านมาตรฐานการรับรองตามการผลิตทางการเกษตรดี
ที่เหมาะสมในจังหวัดเชียงใหม่
พัชรินทร์ สุภาพันธ์ เบญจพรรณ เอกะสิงห์

95

CONTENTS

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างแผนกลยุทธ์การสื่อสาร
เพื่อโน้มน้าวใจให้ชาวนาทำนาแบบเปียกสลับแห้ง โดยยึดหลัก
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา ชาวนา หมู่ที่ 1 บ้าน
หนองกรับ ต.หนองกุลา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก
บุษบา หินเระว้ ลลิตา จิตต์การุญ 121

ปีนเถื่อนกับการสร้างอำนาจของ นักเลง โจร ไอ้เสือ
และผู้มีอิทธิพลในยุคบุกเบิกที่ทำกินของชุมชนแห่งหนึ่ง
แถบเทือกเขาบรรทัด
ณัฐกานต์ อภาสกิจ 139

ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังส่วนบุคคลด้านการอบรมเลี้ยง
ดูและประสบการณ์ความรุนแรง กับพฤติกรรมความรุนแรง
ในคู่สมรสไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี
เกษตรชัย และหิ้ม เกิดถวา บุญปรากการ 161

ความเปลี่ยนแปลงและการสร้างประชาธิปไตยที่ชุมชนบ้านใต้
ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ จรุณ ทยูทอง บุญเลิศ จันทระ 185

สิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานของ
ประเทศในกลุ่มสมาคมอาเซียน
วิสิษฐ เขาทอง กิติพงศ์ หังสพฤกษ์ 217

บทปริทัศน์หนังสือ

Marketing and Designing the Tourist Experience

ปริญญานา นาคปทุม 237

มหาวิทยาลัยสมบูรณแบบ ที่ผลิตบัณฑิต พัฒนากำลังคน
วิจัยและบริการวิชาการ เพื่อรับใช้สังคมท้องถิ่นได้
ประเทศชาติ และอาเซียน
ให้เป็นสังคมแห่งปัญญาและสันติสุขที่ยั่งยืน

(คัดจาก บางส่วนของพันธกิจมหาวิทยาลัย)

Democracy and Buddhism

Professor Dr. Kanchana Ngourungsi¹

¹ Professor Dr. in Linguistics, Chairman, NRCT Academic Board Committee of Education

Abstract

This paper aims to report on the results of Thailand 45 volumes of Tipitaka study. The objectives of the paper are in two folds: one is to study the government systems existed during the Buddha's Era; another is to study the democracy described in the Buddhism texts.

Concerning the government during the Buddha's era, two types of government had been mentioned: one is the absolute monarchy with one supremacy originated from the King, another one was the oligarchy with the supremacy originated from the group of monarchs by having the attendants of various ranks taking command and functioning according to the group of monarchs' orders.

On studying the government in Buddhism, originated from the Buddha, the word 'democracy' did not exist but the government was called 'Sangha' (company). This has been considered as the monk government form. However the essence of government in terms of doctrine has been focused more than on the form. The essence content includes 1) defining the meaning of democracy in Buddhist way concluded that "democracy government is the government of self-governing people"; 2) the democracy components studied are both forms and essence (functions). 3) The doctrine (Dhamma principles) is to be practiced for the sake of achieving proper democracy.

Keyword: Democracy, Buddhism.

Introduction

Human gathering together in form of what is called society usually contains related and interacted components. Such components are always described in 3 folds: one is human behavior of such society, one is human quality of life in all aspects – political, economic and social, one is social organization and institutions. With three related components, it is necessary to set up possible social system, order and management. Government is one of the issues to make understanding first before go on managing the other social components since government is the power for social administration and management.

According to human history, a government had two foundations: form and function, from which only form has been in focus and interest for developing and changing more than paying attention to function. For this reason, we have now various forms of government, such as monarchy, democracy, oligarchy, autocracy, dictatorship etc. However, its function that is considered as the more important issue in making government perfect is still in question for acquiring the best solution and technique of how to run a government that should enable the social members to lead their lives happily and peacefully. Working on form formation, it is then believed that democracy is the best type of government, and the whole world is now trying to introduce democracy to be practiced worldwide no matter it will be in the form of direct democracy (of which people contribute participation and make decision in establishing government), or representative democracy (of which people utilize power through their elected representatives in establishing government). Any society or country that has its government without being democracy will be rejected and pushed by all means to self-reorganize and innovate to be one of the democracy governments.

Democracy during the Buddha's Era

From the study and gathering data existed in the Tipitaka (the Pali Canon) of 45 volumes⁽²⁾ in Thai version, the one used in study and practice in Thailand, the government in old times during the Buddha Era, were in two types:

(1) One monarchy government which now is called “absolute monarchy” was the government ruled by a king who only had supremacy as the ruler of the country. His successors being the next were from his own royal family. In Tipitaka texts, the story of monarchs who were related to Buddhism was told. The famous kings whose names were mentioned and became popular among the Tipitaka learners are various, for example:

1.1 King Bimbisara, the king of Rajagaha City, Magadha Country.

His territory was considered as the largest among countries existed in the Buddha Era, being the place where the Buddha used its language and location to propagate Buddhism. King Bimbisara was the first person who established the first Buddhist temple and the first person who initiated pouring sacred water ceremony. He was one of the rulers who contributed great support and conserved Buddhism and was the one who attained the Fruition of Stream entry (Sotapatti-phala). His country was considered as the Land of Dhamma.

1.2 King Ajatasattu, king Bimbisara's son, who committed patricide to snatch away the throne from his father, was the king first misled by Devadatta's teaching and later converted to be a Buddhist under the Buddha. With Devadatta's provoke to help each other destroying Buddhism and the Buddha, king Ajatasattu seized his father and put him in jail until King Bimbisara was tortured to death. King Ajatasattu, later, repented and took refuge in Buddhism, turned to be a devoted king who took good care of his country and became a great patron of Buddhism. He was considered as one of the most popular and greatest rulers.

² The Tipitaka texts are called “Siamrat” version, and the translated in Thai language “Mahachulalongkornrajavidyalaya version, are used for the study in this paper.

- 1.3 King Pasendikosala, the king of Savatthi, Kosala Country. His territory was the second largest to Magadha. King Pasendikosala became a Buddhist by the persuasion of his queen, Queen Mallika who was a Buddhist follower. Before converted to be Buddhist, King Pasendikosala worshiped Nigantha (Jainism) and believed in Brahman sacrifice practice ceremony (killing to be great). After converted to be a Buddhist, it happened that the King himself became very close to the Buddha because he very frequent came to have discourse with the Buddha. His capital city, Savatthi was considered to be the center of Buddhism propagation and was the town where the Buddha stayed for long time.

(2) Oligarchical monarchy government. This type of government is run by a group of rulers In the Buddha's Era. The group of rulers was kings of royal families formed in group-rulers. The supremacy belonged to the group not to the people and they inherited the throne by rotating each other among their royal families the country rulers. The oligarchical monarchy was described in Tipitaka as the ones who had relationship with either the Buddha or Buddhism were monarchs as :

- 2.1 Licchavi kings. This group of kings had Vaishali as the capital of Vajji Country. During the Buddha's Era, Vajji was a very prosperous country among all countries at that time. Licchavi kings oligarchy did not have the only king of supremacy but the supremacy came from various royal families members rotating to act as rulers. The Licchavi king whose name was mentioned in Tipitaka was King Otthaddhalicchavi. He asked to be in audience with the Buddha to ask about the paths of practice to attain enlightenment.⁽³⁾ Vaishali was an important city for Buddhism. The Buddha visited the city many times and usually abode at Kutagara Pavillion, Mahavana Forest of Vaishali. It was the place where the Buddha used to be the place preaching to people and kings from Vaishali and from

³ Tipitaka, Translated into Thai version, volumes of extol to Her Majesty the Queen 1996, volume 9. Mahalisutta on Licchavi King named Mahali. p.151

various countries, so many suttas were told from this city. As well, it was the place where Queen Pajagotami and her attendants were ordained and was the place, from the Buddha's last visit, to accept Ambapali, the courtesan's mango garden to be a Buddhist temple.

2.2 Malla King. This type of oligarchy government was run by a group of kings of 16 regions of Malla country. Each region was governed by a king of Malla dynasty. The regions involved to Buddhism consisted of the northern regions having Kusinara as the capital of which the ruler was named "Kosinaraka", and the southern regions having Pava as the capital of which the ruler was named "Paveyyamallaka". Kurinara was the place where the Buddha had the complete Nirvana (extinction of all passions as the great Decease of the Buddha) in the royal garden called "Salavarodayana" (Sal trees forest)

All kings mentioned above were those who worshiped Buddhism and asked for being the Buddha's disciples. After listening to the Buddha's Dhamma, they turned to be good, popular and beloved kings among their people who had also good and happy lives.

Democracy and Buddhism

Since the present world has paid more attention to government in terms of the social order standardization, the best type of government is then the one that leads to have over all social participation. People believe that democracy will be the best type of government so they tend to choose either direct democracy or presidential democracy or parliamentary democracy to fit their own country.

The first, direct democracy, involves the participation of all citizens to vote for government installation (for example Switzerland). The second type, presidential democracy, involves people votes for having all positions in forming government-from president to congress members (for example USA,France). The third type, parliamentary democracy, involves people votes to have representatives from each area or region to form the government

(for example UK, Germany). However, the types of government are not the only significant agenda to concern, but the society has to consider another component of government, that is, the government essence, so it should be finding out the most appropriate one to fit suitably in forming government.

The components of the present world democracy concern mostly on seven features when forming democratic government.

1. Three separation of powers

- 1.1 Legislative power functioned by parliament usually divided into two chambers-pro and con parties

- 1.2 Executive power-functioned by cabinets and ministries' administrators.

- 1.3 Judicative power functioned by courts of justice.

2. Constitution

3. Laws debated and passed by the parliament.

4. Decrees by the government

5. Elections

6. Political parties

7. Referendums

The above mentioned features are the ones every country is trying to operate completely. However one thing among the probable features that is mostly ignored is how to manipulate power in righteous ways, how to write constitution to cover all people's needs and expectation, or how to make and how often to distribute referendums to get righteous decision making etc.

In Buddhism, the focus is mainly on the essence of democracy. The prior discussion concerns how to establish good government. So democracy according to Buddhism ⁽⁴⁾ is defined as "the government of the people that each can establish the self-government". It has been then, concluded in Buddhism that the possible features of democracy should be

1. Righteous supremacy power

2. Liberty as the best of wisdom

3. Equality in each person's rights and duties

4. Fraternity built up from unity and brotherhood

Righteous supremacy power

In Buddhism, the definition of power is the one that is dominant influence, supremacy. ⁽⁴⁾ Tipitaka, having the supremacy written in Sutta volumes ⁽⁵⁾ describing the features of supremacy powers as follows.

1. Attadhipateyya is the supremacy of self
2. Lokadhipateyya is the supremacy of the world or public opinions.
3. Dhammadhipateyya – is the supremacy of the Dhamma or righteousness.

On those features, there were no critics on what kind of power is better or worse than each other, but praised the Dhammadhipateyya as the excellent. The reasons were that it was the power that reflected truth, righteousness, reasonable, and widely utilized for public. It is then hinted that if any country would like to find a good democratic government, each citizen has to apply Dhammadhipateyya to conform democracy. For this consideration, each person should have one's own life with Dhamma attainment, giving up all defilements namely craving, conceit, and false theory, but accepting each other's potentiality. These will help everybody live happily and peacefully together.

Liberty as the base of wisdom

According to Buddhism, liberty means to offer opportunity to expose each other potentiality and capacity in participating to operate the public activities and duties, with harmony management between taking and giving. The true liberty, by Buddhism concept, is to apply each one's incubated wisdom bodily, verbally and mentally to build up peace to the society or to the country. It is not to act or speak whatever one wants.

Equality in Buddhism

The Buddhism society during the Buddha's times was called 'Sangha' means company. This is considered as the true society of equality because the Sangha consisted of members from all castes who will be treated equally. The regulation or order utilized by the Sangha was seniority system regarding the age of when begins joining the Sangha society. So birth, family background, economic states, education levels are not counted nor

⁴ Sutta vol. 11 D. Pa P.274

⁵ Sutta vol. 20 Ang. E. P.201

considered. Instead, each one's knowledge, behavior as Arahantship is praised. This can be cited from what the Buddha praised his disciples being excellent in various kinds of knowledge. The Sangha society was then peaceful, respectful, and mutual well accepted.

Fraternity in Buddhism

It is noticeable that the present society of the world pays less attention to fraternity in democracy. The evidence for this saying can be seen from people take country, race, ethnics, religion independently from each other. The conflicts both internally or externally are everywhere. But in Buddhism, fraternity, being called Samaggi - ekibhava – one unity, means the creation of friendliness, completely performing activities and harmonious standard of living. Besides, fraternity is considered as the related unit for liberty and equality that leads to the real democratic society from which the members live with mutual loving-kindness, friendliness, and harmony.

Dhamma (Doctrine) for democracy features

According to Buddhism, any society that looks forward to practical democracy, should take attention in finding useful mechanism or techniques to build up people to learn how to achieve self-governing first. To master that kind of characteristic, wisdom-based supremacy power that leads to righteous action must be acquired. His Majesty the king of Thailand, King Bhumibol Adulyadej, had proposed one principle to his people in order that they can apply to use in livelihood called “Philosophical principle of sufficiency economy.”

Such principle consists of 3 cycles 2 conditions – sufficiency, reasonability, immunology that go together with knowledge acquisition and morality practice.

The Dhamma or doctrine for creating suitable democracy features are various depending on context and conditions of citizens or members of such society. The overall picture of the doctrine should be applied to democracy features involves⁽⁶⁾ “the one who uses supremacy of self should develop mindfulness, the one who has supremacy of the world should

⁶ D. Pa 11/228/231

Ang. Tika 20/479/186

develop wisdom and consideration, and the one who was supremacy of the Dhamma should develop righteous action; that is, any ruler or leader should develop supremacy of the Dhamma.”

Concerning the above doctrine mentioned the question on how to build up mindfulness to keep the supremacy of self is raised up. In Buddhism, the Satipatthana (Four foundations of mindfulness) are recommended to be practiced from which one of the four foundations can be selected to develop:

1. Kayanupassana – mindfulness as regards the body
2. Vedananupassana – mindfulness as regards feelings
3. Cittanupassana – mindfulness as regards thoughts
4. Dhammanupassana – mindfulness as regards ideas ⁽⁷⁾

For the question on how to build up wisdom and consideration, it has been suggested from Buddhism to apply three sources:

1. Cintamayapanna – wisdom resulting from reflection
2. Sutamayapanna – wisdom resulting from study
3. Bhavanamayapanna – wisdom resulting from mental development ⁽⁸⁾

Lastly, concerning how to build up the supremacy of the Dhamma, there are many principles to be used and developed. In this paper the common dhamma principle everyone can apply to attain the supremacy of the Dhamma is “Sangahavatthu” (Four based of sympathy) which consists of:

1. Dana – giving
2. Piyavaca – kindly speech
3. Atthacariya – useful conduct
4. Samanattata – even and equal treatment ⁽⁹⁾

Conclusion

Even though the word ‘democracy’ did not appear in any volume of Tipitaka, but the Dhamma and practice principles are in compatible with the present day democracy. The consideration on their concept can be

⁷ D.M. 10/273-300/325-351

⁸ D. Pa 11/228/231

Vbh. V. 35/804/438

⁹ D. Pa 11/140/167: 267/244, Ang. Catukka 21/32/42 : 256/335, Ang. Atth. 23/114/222, Ang. Na. 23/209/377

noticed from the created ‘Sangha’ by the Buddha. That is the true democratic government. Besides, the principles or Dhamma preached by the Buddha are those of aiming to building up what is called democracy. Any government that takes any of those principles to be practiced, the expectation to attain idealistic democracy will become true.

“One learned is better than a thousand fools.”

References

Tipitaka. Translated Version in Thai. 45 Volumes

Tiptaka. Siamrat Version. 45 Volumes.

Phra Brahmagunabhorn

- ประชาธิปไตยจริงแท้คือแค่ไหน
- รู้จักพระไตรปิฎกให้ชัด ให้ตรง
- The Pali Canon: What a Buddhist must know

V. Vachiramedhi

- สันติมรรคา เพื่อสันติประชาธิปไตย

<http://www.democracy-building.info>

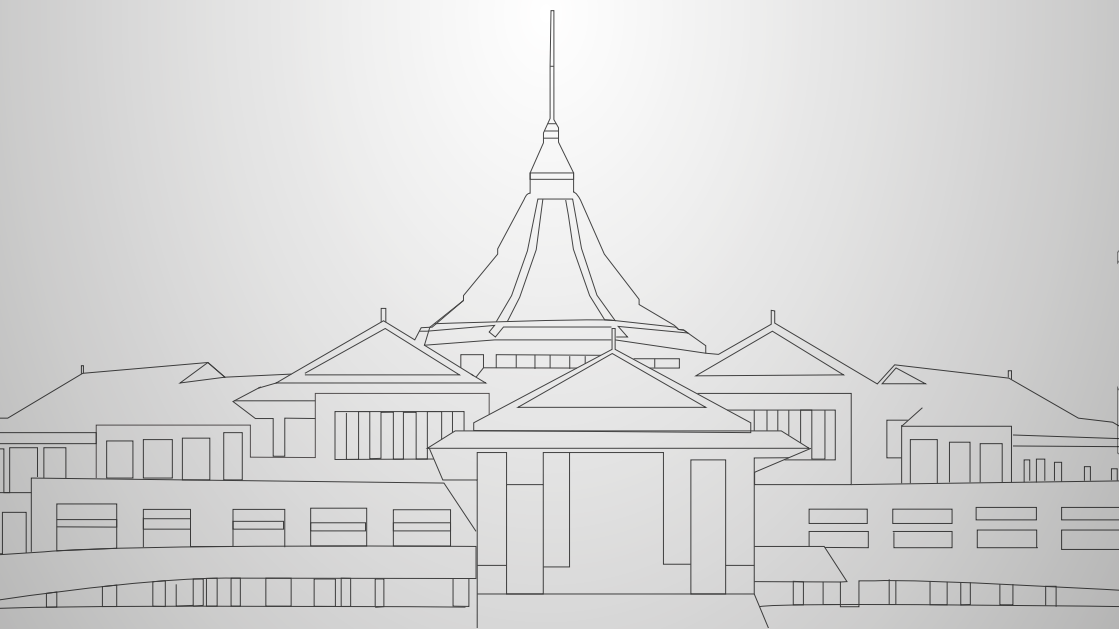
- Different systems of democracy

[http://www. Livescience.com](http://www.Livescience.com)

- What are the different types of government? Remy Melina

<http://study.com/academy/lesson.html>.

- Power defined

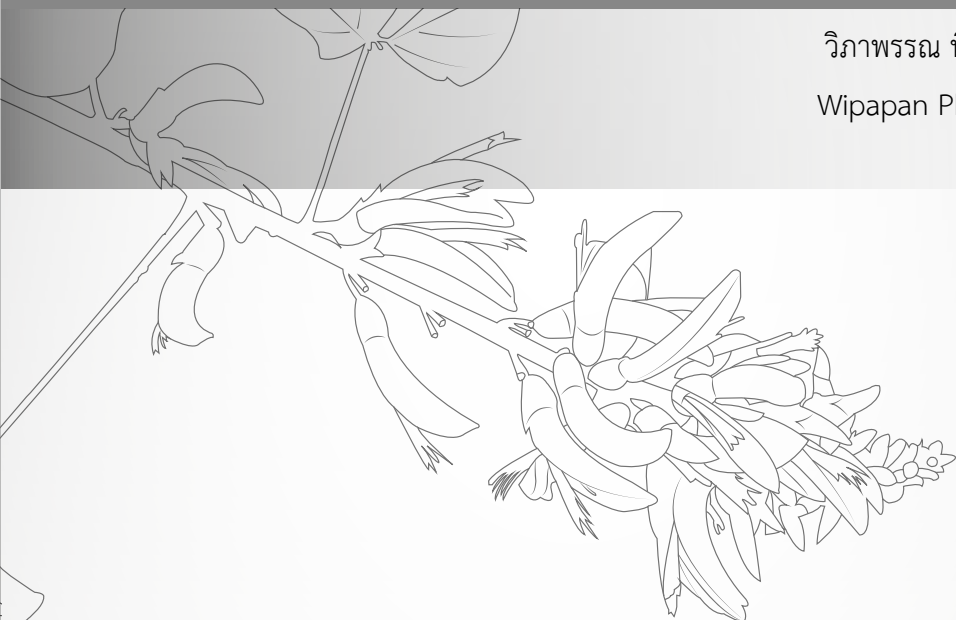

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนา
ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียน
ในศตวรรษที่ 21

Guidelines for Learning Management in Social
Studies in the Development of Critical Thinking
Skills for the 21st Century Learners

วิภาพรรณ พินลา¹

Wipapan Phinla¹

¹ อ., สาขาการสอนศิลปศาสตร์ (การสอนสังคมศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

¹ Lecturer Teaching Liberal Art Program (Teaching Social Studies) Faculty of Education Thaksin University Songkhla 90000

บทคัดย่อ

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจาร์ณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนและการพัฒนาการศึกษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศ อันเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นผู้มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีต่อการทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยจัดแนวทางดังนี้ 1. ฝึกกระบวนการสร้างองค์ความรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิดรวบยอด 2. ฝึกกระบวนการปฏิบัติ เพื่อพัฒนาทักษะการสังเกต การคิดเปรียบเทียบ การจำแนก และการให้เหตุผล และ 3. ฝึกกระบวนการสร้างค่านิยมเพื่อพัฒนาทักษะการประยุกต์ใช้ เนื่องจากสภาพการณ์ในสังคมปัจจุบัน โลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจและเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนมีความแตกต่างกันมากขึ้นก่อให้เกิดเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเร่งพัฒนาผู้เรียนและครูผู้สอนให้สามารถปรับตัวเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยต้องจัดการศึกษาให้ทันกับสถานการณ์โลกที่เต็มไปด้วยความรู้และข้อมูลที่เพิ่มขึ้น รวมทั้งต้องวางแผนการผลิตและพัฒนากำลังคนของประเทศให้ก้าวทันต่อกระแสสังคมในทุกมิติในปัจจุบัน และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา การคิดอย่างมีวิจาร์ณญาณ ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

Abstract

Guidelines for learning management in social studies serve as a tool in the development of critical thinking skills among 21st century learners. The guidelines play a key role in the development of learners and educational development, which is regarded as essential for the country development. It is a cornerstone in the development of human resources to be equipped with the knowledge, skills and attitude toward working and living happily with others. The following are the management guidelines: 1. Training on the process to generate knowledge for concept development; 2. Training on the process of practices to develop skills in observation, comparative thinking, classification and reasoning skills, and 3. Training on the process value creation to develop applications to situations in today's society. Today's society worldwide is exposed to the fast-pace changes in the social, cultural, political, economic and technological dimensions. This results in diverse ways of life of the people ultimately leading to a multicultural society. Therefore, it is essential to accelerate the development of learners and teachers to be able to adapt themselves and cope up with the fast changing world. There is a need for the learning management so that learners are prepared with new and ever-increasing knowledge and information. Manpower development is required so that people are able to catch up with current social trends in all dimensions and with the future's changing trends, with quality and sustainability performance.

Keywords: Learning Management Social Studies, Critical Thinking, 21st Century Learners

บทนำ

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง การปลูกจิตสำนึก ให้รู้จักคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนพัฒนา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้อย่างต่อเนื่อง และเมื่อปัจจุบันโลกเข้าสู่ยุคศตวรรษที่ 21 และการเปิดประชาคมอาเซียนในปี 2558 จึงส่งผลให้เป็นสังคมแห่งยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการ การเปลี่ยนแปลงรวดเร็วและรุนแรงเพิ่มมากขึ้น การจัดการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งตัวผู้เรียน และครูผู้สอน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคนให้มีคุณภาพ โดยเน้นคุณธรรมนำความรู้มีความพร้อม ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา คุณธรรม จริยธรรมและอารมณ์ สามารถแก้ไขปัญหา มีทักษะ ในการคิด มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพราะ ทักษะการคิด เป็นรากฐานสำคัญของการตัดสินใจในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนิน ชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณท่ามกลางข้อมูล ข่าวสารที่มีมากมายในปัจจุบัน มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการกลั่นกรองข้อมูลที่ว่านั้น และใช้เป็นเครื่องมือในการคิดพิจารณาไตร่ตรองเกี่ยวกับข้อมูลหรือสถานการณ์ที่เป็นปัญหา อย่างรอบคอบ อันนำไปสู่การสรุปอย่างสมเหตุสมผลต่อไป

การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา

การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาซึ่งเป็นรายวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้การดำรงชีวิตอยู่ในสังคม และการ อยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข ตลอดจนสามารถนำเอาความรู้ความเข้าใจนั้นไป ปรับใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมที่แปรเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสม สมดุล และยั่งยืน จุดมุ่งหมาย สำคัญของรายวิชาสังคมศึกษาโดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีทักษะต่าง ๆ เช่น ทักษะ ทางสังคม ทักษะการคิด ทักษะการตัดสินใจ และทักษะการแก้ปัญหาที่ใช้ในการดำเนินชีวิต ของผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมในการสร้างพลเมืองดีของประเทศ อันเป็นรากฐานของพลโลกต่อไป ดังนั้น การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา หรือสาระ การเรียนรู้สังคมสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องใช้วิธีการเรียนรู้ที่จะช่วย สร้างเสริมเติมเต็มประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้ใช้สติปัญญา ความรู้ความคิด ความสามารถ ทักษะ ค่านิยมและเจตคติที่ดี ตลอดจนต้องจัดให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนาและขยายความคิดของตนเอง จากความรู้ที่ได้เรียน โดยมีกระบวนการ ดังนี้

1. การพัฒนาทักษะทางปัญญา เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะด้านความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของวิชา อันประกอบด้วยเครื่องมือช่วยคิด กระบวนการคิด ทักษะการคิด เช่น การคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดแก้ปัญหา และคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนความรู้ที่ได้จากการบูรณาการที่เชื่อมโยงเป็นสาระเรื่องราวต่าง ๆ จากสภาพแวดล้อมรอบตัว เป็นต้น

2. การพัฒนาทักษะทางสังคม เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะที่เน้นการฝึกปฏิบัติจริง เพื่อสร้างผู้เรียนให้มีทักษะชีวิตพื้นฐาน เช่น ทักษะการรู้จักตนเอง ทักษะการคิด การตัดสินใจและการแก้ปัญหา ทักษะการแสวงหาข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ทักษะการปรับตัว ทักษะการสื่อสารและสร้างสัมพันธภาพ ทักษะการวางแผน และการจัดการ ตลอดจนทักษะการทำงานเป็นทีม เป็นต้น

3. การพัฒนาเจตพิสัยและคุณลักษณะ เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะการพัฒนาค่านิยมและเจตคติที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของสังคมนั้น เช่น ความขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน โดยยึดหลักธรรมะมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้เรียน เป็นต้น

ดังนั้น การพัฒนาทักษะผู้เรียนทั้ง 3 ด้านได้นั้น จำเป็นต้องมีการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกันแต่ละด้าน ดังนี้

1. การพัฒนาทักษะทางปัญญา ผู้เรียนต้องสามารถเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ในบริบททั้งในและนอกห้องเรียน เรียนรู้เรื่องใกล้ตัวไปสู่เรื่องไกลตัว ผู้เรียนต้องศึกษามาก่อนว่ามีแหล่งข้อมูลใดในห้องเรียนที่มีความสำคัญ ผู้เรียนสามารถรวบรวมข้อมูล และทำความเข้าใจข้อมูลได้ด้วยวิธีใด เช่น จากการสังเกต สัมภาษณ์ ฟังจากวิทยากร การฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง การจดบันทึก การอ่านจากเอกสาร ตำรา เป็นต้น ต่อมาในการจัดข้อมูลให้เป็นระเบียบ โดยผู้เรียนสามารถเขียนเป็นเค้าโครงร่างที่มีหัวข้อประเด็นสำคัญ ๆ เช่น รูปภาพประกอบ การเรียงลำดับข้อมูล ซึ่งใช้เป็นแนวทางในการเสนอและอภิปรายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล หลังจากนั้นจึงนำมาเขียนเป็นรายงาน และนำมาใช้เป็นฐานของข้อมูลในการวิเคราะห์และการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างชัดเจนต่อไป

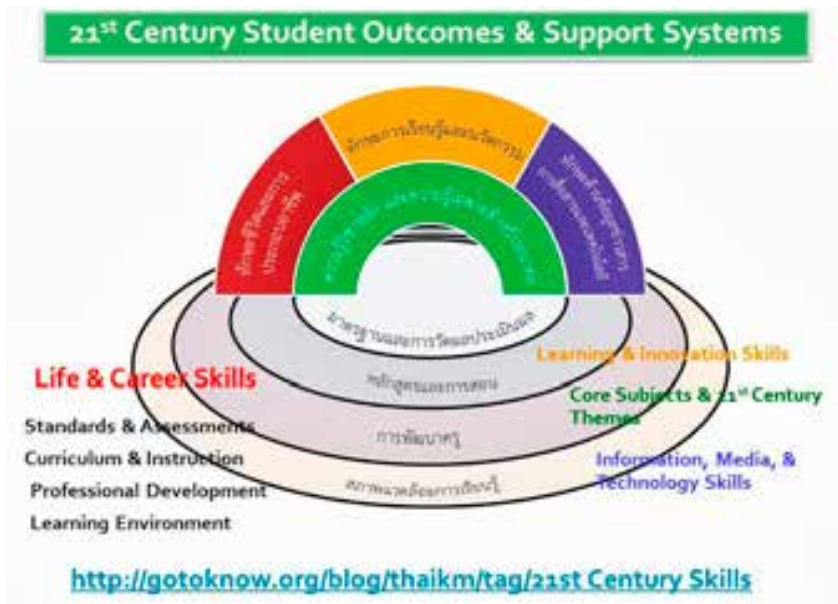
2. การพัฒนาทักษะทางสังคม ผู้เรียนสามารถนำทักษะในการทำงานมาใช้เป็นแนวทาง ให้งานประสบผลสำเร็จจากการร่วมกันแสดงความคิดเห็น การอภิปราย และการสรุปเพื่อใช้ในการตัดสินใจอย่างสมเหตุสมผล ซึ่งทักษะดังกล่าวใช้กระบวนการทักษะทางสังคม เช่น การทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่ทั้งหมด การประสานงานกับบุคคลภายนอก การเดินทาง และใช้ชีวิตร่วมกันระหว่างการออกไปศึกษาจากแหล่งความรู้ในพื้นที่เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและนำมาใช้ในการแก้ปัญหาและอุปสรรคร่วมกัน

3. การพัฒนาเจตพิสัยและคุณลักษณะ ผู้เรียนสามารถนำความรู้ ทักษะจากการปฏิบัติที่ได้มาใช้ในการส่งเสริมค่านิยมและเจตคติในการรับข้อมูลด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ด้วยตนเอง จนเกิดความรู้และความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ตลอดจนรู้ลึกถึงคุณค่าความสำคัญ และเห็นศักยภาพของท้องถิ่น เกิดความภูมิใจ รักหวงแหนและผูกพันท้องถิ่นของตน ตลอดจนเกิดแนวคิดที่จะพัฒนาท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัยและประเทศสืบไป

จากการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาข้างต้น ผู้จัดจึงต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทั้งความรู้ ทักษะ และเจตคติเพื่อใช้ในการปลูกฝังและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดหรือวิธีการคิด ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายอันเป็นพื้นฐานของการเสริมสร้างความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และปลูกฝังเจตคติที่ดีในสังคมอย่างมีคุณภาพสืบไป

ทักษะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ตามรูปกรอบความคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยภาคี เพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 สามารถแจกแจงออกได้เป็น 3Rs + 8Cs ทั้งนี้ วิจารย์ พานิช (2555) ได้เพิ่มอีก 2Ls เข้าไปอีกด้วย คือ ทักษะการเรียนรู้ (Learning) และภาวะผู้นำ (Leadership) เป็น 3Rs + 8Cs + 2Ls ดังนี้ 1. 3Rs คือ 1) Reading 2) Riting และ 3) Rithmetics + 21st Century Themes 2. 8Cs คือ 1) Critical Thinking & Problem Solving (ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะในการแก้ปัญหา) 2) Creativity & Innovation (ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม) 3) Collaboration, Teamwork & Leadership (ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ) 4) Cross-cultural Understanding (ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์) 5) Communication, Information & Media Literacy (2-3 ภาษา) (ทักษะด้านการสื่อสารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ) 6) Computing & Media Literacy (ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร) 7) Career & Learning Self-reliance (ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้) และ 8) Change (ทักษะการเปลี่ยนแปลง) 3. 2Ls คือ 1) Learning Skill (ทักษะการเรียนรู้) และ 2) Leadership (ภาวะผู้นำ) ดังภาพที่แสดงดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (21st Century Learning Framework)
(<http://www.qlf.or.th/>)

วิจารณ์ พานิช [1] ได้กล่าวถึงทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ว่าสาระวิชา มีความสำคัญในการนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์ในการจัดการเรียนรู้ เนื้อหาเชิงสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ในรายวิชาแกนหลัก และสอดแทรกทักษะ แห่งศตวรรษที่ 21 เข้าไปในทุกวิชาแกนหลัก ดังนี้

1. ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม จะเป็นตัวกำหนดความพร้อมของผู้เรียน เข้าสู่โลกการทำงานที่มีความซับซ้อนมากขึ้นในปัจจุบัน ได้แก่ ความริเริ่มสร้างสรรค์และ นวัตกรรม การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา และการสื่อสารและการร่วมมือ
2. ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี เนื่องด้วยในปัจจุบันมีการเผยแพร่ ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อและเทคโนโลยีมากมาย ผู้เรียนจึงต้องมีความสามารถในการ แสดงทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและปฏิบัติงานได้หลากหลาย โดยอาศัยความรู้ ในหลายด้าน ได้แก่ ความรู้ด้านสารสนเทศ ความรู้เกี่ยวกับสื่อและความรู้ด้านเทคโนโลยี
3. ทักษะด้านชีวิตและอาชีพ ในการดำรงชีวิตและทำงานในยุคปัจจุบันให้ ประสบความสำเร็จ ผู้เรียนต้องพัฒนาทักษะชีวิตที่สำคัญ ได้แก่ ความยืดหยุ่นและการปรับตัว การริเริ่มสร้างสรรค์และเป็นตัวของตัวเอง ทักษะสังคมและสังคมข้ามวัฒนธรรม การเป็นผู้สร้าง หรือผู้ผลิต (Productivity) และความรับผิดชอบเชื่อถือได้ (Accountability) และภาวะผู้นำ และความรับผิดชอบ (Responsibility)

จากรายงานการเรียนรู้ขุมทรัพย์ในตน ที่กรมการศึกษานานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 เสนอต่อ UNESCO ยูเนสโก [2] กำหนดเป้าหมายความสำเร็จในการจัดการศึกษาในระดับสากลว่า ภายใน ค.ศ. 2023 (พ.ศ. 2566) ประชากรโลกต้องเป็นผู้ที่รู้จักการเรียนรู้ตลอดชีวิต (คณะกรรมการศึกษานานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 [3] เพื่อการอยู่รอดในสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว [4] การจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์ใหม่ ๆ ทั้งในและนอกห้องเรียนที่หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 [5] ที่ว่าการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนสามารถทำกิจกรรมที่อาศัยกระบวนการ (Process) ของสมอง เช่น ฟัง อ่าน พูด เขียน โยงความสัมพันธ์ เปรียบเทียบ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ดังกล่าว ผลการเรียนรู้อาจอยู่ในรูปของความเข้าใจ การคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ และการประเมินผล ฯลฯ การดำเนินการของผู้สอนอาจอยู่ในรูปการบรรยาย อธิบาย สาธิต ให้ทำปฏิบัติการ หรือ ศึกษาค้นคว้าจากสื่อต่าง ๆ ที่หลากหลาย จึงสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาเสาหลักแห่งการเรียนรู้ที่เป็นรากฐานของการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่ 1. การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to know) หมายถึง การเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ สามารถศึกษา ค้นคว้า เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้ความรู้ใหม่ ๆ ที่เป็นการต่อยอดความรู้เดิม 2. การเรียนรู้เพื่อการปฏิบัติได้จริง (Learning to do) หมายถึง การจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้มีโอกาส ฝึกหัดและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ได้ทำงานร่วมกับผู้อื่น เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน สามารถสร้างสรรค์ชิ้นงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมส่วนรวม และใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาและสามารถเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย 3. การเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน (Learning to live together) หมายถึง การจัดการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมโครงงาน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เกิดความรู้ความเข้าใจในความรู้สึกของผู้อื่นทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และค่านิยมทางจิตใจ รวมทั้งรู้จักบทบาทหน้าที่ และสิทธิของตนเองในการทำงานกลุ่ม ตามระบอบประชาธิปไตย สามารถแสวงหาความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีได้อย่างเหมาะสมตามบริบทและตามสถานการณ์ 4. การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to be) หมายถึง การเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เกิดอิสระ ทางด้านความคิด มีความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนเอง มีความสามารถในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาในระหว่างการเรียนรู้และการสร้างงาน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เต็มตามศักยภาพ และได้รับการพัฒนาความแตกต่างกันเป็นรายบุคคล การเรียนรู้เพื่อชีวิตจึงเป็นการฝึกผู้เรียนให้รู้จักการมองคุณค่าในตัวเอง และมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองสู่ความสำเร็จ [4]

ดังนั้น ในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวจึงต้องมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีศักยภาพ
แห่งการเรียนรู้เป็นสำคัญ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นเยาวชนแห่งการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง
เป็นหลักในยุคศตวรรษที่ 21 โดยครูผู้สอนเป็นเพียงผู้สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้
กล่าวคือทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบการจัดการเรียนรู้โดยมุ่งหวังในการพัฒนา
ผู้เรียนเป็นหลัก และพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนมีศักยภาพและมีทักษะ
ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและการพัฒนาตนเองในระดับที่สูงขึ้นต่อไปในอนาคต

ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

จากการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561) ตามนโยบายการ
ศึกษาได้ระบุสิ่งที่ผู้เรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ควรมีคือทักษะการคิดขั้นพื้นฐาน
เมื่อผู้เรียนได้ศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ควรได้รับการสนับสนุนให้เกิดการมีทักษะ
การคิดขั้นสูง แล้วการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความเหมาะสมและ
สามารถพัฒนาทักษะการคิดได้อย่างมีศักยภาพ ซึ่งครูมีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนา
ศักยภาพของผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ตามความสามารถของผู้เรียน ความพยายามของผู้เรียน
และความใส่ใจในการจัดการเรียนรู้ รวมทั้งการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ [6]
ดังนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูผู้สอนต้องหาวิธีการจัดการเรียนรู้ให้มีความเหมาะสม
และสนับสนุนให้เกิดทักษะการคิดขั้นสูงอย่างมีทิศทาง ตลอดจนสอดคล้องกับวัฒนธรรม
และสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ เพื่อให้เกิดความสมดุลของรูปแบบทางการคิด
โดยต้องประกอบไปด้วยการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายรูปแบบ มากกว่าการใช้เพียงรูปแบบ
เดียวในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งการจัดการเรียนรู้ที่เกิดความสมดุลทางความคิด โดยไม่ต้อง
นำผู้เรียนมาเป็นเครื่องมือในการทดลองอีกต่อไป [7] ซึ่งครูผู้สอนจำเป็นต้องเลือกใช้ให้
สอดคล้องกับสิ่งที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดที่ต้องการในเชิงทฤษฎีนำไปสู่
การเปลี่ยนแปลง หรือการพัฒนาไปตามกระแสสู่แนวคิดหลักการแบบสมัยใหม่
โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การส่งเสริมพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณสามารถนำไปสู่การ
เปลี่ยนแปลงในการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของผู้เรียนได้ [8]

จากการศึกษาความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking)
ของนักวิชาการและนักจิตวิทยาการหลายคนได้ให้คำนิยามความหมายไว้ เช่น Dewey [9]
กล่าวว่าความคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นความคิดอย่างใคร่ครวญไตร่ตรอง เริ่มต้นจากการคิด
ภายใต้สถานการณ์ที่มีความยุ่งยาก และสิ้นสุดลงด้วยสถานการณ์ที่มีความชัดเจน Hilgard
[10] กล่าวว่าความคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นความสามารถในการตัดสินใจข้อความหรือ
ปัญหาว่าเป็นข้อเท็จจริงหรือเป็นเหตุเป็นผลกัน ตลอดจน Good [11] กล่าวว่าความคิด
อย่างมีวิจารณญาณ เป็นความคิดอย่างรอบคอบตามหลักของการประเมินและมีหลักฐาน
อ้างอิง เพื่อหาข้อสรุปที่น่าจะเป็นไปได้ ตลอดจนพิจารณาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

และใช้กระบวนการทางตรรกวิทยาได้อย่างถูกต้อง สมเหตุสมผล และ Ennis [12] กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล ที่มุ่งเพื่อการตัดสินใจว่าสิ่งใดควรเชื่อหรือสิ่งใดควรทำ [13] ซึ่งบุคคลที่มีความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณควรประกอบด้วยทักษะ 12 ประการ ได้แก่ 1) การกำหนดหรือระบุประเด็นคำถามหรือปัญหาที่สำคัญได้ชัดเจน พร้อมทั้งระบุเกณฑ์เพื่อตัดสินใจตอบที่เป็นไปได้ 2) การคิดวิเคราะห์ข้อโต้แย้งโดยระบุข้อมูลที่มีเหตุผลหรือน่าเชื่อถือได้ และข้อมูลที่ไม่มีเหตุผลหรือไม่น่าเชื่อถือ พร้อมทั้งระบุความเหมือนและความแตกต่างของความคิดเห็นหรือข้อมูลที่มีอยู่ได้ ตลอดจนหาข้อสรุปได้ 3) การถามด้วยคำถามที่ท้าทาย และตอบคำถามได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างคำถามที่ใช้ เช่น เพราะเหตุใด ประเด็นสำคัญคืออะไร ข้อความที่กำหนดนี้หมายความว่าอย่างไร ตัวอย่างที่เป็นไปได้มีอะไรบ้าง ความคิดเห็นของท่านในเรื่องนี้คืออะไร ให้พิจารณาว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร อะไรเป็นข้อมูลที่มีเหตุผล เป็นต้น 4) การพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล ซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่มีข้อโต้แย้งได้รับการยอมรับ สามารถให้เหตุผลว่าเชื่อถือได้ และมาจากผู้เชี่ยวชาญที่น่าเชื่อถือ 5) การสังเกตและตัดสินผลข้อมูลจากการสังเกตด้วยตนเอง โดยมีหลักเกณฑ์กล่าวคือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตด้วยตัวเองโดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ไม่ใช่เพียงได้ยินมาจากคนอื่น จากนั้นจึงมีการบันทึกทันที 6) การคิดนิรนัยและตัดสินผลการนิรนัยกล่าวคือ สามารถนำหลักการใหญ่ไปแตกเป็นหลักการย่อย ๆ ได้ หรือนำหลักการไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ 7) การคิดอุปนัยและตัดสินผลการอุปนัย กล่าวคือ ในการสรุปอ้างอิงไปยังกลุ่มประชากรนั้น กลุ่มตัวอย่างต้องเป็นตัวแทนของประชากร และก่อนที่จะมีการอุปนัยนั้น ต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างถูกต้องตามแผนที่กำหนด และมีข้อมูลเพียงพอต่อการสรุปแบบอุปนัย 8) การตัดสินใจคุณค่าได้ โดยพิจารณาทางเลือกภายใต้ข้อมูลพื้นฐานที่เพียงพอ ตลอดจนชั่งน้ำหนักระหว่างดีและไม่ดี หรือผลดีและผลเสียก่อนตัดสินใจ 9) การให้ความหมายคำต่าง ๆ และตัดสินความหมาย เช่น การบอกคำเหมือน คำที่มีความหมายคล้ายกัน การจำแนก จัดกลุ่ม การให้คำนิยามเชิงปฏิบัติ และการยกตัวอย่างที่ใช้และไม่ใช่ได้ 10) การระบุข้อสันนิษฐานคาดเดาคาดคะเน สิ่งที่เกิดขึ้นหรือผลที่จะเกิดขึ้น ตามมาภายหลังได้ 11) การตัดสินใจเพื่อนำไปปฏิบัติโดยการกำหนดปัญหา การเลือกเกณฑ์ตัดสินผลที่เป็นไปได้ การกำหนดทางเลือกอย่างหลากหลาย และการตัดสินใจเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม 12) การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ เข้าใจตนเองและคนอื่น สามารถประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี ในการเข้าร่วมกับคนอื่น มีความรู้สึกไวต่อปฏิกิริยาของตน และสามารถปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้อย่างเหมาะสม

จากทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณทั้ง 12 ประการดังกล่าว สามารถนำมาสรุปได้เป็นหลักการ 4 ประการ ได้แก่ 1) หลักความชัดเจน 2) หลักความสมเหตุสมผลเป็นที่ยอมรับ 3) หลักการสรุปอ้างอิง และ 4) หลักการปฏิสัมพันธ์อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งความหมายในมุมมองของการคิดอย่างมีวิจารณญาณของไทยมองว่า เป็นความสามารถในการมองการณ์ไกล ความหยั่งรู้ ความรู้ดี ความสามารถในการวินิจฉัยและการตัดสินใจ เป็นการคิดที่มีเหตุผลโดยผ่านการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ มีหลักเกณฑ์มีหลักฐานที่เชื่อถือได้ เพื่อนำไปสู่การสรุปและตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดควรเลือก หรือสิ่งใดควรทำ ดังนั้น การคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงมีความสำคัญสำหรับทุกคนในการดำเนินชีวิตประจำวัน

กล่าวสรุปได้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นกระบวนการในการคิดที่ใช้เหตุผล โดยมีการศึกษาข้อเท็จจริงหลักฐาน และข้อมูลต่าง ๆ เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ แล้วนำมาพิจารณาวิเคราะห์อย่างสมเหตุสมผล โดยการไตร่ตรองก่อนตัดสินใจว่าสิ่งใดควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อ โดยยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นก่อนจะตัดสินใจอย่างรอบคอบ ตลอดจนแสวงหาความรู้ที่เหมาะสมถูกต้องเพียงพอโดยอยู่บนพื้นฐานความเป็นไปได้ของหลักการ ซึ่งผู้เขียนสามารถสรุปการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ได้ในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 การจัดกิจกรรมวิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

สาระการเรียนรู้ วิชาสังคมศึกษา	ทักษะการคิดอย่างมี วิจารณญาณ สำหรับผู้เรียน ในศตวรรษที่ 21	แนวทางการจัดกิจกรรมของครูผู้สอน ทั้งในและนอกห้องเรียน
สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม	2Ls คือ ทักษะการเรียนรู้ (Learning) และภาวะ ผู้นำ (Leadership)	กิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ สวดมนต์ ไหว้พระ นั่งสมาธิ กิจกรรมเด็กไทยสนใจเข้าวัด กิจกรรม วันสำคัญทำบุญตักบาตร กิจกรรมศุกร์สัปดาห์ รักษาศีล 5 กิจกรรมครอบครัวอบอุ่นด้วย คุณธรรม กิจกรรมโครงงานธุรกิจคุณธรรม กิจกรรมพี่ช่วยน้องบันทึกความดี กิจกรรม ธนาคารความดี กิจกรรมค่ายพัฒนาจิต กิจกรรม เล่านิทานคุณธรรม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และ การดำเนินชีวิต ในสังคม	ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี (Information, Media, and Technology Skills) การรู้เท่าทันสื่อ	กิจกรรมโรงเรียนสวดยมือเรา กิจกรรม To Be Number One กิจกรรมหน้าเสาธงอบรมประจำ วันศุกร์สุดสัปดาห์ กิจกรรมหน้าเสาธง บำเพ็ญ ประโยชน์ กิจกรรมรักการอ่าน กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี กิจกรรมการออมทรัพย์ กิจกรรม ทำความสะอาดตามกลุ่มสี กิจกรรมส่งเสริม ประชาธิปไตย กิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด กิจกรรมปรับสภาพแวดล้อมในโรงเรียน กิจกรรม จิตอาสา กิจกรรมกตัญญูรู้คุณ
สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์	ทักษะชีวิตและอาชีพ (Life and Career Skills)	กิจกรรมอยู่อย่างพอเพียง (ละสมการทำดีเพื่อ พ่อหลวง) กิจกรรมสะสมการออมเงิน กิจกรรม ประดิษฐ์สิ่งของเหลือใช้ กิจกรรมละคร ประวัติศาสตร์ไทย กิจกรรมประกวดโครงงาน พืชสมุนไพรในการจำกัดแมลง กิจกรรมปลูกผัก แปลงเกษตรแบบผสมผสานวิถี กิจกรรมส่งเสริม อาชีพหัตถกรรม
สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์	ทักษะการคิดอย่างมี วิจารณญาณ Critical Thinking Skills	กิจกรรมทัศนศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ กิจกรรมดนตรีพื้นเมือง กิจกรรม นาฏศิลป์ไทย กิจกรรมอนุรักษ์ผิภุมารยาไทย น้ำใจงาม กิจกรรมยิ้มไหว้ทักทายสวย กิจกรรม ใส่ผ้าพื้นบ้าน กิจกรรมสำนักรักไทยแต่งกายพื้นบ้าน กิจกรรมตอบคำถามเพชรยอดมงกุฎวิชา ประวัติศาสตร์ กิจกรรมการอนุรักษ์ภูมิปัญญา ท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย
สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์	ทักษะด้านการเรียนรู้และ นวัตกรรม (Learning and Innovation Skills- 4Cs) Critical Thinking Communication Collaboration Creativity	กิจกรรมการเรียนรู้สู่ประชาคมอาเซียน กิจกรรม ทัศนศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงภูมิศาสตร์ กิจกรรมตอบคำถามเพชรยอดมงกุฎวิชา ภูมิศาสตร์ กิจกรรมการอนุรักษ์น้ำไฟในโรงเรียน กิจกรรมปลูกต้นไม้ กิจกรรมการแสดงระบำ อาเซียน (ดนตรี ประเพณีและวัฒนธรรม) กิจกรรมประกวดโครงงานอาหารอาเซียน กิจกรรมการแสดงชวนธง 10 ชาตอาเซียน

จะเห็นได้ว่าแนวทางการจัดการกิจกรรมวิชาสังคมศึกษาของครูผู้สอน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ต้องเน้นการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การยอมรับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ความสามารถในการเข้าใจและตัดสินใจ ทักษะ การคิดวิเคราะห์ การกำหนดปัญหาและการแก้ปัญหาในวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน โดยครูผู้สอนในศตวรรษที่ 21 ต้องเป็นครูที่มีความสามารถเชิงวิชาชีพมีความรู้ในวิชาการ ท้นต่อการก้าวหน้าข้ามขอบในวิชาชีพครู ที่มีพื้นฐานมาจากสหวิทยาการโดยการบูรณาการ 5 กลุ่มสาระในรายวิชาสังคมศึกษามาใช้ในการจัดการกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ตลอดจนต้องก้าวทันต่อเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน โดยการติดตามข่าวสารของสื่อมวลชน เพื่อที่จะสามารถพูดคุยกับผู้เรียนได้ เตรียมผู้เรียนให้สามารถเลือกและใช้ข้อมูลสาธารณะอย่างมีวิจารณญาณ สามารถวิเคราะห์ แยกแยะ รู้จักผิดชอบชั่วดี ตลอดจนมีความเข้าใจปัญหาของโลกปัจจุบัน

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

จากการศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 มีขั้นตอนสรุปได้ดังนี้

1. ขั้นการตั้งคำถาม (Questioning) เป็นขั้นที่ให้ผู้เรียนฝึกสังเกตสถานการณ์ปรากฏการณ์ต่าง ๆ จนเกิดความสงสัย จากนั้นฝึกให้ผู้เรียนตั้งคำถามสำคัญ รวมทั้งการคาดคะเนคำตอบ ด้วยการสืบค้นความรู้จากแหล่งต่าง ๆ และสรุปเป็นคำตอบชั่วคราว ทักษะที่จำเป็น ได้แก่ 1. การสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลมากที่สุด 2. การตั้งคำถาม เป็นขั้นฝึกให้ตั้งคำถามทั้งคำถามระดับต่ำ และคำถามระดับสูง และ 3. การเข้าถึงข้อมูล โดยการอ่าน ฟัง ดู จดบันทึก (Literacy) เพื่อหาคำตอบที่ได้จากการคาดคะเน ซึ่งต้องอาศัยการใช้เหตุผลแบบอุปนัย (Induction Reasoning) เพื่อสรุปคำตอบของปัญหา

2. ขั้นการวางแผนแหล่งเรียนรู้ (Planning Resources) เป็นขั้นตอนการออกแบบ/วางแผนเพื่อรวบรวมข้อมูล สารสนเทศ จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ รวมทั้งการทดลองเป็นขั้นที่เด็กใช้หลักการนิรนัย (Deduction Reasoning) เพื่อการออกแบบเก็บข้อมูล (ทักษะที่จำเป็น ได้แก่ 1. การสืบค้นข้อมูล รวมทั้งการกลั่นกรองข้อมูล 2. การสื่อสาร (Literacy) 3. การนิรนัย (Reasoning) และ 4. การใช้ตัวเลข (Numeracy) ในการวัด (Measuring) การวิเคราะห์

3. ขั้นการสร้างองค์ความรู้ (Creating knowledge) เป็นขั้นที่ผู้เรียนมีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การสื่อความหมายข้อมูลด้วยแบบต่าง ๆ หรือด้วยผังกราฟิก การแปลผล จนถึงการสรุปผล หรือการสร้างคำอธิบาย เป็นการสร้างองค์ความรู้ ซึ่งเป็นแก่นของความรู้ประเภท ข้อเท็จจริง คำนิยาม มโนทัศน์ หลักการ กฎและทฤษฎี เพื่อให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ทักษะที่จำเป็น ได้แก่ 1. การวิเคราะห์ข้อมูล และการใช้ตัวเลข รวมทั้งค่าสถิติ (Numeracy) 2. การสื่อความหมายข้อมูล (Literacy) 3. การแปลผลข้อมูล การอ่านข้อมูลจากการวิเคราะห์ข้อมูล (Literacy) และ 4. การใช้เหตุผลอุปนัย (Induction Reasoning) ในการสรุปผลหรือสร้างองค์ความรู้

4. ขั้นการสื่อสาร (Communication) เป็นขั้นนำเสนอความรู้ด้วยการใช้ภาษา ที่ถูกต้อง ชัดเจน และเป็นที่น่าสนใจ อาจเป็นการนำเสนอเป็นภาษา และนำเสนอด้วยวาจา (ทักษะที่จำเป็น ได้แก่ 1. การสื่อสาร (Literacy) 2. การสรุปด้วยภาษาที่เป็นที่น่าสนใจ 3. การนำเสนอข้อมูล เช่น 3.1 การเขียน เช่น ความเรียง เรียงความ เขียนรายงานวิชาการ เขียนรายงานวิจัย เขียนบทความ เป็นต้น และ 3.2 การนำเสนอด้วยวาจา คือการพูดนำเสนออย่างมีคุณภาพในโรงเรียน ในชุมชน ตลอดจนนำเสนอในระดับอาเซียน และระดับนานาชาติ

5. ขั้นการตอบสนองสังคม (Community Development) เป็นขั้นตอนของการฝึกเด็กให้ นำความรู้ที่เข้าใจ นำการเรียนรู้ไปใช้ประโยชน์เพื่อส่วนรวม หรือเห็นประโยชน์ต่อส่วนรวมด้วยการทำงานเป็นกลุ่มร่วมกันสร้างผลงานที่ได้จากการแก้ปัญหาสังคมอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งอาจเป็นความรู้ แนวทางสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งอาจเป็นนวัตกรรมด้วยความรับผิดชอบ ต่อสังคม อันเป็นการแสดงออกของความเกื้อกูล (Caring) และแบ่งปัน (Sharing) ให้สังคม มีสันติและยั่งยืน (ทักษะที่จำเป็น ได้แก่ 1. การทำงานกลุ่มอย่างต่อเนื่อง 2. การประยุกต์ความรู้และการเรียนรู้ 3. การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Creative Problem Solving) 4. ทักษะความรับผิดชอบ และ 5. ทักษะการแสดงออกความเกื้อกูล และแบ่งปัน

จากขั้นตอนการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมี วิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ดังกล่าวครูผู้สอนสามารถนำมาจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้ โดยต้องมุ่งเน้นความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมถึงการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ให้มากที่สุด ตลอดจนเน้นให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ที่ได้ในการสืบค้น ทดลองปฏิบัติด้วยตัวเอง จากการจัดประสบการณ์จริง เน้นการพึ่งพาตนเองเพื่อให้เกิดทักษะที่จะนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน พร้อมทั้งการประเมินตนเองจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตนเองได้ชัดเจน รู้จุดเด่น จุดด้อย และพร้อมที่จะปรับปรุงหรือพัฒนาตนเองให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จากแนวทางดังกล่าวสามารถนำมากำหนดแนวทางบทบาทของครูผู้สอนและผู้เรียนได้ดังนี้คือ

ตารางที่ 2 บทบาทครูและผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ในสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา

สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา	แนวทางการจัดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สำหรับผู้เรียน	บทบาทครูผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม	- การสื่อสารและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล - การใช้เหตุผลแบบอุปนัยและแบบนิรนัย - การจัดการกับอารมณ์และทักษะชีวิตในการทำงาน - การตัดสินใจและการแก้ไขปัญหาจากสถานการณ์โดยประยุกต์ใช้หลักธรรม	ครูเป็นนักวิจัย โดยยก ารถาม และให้ผู้เรียนคิดอย่างกว้างไกล จากการแก้ไขปัญหาด้วยการนำเสนอปัญหาที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน การนำเสนอปัญหาที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนิน ชีวิตอย่างรอบคอบ	ผู้เรียนรู้จักตั้งสมมติฐานค้นคว้าหาคำตอบตัดสินใจด้วยตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างหลากหลายในมิติการดำเนินชีวิตกับแนวทางการแก้ไขของหลักธรรมในการพัฒนาตน รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม
หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม	- การเคารพและเห็นคุณค่าของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน - ฝึกฝนทักษะความรู้เชื่อมโยงเชิงบูรณาการกับวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน - การรู้เท่าทันสื่อและเทคโนโลยี	ครูเป็นนักออกแบบ โดยให้ผู้เรียนออกแบบการจัดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองจากกิจกรรมสื่อวัสดุ การจัดและประเมินผลที่หลากหลายและยืดหยุ่น เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันการทำงานร่วมกับผู้อื่น	ผู้เรียนรู้และเข้าใจถึงบทบาทและหน้าที่ในฐานะสมาชิกของสังคมทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศ และระดับโลก มีส่วนร่วมรับผิดชอบในฐานะพลเมืองดีของสังคม รวมถึงตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนและอุดมการณ์

ตารางที่ 2 บทบาทครูและนักเรียนในศตวรรษที่ 21 ในสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา (ต่อ)

สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา	แนวทางการจัดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สำหรับผู้เรียน	บทบาทครูผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
เศรษฐศาสตร์	-รู้เท่าทันการเลือกอุปโภคบริโภคสินค้าอย่างถูกต้องและเหมาะสม -ตัดสินใจในการอุปโภคบริโภคสินค้าอย่างฉลาด -น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต	ครูเป็นผู้ตัดสินใจโดยการคอยกระตุ้นผู้เรียนในการวิเคราะห์สถานการณ์ในการดำรงชีวิต และน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้	ผู้เรียนอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสรุปประเด็นในการผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตรประจำวัน
ประวัติศาสตร์	- การใช้ข้อมูลความจริงจากกระบวนการสังเกตตั้งประเด็นคำถาม การสืบค้น การรวบรวม การตีความ การแปลความจากแหล่งเรียนรู้ชุมชน เชื่อมโยงไปสู่สาระการเรียนรู้รายวิชา - การอนุรักษ์วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย -ตระหนักคุณค่าในการเข้าร่วมกิจกรรมของท้องถิ่น	ครูเป็นกรรมการ โดยคอยช่วยจัดข้อขัดแย้งและความสับสนในการวิเคราะห์ คิด สังเคราะห์ และคิดอย่างมีวิจารณญาณในการตัดสินใจครูเป็นผู้ให้คำปรึกษา โดยให้คำแนะนำแก่ผู้เรียนที่ยังไม่คุ้นเคยกับกระบวนการคิดสืบสวนเพื่อค้นหาคำตอบ	ผู้เรียนมีทักษะการสังเกตอภิปรายเชื่อมโยง การคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์และคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสนับสนุนได้แย่งการหาคำคำตอบจากหลักฐานข้อมูล และค้นหาคำตอบด้วยหลักวิทยาศาสตร์ที่สามารถตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน
ภูมิศาสตร์	-การสร้างสิ่งประดิษฐ์นวัตกรรมสิ่งใหม่ให้สอดคล้องสิ่งแวดล้อม -การไม่ทำอันตรายเทคโนโลยี -การคิดมุ่งอนาคตในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ครูเป็นนักวิเคราะห์ โดยการนำผู้เรียนให้คิดไปในแนวทางที่ถูกต้อง ไม่เกิดไปคนละทิศละทาง ครูเป็นผู้ตัดสินใจ คือ ตัดสินว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มากน้อยเพียงใด โดยการเล่นเกมเพื่อทดสอบความรู้ในเนื้อหาและกระบวนการคิด	ผู้เรียนการใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์กันของแวดล้อม ตลอดจนการนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

จะเห็นได้ว่าเป้าหมายหลักของการพัฒนาบทบาทครูและผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ในสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพนั้น ต้องอาศัยครูผู้สอนที่มีทักษะในการจัดการเรียนรู้ มีเจตคติต่อวิชาชีพครูที่ดี มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง โดยเฉพาะในยุคศตวรรษที่ 21 เป็นทักษะแห่งอนาคตใหม่ที่ครูควรมีทักษะและคุณลักษณะที่รองรับเข้าถึงเพื่อสร้างนวัตกรรมบริหารจัดการชั้นเรียนแนวใหม่ ส่วนบทบาทผู้เรียนต้องเน้นไปที่การพัฒนาทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21” (21st Century Skills) ที่จะเกิดขึ้นได้จากครูผู้สอนเป็นเพียงผู้คอยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้ศิษย์ได้เรียนรู้จากการเรียนแบบลงมือทำ เรียนรู้จากเรื่องใกล้ตัวไปสู่เรื่องที่ไกลตัวออกไปแล้วการเรียนรู้ก็จะเกิดจากภายในใจและสมองของผู้เรียนเองในเวลาต่อมา ซึ่งเป็นการพัฒนาทั้งความรู้ ทักษะ เจตคติให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ในโลกยุคศตวรรษที่ 21

รูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมี วิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

จากการศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ในการพัฒนาทักษะการคิด สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับเนื้อหารายวิชาสังคมศึกษาในการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อมเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม และเนื่องจากการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการคิดในประเทศไทยยังมีความหลากหลาย ดังนั้น จึงขอเสนอแนวการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการพัฒนาด้านทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 3 แนวทางดังนี้

แนวทางที่ 1 ฝึกกระบวนการสร้างองค์ความรู้ (พัฒนาทักษะการคิดรวบยอด)

1. มีความรู้และความเข้าใจตนเองและผู้ที่อยู่รอบข้าง ตลอดจนสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นที่อยู่อาศัยและเชื่อมโยงประสบการณ์ไปสู่โลกกว้างในมิติประวัติความเป็นมาของชุมชน ในแง่ของสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี และสิ่งแวดล้อมในชุมชน
2. มีความรู้และความเข้าใจในแนวคิดในการวิเคราะห์เหตุการณ์เรื่องราวในอดีตและอนาคต ตลอดจนมิติในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย ความภูมิใจในความเป็นไทย ประวัติศาสตร์ของชาติไทย โดยการยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตลอดจนสามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และวางแผนการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสมในเรื่องศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีส่วนร่วมในศาสนพิธี และพิธีกรรมทางศาสนาอื่นที่ต่างจากตน

3. มีความรู้และความเข้าใจในการปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิหน้าที่ ในฐานะพลเมืองดีของท้องถิ่นจังหวัด ภาค และประเทศ รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ตามขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ของท้องถิ่นตนเอง

4. มีความรู้และความเข้าใจในแนวคิดในการวิเคราะห์เหตุการณ์เรื่องราวในอดีต และอนาคต ตลอดจนมิติในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย ความภูมิใจในความเป็นไทย ประวัติศาสตร์ของชาติไทย โดยการยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตลอดจนสามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และวางแผนการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม

5. มีความรู้และความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรควัฒนธรรม และการมีจิตสำนึก และมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวทางที่ 2 ฝึกกระบวนการปฏิบัติ (พัฒนาทักษะการสังเกต การคิดเปรียบเทียบ การจำแนก และการให้เหตุผล)

1. ฝึกสังเกต ให้ผู้เรียนมีโอกาสสังเกตสิ่งต่าง ๆ ให้มาก ให้รู้จักสังเกตสิ่งแวดล้อม รอบตัวโดยเรียนรู้เรื่องใกล้ตัวสู่เรื่องไกลตัวออกไป เช่น สังเกตเรื่องราวประวัติในครอบครัว โรงเรียน และชุมชนท้องถิ่นสู่ประเทศและโลกต่อไป

2. ฝึกบันทึก ให้ผู้เรียนสังเกตสิ่งต่าง ๆ และจดบันทึกรายละเอียดที่สังเกตเห็น จากการทำแผนที่ความคิด mind mapping ทำผังโน้ตส์ concept map ทำแผนผัง กราฟพิคต่าง ๆ การวาดการ์ตูน การแต่งกลอน การเขียนเรียงความ การเล่าเรื่องด้วยการบรรยาย การทำ 7 เครื่องมือการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม เช่น แผนที่เดินดิน ผังเครือญาติ โครงสร้างองค์กรชุมชน ระบบสุขภาพชุมชน ปฏิทินชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน และประวัติชีวิต เป็นต้น

3. ฝึกการนำเสนอต่อที่ประชุม เมื่อผู้เรียนได้ไปสังเกต หรือทำอะไร หรือเรียนรู้ อะไรมา ให้ฝึกนำเสนอเรื่องนั้นต่อที่ประชุมอาจทำได้ทั้งในและนอกห้องเรียน โดยครู ผู้เรียน และเพื่อนในชั้นช่วยกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

4. ฝึกการฟัง การฟังผู้อื่นช่วยให้ได้ความรู้มาก ผู้เรียนจึงควรได้รับการฝึกให้เป็น ผู้ฟังที่ดีโดยการตั้งประเด็นคำถามต่อยอดความรู้ที่เพื่อนได้มีการนำเสนอหน้าชั้นเรียนอย่าง สร้างสรรค์

5. ฝึกปลูกจลา-วิสัยนา ให้ผู้เรียนฝึกการถาม-ตอบ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความแจ่มแจ้ง ในเรื่องที่ศึกษา รวมทั้งได้ฝึกการใช้เหตุผล การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และคิดอย่างมี วิจารณญาณเพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจ อีกทั้งเป็นการไตร่ตรอง สะท้อนความคิดเกี่ยวกับ มุมมองของตนเองและมุมมองของผู้อื่นในเวลาเดียวกัน แต่การตัดสินใจสุดท้ายต้องเป็น ของผู้เรียนเอง

6. ฝึกตั้งสมมติฐานและตั้งคำถาม ให้ผู้เรียนฝึกคิดและตั้งคำถาม เพราะคำถามเป็นเครื่องมือสำคัญในการได้มาซึ่งความรู้ต่อไป จึงให้ผู้เรียนฝึกตั้งสมมติฐานและหาค้นคว้าคำตอบ โดยการใช้กิจกรรมกลุ่มระดมความคิด สรุปลห้กการ และร่วมกันอภิปรายสะท้อนความคิดในเรื่องนั้น

7. ฝึกการค้นหาคำตอบ เมื่อมีคำถามและสมมติฐานแล้ว ควรให้ผู้เรียนฝึกค้นหาคำตอบจากแหล่งต่าง ๆ เช่น หนังสือ ตำรา อินเทอร์เน็ต หรือไปสอบถามจากผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางในเรื่องนั้น ๆ

8. ฝึกการจัดโครงการ โครงการ และกิจกรรมให้สืบค้นและจินตนาการเรื่องต่าง ๆ โดยมีประเด็นสถานการณ์ที่ครูกำหนดให้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์โลก ซึ่งเป็นการฝึกคิดให้เหตุผลอย่างสร้างสรรค์

9. ฝึกการวิจัย การวิจัยเป็นกระบวนการหาคำตอบที่จะช่วยให้ผู้เรียนค้นหาคำตอบใหม่ ฝึกเชื่อมโยงบูรณาการให้เห็นความเป็นทั้งหมดและเห็นตัวเอง เมื่อผู้เรียนได้เรียนอะไรมาแล้ว ควรให้ผู้เรียนเชื่อมโยงให้เห็นความเป็นทั้งหมด และเกิดการรู้ตัวเองตามความเป็นจริงว่าสัมพันธ์กับความเป็นทั้งหมดอย่างไร อันจะทำให้เกิดมิติทางจริยธรรมขึ้น ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

10. ฝึกการเขียนเรียบเรียงทางวิชาการ หลังจากที่ได้เรียนรู้เรื่องใดแล้ว ควรให้ผู้เรียนฝึกเรียบเรียงความรู้ที่ได้ การเรียบเรียงจะช่วยให้ความคิดประณีตขึ้น ทำให้ต้องค้นคว้าหาหลักฐานที่มาของความรู้ให้ถี่ถ้วนแม่นยำขึ้น การเรียบเรียงทางวิชาการเป็นวิธีการสำคัญในการพัฒนาปัญญาของตน และเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ของผู้อื่นในวงกว้างออกไป

แนวทางที่ 3 ฝึกกระบวนการสร้างค่านิยม (พัฒนาทักษะการประยุกต์ใช้)

1. สร้างความกระตือรือร้น อยากรู้ อยากเห็น โดยต้องได้รับการกระตุ้นยั่วยุ โดยใช้สื่อ คำถาม กิจกรรม และการยอมรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่ายอย่างสร้างสรรค์

2. สร้างการคิดจินตนาการ โดยการกระตุ้นให้มีความคิด จินตนาการ สร้างสรรค์ อย่างหลากหลาย ทั้งที่เป็นการจินตนาการจากภาพ จากนิทาน จาก ประสบการณ์เดิม จากเหตุการณ์สิ่งแวดล้อมรอบตัว จากความรู้สึกของตนเอง

3. สร้างความยอมรับอย่างเปิดเผย โดยการฝึกฝนให้ทำงานกลุ่ม การอภิปรายกลุ่ม การรับฟังและยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น ยอมรับในเหตุผลและข้อมูลของกลุ่ม หรือของคนอื่นที่ดีกว่าหรือมีมากกว่า

4. สร้างความมั่นใจในตนเอง เป็นการฝึกความมั่นใจในตนเอง จะทำให้ผู้เรียนได้มีพัฒนาการการคิด และกล้าแสดงออกซึ่งความคิด การเลือกสรรกิจกรรมที่หลากหลาย และ เหมาะสม จะทำให้เด็กกล้าแสดงออก เริ่มจากการตั้งคำถามง่าย ๆ การแสดงออกอย่างง่ายแล้วยากขึ้น ตามลำดับ การเล่นและการทำงานเป็นกลุ่ม แล้วลดลงจนเหลือคนเดียว ซึ่งการแสดงออกของเด็ก ต้องได้รับการกำลังใจและการสนับสนุน จะทำให้เด็กมีความมั่นใจมากขึ้นแก้ไขปัญหานั้น ๆ ได้ถูกทาง

5. สร้างให้เป็นผู้มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย ตลอดจนสามารถเป็นผู้ปฏิบัติงานอยู่บนหลักการและเหตุผล สามารถตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม และมีเหตุผล ส่งผลให้งานสำเร็จอย่างมีคุณภาพจากการได้มีปฏิสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

6. สร้างให้เป็นผู้มีบุคลิกภาพดี เป็นคนสุ่มรอบคอบ ละเอียดลออ ก่อนตัดสินใจในเรื่องใด จะต้องหามีข้อมูลหลักฐานประกอบ แล้ววิเคราะห์ด้วยเหตุผลก่อนตัดสินใจ

7. สร้างให้เป็นผู้ที่ทำกิจการงานต่าง ๆ ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดอย่างมีคุณภาพ เนื่องจากมีระบบความคิดอย่างเป็นขั้นตอน

8. สร้างให้เป็นผู้มีทักษะในการสื่อสารกับผู้อื่นได้ดี ทั้งด้านการอ่าน เขียน ฟัง พูด อย่างมีคุณภาพ

9. สร้างให้เป็นผู้ที่มีการพัฒนาวิธีคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณอยู่เสมอ ส่งผลให้สติปัญญาเฉียบแหลม พัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง ในสถานการณ์ของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง

กล่าวโดยสรุป กระบวนการจัดการเรียนรู้ข้างต้นได้ให้ความสำคัญกับการจัดบรรยากาศที่เอื้อให้ผู้เรียนได้คิด ได้พูดแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ได้สรุปความรู้ด้านเนื้อหาผ่านมุมมองที่หลากหลาย ผ่านการใช้เหตุผล วิธีนี้ช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะการคิดที่กว้างขวาง ได้แก่ ทักษะการใช้เหตุผล ทักษะการแสวงหาความรู้ความเข้าใจ ทักษะการสร้างความคิดรวบยอด ทักษะการตีความ ฯลฯ

การออกแบบการเรียนรู้โดยการเน้นประสบการณ์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณในรายวิชาสังคมศึกษา

จากการศึกษาการออกแบบการเรียนรู้โดยการเน้นประสบการณ์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้โดยการเน้นประสบการณ์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณในรายวิชาสังคมศึกษาของผู้เรียนในแต่ละขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 การรับประสบการณ์จากสิ่งที่เป็นรูปธรรม เป็นขั้นที่ผู้สอนจัดประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน โดยประสบการณ์ที่จัดให้ต้องมีลักษณะเป็นรูปธรรม กล่าวคือต้องให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ด้วยตนเองโดยตรง จากการตั้งประเด็นข่าวสถานการณ์ในชีวิตประจำวันกับผู้เรียน

ขั้นที่ 2 การสังเกตอย่างไตร่ตรอง เป็นขั้นที่ผู้เรียนได้สะท้อนสิ่งที่ได้รับประสบการณ์มา กล่าวคือได้มีการพิจารณาสิ่งที่ได้รับประสบการณ์มาอย่างรอบคอบลึกซึ้ง จนสามารถพัฒนาเป็นความคิดหรือความคิดรวบยอดและความรู้สึกเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับมาจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย

ขั้นที่ 3 การสร้างแนวคิดเชิงนามธรรมและสรุปเป็นหลักการ เป็นขั้นที่ให้ผู้เรียนได้สร้างความเข้าใจในความเป็นนัยทั่วไปของเรื่องนั้น ๆ ซึ่งอาจจะออกมาในรูปของการสรุปความคิดรวบยอดหรือหลักการในรูปแบบการอธิบาย บรรยาย การสาธิต การทดลอง หรือการทำงาน

ขั้นที่ 4 การทดลองประยุกต์หลักการนำไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ เป็นขั้นของการให้ผู้เรียนได้นำความคิดรวบยอดหรือหลักการที่สรุปได้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ โดยการสร้างสรรค์นวัตกรรม เช่น การทำโครงการ โครงการต่าง ๆ ในรูปแบบการจัดเวทีสัมมนา หรือจัดนิทรรศการ

กล่าวโดยสรุป กระบวนการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ข้างต้น จะเน้นขั้นตอนที่ให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมด้วยตนเอง ให้เวลาผู้เรียนได้สังเกต ไตร่ตรอง และสามารถสรุปเป็นความคิดรวบยอดเพื่อนำไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้ โดยแต่ละขั้นตอน ผู้เรียนต้องใช้ทักษะการคิดจำนวนมากช่วยในการเรียนรู้ ซึ่งการเน้นผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยครูผู้สอนเป็นเพียงผู้คอยสนับสนุนหรือแนะนำการดำเนินกิจกรรมให้บรรลุผลสำเร็จ

สรุป

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ครูผู้สอนและผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ทุกขั้นตอนและเป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยการจัดการออกแบบการเรียนรู้ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาของผู้เรียนที่หลากหลาย เน้นเป้าหมายสำคัญ เช่น 1. ให้ผู้เรียนสามารถใช้เหตุผล คิดได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลหลากหลายแบบ ได้แก่ คิดแบบอุปนัย (Inductive) คิดแบบอนุมาน (Deductive) เป็นต้น 2. ผู้เรียนสามารถใช้การคิดกระบวนการระบบ (Systems Thinking) เช่น การวิเคราะห์ได้ว่าปัจจัยย่อยมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร จนเกิดผลในภาพรวม 3. ผู้เรียนสามารถใช้วิจารณญาณและตัดสินใจ เช่น วิเคราะห์และประเมินข้อมูลหลักฐาน การโต้แย้ง การกล่าวอ้างและความเชื่อ จากการเปรียบเทียบและประเมินความเห็นหลัก ๆ อีกทั้งการสังเคราะห์และเชื่อมโยงระหว่างสารสนเทศกับข้อโต้แย้งที่ได้แล้วนำมาแปลความหมายของสารสนเทศและสรุปบนฐานของการวิเคราะห์ แล้วนำผลมาตีความและทบทวนอย่างจริงจัง (Critical Reflection) โดยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถส่งเสริมให้ผู้เรียนแก้ปัญหาได้ ซึ่งเป็นการฝึกแก้ปัญหา และ 4. การตั้งคำถามสำคัญที่ช่วยทำความเข้าใจให้แก่มุมมองต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่ทางออกที่ดีกว่าการเรียนรู้ทักษะเหล่านี้ทำโดย PBL (Project-Based Learning) และต้องเรียนเป็นทีม ไม่ใช่เรียนจากครูสอนในชั้นเรียน

เอกสารอ้างอิง

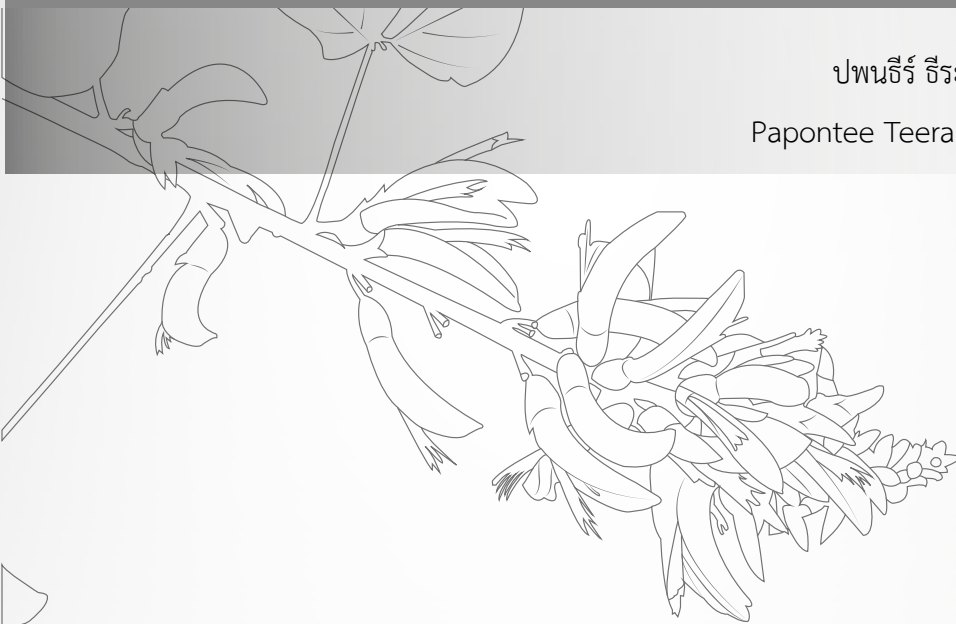
- [1] วิจารย์ พานิช. (2555). **วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์.
- [2] UNESCO. (1998). **World Education Report**. France: Darantiere.
- [3] คณะกรรมการศึกษานานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21. (2551). **การเรียนรู้: ขุมทรัพย์ในตน** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- [4] ฉัตรแก้ว เภาวิเศษ. (2556). **IS-Independent Study. เส้นทางพัฒนาคุณภาพเด็กไทยสู่สากล**. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิชสำราญ.
- [5] คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). **แนวทางการนำมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- [6] Bolotin, M.M. and Nashon, S.M. (2012). “The essence of student visual-spatial literacy and higher order thinking skills in undergraduate biology”, **Protoplasma**. 249, 25-30.
- [7] Gonzalez, J. (2012). **Promoting Higher Order Thinking in Mathematics**. Thesis. Masters of Arts in Mathematics Education, Mathematics, Kean University.
- [8] ภูษิต บุญทองเถิง. (2552). “การเปลี่ยนแปลงหลักการด้าน “หลักสูตรการเรียนการสอน” ทั้งในเชิงทฤษฎีและปรากฏการณ์จากอดีตสู่ปัจจุบัน”, **วารสารครุศาสตร์**. 5(1), 85-91.
- [9] Dewey, J. (1933). **How We Think**. New York: Health and Company.
- [10] Hilgard, Ernest R. (1962). **Introduction to Psychology**. 3^d rd. New York: Marcourt, Brace & World Inc.
- [11] Good, Carter V. (1973). **Dictionary of Education**. 3^d ed. New York : Book Company.
- [12] Ennis, Robert H. (1985). “A Logical Basic for Measuring Critical Thinking Skills”, **Journal of Education Leadership**. 43 (October, 1985), 45-48.
- [13] ทิศนา แคมมณี และคณะ. (2544). **นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้สำหรับครูยุคปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ที่มาและปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกระทำผิดของเด็ก และเยาวชนในประเทศสหรัฐอเมริกา

History and Legal Problems of Juvenile Delinquency in the United States of America

ปพนธีร์ ธีระพันธ์¹

Papontee Teeraphan¹

¹ อ., คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขต 93210

¹ Law Lecturer, Faculty of Law, Thaksin University, Phattalung Campus, 93210

บทคัดย่อ

สหรัฐอเมริกาพัฒนาหลักการทางกฎหมาย และระบบในการดำเนินการเมื่อเด็กและเยาวชนลงมือกระทำความผิดมาเป็นระยะเวลายาวนาน ภายใต้หลักคิดที่ว่า เด็กและเยาวชนไม่ใช่อาชญากร แต่เป็นเพียงผู้กระทำความผิดที่ยังขาดวุฒิ การคิดและไตร่ตรองก่อนลงมือทำ ดังนั้น วิธีคิดและขั้นตอนในการปฏิบัติจึงไม่สามารถใช้ขั้นตอนดำเนินการเช่นเดียวกับผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่ได้ ภายใต้หลักคิดดังกล่าว ส่งผลให้กฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายถูกพัฒนาให้เห็นเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม กว่าที่กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนจะถูกพัฒนาดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน สหรัฐอเมริกาก็เคยประสบกับอุปสรรคมาก่อน โดยในบทความนี้ผู้เขียนจะยกตัวอย่างสภาพปัญหาที่เคยเกิดขึ้นและมีความสำคัญกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของเด็กและเยาวชนที่เป็นผู้กระทำความผิดก่อนที่จะมีการพัฒนากฎหมายและกระบวนการเพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรมในคดีประเภทดังกล่าว

คำสำคัญ: คดีอาญา เด็กและเยาวชน สหรัฐอเมริกา

Abstract

The United States of America has long developed its legal principle and its procedure on juvenile delinquency case. This is based on the concept that a juvenile delinquent is not a criminal. They are immature and lack of awareness of consequences for a wrongful act. Hence, the ideal concept and the procedure used to the criminal cannot also be enforced in such a case. According to that unique concept, laws and the enforcement have continually been improved since then. However, during the periods of time that the U.S. juvenile justice system had been developed, the United States of America had been facing with many legal obstacles. This article will demonstrate some important issues once occurred and important to the juvenile justice system in the U.S in which it was used one of the factors to improve laws and procedure in those cases.

Keywords: Criminal Case, Juvenile, United States of America

บทนำ

คดีอาญาที่ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดเป็นเด็กหรือเยาวชน และคดีอาญาทั่วไปในประเทศสหรัฐอเมริกาในปัจจุบันนั้นถูกแบ่งออกจากกันอย่างชัดเจน ในอดีตที่เป็นยุคแรกเริ่มของประเทศ กฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดทางอาญานั้นได้รับอิทธิพลมาจากระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common law) ของประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นระบบกฎหมายที่ใช้ปกครองสหรัฐอเมริกาอยู่ในขณะนั้น [1] ในช่วงระยะเริ่มต้นที่มีความพยายามจะแยกตัวผู้กระทำความผิดที่ยังเยาว์วัย ขาดประสบการณ์ และวิจารณ์ญาณในการคิด ออกจากผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่ประสบปัญหาอยู่พอสมควร แม้ว่าประเทศสหรัฐอเมริกาจะเล็งเห็นถึงความสำคัญของกระบวนการที่มีไว้เป็นพิเศษสำหรับบุคคลเหล่านั้น แต่ในทางปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติงานตามกฎหมาย โดยเฉพาะศาลยุติธรรมบางแห่ง เช่น ศาลเขตของโคลัมเบีย (The United States District Court for the District of Columbia) ศาลอุทธรณ์ของเขตโคลัมเบีย (The United States Court of Appeals for the District of Columbia Circuit) เป็นต้น กลับปฏิบัติหน้าที่จนเกือบทำให้กลไกและหลักการสำคัญของการดำเนินคดีอาญาที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดต้องผิดเพี้ยนไป อย่างไรก็ดี เรื่องดังกล่าวมิได้เป็นเรื่องเหนือความคาดหมายแต่อย่างใด โดยเฉพาะกับประเทศที่พยายามจะสร้างระบบและกลไกเพื่อแยกกระบวนการเหล่านั้นออกจากคดีอาญาทั่วไป ซึ่งได้ดำเนินงานหรือปฏิบัติหน้าที่โดยไม่ได้คำนึงถึงรากฐานและวัตถุประสงค์ของกระบวนการที่มุ่งคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่ตกเป็น ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดเป็นหลัก กรณีดังกล่าวก็เคยเกิดขึ้นในประเทศไทยตามนัยยะแห่งคำพิพากษาที่ 5667/2545 เช่นกัน

การกระทำความผิดทางอาญาของเด็กและเยาวชนในประเทศสหรัฐอเมริกา : ข้อพิจารณาเกี่ยวกับอายุ

ความหมายของคำว่า “Infants” และ “Adults” ในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ซึ่งปรากฏอยู่ใน “Commentaries” งานเขียนของวิลเลียม แบล็คสโตน (William Blackstone) นักกฎหมายชาวอังกฤษที่มีอิทธิพลทางความคิดต่อประเทศสหรัฐอเมริกา อธิบายว่าการที่บุคคลจะต้องรับผิดชอบทางอาญานั้น จะต้องประกอบด้วยเงื่อนไข 2 ประการที่สำคัญ คือ 1. บุคคลนั้นจะต้องมีเจตจำนงที่ต้องการให้ผลร้ายเกิดขึ้น (Vicious Will) และ 2. บุคคลนั้นลงมือกระทำให้ในสิ่งที่ผิดกฎหมาย เงื่อนไขทั้งสองประการนี้ถือเป็นพื้นฐานของความรับผิดชอบเบื้องต้น หากขาดเงื่อนไขอย่างหนึ่งอย่างใด ก็จะไม่ถือว่ามีการกระทำที่ผิดกฎหมายทางอาญาเกิดขึ้น [2]

บุคคลกลุ่มแรกที่ไม่อาจรับผิดชอบทางอาญาได้ คือ ทารก (infant) ซึ่งวิลเลียม แบล็คสโตน อธิบายว่า ทารกไม่ได้มีความหมายจำกัดอยู่เพียงแค่เด็กทารกตามที่สังคมส่วนใหญ่เข้าใจเท่านั้น ทารกตามความหมายนี้มีขอบเขตที่รวมไปถึงเด็กที่มีอายุที่สูงขึ้นไปด้วย เนื่องจากทั้งทารกและเด็กนั้นยังเป็นผู้ที่ยังอ่อนเยาว์ ไร้ซึ่งความรับรู้อย่างเต็มที่จากการกระทำของตน วิลเลียม แบล็คสโตน ยังได้อธิบายต่อไปอีกว่า ความรับผิดชอบทางอาญาจะต้องพิจารณาและพิสูจน์ให้เห็นถึงการรับรู้และการเข้าใจในการกระทำของตนเอง (one could understand one's actions) ซึ่งจากหลักเกณฑ์ข้อนี้ทำให้เด็กที่มีอายุต่ำกว่า 7 ปี เป็นบุคคลกลุ่มแรกที่ไม่สามารถกระทำความผิดทางอาญาที่ร้ายแรง (Felony) เช่น การฆาตกรรม การลักพาตัว และการลักทรัพย์ได้ ในขณะที่เด็กที่มีอายุ 14 ปีขึ้นไป อาจต้องรับผิดชอบทางอาญาเช่นเดียวกับผู้ใหญ่หากพิสูจน์ความผิดแล้วพบว่า ได้กระทำความผิดโดยมีเจตจำนงเช่นนั้นจริง อย่างไรก็ตาม สำหรับเด็กที่มีอายุระหว่าง 7 ถึง 14 ปี วิลเลียม แบล็คสโตน อธิบายว่า การที่จะพิสูจน์การรับรู้ของผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กในช่วงอายุนี้นั้นทำได้ยาก โดยทั่วไปเด็กจะถูกสันนิษฐานไว้ก่อนว่า ไม่มีความสามารถที่จะรับรู้และเข้าใจในการกระทำของตนเองได้อย่างเต็มที่ แต่อย่างไรก็ดี หากมีการพิสูจน์ได้ว่า การกระทำความผิดนั้นออกมาจากการรับรู้และความเข้าใจว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ผิดแล้ว ผู้กระทำความผิดที่มีอายุเช่นว่านั้นก็จะต้องรับโทษเช่นเดียวกับผู้ใหญ่เช่นกัน [3]

ที่มาของกระบวนการยุติธรรมที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิด

กระบวนการยุติธรรมของเด็กและเยาวชนที่ตกเป็นผู้กระทำความผิดถูกพัฒนามายาวนานกว่า 100 ปี ซึ่งแต่เดิมในช่วงต้นศตวรรษที่ 18 เด็กและเยาวชนที่ลงมือกระทำความผิดโดยฝ่าฝืนกฎหมายจะได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ที่กระทำความผิดทั่วไป ช่วงเวลานั้นทั้งตัวบทกฎหมายและวิธีพิจารณาความที่ใช้จะเป็นรูปแบบเดียวกันกับคดีอาญาทั่วไป ซึ่งรวมถึงการลงโทษขั้นรุนแรงตามกฎหมาย เช่น การรับโทษจำคุก หรือการรับโทษประหารชีวิต อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 19 ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา มีอัตราการเกิดและการย้ายถิ่นฐานของคนต่างด้าวที่สูง พบว่า คดีอาญาที่มีเด็กหรือเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเด็กและเยาวชนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองมีแนวโน้มที่จะละเมิดกฎหมายมากกว่าเด็กและเยาวชนที่อาศัยอยู่นอกเขตดังกล่าว ซึ่งในท้ายที่สุด ก็นำมาซึ่งการพัฒนาแนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนที่ผู้กระทำความผิด และมีการเปลี่ยนแปลงหนึ่งในกลไกของกระบวนการยุติธรรมโดยการส่งเด็กและเยาวชนผู้ฝ่าฝืนกฎหมายไปยังศูนย์ที่มีหน้าที่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและฝึกฝนจิตใจให้เหมาะสม แทนที่จะมีการส่งเด็กและเยาวชนไปยังเรือนจำดังเช่นที่เคยปฏิบัติมาก่อนหน้าศตวรรษก่อนหน้า

ทฤษฎีการเป็นผู้ปกครองของรัฐ (Doctrine of Parens Patriae) ถูกนำมาใช้เป็นเหตุผลในการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนผู้ฝ่าฝืนกฎหมาย ทฤษฎีนี้ถูกอธิบายภายใต้พื้นฐานที่ว่า “พ่อแม่มีหน้าที่ดูแล ให้คำปรึกษา และชี้แนะแนวทางที่ถูกและควรให้ลูก” [4] อย่างไรก็ตาม ความเป็นจริงกลับพบว่า พ่อแม่ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างเหมาะสมและครบถ้วน ดังนั้น อำนาจและหน้าที่ในการดำเนินการดังกล่าวจึงตกอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของรัฐ โดยรัฐจะทำหน้าที่เสมือนเป็นพ่อแม่ผู้ปกครอง ที่คอยชี้แนะแนวทางและให้คำปรึกษาที่ถูกต้องให้กับเด็กและเยาวชน ทฤษฎีดังกล่าวถูกใช้ครั้งแรกในศาลฎีกาของมลรัฐเพนซิลวาเนีย (Pennsylvania Supreme Court) ในคดีของ Ex Parte Crouse [5] ในค.ศ. 1838 ที่ศาลได้กล่าวว่า “เมื่อพบว่าพ่อแม่ไม่ได้ดูแล ให้คำปรึกษา และชี้แนะแนวทางที่ถูกและควรให้ลูกอย่างเต็มที่ รัฐก็มีสิทธิที่จะจัดหาแนวทางและแนะนำให้กับเยาวชนเอง” ซึ่งภายใต้ข้อเท็จจริงในคดีนี้ คำพิพากษาของศาลวางอยู่บนพื้นฐานที่ศาลคิดว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์กับเยาวชนและสังคมที่สุด [6]

ความเปลี่ยนแปลงของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชน

ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 - 19 การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนภายในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่โดยนักปฏิรูปทางสังคม รวมทั้งชนชั้นกลางภายใต้วัตถุประสงค์ที่จะสร้างหรือกำหนดกฎเกณฑ์ที่มีลักษณะพิเศษสำหรับเด็กหรือเยาวชนที่ก่อปัญหาและฝ่าฝืนกฎหมาย นิวยอร์ก (New York) เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดเมื่อได้มีการก่อตั้งศูนย์สำหรับผู้กระทำความผิดที่เป็นเยาวชน (The New York House of Refuge to House Juvenile Delinquents) ขึ้นในค.ศ. 1825 [7] หรือแม้กระทั่งในชิคาโก (Chicago) ที่จัดตั้งศูนย์สำหรับผู้กระทำความผิดที่เป็นเยาวชนทำนองเดียวกันกับนิวยอร์ก (Reform School) ในค.ศ. 1855 โดยผู้ที่สนับสนุนการจัดตั้งสถาบันพิเศษรูปแบบต่าง ๆ นี้ต้องการที่จะปกป้อง (Protect) และปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (Rehabilitate) ของผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กและเยาวชน อีกทั้งยังต้องการที่จะแยกผู้กระทำความผิดเหล่านั้นออกจากผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่เพื่อหลีกเลี่ยงโอกาสที่จะทำให้เด็กและเยาวชนกลับไปอยู่ภายใต้วงเวียนของอาชญากรรมอีกในอนาคต

ในค.ศ. 1899 ศาลที่ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิด (Juvenile Court) ถูกจัดตั้งขึ้นครั้งแรกในคุกเคาน์ตี (Cook County) ที่เป็นเขตขององค์กรปกครองท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ในรัฐอิลลินอยส์ (Illinois) ภายใต้แนวคิดที่ว่าเด็กและเยาวชนผู้ฝ่าฝืนกฎหมายไม่สมควรถูกปฏิบัติเช่นเดียวกับคดีอาชญากรรมทั่วไปเนื่องจากเด็กและเยาวชนเหล่านั้นยังมีวัย (Less Mature) และความตระหนักรู้ผิดชอบชั่วดี

(Less Aware) ที่น้อยกว่าบุคคลทั่วไป ซึ่งต่อมาแนวความคิดนี้ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย ออกไปยังรัฐอื่น ๆ และ 25 ปีหลังจากที่มีการจัดตั้งศาลเยาวชนขึ้นเป็นครั้งแรก เกือบทุก ๆ รัฐ ในสหรัฐอเมริกา มีศาลเยาวชน รวมถึงมีระบบและกลไกในการพิจารณาคดีที่ผู้กระทำความผิด เป็นเด็กหรือเยาวชนโดยเฉพาะ

สำหรับกระบวนการพิจารณาของศาลเยาวชนในสหรัฐอเมริกา การกระทำหรือการ มีคำสั่งใด ๆ ของศาลถูกเน้นที่ประโยชน์ของเด็กและเยาวชนมากที่สุด โดยเด็กและเยาวชน จะได้รับการปฏิบัติในฐานะพลเมือง มีข้อหาอาชญากรรม ซึ่งวัตถุประสงค์ของกระบวนการพิจารณา ของศาลนั้นก็เพื่อมุ่งให้เด็กและเยาวชนเติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม ส่วนรวม รวมถึงเคารพต่อกฎหมายที่เป็นกติกาของสังคมต่อไป

จุดประสงค์ที่แท้จริงของการจัดตั้งศาลเยาวชนในสมัยนั้น ได้รับการอธิบายโดย ผู้พิพากษาจูเลียน แมกค์ (Julian Mack) ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้พิพากษากลุ่มแรกที่ปฏิบัติหน้าที่ ในศาลเยาวชนของคุกเคนต์ว่า เมื่อมีผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดที่เป็นเด็กหรือเยาวชน ถูกนำตัวขึ้นสู่ศาล ผู้กระทำความผิดจะต้องรับทราบว่าตัวเองกำลังเผชิญหน้าอยู่กับรัฐ ที่อยู่ในฐานะพ่อแม่ผู้ปกครอง โดยตัวผู้กระทำความผิดจะได้รับความเห็นอกเห็นใจมากกว่า ในคดีปกติ และจะได้รับการปฏิบัติหรือดูแลด้วยวิธีการที่พิเศษไม่เหมือนคดีอาญาทั่วไป เช่น การใช้ห้องพิจารณาคดีจะไม่ใช้ห้องพิจารณาคดีทั่วไป ผู้พิพากษาจะไม่มีการนั่งอยู่บน บัลลังก์และดำเนินกระบวนการพิจารณาเพื่อสืบหาความจริงจากเด็กหรือเยาวชนที่ยืนอยู่ข้างล่าง ตรงหน้าตน ซึ่งจูเลียน แมกค์ให้เหตุผลว่า สภาพแวดล้อมต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ก่อให้เกิดความ เห็นอกเห็นใจกันอย่างแท้จริง จูเลียน แมกค์ อธิบายเพิ่มเติมว่า การพิจารณาในศาลเยาวชน ผู้พิพากษาจะนั่งบนเก้าอี้ และแม้เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิดนั่งข้าง ๆ ในทางปฏิบัติ บางครั้ง ผู้พิพากษาบางท่านอาจแสดงออกถึงความเห็นอกเห็นใจ และรับรู้ต่อสภาพปัญหา ที่เกิดขึ้นกับเด็กหรือเยาวชน โดยการเอามือไปแตะไหล่ของเด็กหรือเยาวชน ซึ่งนักกฎหมาย บางท่านอาจมองว่า การกระทำแบบนั้นเป็นการกระทำที่ทำให้เกียรติของผู้พิพากษา ลดน้อยลง แต่จูเลียน แมกค์มองว่า การกระทำเช่นนั้นกลับช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของ กระบวนการพิจารณาในศาลเยาวชนได้อย่างมากมาย [8]

ความแตกต่างระหว่างกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญาที่เด็กและเยาวชน เป็นผู้กระทำความผิดและคดีอาญาทั่วไป

กระบวนการในการดำเนินคดีอาญาที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดนั้น มีข้อแตกต่างกับกระบวนการในคดีอาญาทั่วไป สรุปได้ดังนี้ [9]

1. การกระทำผิดนั้นไม่ใช่อาชญากรรมเนื่องจากเด็กและเยาวชนนั้นมีวัยและวุฒิภาวะน้อยกว่าผู้ใหญ่ปกติ อีกทั้งยังมีความตระหนักรู้ถึงผลที่จะเกิดขึ้นเมื่อลงมือ กระทำความผิดที่น้อยกว่าปกติ ดังนั้น เด็กและเยาวชนจึงไม่สมควรที่จะต้องรับผิดชอบ

ในการกระทำของตนเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ การกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนนี้ (Delinquency) ไม่ใช่การก่ออาชญากรรม (Crime) แต่มีลักษณะทำนองเดียวกับการกระทำของบุคคลที่มีจิตอยู่ในภาวะไม่ปกติ (Insane) อย่างไรก็ตาม การกระทำความผิดของเยาวชนอาจถูกยกเว้นจากหลักการนี้ หากความผิดนั้นมีลักษณะร้ายแรงและเยาวชนถูกพิสูจน์ได้ว่ามีวุฒิภาวะเพียงพอขณะกระทำความผิด ซึ่งกรณีดังกล่าว ศาลเยาวชนอาจโอนคดีไปสู่ศาลอาญาปกติได้

2. กระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนมุ่งเน้นการแก้ไขมากกว่าการลงโทษ (Treatment rather than Punishment) จุดมุ่งหมายหลักของการก่อตั้งศาลเยาวชนของประเทศสหรัฐอเมริกาและการมีกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะ ก็คือ การมุ่งแก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดเป็นหลัก ซึ่งแตกต่างกับวัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีอาญาที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้ใหญ่ทั่วไปที่ศาลจะมุ่งเน้นการลงโทษผู้กระทำความผิดภายใต้แนวคิดและทฤษฎีทางอาญาวิทยาและทัณฑวิทยา

3. กระบวนพิจารณาที่เป็นความลับและไม่เป็นทางการในชั้นศาล (Private and Informal Proceeding) การพิจารณาเพื่อรับฟังพยานหลักฐานของศาลเยาวชนจะมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการดังเช่นคดีอาญาทั่วไป ในหลาย ๆ รัฐ ศาลไม่อนุญาตให้สาธารณชนเข้าฟังการพิจารณา เฉพาะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง อันได้แก่ ตัวเด็กหรือเยาวชนที่เป็นผู้กระทำความผิด พ่อแม่ของเด็กหรือเยาวชน ทนายความ และเจ้าพนักงานที่ทำหน้าที่คุมความประพฤติ (Probation Officer) เท่านั้นที่จะสามารถเข้าร่วมฟังการพิจารณาได้ ซึ่งการพิจารณาโดยทั่วไปแล้วกระทำโดยองค์คณะผู้พิพากษา (Judge's Chamber) และจะไม่มี การเผยแพร่ข้อมูลที่ได้จากการสืบพยานหลักฐานและการพิจารณาสู่สาธารณะ

อย่างไรก็ดี กระบวนพิจารณาของศาลเยาวชนและครอบครัวในปัจจุบันเริ่มผ่อนคลายลง โดยเฉพาะกับกรณีที่มีความผิดที่เยาวชนได้กระทำนั้นเป็นความผิดทางอาญาร้ายแรง กรณีเช่นว่านี้ ศาลอาจจะเปิดเผยกระบวนพิจารณาดังเช่นคดีอาญาทั่วไปก็ได้ภายใต้เงื่อนไขของกฎหมาย

4. การแยกตัวเด็กและเยาวชนออกจากผู้กระทำความผิดหรืออาชญากรที่เป็นผู้ใหญ่ ทุก ๆ ขั้นตอนของในกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนที่เป็นผู้กระทำความผิดนั้น เด็กและเยาวชนจะถูกแยกออกจากผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นในชั้นควบคุมตัว (Taking into custody; not arrest) ชั้นกักขัง (Detention) ชั้นก่อนพิจารณา (Pretrial) ชั้นพิจารณาโดยศาล (Court Proceeding) และชั้นบังคับโทษ เช่น การส่งตัวเด็กและเยาวชนไปยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

5. การพิจารณาถึงประวัติ ภูมิหลัง และสภาพสังคมของเด็กและเยาวชนที่เป็นผู้กระทำความผิด การพิจารณาถึงประวัติ สถานทางสังคม สภาพเศรษฐกิจ รวมถึงรายละเอียดที่อาจส่งผลให้เด็กหรือเยาวชนนั้นกระทำความผิดเป็นสาระสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ศาลเยาวชนของประเทศสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญเทียบเท่าความผิดที่เด็กหรือเยาวชนได้กระทำ เมื่อศาลเยาวชนทราบถึงข้อเท็จจริงทั่วไปเกี่ยวกับเด็กหรือเยาวชนแล้ว ศาลเยาวชนจะได้เลือกใช้วิธีการเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กหรือเยาวชนได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสมภายใต้ผลประโยชน์ที่ดีที่สุดที่จะเกิดกับตัวเด็กหรือเยาวชนเองในอนาคต ซึ่งในแต่ละคดี ศาลอาจเลือกใช้วิธีการที่แตกต่างต่างกันไป โดยไม่ให้ความสำคัญกับความรุนแรงของความผิดมากนัก เช่น ในบางคดีที่เป็นความผิดเล็กน้อย ศาลอาจเลือกใช้ระยะเวลาที่ยาวนานกว่าในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กหรือเยาวชนนั้น หากศาลเห็นว่าระยะเวลาดังกล่าวนั้นมีความเหมาะสมกับตัวเด็กหรือเยาวชน ซึ่งระยะเวลาดังกล่าวนี้อาจยาวนานกว่าการกระทำผิดทางอาญาของเด็กและเยาวชนในคดีอื่นที่มีความรุนแรงมากกว่า แต่ศาลเห็นว่าผู้กระทำความผิดนั้นมีความจำเป็นที่ต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่น้อยกว่ากรณีแรก

ปัญหาบางประการของการดำเนินคดีอาญาที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิด : การบังคับใช้หลักกระบวนการอันควรตามกฎหมาย (Due Process of Law)

1. คดี *Kent V. United States* [10] เป็นคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาของศาลฎีกาสหรัฐอเมริกา ในค.ศ. 1961 มอริส เคนท์ (Morris Kent) ซึ่งมีอายุ 16 ปี ถูกกล่าวหาว่าได้ฆ่านกขโมยทรัพย์สิน และสร้างความเสียหายให้กับบ้านของผู้อื่น คดีดังกล่าวอยู่ในอำนาจพิจารณาของศาลเยาวชนเขตโคลัมเบีย (The District of Columbia Juvenile Court) ภายหลังจากที่ได้มีการสืบพยานและพิจารณาคดีดังกล่าวเสร็จสิ้นแล้ว ศาลเยาวชนกลับโอนคดีไปให้กับศาลเขตของโคลัมเบีย (The United States District Court for the District of Columbia) ที่ปรึกษากฎหมายของเคนท์ ได้ยื่นคำร้องขอยกเลิกการโอนคดี และขอให้ใช้การบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ (Social Service) ที่เคนท์เคยทำมาต่อไป ศาลเยาวชนไม่ได้มีคำสั่งหรือตัดสินข้อใดแย้งนี้ และปล่อยให้การโอนคดีดำเนินต่อไปท่ามกลางการโต้แย้งอย่างรุนแรงที่ว่า การโอนคดีมีขึ้นภายหลังจากที่มีการสืบพยานและพิจารณาเสร็จสิ้นแล้ว ในขณะที่คดีอยู่ในอำนาจพิจารณาของศาลเขตโคลัมเบีย เคนท์และที่ปรึกษาของเขาได้โต้แย้งอีกครั้งต่อศาลว่า การโอนคดีมาจากศาลเยาวชนนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ศาลเขตโคลัมเบียปฏิเสธคำโต้แย้งดังกล่าว และเริ่มกระบวนการพิจารณา จนในท้ายที่สุดเคนท์ถูกตัดสินให้มีความผิดสำหรับการกระทำที่ได้สร้างความเสียหายให้กับบ้านของผู้อื่นและการขโมยทรัพย์สิน โดยศาลตัดสินให้เขาต้องถูกจำคุกเป็นเวลา 30 - 90 ปี แต่ถูกยกเว้นความรับผิดชอบในความผิดฐานข่มขืนเนื่องจากความวิกลจริต

มอริส เคนท์และที่ปรึกษากฎหมายของเขาอุทธรณ์คำพิพากษาดังกล่าว โดยยังคงยืนยันว่า การโอนคดีจากศาลเยาวชนมาที่ศาลธรรมานั้นไม่ถูกต้องตามกฎหมาย อย่างไรก็ตาม ศาลอุทธรณ์ของเขตโคลัมเบีย (The United States Court of Appeals for the District of Columbia Circuit) ปฏิเสธข้อโต้แย้งดังกล่าวอีกครั้ง พร้อมยืนยันว่า การดำเนินการโอนคดีนั้นชอบด้วยกฎหมายแล้ว

เมื่อคดีขึ้นสู่ศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกา ศาลฎีกามีคำตัดสินว่า ภายใต้หลักกระบวนการอันควรตามกฎหมายซึ่งเป็นหลักกฎหมายหนึ่งในรัฐธรรมนูญ การที่ศาลเยาวชนเขตโคลัมเบียไม่พิจารณาข้อโต้แย้งและไม่มีการให้เหตุผลของการปฏิเสธคำโต้แย้งดังกล่าวนั้นขัดกับหลักการตามกฎหมาย ซึ่งไม่ว่าศาลจะมีคำสั่งเกี่ยวกับเขตอำนาจอย่างไร มอริส เคนท์และที่ปรึกษาจะต้องได้รับทราบเหตุผลในการมีคำสั่งด้วยเช่นกัน [11]

2. คดี In re Gault [12] เป็นอีกหนึ่งคดีที่มีความสำคัญและเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง แม้แต่ศาลฎีกาเองก็มีความเห็นที่แตกต่างกัน ผู้พิพากษาจัสติส สจ๊วต (Justice Stewart) ได้ให้ความเห็นว่า ในการพิจารณาคดีที่เด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดทางอาญา ตัวผู้ต้องหาเองก็ต้องมีสิทธิ และได้รับความคุ้มครองจากหลักประกันของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเช่นเดียวกับการพิจารณาคดีอาญาปกติธรรมดา ภายใต้ Due Process of Law เป็นอย่างน้อย แต่ในทางปฏิบัติในคดีนี้การพิจารณากลับไม่ได้มีความแตกต่างกับการดำเนินคดีอาญาธรรมดา ซึ่งจัสติส สจ๊วตให้ความเห็นต่อไปว่า การดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลเยาวชนในยุคนั้น เป็นการทำงานที่ถอยหลังเข้าคลองเนื่องจากเป็นกระบวนการพิจารณาของศาลเยาวชนนั้นไม่มีความแตกต่างกับศาลธรรมดา อีกทั้งตัวศาลเองก็ล้มวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งขึ้นมาว่าตนเองมีหน้าที่ที่จะต้องรักษาอนาคตและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม รวมถึงป้องกันไม่ให้ตัวเด็กหรือเยาวชนนั้นกลับไปสู่ววงจรของการก่ออาชญากรรมอีกในอนาคต ซึ่งจุดมุ่งหมายต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนแต่เป็นข้อความคิดที่แตกต่างกับการดำเนินคดีอาญาทั่วไปที่มักจะให้ความสำคัญกับการลงโทษอันเนื่องมาจากการที่บุคคลนั้นได้กระทำการใด ๆ ที่ผิดกฎหมาย

ย้อนกลับไปก่อน ค.ศ. ที่ 19 สมัยที่ยังไม่มีการแยกศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีที่เด็กและเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดออกจากคดีธรรมดา ผู้พิพากษาจัสติส สจ๊วต ได้กล่าวไว้ว่า เด็กหรือผู้เยาวชนที่ถูกดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาล มีสิทธิและหลักประกันเช่นเดียวกับผู้กระทำความผิดทั่วไป นอกจากนั้นเด็กหรือเยาวชนเองก็ยังสามารถได้รับโทษอันเนื่องมาจากการกระทำที่ผิดกฎหมายของตนเอง ซึ่งโทษดังกล่าวรวมถึงโทษที่ร้ายแรงอย่างโทษประหารชีวิตด้วย

3 ปีหลังจากที่ศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกามีคำตัดสินในคดี Gault ศาลเยาวชนได้ดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ดูเหมือนจะเป็นการทำให้กระบวนการพิจารณาของตนเองมีความคล้ายคลึงและใกล้เคียงกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาในคดีทั่วไปมากขึ้นไปอีก โดยที่

ในคดี In re Winship [13] ศาลเยาวชนได้มีคำตัดสินให้ Winship มีความผิดโดยพิจารณาจากพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักเหนือกว่า ซึ่งในความเป็นจริง ศาลจะต้องพิสูจน์โดยการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานจนปราศจากข้อสงสัยในความผิดนั้น เหตุผลหนึ่งที่ทำให้ต้องมีการพิสูจน์ความผิดจนสิ้นข้อสงสัยนั้นสืบเนื่องจากว่า ในคดีอาญานั้น บุคคลที่ถูกตัดสินว่ามีความผิดจะต้องรับโทษตามกฎหมาย โดยโทษตามกฎหมายนั้นโดยทั่วไปจะมีผลกระทบกับสิทธิและเสรีภาพของจำเลยโดยตรง เช่น จำเลยถูกตัดสินให้มีความผิดฐานลักทรัพย์ลงโทษจำคุกจำเลย 1 ปี จากตัวอย่างเห็นได้ว่า เสรีภาพของจำเลยได้สูญเสียไปจากการถูกจำคุก ปัญหาที่เกิดขึ้นในคดี Winship นั้น ศาลเยาวชนไม่ได้ใช้หลักของการพิสูจน์โดยสิ้นข้อสงสัย ศาลเพียงแต่ชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานว่าฝ่ายใดมีมากกว่า ซึ่งในท้ายที่สุดก็ได้ตัดสินลงโทษจำเลยโดยการส่งให้ไปอยู่ในโรงเรียนฝึกหัดสำหรับเยาวชน (Juvenile Training School)

แม้ว่าผู้ที่สนับสนุนหรือเห็นด้วยกับคำพิพากษาของศาลเยาวชนในคดี In re Winship จะให้เหตุผลและเน้นย้ำว่า โรงเรียนฝึกหัดสำหรับเยาวชนนั้นไม่ใช่ เรือนจำ (Prison) ผลร้ายที่จำเลยได้รับนั้นไม่ได้เกิดจากการมุ่งหวังที่จะลงโทษ หากแต่เป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในสถานที่ที่เหมาะสมกับตัวจำเลยที่สุดเอง อย่างไรก็ตามฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับคำพิพากษานี้ได้แย้งว่า แม้ว่าโรงเรียนฝึกหัดสำหรับเยาวชนนั้นจะมีความแตกต่างกันอย่างมากกับเรือนจำที่เป็นสถานที่จำคุกจำเลยในคดีอาญาทั่วไป แต่การที่ศาลเยาวชนตัดสินให้ Winship มีความผิดและต้องเข้าไปอยู่อาศัยอยู่เป็นเวลา 6 ปีนั้น ก็เป็นการกระทำที่มีผลต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ไม่ต่างอะไรกับการรับโทษจำคุกในเรือนจำ จำเลยไม่อาจใช้เสรีภาพที่กฎหมายสูงสุดรับรองไว้ดังเช่นบุคคลทั่วไป ดังนั้น ผู้พิพากษาในศาลสูงหลายท่านจึงเห็นว่า กระบวนพิจารณาดังกล่าวจึงไม่ได้เป็นไปตามหลักการดำเนินคดีอาญาที่ถูกต้องและควรจะเป็น

3. คดี McKeiver v. Pennsylvania [14] กระบวนพิจารณาในคดีที่เด็กและเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดกลับดูเลวร้ายลงไปอีก เมื่อวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งศาลเยาวชนนั้นไม่ได้ถูกนำไปใช้งานจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในค.ศ. 1971 ที่ศาลฎีกาวางหลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่สำคัญและมีผลกระทบต่อการประกันสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาซึ่งขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญ ในคดี McKeiver v. Pennsylvania, 403 U.S. 528 (1971) ศาลได้วางหลักเกณฑ์ว่า “ตัวผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กหรือเยาวชนนั้นจะไม่ได้รับการพิจารณาและรับฟังพยานหลักฐานโดยลูกขุน (Jury) ภายใต้กระบวนพิจารณาของศาลของเยาวชน” ในคดีนี้ศาลได้ปฏิเสธรูปแบบของการดำเนินกระบวนพิจารณาในคดีอาญาซึ่งโดยปกติแล้วควรจะมีหลักประกันเบื้องต้นเช่นเดียวกับการดำเนินกระบวนพิจารณาในคดีอาญาปกติ โดยศาลอธิบายว่า ศาลเยาวชนเองนั้น ไม่จำเป็นต้องผูกพันอยู่กับหลักประกันดังเช่นคดีทั่ว ๆ ไป ไม่ว่าคดีนั้นจะเป็นคดีที่เป็นความผิดร้ายแรง หรือเป็น

ความผิด ลหุโทษก็ตาม ในมุมมองของศาล ศาลเกรงว่า หากปล่อยให้มีการพิจารณาโดยคณะลูกขุนก็เท่ากับว่ารูปแบบของกระบวนการพิจารณาระหว่างคดีเด็กหรือเยาวชนและผู้ใหญ่ที่กระทำความผิดมีรูปแบบเดียวกัน และดำรงอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของกฎหมายอย่างเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม สามผู้พิพากษาซึ่งมีความเห็นแย้งในคดีดังกล่าวได้โต้แย้งว่า เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น ไม่ว่าในคดีนั้นจะมีเด็กหรือเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่ ผู้ต้องหาจะต้องได้รับการปฏิบัติตามระบบการดำเนินคดีอาญาปกติเป็นพื้นฐาน ซึ่งรวมถึงการพิจารณาของคณะลูกขุน เนื่องจากคำพิพากษาหรือคำตัดสินของศาลในคดีอาญาทุกคดีย่อมมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาเช่นเดียวกัน

เปรียบเทียบสภาพปัญหาของกระบวนการยุติธรรมที่มีต่อการคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดทางอาญาระหว่างประเทศไทยและสหรัฐอเมริกา

หากนำสภาพปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาข้างต้นมาวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับคดีอาญาที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดในประเทศไทยแล้วอาจพบได้ว่า ในประเทศไทยก็มีปัญหาค่อนข้างคล้ายคลึงกับประเทศสหรัฐอเมริกา คดีดังกล่าวได้แก่ คดีที่ศาลฎีกามีคำพิพากษาที่ 5667/2545 ซึ่งคดีดังกล่าวเป็นคดีอาญาที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลเยาวชนและครอบครัวที่เป็นหนึ่งในศาลยุติธรรมของประเทศไทย และมีข้อเท็จจริง ดังนี้

โจทก์ฟ้องว่า เมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2529 เวลาประมาณ 18 นาฬิกาจำเลยซึ่งขณะกระทำความผิดเป็นเยาวชน ร่วมกับพวกอีกหนึ่งคนที่ยังหลบหนี ชิงทรัพย์เป็นสร้อยคอทองคำหนัก 1 บาท จำนวน 1 เส้น ราคา 4,000 บาท เหรียญเสมารัชกาลที่ 5 จำนวน 1 เหรียญ ราคา 1,500 บาท สร้อยข้อมือทองคำหนักสองสลึง จำนวน 1 เส้น ราคา 2,000 บาท แหวนทองคำหัวนิลล้อมเพชร จำนวน 1 วง ราคา 2,500 บาทของนางอนงค์ ยิ้มชาญกาญจน์ ผู้เสียหาย และเอานาฬิกาข้อมือจำนวน 1 เรือน ราคา 1,000 บาทของนายชลอ กุฬพัฒน์ ผู้เสียหายซึ่งเป็นนายจ้างของจำเลยไปโดยทุจริต

ในการชิงทรัพย์นี้จำเลยกับพวกมีเจตนาขานางอนงค์และนายชลอให้ถึงแก่ความตายโดยจำเลยกับพวกร่วมกันใช้ไม้ท่อนเหลี่ยมขนาดกว้าง 4 นิ้ว หนา 2 นิ้ว ยาว 3 ฟุตเศษจำนวน 2 ท่อนเป็นอาวุธตีที่ศีรษะ ใบหน้า และลำตัวของนางอนงค์และนายชลอหลายครั้งจนท้ายที่สุดเป็นเหตุให้บุคคลทั้งสองถึงแก่ความตายดังเจตนาของจำเลยทั้งสอง การกระทำความผิดดังกล่าวก็เพื่อความสะดวกแก่การชิงทรัพย์ เพื่อยึดถือเอาทรัพย์นั้นไว้ เพื่อเอาทรัพย์ไปเพื่อจะเอาไว้ซึ่งผลประโยชน์อันเกิดจากการที่ตนได้กระทำความผิด เพื่อปกปิดความผิดและเพื่อหลีกเลี่ยงให้พ้นอาญาที่กระทำไป โดยเหตุเกิดที่แขวงบางอ้อ เขตบางพลัด

กรุงเทพมหานคร ขอให้ลงโทษจำเลยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 84, 289, 339 และให้จำเลยคืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินจำนวน 10,000 บาท แก่ทายาทของนางอนงค์ ยิ้มชาญกาญจน์ และให้จำเลยคืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินจำนวน 1,000 บาท แก่ทายาทของนายชลอ ภูพัฒน์ ผู้ตายด้วย

จำเลยให้การรับสารภาพ และแถลงต่อศาลว่าไม่ต้องการที่ปรึกษากฎหมาย เมื่อศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาเสร็จสิ้น จึงมีคำพิพากษาว่า จำเลยมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 289, 339 วรรคท้าย ประกอบมาตรา 83 การกระทำของจำเลยเป็นความผิดกรรมเดียวผิดกฎหมายหลายบท ให้ลงโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 289 ซึ่งเป็นบทที่หนักที่สุด ขณะกระทำความผิดจำเลยมีอายุ 17 ปีเศษ จึงลดมาตราส่วนโทษให้จำเลยกึ่งหนึ่งตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 76 ประกอบมาตรา 52 (2) ลงโทษจำคุก 30 ปี จำเลยรับสารภาพเป็นประโยชน์แก่การพิจารณามีเหตุบรรเทาโทษลดโทษกึ่งหนึ่งตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 78 คงจำคุกมีกำหนด 15 ปี และให้จำเลยคืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินจำนวน 10,000 บาท แก่ทายาทของนางอนงค์ ยิ้มชาญกาญจน์ และให้จำเลยคืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินจำนวน 1,000 บาท แก่ทายาทของนายชลอ ภูพัฒน์ ผู้ตายด้วย

จำเลยอุทธรณ์ และศาลอุทธรณ์มีคำพิพากษายกคำพิพากษาศาลชั้นต้น และให้ศาลชั้นต้นดำเนินกระบวนการพิจารณาใหม่โดยให้ตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้จำเลยก่อนทำการสืบพยานโจทก์จำเลย แล้วพิพากษาใหม่ตามรูปคดี

โจทก์ฎีกา และศาลฎีกาแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวมีคำพิพากษาว่า คดีนี้มีปัญหาที่ต้องวินิจฉัยตามฎีกาของโจทก์ว่า การที่ศาลชั้นต้นไม่แต่งตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้จำเลยนั้น เป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ชอบหรือไม่ ศาลฎีกาโดยมติที่ประชุมใหญ่ ครั้งที่ 4/2545 เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2545 พิเคราะห์แล้ว เห็นว่า คดีนี้แม้โจทก์ฟ้องขอให้ลงโทษจำเลยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 289 อันเป็นคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต ซึ่งศาลชั้นต้นต้องถามจำเลยก่อนเริ่มพิจารณาว่า จำเลยมีนายหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายให้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 วรรคแรก ก็ตาม แต่กฎหมายดังกล่าวบัญญัติไว้สำหรับการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ได้อำนาจที่ได้กระทำในศาลที่มีอำนาจพิจารณาตัดสินคดี ส่วนในศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวนั้น ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2535 มาตรา 6 บัญญัติให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับแก่คดีเยาวชนและครอบครัวเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ เมื่อตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว ได้มีบทบัญญัติในเรื่องดังกล่าวไว้โดยเฉพาะตามมาตรา 83 ว่า “ในศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว จำเลยจะมี

ทนายความแก้คดีแทนไม่ได้แต่ให้จำเลยมีที่ปรึกษาทนายเพื่อปฏิบัติหน้าที่ทำนองเดียวกันกับทนายความได้ในกรณีที่จำเลยไม่มีที่ปรึกษาทนายให้ศาลแต่งตั้งที่ปรึกษาทนายให้ เว้นแต่จำเลยนั้นไม่ต้องการและศาลเห็นว่าไม่จำเป็นแก้คดี จะไม่แต่งตั้งที่ปรึกษาทนายก็ได้” ดังนั้น การแต่งตั้งที่ปรึกษาทนายในศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว ไม่ว่าความผิดที่จำเลยถูกฟ้องนั้นมีอัตราโทษประหารชีวิตหรือไม่ก็ตาม ให้ศาลแต่งตั้งที่ปรึกษาทนายให้จำเลย เว้นแต่จำเลยไม่ต้องการที่ปรึกษาทนายและศาลเห็นว่าที่ปรึกษาทนายไม่จำเป็นแก้คดี เมื่อเข้าข้อยกเว้นทั้งสองประการนี้แล้วศาลจะไม่แต่งตั้งที่ปรึกษาทนายให้จำเลยก็ได้

บทกฎหมายดังกล่าวถือได้ว่าเป็นกฎหมายเฉพาะ ย่อมยกเว้นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 อันเป็นกฎหมายทั่วไป และไม่อาจนำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาดังกล่าวซึ่งขัดหรือแย้งต่อพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาใช้ในเรื่องนี้ได้ เหตุนี้ เมื่อจำเลยซึ่งอายุเกินสิบแปดปีบริบูรณ์แล้วขณะที่โจทก์ยื่นฟ้อง แต่เนื่องจากขณะกระทำความผิดจำเลยมีอายุไม่ถึงสิบแปดปีบริบูรณ์จึงต้องดำเนินคดีในศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีเยาวชนตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 5 การแต่งตั้งที่ปรึกษาทนายให้จำเลย ก็ต้องปฏิบัติตามมาตรา 83 อันเป็นบทเฉพาะ หาใช่ปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 อันเป็นบททั่วไปไม่ การที่ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางซึ่งเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว จดรายงานกระบวนการพิจารณาในวันที่ 22 พฤษภาคม 2541 ว่า “นัดสอบถามวันนี้ อ่านและอธิบายคำฟ้องให้จำเลยฟังแล้ว จำเลยให้การรับสารภาพในข้อหาตามฟ้อง และไม่ต้องการที่ปรึกษาทนายจำเลย ศาลเห็นว่าไม่จำเป็นต้องตั้งที่ปรึกษาทนายจำเลย จึงให้นัดสืบพยานประกอบคำรับสารภาพในวันที่...” เป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ชอบด้วยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 83 ครบถ้วนทุกประการแล้ว และถือได้ว่าเป็นการใช้ดุลพินิจที่เหมาะสมและถูกต้องแล้วที่ศาลอุทธรณ์ให้ยกคำพิพากษาศาลชั้นต้น โดยเห็นว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลชั้นต้นไม่ชอบนั้น ไม่ต้องด้วยความเห็นของศาลฎีกาแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวพิพากษายกคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ ให้ย้อนสำนวนไปให้ศาลอุทธรณ์พิจารณาคดีใหม่แล้วพิพากษารูปคดี [15]

ด้วยความเคารพอย่างสูงต่อความเห็นและคำพิพากษาของศาลฎีกาดังกล่าว ศาลฎีกาที่เป็นศาลยุติธรรมสูงสุดของประเทศไทยกลับเห็นว่า มาตรการตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2543 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับในขณะนั้นเป็นบทกฎหมายพิเศษ ซึ่งยกเว้นหลักเกณฑ์ของ

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่เป็นกฎหมายทั่วไปในการดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณา แม้ว่าหากพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 และ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 83 แล้วจะพบได้ว่า กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่เป็นกฎหมาย กำหนดขั้นตอนและกระบวนการในการดำเนินคดีอาญา หรือที่เรียกกันในภาษากฎหมาย ว่า “กฎหมายวิธีสบัญญัติ” นั้นได้ให้ความคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลยอย่างเต็มที่ โดยได้กำหนดถึงประเภทคดีที่จะต้องมีความหมายเพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษา ช่วยเหลือ แนะนำตัวจำเลย บทกำหนดเช่นนี้เรียกได้ว่าเป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่กฎหมายรับรองและ คุ้มครองผลประโยชน์ของตัวจำเลยในการต่อสู้คดี แต่การที่ศาลฎีกามีคำพิพากษาซึ่งเห็นชอบ กับกระบวนการพิจารณาของศาลชั้นต้นที่ไม่ได้ตั้งที่ปรึกษากฎหมายให้เยาวชนนั้นเป็นสิ่งที่ถูก ต้องแล้วกลับทำให้เห็นได้ว่า ศาลฎีกาไม่ได้คำนึงถึงมาตรฐานขั้นต่ำของกระบวนการพิจารณา ที่มุ่งคุ้มครองตัวจำเลยที่เป็นเยาวชนเลยแม้แต่น้อย [16]

สรุป

ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการต่อสู้เพื่อ เรียกร้องสิทธิของประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ มากมาย การต่อสู้เรียกร้องเกี่ยวกับสิทธิใน กระบวนการยุติธรรมเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่ถูกหยิบยกมาเป็นบทเรียนแห่งการศึกษาอย่าง แพร่หลาย โดยเฉพาะทางด้านนิติศาสตร์ สิทธิการต่อสู้คดีตามหลักกระบวนการอันควร ตามกฎหมายยิ่งทวีความสำคัญ เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมจะเป็นไปในแนวทางที่ถูกต้อง ได้ นั้น จะต้องดำรงอยู่ภายใต้หลักการดังกล่าวเช่นเดียวกัน จากคดีอาญาที่เด็กและเยาวชน เป็นผู้กระทำความผิดที่ถูกยกตัวอย่างข้างต้น ทำให้เห็นถึงปัญหาในการปกป้องคุ้มครอง สิทธิของจำเลยที่เป็นเด็กและเยาวชน เช่น การปฏิเสธโดยไม่ให้เหตุผลในคำร้องของจำเลย และที่ปรึกษา การพิจารณาคดีโดยไร้ที่ปรึกษากฎหมาย การตัดสินใจใช้น้ำหนัก พยานหลักฐานที่เหนือกว่าจนไม่ได้พิสูจน์ความผิดจนสิ้นสงสัย รวมไปถึงจนถึงการพิจารณา โดยปฏิเสธการค้นหาคำความจริงโดยคณะลูกขุน ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นปัญหา ที่กระทบต่อการคุ้มครองสิทธิภายใต้หลักกระบวนการอันควรตามกฎหมายที่เป็นมาตรฐาน ในการคุ้มครองสิทธิทั่วไปของพลเมืองทั้งสิ้น

การปฏิเสธหลักการพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิด โดยศาลเยาวชนและศาลมลรัฐดังกล่าวนี้ มีผลทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ของเด็กและเยาวชนในประเทศสหรัฐอเมริกาประสบปัญหาเกี่ยวกับการขาดความเชื่อมั่น อย่างไรก็ดี เป็นที่โชคดีที่ศาลฎีกาที่เป็นศาลสูงสุดของสหพันธรัฐยังคงอ้างไว้ซึ่งการปกป้อง

และคุ้มครองสิทธิดังกล่าว โดยศาลสูงที่มีประสบการณ์ในการพิจารณาคดีที่มากกว่าจะเห็นว่าประเด็นเกี่ยวกับการปกป้องและคุ้มครองสิทธิของประชาชน โดยเฉพาะจำเลยในคดีอาญาไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่ หรือเด็กและเยาวชนนั้นควรได้รับในมาตรฐานเดียวกันเป็นอย่างน้อย และนั่นคือหัวใจของจำเลยที่ถูกกล่าวหาและอยู่ระหว่างพิสูจน์ความผิดในศาล

เอกสารอ้างอิง

- [1] **Jurisdictional and Program Self-Assessment: Historical Overview of the Juvenile Justice System**, Retrieved on February 25, 2016, from https://www.ncjrs.gov/html/ojjdp/juris_tap_report/ch2_01.html
- [2] **The History of Juvenile Justice**, Retrieved on October 1, 2015, from <http://www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/publiced/features/DYJpart1.authcheckdam.pdf>
- [3] **Juvenile Justice: History and Philosophy - The Origins of The Juvenile Court**, Retrieved on February 23, 2016, from <http://law.jrank.org/pages/1489/Juvenile-Justice-History-Philosophy-origins-juvenile-court.html>
- [4] Jay L. Himes. (2004). “State Parens Patriae Authority: The Evolution of the State Attorney General’s Authority” in **The Institute for Law and Economic Policy Symposium**. 1-2. 23-24 April 2004. Miami, Florida.
- [5] **Ex Parte Crouse**, Retrieved on February 23, 2016, from <http://www.faqs.org/childhood/Co-Fa/Ex-Parte-Crouse.html>
- [6] Richard Lawrence and Craig Hemmens. (2008). **History and development of the juvenile court and justice process**. SAGE Publications Inc. 21-22.
- [7] **Juvenile Justice History**, Retrieved on February 23, 2016, from <http://www.cjcj.org/education1/juvenile-justice-history.html>
- [8] Julian Mack. (1909). “The Juvenile Court”, **Harvard Law Review**. 23, 120.
- [9] Joan McCord, Cathy Spatz Widom, and Nancy A. Crowell. (2001). **Juvenile crime, juvenile justice**. Washington, DC : National Academy Press. 154-155.
- [10] **Kent v. United States (No. 104)**, Retrieved on October 3, 2015, from <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/383/541>

- [11] Schornhorst, F. Thomas. (1968). "The Waiver of Juvenile Court Jurisdiction: Kent Revisited", **Indiana Law Journal**. 43(3), 584.
- [12] **In re Gault (No. 116)**, Retrieved on October 3, 2015, form <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/387/1>.
- [13] **In re Winship (No. 778)**, Retrieved on October 3, 2015, form <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/397/358>.
- [14] **McKeiver v. Pennsylvania, 403 U.S. 528 (1971)**, Retrieved on October 3, 2015, from <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/403/528/>.
- [15] คำพิพากษาที่ 3667/2545, สืบค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.deka2007.supremecourt.or.th/deka/web/searchlist.jsp>
- [16] ปพนธีร์ ชีระพันธ์. (2559). "คดีอาญาที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดในสหรัฐอเมริกาและไทย: ความเหมือนที่แตกต่าง", **รัฐสภาสาร**. 64 (2), 118-119.

ว้ายกุลิตนราธิวาส: องค์ความรู้ท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา¹

Wayang Kulit of Narathiwat: Local Knowledge for Development¹

มะกาดافی หะยิตา²

สุธาสิณี บุญญาพิทักษ์³

เมธี ดิสวัสดิ์³

Makadafi Hayitaleh²

Suthasinee Boonyapithak³

Matee Di-sawat³

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเรียนรู้เชิงบูรณาการองค์ความรู้ท้องถิ่นมลายู “ว้ายกุลิต” กับสาระการศึกษขั้นพื้นฐานในบริบทจังหวัดนราธิวาส” โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี 2557

² นักศึกษาหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและประเมิน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

¹ This article was a partial fulfillment of the research entitled “Integrated Learning Innovation Using Malay Local Knowledge of Wayang Kulit (Shadow Puppets) and the Core Content of Basic Education in the Context of Narathiwat Provinces” being funded in 2557 B.E. by National Research Council of Thailand

² The Student of Master Education Program in the Field Research and Evaluation, Faculty of Education, Thaksin University, Songkhla Campus 90000

³ Lecturer and Doctor in the Field Research and Evaluation, Faculty of Education, Thaksin University, Songkhla Campus 90000

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาองค์ความรู้ท้องถิ่นมลายู “ว้ายังกูลิต” ในบริบทจังหวัดนราธิวาส โดยสัมภาษณ์ปราชญ์ภูมิปัญญาของชุมชนเกี่ยวกับองค์ความรู้เรื่องว้ายังกูลิต ควบคู่กับการศึกษา และวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการแสดงว้ายังกูลิต วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้ท้องถิ่นว้ายังกูลิตในจังหวัดนราธิวาสประกอบด้วย 1) ประวัติและความเป็นมา พบว่าการแสดงว้ายังกูลิตจังหวัดนราธิวาส มีต้นแบบมาจากว้ายาวอของประเทศอินโดนีเซีย มีลักษณะแตกต่างจากหนังตะลุงปักยี่ใต้ 2) องค์ประกอบในการแสดงว้ายังกูลิต ประกอบด้วย โต๊ะดาแล ดาแลมุดอ ปาญาะ อูปรณ ในการแสดงว้ายังกูลิต ได้แก่ อีบูวอเย บือแจ๊ะหรือโอแจ๊ะ กากะวอเย ปาง เจอรือต ลำดับและหลักปฏิบัติในการแสดง 3) พิธีกรรมและความเชื่อ ประกอบด้วย ความเชื่อเกี่ยวกับการเบิกโรงหรือไหว้ครู ความเชื่อเกี่ยวกับรูปหนัง ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับการแสดง และ 4) ประโยชน์และสภาพว้ายังกูลิตในปัจจุบัน พบว่า ว้ายังกูลิตเป็นการแสดงที่ให้ความบันเทิง อีกทั้งมีการสอดแทรกวิถีชีวิต ตลอดจนส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับสังคม ซึ่งว้ายังกูลิตในปัจจุบันอยู่ในสภาพที่เสี่ยงต่อการสูญหายไปจากท้องถิ่น อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ ดังนั้น จึงควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นอีกหนทางหนึ่งในการอนุรักษ์ และสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดในอนาคตได้

คำสำคัญ: ว้ายังกูลิต นราธิวาส ปราชญ์ภูมิปัญญาของชุมชน

Abstract

This article aimed to study local Malay knowledge of “WayangKulit” in the context of Narathiwat province by interviewing members of local wisdom elites in the community about the of knowledge of WayangKulit. The study also examined and analyzed documents relevant to WayangKulit shadow puppet performance using the content analysis technique. The results of the study showed that knowledge of WayangKulit in Narathiwat were as follows 1) The background and history revealed the origin of WayangKulit of Narathiwat from *Wayang Java* of Indonesia. Its characteristics differed from *Nang Taloong* shadow puppet of Southern Thailand counterpart; 2) The performance elements covered *TokDalae*, *DalaeMuda*, *Panyok*. Performing equipment comprised *IbuWoyae*, *Buejae* or *Ijae*, *KakahWoyae*, *Pangong*, *Jerita* and Order and Process performance ; 3) The rituals and beliefs included beliefs relating to the premiering or opening, the puppet figures, the religion, the performance; and 4) The benefits and the current state of WayangKulit included the entertaining and instructive aspects of WayangKulit as well as promoting ethical properties to the society. Additionally, it was found that present condition of Wayang Kulit was not prospective and there was a risk of the performing arts fading away from the locality due to a variety of reasons. Therefore, the information should be collected, which is another way of conservation. This also can lead to further development in the future.

Keywords: Wayang Kulit, Narathiwat, Community Local Elites

บทนำ

จังหวัดนราธิวาส เป็นดินแดนที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน มีวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนา และศิลปวัฒนธรรมจากดินแดนใกล้เคียง หลอมรวมกลายเป็นวัฒนธรรมของตนเองที่มีเอกลักษณ์แตกต่างจากท้องถิ่นอื่น ๆ ของไทย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปปรากฏอย่างชัดเจนว่า อาณาเขตซึ่งเป็นพื้นที่ของจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาสในปัจจุบันนั้นเคยเป็นส่วนหนึ่งของรัฐปัตตานีโบราณ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ในดินแดนส่วนนี้ยืนยันว่า อาณาจักรปัตตานีเป็นรัฐอิสระมาก่อน ก็ย่อมมีระบบการปกครองหรือระบบการเมืองของตนเอง มีระบบเศรษฐกิจของตนเอง มีระบบการศึกษาและแบบแผนทางวัฒนธรรมของตนเองด้วย [1] และประชาชนในพื้นที่ 3 จังหวัดนี้ได้รับอิทธิพลทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรมจากอินโดนีเซีย และมาเลเซียมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 13 ทำให้ศิลปะการแสดงของท้องถิ่นหลายอย่างมีความคล้ายคลึงกับของ 2 ประเทศด้วย [2]

ว้ายังกูลิต หรือว้ายังกูละ เป็นศิลปะการเล่นเงอย่างเดียวกันกับหนังตะลุงปักซีได้ ว้ายังกูลิตเป็นที่นิยมแสดงกันมาเป็นเวลาอันยาวนานในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย และบริเวณตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย ศิลปะการแสดงชนิดนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับหนังตะลุงภาคใต้ หนังใหญ่ของภาคกลาง และว้ายังยาว หรือหนังขาวทั้งในมลายูและในชาว “ว้ายังกูลิต” เป็นภาษามลายูลึ้นที่ชาวไทยมุสลิมใช้เรียกการแสดงแบบเล่นเงา [3]

ว้ายังกูลิต โดยเฉพาะว้ายังกูลิตของจังหวัดนราธิวาส เป็นศิลปะการเล่นเงาที่มีผู้รวบรวมข้อมูลน้อย ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลว้ายังกูลิตจากจังหวัดใกล้เคียง และเป็นข้อมูลที่มีการรวบรวมไว้นานมากแล้ว เช่น ปองทิพย์ หนูหอม [2] ได้รวบรวมแหล่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์ปราชญ์ภูมิปัญญาชาวจังหวัดยะลาเป็นส่วนใหญ่ และได้รวบรวมข้อมูลตั้งแต่ปี 2531 ประกอบกับในปัจจุบันศิลปะการเล่นเงาชนิดนี้ ก็เหมือนกับศิลปะโบราณอื่น ๆ ที่อยู่ในภาวะเสื่อมความนิยมลงเรื่อย ๆ อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น การแสดงชนิดอื่น ๆ ที่มีความทันสมัยมากกว่าได้เข้ามามีบทบาทแทนที่ เหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การไปแสดงมีอุปสรรค อีกทั้งบุคคลในท้องถิ่นมีความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลามมากขึ้น และได้มองพิธีกรรมบางอย่างในการแสดงว้ายังกูลิตขัดกับหลักศาสนา จึงไม่สนับสนุนและให้ความสนใจศิลปะชนิดนี้ นอกจากนี้ ปราชญ์ภูมิปัญญาของชุมชนหรือศิลปินผู้ทรงความรู้ต่างมีวัยอาวุโส มีความเสี่ยงต่อการสูญหาย การสืบทอดความรู้ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะการส่งถ่ายความรู้ในหมู่เครือญาติ ซึ่งปัจจุบันการสืบทอดลักษณะนี้ลดน้อยลงตามลำดับ ด้วยวัฒนธรรมตะวันตกได้เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและความนิยมของเยาวชนในท้องถิ่นได้มากขึ้นทุกวัน [4]

ด้วยเหตุที่วาทยังกฤตเป็นศิลปะการแสดงที่น่าสนใจ มีเอกลักษณ์และประวัติความเป็นมายาวนาน ประกอบกับ ข้อมูลที่เกี่ยวกับวาทยังกฤตของจังหวัดนราธิวาสยังมีผู้รวบรวมข้อมูลน้อย และปัจจุบันการแสดงชนิดนี้อยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการสูญหาย ดังนั้น การอนุรักษ์การแสดงชนิดนี้จึงมีความจำเป็น ควรมีการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับวาทยังกฤตในด้านต่าง ๆ อีกทั้งปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัย และเติมเต็มรายละเอียดเกี่ยวกับการแสดงชนิดนี้ให้สมบูรณ์มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อที่จะสามารถใช้เป็นสารสนเทศในการนำไปต่อยอดในอนาคต อันจะส่งผลให้องค์ความรู้ชนิดนี้อยู่คู่กับท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์องค์ความรู้ท้องถิ่นเกี่ยวกับวาทยังกฤตในบริบทจังหวัดนราธิวาส ในด้านประวัติและความเป็นมา องค์ประกอบในการแสดงวาทยังกฤต พิธีกรรม และความเชื่อ ประโยชน์และสภาพวาทยังกฤตในปัจจุบัน และนำไปพัฒนาเป็นนวัตกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ต่อไป

ระเบียบวิธีศึกษา

การศึกษาองค์ความรู้ท้องถิ่นเกี่ยวกับวาทยังกฤตในบริบทจังหวัดนราธิวาสใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากปราชญ์ภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ในการแสดงวาทยังกฤตในชุมชนนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในบริบทจังหวัดนราธิวาส จำนวน 3 คน ได้แก่ นายเต๊ะแว ยูโซ๊ะ นายอาลี วาณะ และนายกมนิรุเต็ง อารง โดยศึกษาเกี่ยวกับรายละเอียดต่าง ๆ ได้แก่ 1) ประวัติและความเป็นมา 2) องค์ประกอบในการแสดงวาทยังกฤต 3) พิธีกรรมและความเชื่อ และ 4) ประโยชน์และสภาพวาทยังกฤตในปัจจุบัน ควบคู่กับการศึกษาและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการแสดงวาทยังกฤต แล้วนำข้อมูลที่ได้นำวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

สรุปและอภิปรายผล

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ภูมิปัญญาของชุมชน และจากการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้องค์ความรู้ท้องถิ่นเกี่ยวกับวาทยังกฤตในบริบทจังหวัดนราธิวาส ดังนี้

1. ประวัติและความเป็นมา

วาทยังกฤตของจังหวัดนราธิวาส พบว่า มีต้นแบบมาจากวาทยังยาวอ (ชาว) ของประเทศอินโดนีเซีย ก่อนที่จะมีการพัฒนาและปรับปรุงให้เหมาะสมกับความต้องการและความนิยมของคนในท้องถิ่น ซึ่งนายเต๊ะแว ยูโซ๊ะ [5] ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “สมัยที่ตนยังเล่นวาทยังกฤต

อยู่นั้น มีโอกาสแข่งขันกับว้ายยังกูลิตคณะอื่นอยู่บ่อยครั้ง และมีครั้งหนึ่งได้เคยมีโอกาสนี้ไปแข่งขันกับว้ายยังยาวของเทศอินโดนีเซียที่จังหวัดปัตตานี ซึ่งหลังจากที่ประชันกันแล้ว มีผู้ใหญ่หรือผู้รู้ในสมัยนั้นได้ดำเนินการกระทำของตนในการนำว้ายยังกูลิตไปประชันกับว้ายยังยาว เพราะถือกันว่า ว้ายยังยาวเป็นต้นแบบของว้ายยังกูลิต การกระทำดังกล่าวเสมือนเป็นการลบหลู่ และไม่ให้เกิดเกียรติ การนำว้ายยังกูลิตไปประชันกับว้ายยังยาวเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม” ซึ่งสอดคล้องกับ อนันต์ วัฒนานิก [6] ซึ่งได้สัมภาษณ์นายแวอุเซ็ง บาเละ นายดาลังชาวอำเภอมายอ เล่าว่า “บรรพบุรุษของตนชื่ออาแคะ มาจากชาว มีอาชีพเล่นหนังเข้ามาปัตตานีเมื่อใดจำไม่ได้ ทราบเพียงว่าตัวนายแวอุเซ็งเอง เป็นผู้สืบทอดการเล่นหนังชวามาจากอาแคะเป็นคนที่ 6 เรื่องอิเหนา ที่นายแวอุเซ็งใช้แสดงหนัง คล้ายคลึงกับเรื่องปันหยิกดาสะมิรังที่ “ห้วนเต๊ะ” มารดาเจ้าพระยาไทรบุรีมอบให้หอพระสมุดสำหรับพระนครแสดงให้เห็นว่าเรื่องอิเหนาและหนังชวาเข้าสู่เมืองตานีจากชวาโดยตรง และผ่านทางรัฐมาเลเซียมาหลายยุคหลายสมัย” สอดคล้องกับ ประพนธ์ เรืองธรรงค์ [7] ที่กล่าวว่า ว้ายยังกูลิตหรือว้ายยังเซียม หมายถึงหนังตะลุงพื้นบ้านปัตตานีและมาเลเซียได้รับอิทธิพลจากหนังตะลุงชวาหรือว้ายชวา คงเนื่องมาจากการย้ายถิ่นของชวามาสู่แหลมมลายู พร้อมนำศิลปะการแสดงหนังตะลุงมาเผยแพร่ด้วย” และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ สมบูรณ์ ธนะสุข และพิชัย แก้วขาว [8] ที่กล่าวว่า คาบสมุทรมลายูตอนใต้ รวมทั้งปัตตานีรับเอาวัฒนธรรมแบบชวาหรือมัชปาหิตเข้ามาหลายประเภท เช่น หนังตะลุงแบบชวา (Wayang Jawa) โดยว้ายยังกูลิตของจังหวัดนราธิวาส จะเหมือนกับว้ายยังกูลิตที่พบได้ทั่วไปใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากหนังตะลุงปักษ์ใต้ที่มีความใกล้เคียงกัน นายอาลี วาและ [9] ได้อธิบายถึงความแตกต่างระหว่างว้ายยังกูลิตกับหนังตะลุง ปักษ์ใต้หรือที่เรียกว่า “ว้ายยังชือเต๊ะ” โดยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “การแสดงว้ายยังกูลิตเป็นที่แพร่หลายอยู่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นการแสดงหนังตะลุงของชาวไทยมุสลิม ส่วนของคนไทยพุทธเรียกว่าว้ายชือเต๊ะ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกัน แต่จริง ๆ แล้วมีข้อแตกต่างกัน เช่น ว้ายชือเต๊ะ จะมีการเดินเรื่องซ้ำกว่าว้ายยังกูลิต ว้ายยังกูลิตจะเดินเรื่องได้กระชับกว่า”

2. องค์ประกอบในการแสดงว้ายยังกูลิตจังหวัดนราธิวาส

การแสดงว้ายยังกูลิตมีองค์ประกอบหลายอย่าง ได้แก่ โต๊ะดาแล ดาแลมุดอ ปาญะาะ อีบูวอเย ปือแจ๊ะหรือ โอแจ๊ะ กากะวอเย ปาง เจอรือต ลำดับและหลักปฏิบัติในการแสดง

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกในคณะว้ายยังกูลิตประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่

- 1) โต๊ะดาแลหรือนายหนัง เป็นคนเชิดหรือคนพากย์หนังตัวหลักของคณะ และดาแลมุดอหรือนายหนังฝึกหัด
- 2) นักดนตรีหรือปาญะาะ มีตั้งแต่ 6 - 11 คน และ
- 3) ผู้ช่วยที่คอย

อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในคณะ เช่น ยกอุปกรณ์ จัดโรงหนังหรือคอยปรนนิบัติ โตะดาแล ซึ่งบางครั้งผู้ช่วยกับนักดนตรีอาจจะเป็นกลุ่มคนเดียวกันก็ได้ นอกจากนี้ยังพบว่า บางคณะ ไม่มีปาญะหรือนักดนตรี แต่ใช้ฆานต์หรือดนตรีสำเร็จรูปแทน

2.1 โตะดาแล

โตะดาแลหรือดาแลหรือนายหนังวายังกุลิตเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดของคณะ มีหน้าที่ เชิดและพากย์ตัวละครทุกตัว ตลอดจนควบคุมวงดนตรี ซึ่งนายเต๊ะแฉะ ยูโซ๊ะ [5] กล่าวว่า “โตะดาแลคือบุคคลสำคัญที่สุดของคณะ วายังกุลิตจะดังหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสามารถของโตะดาแลเป็นสำคัญ เจ้าของคณะวายังกุลิตกับโตะดาแลมักเป็นคน ๆ เดียวกัน ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย แต่ก็มีบ้างที่โตะดาแลเป็นผู้หญิง” และนายอาลี วาณะ [9] ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า “โตะดาแลควรมีอายุในช่วง 20 - 40 ปี และเป็นเพศชาย เพราะเป็นช่วงวัยที่มีร่างกายแข็งแรง เนื่องจากการแสดงจะต้องใช้กำลังมาก นอกจากนี้ ช่วงวัยดังกล่าวเป็นวัยที่มีวุฒิภาวะ มีความรับผิดชอบเพียงพอ และเป็นช่วงวัยที่เริ่มมีครอบครัวซึ่งสิ่งนี้จะช่วยตัดปัญหาการติดพันหญิงสาวจากการไปแสดงตามสถานที่ต่าง ๆ ได้ เพราะโตะดาแลบางครั้งก็มักมีหญิงสาวมาติดพันแฉะเช่นเดียวกับแม่ยกในการแสดงลิเกนั่นเอง ผู้ที่จะมาเป็นโตะดาแลได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความตั้งใจแน่วแน่ในการที่จะเป็นโตะดาแล นอกเหนือจากความชื่นชอบและมีใจรักในการแสดงชนิดนี้ และจะต้องมีปฏิภาณ ไหวพริบดี มีความสามารถรอบด้าน เช่น ความสามารถในการพากย์ตัวหนัง ความสามารถในการชักจูงให้คนดูชื่นชอบ”

โตะดาแลมีสิ่งที่เคารพบูชา นั่นคือ “ครู” หรือภาษามลายูเรียกว่า “สุรุ” (Guru) สุรุสำหรับนายหนังหรือโตะดาแลมีสองประเภท คือ “สุรุมายแน” และ “สุรุแมแน” ซึ่งนายเต๊ะแฉะ ยูโซ๊ะ [5] ได้อธิบายรายละเอียดไว้ว่า สุรุมายแน คือครูที่เป็นผู้ฝึกสอนในการแสดงวายังกุลิต อีกนัยหนึ่งคือพรแสวงหรือความสามารถจากการฝึกหัด ส่วนอีกอย่างเรียกว่า สุรุแมแน คือครูหนึ่งผู้ซึ่งเป็นบรรพบุรุษที่คิดค้นการแสดงวายังกุลิตนี้ สุรุแมแนเป็นสิ่งที่จะทำให้การแสดงเป็นไปด้วยความราบรื่น เป็นสิ่งที่สร้างขวัญกำลังใจให้กับโตะดาแล ดังนั้น ทุกครั้งที่แสดงต้องมีการเบิกโรงและไหว้ครู หรือภาษามลายูเรียกว่า “บูกอบาซา” คนที่จะเป็นโตะดาแลจะต้องมีสุรุทั้งสองนี้ประกอบกัน”นายอาลี วาณะ [9] ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า “หากเปรียบเทียบถึงความสำคัญของสุรุทั้งสอง พบว่าสุรุแมแนจะมีความสำคัญกว่าสุรุมายแน จะเห็นได้จากบางคนฝึกหัดหรือฝึกซ้อมการแสดงวายังกุลิตจนเชี่ยวชาญเพียงใดก็ตาม เมื่อถึงเวลาแสดงจริงก็ไม่สามารถแสดงได้ เพราะไม่มีสุรุแมแน สุรุแมแนเป็นสิ่งที่อยู่กับตัวโตะดาแลทุกคน”

การก้าวขึ้นมาเป็นโตะดาแลนั้นมี 2 ลักษณะคือ ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษหรือสายตระกูล และจากความสนใจ พยายามฝึกฝน และก้าวขึ้นเป็นโตะดาแลในที่สุด ซึ่งทั้ง 2 ลักษณะไม่จำเป็นต้องผ่านการเป็นดาแลมุดอ (นายหน้ฝึกหัด) มาก่อนก็ได้ ในการสืบทอดการเป็นโตะดาแลไม่มีพิธีการอะไรเป็นสำคัญ เพียงแต่ถามความสมัครใจผู้ที่จะมาสืบทอด ว่ามีความตั้งใจแน่วแน่ในการเป็นโตะดาแลหรือไม่ โดยส่วนใหญ่มักจะถามเครือญาติหรือบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดกับโตะดาแลก่อน เช่น ลูกหรือหลาน เพราะมีความเชื่อว่าความสามารถในการแสดงหรือซูรูแมแน จะตกอยู่กับบุคคลใกล้ชิดกับโตะดาแลก่อน ซึ่งนายเต๊ะแฉะ ยูโซ๊ะ [5] ได้กล่าวว่า “ตนเองนั้นเริ่มเป็นโตะดาแลเนื่องจากชอบการแสดงวายังกุลิต จึงได้ไปฝึกจากโตะดาแล โดยเริ่มจากการเป็นดาแลมุดอมาก่อน จนตนเองมีความสามารถมากพอ จึงแยกออกมาตั้งคณะของตนเอง เมื่ออายุมากขึ้นก็เลิกเล่น และได้ให้ลูกชายคือเต๊ะมะ ขึ้นเป็นโตะดาแลแทนตนเอง แต่ลูกชายดันมาเสียชีวิตไปก่อน ตอนนั้นคณะตนเองจึงไม่มีผู้สืบทอด แต่ก็ยังเก็บอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการแสดงไว้เพื่อ “ซูรู” อาจจะไปปรากฏในรุ่นหลาน” ส่วนนายอาลี วาณะ [9] ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับการขึ้นมาเป็นโตะดาแลไว้ว่า “ตนเองขึ้นมาเป็นโตะดาแลจากการสืบทอดซูรูแมแนมาจากคนรุ่นก่อน ตนเองถือเป็นรุ่นที่ 2 ประกอบกับตนเองมีใจรัก และชอบการแสดงชนิดนี้ ตนเองจึงเป็นโตะดาแลได้เลย” และกมนิรุเต็ง อารง [10] ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “ตนเองเริ่มเล่นโดยเป็นโตะดาแลที่ไม่ได้ผ่านการเป็นดาแลมุดอมาก่อน ส่วนความรู้จากการเล่น อาศัยครูพักลักจำจากการไปชมการแสดงตามงานต่าง ๆ ประกอบกับตนเองชอบมีใจรักในการแสดงวายังกุลิต เมื่อผ่านการฝึกฝนเล็กน้อยก็สามารถขึ้นแสดงได้เลย ส่วนความชำนาญหรือเทคนิคต่าง ๆ สามารถไปเรียนรู้เพิ่มเติมที่หลังจากประสบการณ์หรือจากคำแนะนำของโตะดาแลคนอื่น ๆ ได้”

2.2 ดาแลมุดอ

ดาแลมุดอหรือนายหน้ฝึกหัด เป็นผู้เชิดหนังที่กำลังฝึกหัดหรือส่งสมประสบการณ์ก่อนจะก้าวขึ้นเป็นโตะดาแล แต่บางคณะอาจไม่มีดาแลมุดอก็ได้ ในส่วนของการแสดงนั้น การแสดงของดาแลมุดอเปรียบเสมือนกับการแสดงโหมโรง เนื้อเรื่องที่แสดงจะแยกหรือไม่เกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่องที่โตะดาแลใช้แสดง การแสดงของดาแลมุดอจะใช้เวลาสั้น ๆ ประมาณ 1 ชั่วโมง ดังนั้น เรื่องที่นำมาเล่นจึงเป็นเพียงเรื่องสั้น ๆ ในส่วนของอุปกรณ์ เช่น เครื่องดนตรีหรือตัวหนัง บางคณะจะใช้ตัวหนังแยกจากกันกับของโตะดาแล บางคณะก็ใช้ตัวหนังร่วมกันได้ แต่เครื่องดนตรีมักจะใช้ร่วมกันกับของโตะดาแล

2.3 ปาเญาะ

ปาเญาะหรือนักดนตรีที่ใช้ในการแสดงวายังกุลิตมีตั้งแต่ 6 - 11 คน แต่อย่างน้อยต้องมี 6 คน จึงจะสามารถทำพิธีบูชาหรือพิธีไหว้ครู และสามารถทำการแสดงได้ ประกอบด้วย ผู้เล่นซ็อดู ซ็อดอมาะ ฆงหรือตาเวาะห์ โหม่ง ซ็อแน ชูนาหรือชูแน และบูเวาะห์กรือจิง ส่วนต็อเปะเป็นเครื่องดนตรีที่โตะดาแลหรือนายหน้จะเป็นผู้เล่นเอง

ปัจจุบันพบว่าการนำเครื่องดนตรีสากลมาประกอบด้วย เช่น กีตาร์ เบส กลองชุด เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบว่าบางคนไม่ได้ใช้นักดนตรีหรือเครื่องดนตรี แต่เปลี่ยนมาใช้ดนตรีสำเร็จรูปแทน ซึ่งนายกมนิรุทธิ์ อารง [9] ได้อธิบายไว้ว่า “คณะตนเองนั้นมีสมาชิกเพียงแค่ 2 - 3 คนเท่านั้น คือโตะดาแล และผู้ช่วย เนื่องจากคณะตนเองใช้ “ซาวนด์” หรือดนตรีสำเร็จรูป ไม่ได้ใช้นักดนตรีเหมือนคณะอื่น ๆ”

2.4 กากะวอแย

กากะวอแยหรือเครื่องดนตรี “กากะ” หมายถึง เครื่องมือหรืออุปกรณ์ “วอแย” หมายถึง หนังหรือภาพยนตร์ ดังนั้น “กากะวอแย” รวมแล้วหมายถึง เครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงวอยังกูลิต มีทั้งหมด 9 ชิ้นดังนี้

ภาพที่ 1 ซุนา หรือปี่ชวา

1. ซุนาหรือปี่ชวา ทำจากไม้จำนวน 1 เล้า
ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 2 ซ็อดู หรือกลองสองหน้า

2. ซ็อดู หรือกลองสองหน้า ตัวกลอง
ทำด้วยไม้ ขึงด้วยหนังวัวหรือหนังแพะ
ใช้ไม้ตี ซ็อดูมีทั้งหมด 2 ลูก ตัวใหญ่
เรียกว่า “อึบซ็อดู” ตัวที่เล็กกว่าเรียกว่า
“อาเนาะซ็อดู” เล่นคนเดียวหรือสอง
คนก็ได้ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 3 ซื่อแน หรือกลองแขก

3. ซื่อแน หรือกลองแขก ตัวกลองทำด้วยไม้ ซึ่งด้วยหนังวัวหรือหนังแพะ ตีด้วยมือได้สองหน้า หน้าหนึ่ง จะเล็กกว่าอีกหน้าหนึ่ง ซื่อแนมีทั้งหมด 2 ลูก ตัวใหญ่เรียกว่า “อึปซื่อแน” ตัวที่เล็กกว่าเรียกว่า “อาเนาะซื่อแน” เล่นคนเดียวหรือสองคนก็ได้ ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 4 ซื่อตอเมาะ หรือทับ

4. ซื่อตอเมาะ หรือทับ ตัวกลองทำด้วยไม้ ซึ่งด้วยหนังวัวหรือหนังแพะ หน้าเดียว ตีด้วยมือ ซื่อตอเมาะมีทั้งหมด 2 ลูก ตัวใหญ่เรียกว่า “อึปซื่อตอเมาะ” ตัวที่เล็กกว่าเรียกว่า “อาเนาะซื่อตอเมาะ” เล่นคนเดียวหรือสองคนก็ได้ ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 5 ซุง หรือตาเวาะห์ หรือฆ้องคู่

5. ซุง หรือตาเวาะห์ หรือฆ้องคู่ ทำด้วยทองเหลืองหรือโลหะ มี 2 ใบ 2 ขนาด แต่ละขนาดให้เสียงต่างกันใช้ไม้นวมตี เวลาเล่นจะมีราวไว้แขวน ใช้ผู้เล่นเพียงคนเดียว ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 6 บูเวยะโตงเตง หรือโหม่ง

6. บูเวยะโตงเตง หรือโหม่ง มีลักษณะคล้ายฆ้อง ทำจากโลหะ มี 2 ใบ 2 ขนาด แต่ละขนาดให้เสียงต่างกัน ใช้ไม้รวมตี และใช้ผู้เล่นเพียงคนเดียว ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 7 แซงแซง หรือซิงซิง หรือฉาบคู่

7. แซงแซง หรือซิงซิง หรือฉาบคู่ ทำด้วยทองเหลืองหรือโลหะ มีหูร้อยเชือก ใช้ผู้เล่นเพียงคนเดียว ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 8 ซิงชะ หรือฉิ่ง

8. ซิงชะ หรือฉิ่ง ทำด้วยทองเหลืองหรือโลหะ มีหูร้อยเชือก มีขนาดเล็กกว่า แซงแซงหรือฉาบคู่ ใช้ผู้เล่นเพียงคนเดียว ดังภาพที่ 8

9. ตือโป๊ะ หรือไม้เคาะจังหวะ ทำจากไม้ท่อนเดียว ผ่าตรงกลางแต่ไม่ขาดจากกัน มี 2 อัน สำหรับนักดนตรี 1 อันและสำหรับโตะดาแลหรือนายหนัง 1 อัน อันที่โตะดาแลเล่น จะมีชื่อเรียกต่างหาก เรียกว่า กือโป๊ะ ดังภาพที่ 9

ภาพที่ 9 ตือโป๊ะ หรือไม้เคาะจังหวะ

2.5 อีบูวอแย

อีบูวอแยหรือตัวหนังที่ใช้ในการแสดงวายังกุลิต แต่ละตัวจะมีขนาดประมาณ 1 - 2 ฟุต ทำมาจากหนังวัวหรือหนังควาย แต่ละคนจะมีตัวหนังที่ใช้ในการแสดงอยู่ประมาณ 100 ตัว ตัวหนังส่วนใหญ่จะเป็นตัวละครมาจากวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ กลุ่มศรามาหรือพระราม อีกกลุ่มคือกลุ่มมะฮ์รายอวานอ หรือทศกัณฐ์ นอกจาก 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังพบตัวหนังอื่น ๆ เช่น เวาะไซ้ะ เวาะเยาะ สะมะ และสะอิ เป็นกลุ่มตัวตลกสำคัญ 4 ตัว ที่เป็นเอกลักษณ์ของวายังกุลิต ส่วนตัวหนังอีกกลุ่มได้แก่ ฤๅษี ตัวนาง และไอ้เท่ง เป็นตัวหนังที่ได้รับอิทธิพลมาจากหนังตะลุง ปักซี่ใต้ นอกจากนี้ยังมีตัวหนังประกอบอื่น ๆ เช่น ตัวหนังรูปสัตว์หรือต้นไม้ ตัวหนังที่สำคัญที่ใช้ในการแสดงวายังกุลิตมีดังนี้

1. กูนงัน เป็นตัวหนังที่มีความหมายถึงภูเขา ศักดิ์สิทธิ์ที่โตะดาแลส่วนใหญ่มักเลือกนำมาออกโรงเป็นตัวแรก โดยจะปักไว้กลางจอเมื่อดนตรีบรรเลงโหมโรง หรือที่เรียกว่า “ตาโป๊ะห์” ดังภาพที่ 10

ภาพที่ 10 กูนงัน

ภาพที่ 11 หมีซีโก หรือฤๅษี

2. หมีซีโก หรือหมีลิกู หรือมหาบิกขุหรือฤๅษี มีลักษณะเด่นคือ มือถือไม้เท้า และอีกข้างถือตาลปัตร เป็นตัวหนังที่ออกมาถัดจากตัวกุนุ่นนั้น และจะออกมาอีกครั้งเมื่อปิดการแสดงในแต่ละคืน หรือเมื่อจบการแสดง ดังภาพที่ 11

ภาพที่ 12 สรามอ หรือพระราม

3. สรามอ หรือศรีรามอ หรือศรีรามหรือพระราม มีลักษณะเด่นคือ สวมมงกุฎ มือถือพระขรรค์บางครั้งถือคันศร ยืนบนพญานาค เป็นตัวหนังที่ใช้แสดงเรื่องโบราณ เช่น รามเกียรติ์ เป็นต้น ดังภาพที่ 12

ภาพที่ 13 สติเดวี หรือนางสีดา

4. สติเดวี หรือลิตีเทวี หรือนางสีดา เป็นมเหสีของพระราม ผมยาว สวมเสื้อพื้นเมืองที่เรียกว่าเสื้อบานง นุ่งผ้าปาเต๊ะ และใส่เครื่องประดับ ดังภาพที่ 13

ภาพที่ 14 มะฮ์รายอวานอ หรือทศกัณฐ์

5. มะฮ์รายอวานอ หรือรายอวานอ หรือทศกัณฐ์ เป็นตัวละครสำคัญในเรื่องรามเกียรติ์ มีใบหน้าเป็นยักษ์ และมีกระบองเป็นอาวุธ ดังภาพที่ 14

ภาพที่ 15 หนุมาน หรือหนุมาน

6. หนุมาน หรือหนุมาน เป็นตัวละครสำคัญในเรื่องรามเกียรติ์ มีหัวเป็นลิง และมีหลายลักษณะ บางตัวเรียกว่า หนุมานแอกอปปุเต๊ะ หรือหนุมานทางขาว (บ้างก็เรียกว่าหนุมานเลือดขาว) ส่วนบางตัวมีหางเป็นปลาเรียกว่า หนุมานเอี๊แก่หรือมัจฉานูดังภาพที่ 15

ภาพที่ 16 เวาะโชีะ

7. เวาะโชีะ เป็นตัวตลก 1 ใน 4 ตัว ของวายุังกุลิต มีจมูกงอ้งมียาว มือถือกรรไกรตัดหมาก เดิมเป็นเทวดา แต่ลงมาจุติบนโลกมนุษย์ ถือเป็นตัวละครที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังภาพที่ 16

ภาพที่ 17 เวาะเยาะ

8. เวาะเยาะ เป็นตัวตลกอีกตัวของว้ายกุลิตมีหัวเหมือนเต่า สะดือจุ่น และมีมือถือกริชดังภาพที่ 17

ภาพที่ 18 สะมะ

9. สะมะ เป็นตัวตลกอีก 1 ใน 4 ตัวของว้ายกุลิต มีเอกลักษณ์ คือ มือถือขวาน ดังภาพที่ 18

ภาพที่ 19 สะอี

10.สะอี เป็นตัวตลกที่มีลักษณะหัวล้าน สะดือจุ่น มือถือหวี ดังภาพที่ 19

2.6 ปือแจ๊ะ หรือโอแจ๊ะ

ปือแจ๊ะหรือโอแจ๊ะเป็นแผงเก็บตัวหนัง มีลักษณะเป็นไม้ไผ่สานขัดเป็นลวดลาย มีไม้ 4 ชิ้น ทำเป็นตัวหนีบ ดังภาพที่ 20 มีระเบียบการวางตัวหนังโดยตัวหนังฝ่ายธรรมะจะวางทางขวา ส่วนฝ่ายอธรรมจะวางทางซ้าย หรือ โต๊ะดาแลบางคนก็จะเก็บตัวหนังแบบหันหน้าเข้าหากัน เวลาเก็บรูป จะวางตั้งหรือแขวนไว้เพื่อป้องกันไม่ให้คนมาข้ามตัวหนัง ดังภาพที่ 21

ภาพที่ 20 ปือแจ๊ะ หรือโอแจ๊ะ

ภาพที่ 21 การเรียงตัวหนัง

2.7 ปาง

ปาง หรือโรงหนังที่ใช้แสดงวายังกุลิต มีลักษณะเป็นเพิงชั่วคราวมุงหลังคา ด้านหน้าไว้ชิงจอหนัง ซึ่งจอหนังมีการเขียนขอบ บางคณะเขียนลวดลายอย่างสวยงาม ส่วนด้านหลังมีบันไดไว้ขึ้นลง ดังภาพที่ 22 ภายในโรงหนังจะประกอบด้วย ต้นกล้วย หรือภาษามลายูเรียกว่า “บาแตปีแซ” ไว้สำหรับปักตัวหนัง มีการแขวนตะเกียง ภาษามลายูเรียกว่า “ปลีตอ” เพื่อสร้างแสงสว่าง เดิมใช้ตะเกียงไขมันสัตว์ ต่อมาพัฒนาใช้ตะเกียงเจ้าพายุ จนปัจจุบันเปลี่ยนมาใช้แสงสว่างจากหลอดไฟฟ้า และปัจจุบันมีการใช้เครื่องขยายเสียงจากเดิมใช้ปากเปล่าในการพากย์หนัง ดังภาพที่ 23

ภาพที่ 22 ปาง หรือโรงหนังวายังกุลิต

ภาพที่ 23 ภายในโรงหนังวายังกุลิต

2.8 เจอรီตอ

เจอรီตอ หรือเนื้อเรื่องที่ใช้แสดงวายังกุลิตมีมากมายนับร้อยเรื่อง แต่พอจะจำแนกประเภทอย่างคร่าว ๆ ได้ 3 ประเภท คือ 1) เรื่องที่แสดงเพื่อแก้บนหรือเพื่อรักษาโรค จะแสดงเรื่องศรียามอ หรือรามเกียรติ์ ซึ่งไม่ใช่เรื่องรามเกียรติ์ที่ใช้แสดงปกติ แต่จะตัดเอาเฉพาะบางส่วนบางตอนมาแสดงเท่านั้น 2) เรื่องแบบโบราณสมัยเก่า มักจะเป็นเรื่องรามเกียรติ์ และอิเหนา ซึ่งปัจจุบันไม่ค่อยได้รับความนิยม เพราะคนดูสมัยใหม่ไม่คุ้นเคยกับเนื้อเรื่อง ตัวละครก็มีจำนวนมากและเรียกชื่อค่อนข้างยาก ประกอบกับเรื่องโบราณมีเนื้อเรื่องยาว ใช้เวลาในการแสดงค่อนข้างนาน เช่น 7 คืนติดต่อกัน คนดูที่ชอบเรื่องแบบเก่ามักจะเป็นผู้สูงอายุและเคยดูหนังโบราณแบบเก่า และ 3) คือเรื่องสมัยใหม่ที่มีการเดินเรื่องเร็วกระชับ ทันสมัย เรื่องที่เล่นมักจะเล่นเรื่องราวเสียดสีสังคม หรือสะท้อนปัญหาสังคม แต่ก็แฝงไปด้วยมุกตลกจากตัวตลกต่าง ๆ เรื่องที่เล่นมักจะตามใจผู้ชมว่าต้องการให้เล่นเรื่องใด บางครั้งมีการนำเนื้อเรื่องจากละครทีวีมาดัดแปลงตามความเหมาะสม และหากมีโอกาสเลือกเรื่องที่จะแสดงเอง ก็มักจะเลือกเรื่องให้ตรงกับสถานที่เล่นหรือกลุ่มคนดูเป็นหลัก เช่น หากเป็นสถานศึกษาเป็นเจ้าภาพ ก็มักจะแสดงเรื่องที่แฝงแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา เป็นต้น บางครั้งผู้ชมอาจต้องการดูเรื่องใหม่ที่ไม่เคยมีการแสดงมาก่อน โຕะดาแลจะต้องสามารถสร้างเรื่องหรือแต่งเนื้อเรื่องขึ้นมาเล่นตามความต้องการของผู้ชมได้ทันที ดังนั้น โຕะดาแลจึงต้องเป็นผู้มีความรู้มีปฏิภาณไหวพริบ มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดีด้วย เป็นต้น การแสดงจะใช้ภาษามลายูถิ่นในการสนทนา แต่ขณะก็สามารถเล่นได้ทั้งบทสนทนาภาษามลายูถิ่นและภาษาไทย โดยจะใช้ภาษาไทยเมื่อมีโอกาสไปแสดงในแถบหมู่บ้านของชาวไทยพุทธ เพลงที่ใช้ในการแสดงวายังกุลิต ไม่มีบทเพลงเฉพาะเจาะจงแน่นอน แล้วแต่ความสามารถของโຕะดาแล ถ้าเป็นโຕะดาแลรุ่นเก่าหน่อย ก็จะใช้เพลงเก่า ๆ แต่ปัจจุบันมีการนำเพลงสมัยใหม่เข้ามาประกอบด้วย เช่น เพลงสตริงที่กำลังได้รับความนิยม

2.9 ลำดับและหลักปฏิบัติในการแสดง

ก่อนที่จะแสดงวายังกุลิตทุกครั้ง ผู้ว่าจ้างต้องขออนุญาตจากหัวหน้าหมู่บ้าน ซึ่งอาจจะเป็นกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน เป็นลักษณะการขออนุญาตเจ้าของพื้นที่ที่ต้องการจะไปแสดง นอกจากนี้ ด้วยเหตุการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้การแสดงจะต้องบอกกล่าวเจ้าหน้าที่ดูแลรักษาความปลอดภัยของแต่ละพื้นที่ด้วยการแสดงวายังกุลิตมักจะถูกว่าจ้างตามงานรื่นเริงต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานเข้าสู่นัดงานฉลอง งานประจำปี หรือแสดงตามโรงบ่อนเบี้ย เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบลักษณะ

การแสดงที่มีจุดประสงค์อื่น ๆ นอกเหนือจากความรื่นเริง เช่น แสดงเพื่อแก้บน และแสดงเพื่อรักษาโรคหรือที่เรียกว่า “อาจึง” เช่น ใครอาจึงมะโย่ง ก็จะใช้มะโย่งในการรักษา ใครอาจึงวายังกูลิตก็จะใช้วายังกูลิตรักษา เป็นต้น ซึ่งการแสดงเพื่อรักษานี้จะมีรูปแบบเดียวกันกับการแสดงเพื่อแก้บน และแตกต่างกับการแสดงวายังกูลิตโดยทั่วไป สำหรับรูปแบบหรือลำดับการแสดงวายังกูลิตนั้น โดยทั่วไปทุกคณะยังคงยึดรูปแบบการแสดงเหมือนเดิมที่เคยเป็นมาในอดีต โดยจะเริ่มด้วยการไหว้ครูหรือเบิกโรงที่เรียกว่า “บุกอบาซา” พิธีบุกอบาซานี้มีขึ้นเพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่โต๊ะดาแลและชาวคณะ เมื่อทำพิธีบุกอบาซาเสร็จสิ้นแล้ว ลำดับต่อไปจะเป็นการบรรเลงโหมโรง ภาษามลายูเรียกว่า “ตาโเบ๊ะห์” พร้อมทั้งมีการปกรูปร่างไว้กลางจอ รูปหนังที่ปักไว้กลางจอจะเป็นรูปอะไรก็ได้ที่โต๊ะดาแลแต่คนชื่นชอบ เช่น ตัวกุนงัน เป็นต้น ซึ่งการปักตัวหนังไว้กลางจอขณะมีการบรรเลงเบิกโรงนี้ เป็นการสื่อให้ทราบว่าการแสดงจะเน้นอะไร หลังจากการตาโเบ๊ะห์จบลง ต่อไปหากคณะใดมีดาแลมุดอกก็จะเป็นการแสดงของดาแลมุดอกหรือนายหนังฝึกหัด ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง มีเนื้อเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องหลักที่โต๊ะดาแลจะใช้เล่น หลังจากจบการแสดงของดาแลมุดอก ก็จะเป็นการแสดงของโต๊ะดาแล ซึ่งจะแสดงไปเรื่อย ๆ จนจบ ตอนจบจะใช้ตัวหมีซีโกหรือฤๅษีมาปิดท้ายทุกครั้ง การแสดงมักจะเริ่มเวลาประมาณ 4 ทุ่ม หรือรอให้ชาวบ้านละหมาดอีซาร์เรียบร้อยแล้ว (เวลาละหมาดอีซาร์เริ่มต้นเวลาประมาณ 19.30 น.) และจะสิ้นสุดการแสดงก่อนเวลาละหมาดซุบฮี (เวลาละหมาดซุบฮีเริ่มต้นเวลาประมาณ 5.00 น.) ระยะเวลาในการแสดงนั้น ขึ้นอยู่กับผู้ว่าจ้างหรือผู้ชม หากเป็นเรื่องยาวอาจกินเวลาประมาณ 7 คืน เรื่องสั้นอาจใช้เวลาแค่คืนเดียว สำหรับค่าจ้าง ในการแสดงวายังกูลิตในปัจจุบัน จะคิดในอัตราคืนละประมาณ 5,000 บาท การแบ่งค่าจ้างก็แล้วแต่ข้อตกลงของแต่ละคณะ บางคณะแบ่งค่าจ้างให้กับผู้ร่วมวงเท่ากันหมดบางคณะให้โต๊ะดาแลมากที่สุด และบางคณะอาจจะให้คนที่เล่นซุนาหรือคนเป่าปี่ขวามาครองจากโต๊ะดาแล เนื่องจากต้องใช้กำลังมากกว่าเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ และมีธรรมเนียมเกี่ยวกับเงินค่าจ้างไว้ว่า หากมีการไปเล่นตามโรงบ่อนเบี้ยต่าง ๆ ผู้ว่าจ้างจะต้องจ่ายค่าจ้างเป็นรายคืน ด้วยเหตุที่ว่ากลัวเจ้ามือหรือผู้ว่าจ้างแพ้พันจนไม่มีเงินจ้าง หากไปแสดงตามงานอื่น ๆ ผู้ว่าจ้างมักจ่ายเงินในคืนสุดท้ายของการแสดง ในส่วนของเงินค่าจ้าง หากเจ้าภาพไม่ได้เลี้ยงอาหารกรณีต้องอยู่หลายวัน ก็ต้องมีการเรียกเก็บค่าจ้างในอัตราที่แพงขึ้น

3. พิธีกรรมและความเชื่อ

มีความเชื่อที่ปรากฏในการละเล่นว้ายกุธิตอยู่หลายประการ ความเชื่อบางอย่าง เป็นสิ่งที่ทุกคณะหรือโตะดาแลทุกคนต้องปฏิบัติ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีบูกอบาชา ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา เป็นต้น และความเชื่อบางอย่างก็ไม่ได้เป็นการบังคับให้ทุกคน ต้องยึดถือปฏิบัติแต่อย่างใด เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการวางรูปหนังหรือการจัดเก็บรูปหนัง เป็นต้น พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการแสดงว้ายกุธิต ได้แก่

1) ความเชื่อเกี่ยวกับการเบิกโรงหรือไหว้ครู หรือที่เรียกกันว่า พิธีบูกอบาชา เป็น พิธีที่มีขึ้นเพื่อบูชา สรรพแม่ หรือบูชาครูว้ายกุธิตที่เป็นบรรพบุรุษผู้คิดค้นการแสดง ว้ายกุธิตนี้ขึ้น และเป็นการขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทางเพื่อแสดง พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรม สำคัญที่โตะดาแลทุกคนจะต้องเข้าร่วมก่อนจะแสดงทุกครั้ง พิธีกรรมนี้โตะดาแลเชื่อว่า จะทำให้เกิดสิริมงคล สร้างขวัญและกำลังใจให้กับโตะดาแล และเชื่อว่าจะส่งผลให้การ แสดงสามารถดำเนินได้อย่างราบรื่นไม่มีอุปสรรค

สำหรับรายละเอียดในพิธีบูกอบาชา มีดังนี้ ในพิธีจะมีเครื่องเซ่น ประกอบด้วย มีแยหรือกำยาน หมากพลู ด้ายดิบ ข้าวสาร ไข่ต้ม และกือระยะหรือค้ำราดโรง จากนั้นจะ จุดไฟแล้วท่องมนต์

ค้ำราดโรง ภาษามลายูเรียกว่า “กือระยะ (kerah)” ปัจจุบันเงินค้ำราดโรงจะจ่าย ตามค่าเงินในปัจจุบัน คณะว้ายกุธิตในปัจจุบันส่วนใหญ่ เรียกเงินค้ำราดโรงในการแสดง แต่ละครั้งประมาณ 200 บาท

นอกจากนี้ ยังพบเครื่องเซ่นอีกลักษณะหนึ่งเรียกว่า “ลือญอ” ลือญอเป็นเครื่อง เซ่นไหว้โบราณที่เหมือนกันกับเครื่องเซ่นไหว้ที่ใช้ในพิธีบูกอบาชา ซึ่งนายเต๊ะแฉะ ยูโซ๊ะ [5] ได้อธิบายเกี่ยวกับเครื่องเซ่นชนิดนี้ไว้ว่า “ลือญอเป็นเครื่องเซ่นที่แขวนไว้บนฟืนปางหรือโรงหนัง ไม่เหมือนเครื่องเซ่นที่ใช้ในพิธีบูกอบาชา ที่จะวางไว้บนฟืนปางใกล้เคียง ๆ กับที่โตะดาแล นั่งแสดง และเครื่องเซ่นที่อยู่ในลือญอนั้นมีชื่อเรียกว่า “นาซิซุรุ” ลือญอ เป็นเครื่องเซ่น ในสมัยก่อน ลือญอจะมีหรือไม่มีก็ได้ ไม่เป็นการบังคับแต่อย่างใด แต่ถ้าโตะดาแลคนใด ตั้งใจ บนไว้หรืออยากให้มีก็ต้องมีตามความสมัครใจของโตะดาแลแต่ละคน”

2) ความเชื่อเกี่ยวกับรูปหนัง สมัยก่อนรูปหนังทุกตัวถือว่าศักดิ์สิทธิ์ จะหยิบ จะวางจะต้องให้ถูกทิศทาง มิฉะนั้น จะทำให้การแสดงติดขัด ปัจจุบันนี้ก็เช่นเดียวกัน การ วางรูปลงในแผงเก็บรูป ถ้าเป็นรูปฝ่ายธรรมะจะวางไว้ด้านขวา ถ้าเป็นฝ่ายอธรรมจะวางไว้ ด้านซ้าย และห้ามวางโดยหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกเพราะถือว่าเป็นทิศของคนตาย แต่ โตะดาแลบางคนก็ได้เชื่อถือนำไปยึดเป็นหลักปฏิบัติ นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับ

ความศักดิ์สิทธิ์ของตัวหนัง เช่น ตัวตลกवेशิยะ จัดเป็นรูปศักดิ์สิทธิ์ถือว่าเป็นภาคหนึ่งของเทวดาที่ส่งมาช่วยเหลือมนุษย์ และยังพบความเชื่อเรื่องการห้ามข้ามตัวหนัง เพราะถือว่าตัวหนังมีความศักดิ์สิทธิ์ หากข้ามอาจจะเกิดเหตุอาเพศบางอย่างแก่ผู้นั้นเรียกว่า “บาดี” หรือ “ซู่วง” คือ อาจทำให้ปวดท้องหรือไม่สบาย เป็นต้น

3) ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา ได้แก่ จะไม่แสดงในคืนวันพฤหัสบดี และวันศุกร์ เพราะเป็นวันสำคัญของศาสนาอิสลาม มุสลิมทุกคนจะงดการแสดงรื่นเริง และจะต้องเข้าร่วมพิธีทางศาสนา เช่น การไปละหมาดวันศุกร์

4) ความเชื่อเกี่ยวกับการแสดง เช่น เวลาอยู่บนปาง ทุกคนจะต้องหันหน้าเข้าหาจอหรือเข้าหาคนดู ห้ามหันหลังให้คนดูเด็ดขาด เพราะเป็นการไม่ให้เกียรติคนดู และเชื่อว่าจะทำให้คนดูไม่ติดหนังที่กำลังแสดง นอกจากนี้ ยังพบลักษณะท่าทางบางอย่างของโตะดาแลที่เรียกว่า “ปือโล๊ะ” เป็นการยกมือ 2 ข้าง และกวักมือเข้าหาตนเอง ขณะแสดงซึ่งโตะดาแลเชื่อว่า การทำท่าทางดังกล่าว จะทำให้คนดูติดการแสดงของตนได้

4. ประโยชน์และสภาพวายังกุลิตในปัจจุบัน

วายังกุลิตเป็นการละเล่นที่ให้ประโยชน์ต่อสังคมหลายอย่าง นอกจากจะให้ความบันเทิงกับผู้ชมหรือสังคมแล้ว ยังให้แง่คิด ความรู้ ตลอดจนสะท้อนความเป็นไปของสภาพสังคม ณ ขณะนั้น นอกจากนี้ วายังกุลิตยังมีอิทธิพลในแง่การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้ชมหรือสังคมอีกด้วย ดังที่อาลี วาณะ [9] ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “คนที่จะเป็นโตะดาแลจะต้องรอบรู้ สามารถนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมมาสอดแทรกในการแสดงได้ ที่สำคัญ การแสดงจะต้องสอดแทรกหรือให้แนวคิดที่ดีให้กับคนดูทุกครั้ง”

ปัจจุบันพบว่า การแสดงวายังกุลิตมีสภาพเหมือนกับการแสดงโบราณอื่น ๆ ที่กำลังเสื่อมความนิยมลงเรื่อย ๆ อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการทั้งจากสื่อบันเทิงทันสมัยต่าง ๆ ที่ได้เข้ามามีบทบาทแทนที่ ถึงแม้จะพบว่า การแสดงวายังกุลิตมีความพยายามในการพัฒนาและปรับปรุงให้ทันกับยุคสมัยมากขึ้น เช่น การนำดนตรีและบทเพลงสตริงเข้ามาใช้ในการแสดง หรือการใช้ชาวนด์หรือดนตรีสำเร็จรูปมาใช้ ก็ไม่อาจต้านทานกระแสสื่อบันเทิงอื่น ๆ ที่ทันสมัย น่าสนใจและเข้าถึงได้ง่ายกว่า การไม่ปฏิบัติตามขนบหรือแบบแผนดั้งเดิมในการแสดงวายังกุลิตของโตะดาแลก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้วายังกุลิตเสื่อมความนิยม ดังที่เต๊ะแฉะ ยูโซ๊ะ [5] ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “โตะดาแลเองก็มีส่วนทำให้วายังกุลิตเสื่อมลง เพราะโตะดาแลในปัจจุบันแสดงในเชิงการค้า ไม่ได้แสดงตามขนบแบบอย่างอย่างคนรุ่นก่อนทำให้คนดูไม่ติด สิ่งเหล่านี้ ล้วนเป็นสาเหตุที่ทำให้วายังกุลิตเสื่อมความนิยมลงเรื่อย ๆ” นอกจากนี้ สถานการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็มีส่วนทำให้

การแสดงวาทยังกฤตเกิดอุปสรรค ชาวบ้านจะไม่ค่อยออกจากบ้านในยามค่ำคืน ส่วนการเดินทางไปแสดงของคนะวาทยังกฤต โดยเฉพาะหากต้องเดินทางไปแสดงต่างถิ่น หรือต่างหมู่บ้าน ก็มีความเสี่ยง และหากต้องไปแสดงก็ต้องประสานกับเจ้าหน้าทีในการดูแลความปลอดภัยทุกครั้ง

การแสดงวาทยังกฤตหากยังมีสภาพอย่างที่เป็นอยู่ คงจะสูญหายไปจากท้องถิ่นในไม่ช้า ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจริงก็เป็นเรื่องที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง เพราะวาทยังกฤตเป็นการแสดงที่มีเฉพาะในแถบ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น หากไม่มีวาทยังกฤตก็เปรียบเสมือนไม่มีสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของคนแถบนี้ไปอีกแล้ว ดังที่กมนิรูต อารง [10] ได้ให้ความคิดเห็นไว้ว่า “เป็นเรื่องน่าเสียดาย เพราะตอนนี้จังหวัดที่มีคนะวาทยังกฤตอยู่ก็แค่จังหวัดนราธิวาสกับจังหวัดยะลาเท่านั้น วาทยังกฤตเป็นการแสดงของคนในท้องถิ่นนี้ ไม่เหมือนของคนท้องถิ่นอื่น เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าเราเป็นยังงี้ หากไม่มีวาทยังกฤตหรือการเล่นของคนในท้องถิ่นนี้ ก็เหมือนเราไม่มีอะไรที่บอกว่าเราเป็นเราอีกแล้ว”

วาทยังกฤตจังหวัดนราธิวาสและวาทยังกฤตจากจังหวัดใกล้เคียง

จากการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับวาทยังกฤต ซึ่งเป็นวาทยังกฤตในบริบทจังหวัดนราธิวาส ในประเด็นต่าง ๆ ทั้งประวัติความเป็นมา องค์ประกอบในการแสดงวาทยังกฤต พิธีกรรมและความเชื่อ รวมทั้งประโยชน์และสภาพวาทยังกฤตในปัจจุบันพบว่าข้อมูลส่วนใหญ่มีความใกล้เคียงกับวาทยังกฤตจากจังหวัดใกล้เคียงที่ได้มีผู้รวบรวมไว้แล้ว แต่ก็มีการพบรายละเอียดเพิ่มเติมในบางประเด็น เช่น รายละเอียดเกี่ยวกับครูหรือซูรู ทั้งซูรูมายแน และซูรูแมน หรือรายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องเซ่นที่เรียกว่า “ลือญู” เป็นต้น ซึ่งจากข้อค้นพบข้างต้นถือเป็นการเพิ่มเติมข้อมูลที่เดิมมีผู้รวบรวมไว้แล้วให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และสืบเนื่องจากข้อมูลเกี่ยวกับวาทยังกฤตส่วนใหญ่ที่ได้รวบรวมไว้แล้วนั้น เป็นข้อมูลนานแล้ว ประกอบกับปัจจุบันมีเทคโนโลยีที่เจริญกว่าในอดีต ทำให้การศึกษาในครั้งนี้พบการเปลี่ยนแปลงบางอย่างเกี่ยวกับการแสดงวาทยังกฤต ที่ยังไม่เคยพบจากแหล่งข้อมูลใดมาก่อน นั่นคือ การใช้ขานนตรีหรือดนตรีสำเร็จรูปในการแสดงวาทยังกฤต

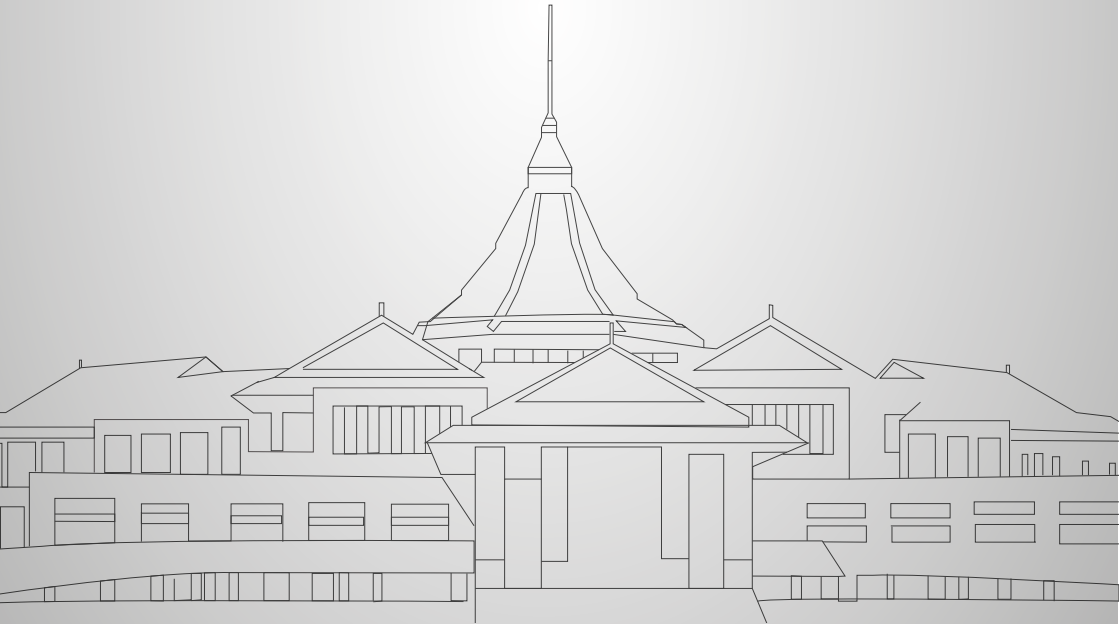
ข้อมูลวาทยังกฤตในบริบทจังหวัดนราธิวาสที่ได้จากการรวบรวมในครั้งนี้สามารถใช้เป็นสารสนเทศที่พร้อมจะนำไปเผยแพร่และต่อยอดในอนาคตได้ โดยเฉพาะการนำไปพัฒนาเป็นนวัตกรรมให้ผู้เรียนในสถานศึกษาได้เรียนรู้ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจันทิมา ดาหวี [11] ที่เสนอแนะว่า ควรมีการศึกษาเพื่อรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์และหาแนวทางในการส่งเสริมภูมิปัญญาทางด้านนั้น ๆ ได้อย่างเหมาะสมต่อไป และสอดคล้องกับแนวทางการสืบทอดและอนุรักษ์การแสดงประเพณีของบุญเจริญ บำรุงชู [3] ที่กล่าวว่า ควรส่งเสริมให้มีการเรียน การสอนเกี่ยวกับวัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้านวาทยังกฤตในสถานศึกษา

การรวบรวมสารสนเทศเกี่ยวกับวาทยังกฤติในบริบทจังหวัดนราธิวาส หรือการนำสารสนเทศไปพัฒนาเป็นนวัตกรรมเพื่อนำไปใช้ในสถานศึกษา เป็นเพียงหนทางหนึ่งในการอนุรักษ์ศิลปะการเล่นเงาประเภทนี้เท่านั้น การดำเนินการในการอนุรักษ์การแสดงวาทยังกฤติควรดำเนินการด้วยวิธีที่หลากหลายต่อเนื่อง และต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายด้วย อาทิเช่น การจัดกิจกรรมของบุคคลหรือหน่วยงานต่าง ๆ ควรเปิดโอกาสให้คณะวาทยังกฤติได้ แสดงมากขึ้น หรือการยกย่องเชิดชูเกียรติปราชญ์ภูมิปัญญาในการแสดงชนิดนี้ให้เป็นที่แพร่หลาย เป็นต้น แต่สิ่งสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่จะทำให้การแสดงวาทยังกฤติได้รับการอนุรักษ์และอยู่คู่กับท้องถิ่นอย่างยั่งยืนตลอดไป นั่นคือ ปราชญ์ภูมิปัญญาของชุมชนหรือการแสดงวาทยังกฤติจะต้องพัฒนาปรับปรุงให้ทันกับสถานการณ์ปัจจุบันอย่างรอบด้านควบคู่กันไปด้วย เช่น ใช้น้ำเสียงที่สั้นกระชับ และร่วมสมัยในการแสดง ใช้ตัวละครที่ทันสมัยและหลากหลาย และควรตัดในส่วนของพิธีกรรมและความเชื่อที่ขัดกับหลักศาสนา เนื้อเรื่องที่ใช้ในการแสดงควรมีการสอดแทรกเนื้อหาด้านศาสนาให้มากขึ้น เพื่อให้เห็นว่าการแสดงชนิดนี้สามารถส่งเสริมความรู้ด้านศาสนาได้ และสืบเนื่องจากความปลอดภัยในการแสดงยามค่ำคืนอันเนื่องมาจากเหตุการณ์ความไม่สงบ หากสามารถปรับปรุงให้สามารถทำการแสดงในช่วงเวลากลางวันได้ ก็จะเป็นการเปิดโอกาสในการเผยแพร่การแสดงวาทยังกฤติได้มากขึ้น เป็นต้น การปรับปรุงและพัฒนาการแสดงวาทยังกฤติ ซึ่งเป็นการปรับปรุงจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวาทยังกฤติโดยตรงนี้เอง จะเป็นสิ่งที่ช่วยให้การแสดงวาทยังกฤติได้รับความนิยมและอยู่คู่กับท้องถิ่นอย่างยั่งยืนอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- [1] เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2531). **กลุ่มชาติพันธุ์: ชาวไทยมุสลิม**. กรุงเทพฯ: กองทุนสง่ารัฐริยะอัมพร.
- [2] ปองทิพย์ หนูหอม. (2531). **วาทยังกฤติ : ศิลปะการเล่นเงาของภาคใต้**. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- [3] บุญเจริญ บำรุงชู. (2556). “ศิลปะการเล่นเงา: วาทยังกฤติ”, ใน **การประชุมวิชาการนานาชาติ “เสริมสร้างอัตลักษณ์อาเซียน : ศิลปะการเล่นเงาอาเซียน”**, 78. วันที่ 10 – 11 กันยายน 2556 ณ อาคารปฏิบัติการเทคโนโลยีและพัฒนานวัตกรรม. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.

- [4] บุษกร บินทสันต์. (2554). **ดนตรีภาคใต้ ศิลปิน การถ่ายทอดความรู้ พิธีกรรมและความเชื่อ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [5] เต๊ะแว ยูโซ๊ะ (ผู้ให้สัมภาษณ์), มะกาดาฟี หะยิตาละ (ผู้สัมภาษณ์), ที่หมู่บ้านจะแลเกาะ ตำบลมะนังตายอ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส, เมื่อวันที่ 21 มกราคม พ.ศ.2557.
- [6] อนันต์ วัฒนานิก. (2526). “วายังเซียม”, **รูสมิแล**. 7(1), 72–77.
- [7] ประพนธ์ เรืองธรรงค์. (2554). **บุหงาปัตตานี คติชนมุสลิมชายแดนใต้** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.
- [8] สุธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ สมบูรณ์ ธนะสุข และพิชัย แก้วขาว. (2543). **กะเทาะสนิมกริช แลวิถีชีวิตชาวใต้ตอนล่าง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- [9] อาลี วาณะ (ผู้ให้สัมภาษณ์), มะกาดาฟี หะยิตาละ (ผู้สัมภาษณ์), บ้านเลขที่ 57 หมู่บ้านบาโงยะ ตำบลตันหยงลิมอ อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส, เมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ.2556.
- [10] กมนิรุเต็ง อารง (ผู้ให้สัมภาษณ์), มะกาดาฟี หะยิตาละ (ผู้สัมภาษณ์), ที่หมู่บ้านไอสะเตียร์ ตำบลไอร์สะเตียร์ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส, เมื่อวันที่ 5 มกราคม พ.ศ.2557.
- [11] จันทิมา ดาหี. (2553). **การอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านศิลปะของตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี**. สารนิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

แนวโน้มการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ในวิชาชีพครู ช่างอุตสาหกรรม (พ.ศ.2559-2569)

A Prospective Study of Human Resource Management in Industrial Instructor Profession (2016-2026)

ศรัญญา ปานเจริญ¹ และสุนิสา ช่อแก้ว²

Saranya Pancharoen¹ and Sunisa Chorkaew²

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ 10200

² อ.ดร., รองผู้อำนวยการโครงการปริญญาโทสาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ สำหรับ นักบริหาร (EPA) สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ 10200

¹ Graduate Students Master of Political Science, Program in Public Administration, Faculty of Political Science, Thammasat University Bangkok 10200

² Lecturer and Deputy Director of the Executive Program in Public Administration and Public Affairs (EPA), Faculty of Political Science, Thammasat University Bangkok 10200

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มนำการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่วงอุตสาหกรรม (พ.ศ.2559-2569) โดยใช้เทคนิคการวิจัย EDR (Ethnographic Delphi Future Research) จากผู้เชี่ยวชาญ 24 ท่าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบสอบถาม โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ ผลการวิจัย พบว่า การเข้าสู่วิชาชีพนี้ใช้การสรรหาจากผู้จบสาขาวิชาชีพเฉพาะ สาขาครูช่วงอุตสาหกรรม และผู้ไม่มีคุณสมบัติแต่มีทักษะทางช่างเป็นเลิศ รวมทั้งผู้มีประสบการณ์ทางวิชาชีพอย่างน้อย 2 ปี สำหรับการพัฒนาช่วงทดลองปฏิบัติหน้าที่ ผู้ที่มีประสบการณ์ให้พัฒนา 18 เดือน แต่ถ้าไม่มีประสบการณ์ให้พัฒนา 24 เดือน โดยต้องเข้ารับการพัฒนาจากสถานประกอบการอย่างน้อย 3 เดือน และกรณีไม่จบสาขาวิชาชีพครูต้องเข้าเรียนครูจนครบหลักสูตร ทั้งนี้ การพัฒนาระหว่างประจำการและการพัฒนาความก้าวหน้าทางวิชาชีพ มีการพัฒนาด้วยวิธีและรูปแบบที่หลากหลายบนฐานสมรรถนะวิชาชีพครูและสมรรถนะวิชาชีพช่าง ส่วนการประเมินผลการปฏิบัติงาน ทั้งการเลื่อนขั้นเงินเดือนและการเลื่อนวิทยฐานะ มีการพิจารณาโดยเชื่อมโยงจากผลการพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ ตลอดจนสามารถเลือกทำวิทยฐานะได้ตามความถนัด ส่วนการประเมินคงสภาพวิทยฐานะใช้วิธีการประเมินแบบ R2R (Routine to Research)

คำสำคัญ: การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ครูช่วงอุตสาหกรรม วิชาชีพ

Abstract

The purpose of this research is to study of human resource management in industrial instructor profession. The investigation was based on the Ethnographic Delphi Future Research (EDFR) by which interviews and questionnaires were collected from 24 experts. Then the data were analyzed by using medians and interquartile range. The findings show that industrial instructor recruitment process will open to those who graduated from a certified institution, who have excellent technical skills and professional experience at least two years. As for development process, probation is a compulsory to all. A period of the develop process will be 18 months for those who have some experiences and 24 months- including three months of internship - for the unexperienced. Workers who did not graduate from a industrial instructor institution will have to study a full development all course. Performance appraisal, salary, and promotion will depend on achievement and academic standing. Academic standing will be based on the Routine to Research Method (R2R).

Keywords: Human Resource Management, Industrial Instructor, Profession

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ.2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2553 ถือว่าเป็นกฎหมายแม่บทของการศึกษาไทยที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษของประเทศและส่งผลต่อการจัดการอาชีวศึกษาของประเทศอีกด้วย โดยในมาตรา 20 ได้กำหนดการจัดการอาชีวศึกษาเป็นการเฉพาะ และใช้เป็นกลไกที่สำคัญสำหรับวางแผนทางการปฏิรูปการอาชีวศึกษาของชาติ และในมาตรา 32 ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการการอาชีวศึกษาขึ้น เพื่อการบริหารและการจัดการอาชีวศึกษาโดยเฉพาะ [1] ดำเนินการภายใต้พระราชบัญญัติการอาชีวศึกษา พ.ศ.2551 ซึ่งถือเป็นกฎหมายที่ออกมารองรับการจัดการศึกษาในด้านวิชาชีพที่สอดคล้องกับกรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และแผนการพัฒนาสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) และแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2545-2559) [2] เพื่อผลิตและพัฒนากำลังคนในด้านวิชาชีพ ระดับฝีมือ ระดับเทคนิคและระดับเทคโนโลยี รวมทั้งเป็นการยกระดับการศึกษาวิชาชีพให้สูงขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน

ทั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ไม่ได้ให้ความสำคัญแต่เพียงในด้านการผลิตและพัฒนาากำลังแรงงานเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาครูอาชีวศึกษา ดังพระราชบัญญัติการอาชีวศึกษา พ.ศ.2551 ในมาตรา 10 วรรค 7 กำหนดว่า เพื่อให้การจัดการอาชีวศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ จำต้องคำนึงถึงการมีระบบการพัฒนาครูและคณาจารย์ของการอาชีวศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี [3] สอดคล้องต่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ.2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2553 หมวด 7 ที่มีเจตนารมณ์ยกระดับวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง โดยการให้ความสำคัญตั้งแต่กระบวนการผลิตไปจนถึงกระบวนการพัฒนาครู ดังนั้น การปฏิรูปการศึกษาและคุณภาพของการศึกษาจะสำเร็จได้ จึงขึ้นอยู่กับ การปฏิรูปครูและการพัฒนาคุณภาพของครูเป็นสำคัญ [1]

แม้ว่าภาครัฐให้การสนับสนุนต่อการพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงพบสภาพปัญหาที่ไม่สามารถพัฒนาครูผู้สอนให้มีคุณภาพได้ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพได้ ข้อมูลจากศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและกำลังคนอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา พบว่า ที่ผ่านมหาวิทยาลัยอาชีวศึกษาประสบปัญหาการขาดแคลนครูเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีความต้องการครูผู้สอนอาชีวศึกษา โดยเฉพาะในสาขาวิชาช่างอุตสาหกรรม แต่ในการดำเนินนโยบายต่อการผลิตครู พบว่า นโยบายการจัดสรรข้าราชการครูระหว่างสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาและสำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีทิศทางในลักษณะตรงกันข้ามกับนโยบายการเพิ่มอัตราการเข้าศึกษาต่อของผู้เรียนระดับอาชีวศึกษา ซึ่งในช่วง พ.ศ.2548- 2554 จำนวนข้าราชการครู

สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ลดลงร้อยละ 9.7 ทำให้ปัจจุบันอัตราส่วนระหว่างผู้เรียนต่อข้าราชการครูอาชีวศึกษาอยู่ที่ 44:1 ส่วนข้าราชการครู สังกัดสำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลับมีจำนวนข้าราชการครูเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.7 และมีอัตราส่วนระหว่างผู้เรียนต่อข้าราชการครูการศึกษาขั้นพื้นฐานอยู่ที่ 22:1 [4] ทั้งนี้ ในพ.ศ.2556 สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษามีความรับผิดชอบต่อผู้เรียนประเภทวิชาสาขาช่างอุตสาหกรรม ทั้งหมด 348,648 คน และปัจจุบันมีครูในสังกัด 25,685 คน ซึ่งแบ่งเป็นข้าราชการครูเพียง 14,935 คนของครูทั้งหมด หรือคิดเป็นร้อยละ 58 [5] ทำให้ต้องจ้างครูอัตราจ้างเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ครูอัตราจ้างนี้ได้เงินเดือนและความมั่นคงทางวิชาชีพต่ำกว่าข้าราชการครู ทำให้แรงจูงใจในการปฏิบัติการสอนของครูลดลงตามไปด้วย และจากการทบทวนวรรณกรรมจากงานศึกษาต่าง ๆ สามารถสรุปสภาพปัญหาต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรมได้หลายประการ ได้แก่ ด้านการเข้าสู่วิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม พบว่า การบริหารงานบุคลากรด้านการอาชีวศึกษา ขาดแคลนครูและผู้มีประสบการณ์จริงในสถานประกอบการ ส่งผลให้ไม่สามารถถ่ายทอดเทคโนโลยีและทักษะทางวิชาชีพเฉพาะให้แก่ผู้เรียนได้ รวมทั้งข้อจำกัดของใบประกอบวิชาชีพครู ทำให้ขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้และประสบการณ์ตรงจากสาขาวิชาชีพนั้น [6] รวมถึงการเคลื่อนย้ายบุคลากรจากสถานศึกษาสู่สถานประกอบการ เนื่องจากไม่ได้รับการบรรจุและแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการครู [7] ส่วนด้านการพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรม พบว่า การจัดฝึกอบรมของวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรมที่ไม่สอดคล้องต่อความต้องการและสภาพปัญหาของครู ประกอบกับความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติการสอนได้จริง การฝึกอบรมครูแยกขาดออกจากบริบทจากสถานประกอบการจริง เพราะการฝึกอบรมในสถานประกอบการต้องใช้ระยะเวลานาน ซึ่งกำหนดไว้อย่างน้อย 30 วันต่อ 1 ปีการศึกษา สถานศึกษาจึงไม่สนับสนุนให้ครูรับการฝึกอบรมและการฝึกอบรมในสถานประกอบการมีต้นทุนทางงบประมาณสูงกว่าการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ [8] รวมทั้งการประเมินผลการปฏิบัติงานที่มีระบบการประเมินผลการปฏิบัติการสอนของครู โดยพิจารณาสมรรถนะการสอนและผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนค่อนข้างน้อย ทำให้ครูขาดความรับผิดชอบต่อผู้เรียนในเชิงระบบ หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลการปฏิบัติงานด้วยวิทยฐานะ เน้นประเมินเอกสารทางวิชาการมากกว่าการสังเกตการสอน หรือการพิจารณาจากโครงการ หรือผลงานเชิงประจักษ์ ตลอดจนการให้ค่าน้ำหนักต่อการวัดการประเมินผลในด้านที่วัดได้ยาก เช่น ด้านคุณธรรม-จริยธรรม รวมทั้งไม่มีการประเมินคงสภาพวิทยฐานะ อาจทำให้ครูละเลยการสอนได้ [9]

จากสภาพปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม ทั้งในด้านการเข้าสู่วิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม การพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรม ตลอดจนการประเมินผลการปฏิบัติงานครูช่างอุตสาหกรรม ล้วนส่งผลกระทบต่อระบบการจัดการศึกษาทั้งในด้านการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนและประสิทธิภาพในการปฏิบัติการสอนของครู จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องเริ่มกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วน รวมทั้งกำหนดทิศทางการดำเนินงานในอนาคต เพื่อรับมือต่อความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ไม่อาจคาดเดาได้ ประเด็นที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจว่า ในช่วง 10 ปีข้างหน้า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม (พ.ศ.2559-2569) เป็นอย่างไร เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรมสามารถปรับเปลี่ยนบทบาทการทำงานให้สอดคล้องต่อสถานการณ์ในอนาคตได้ จึงเป็นที่มาของการวิจัยในครั้งนี้

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาแนวโน้มการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม (พ.ศ.2559-2569)

ระเบียบวิธีการศึกษา

ระยะเวลาและขั้นตอนการดำเนินการวิจัยแนวโน้มการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม (พ.ศ.2559-2569) ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการดำเนินการตามรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาบริบทการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม

ผู้วิจัยสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม จากเอกสารทางวิชาการ วารสาร หนังสือ รายงานการวิจัยและการสืบค้นข้อมูลผ่านระบบอินเทอร์เน็ต และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อวิเคราะห์บริบทการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม โดยเป็นการทบทวนวรรณกรรมและสรุปสาระสำคัญ เพื่อนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานต่อการกำหนดกรอบวิจัยและการกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในขั้นตอนต่อไป

ระยะที่ 2 ศึกษาแนวโน้มการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม (พ.ศ.2559 – 2569)

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัยอนาคตด้วยเทคนิค EDFR (Ethnographic Delphi Future Research) ในการศึกษาแนวโน้มการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม (พ.ศ.2559 – 2569) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การกำหนดผู้เชี่ยวชาญ การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ (1) ผู้เชี่ยวชาญที่มีบทบาท อำนาจ และหน้าที่ในการกำหนดนโยบายทั้งในทางตรงและทางอ้อม (2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่มีบทบาทหน้าที่ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ (3) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เป็นนักวิชาการ (4) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญการศึกษาจากภาคเอกชน (5) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจากสถานประกอบการภาคอุตสาหกรรม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญแบบเจาะจง (Purposive sampling) รวมทั้งหมด 24 ท่าน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัยอนาคตด้วยเทคนิค EDFR (Ethnographic Delphi Future Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามความคิดเห็น จำนวน 2 รอบ ดังนี้

รอบที่ 1 การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญแบบเปิดประเด็นและไม่ชี้นำ (Non-Directive Open Ended) โดยมุ่งเน้นอนาคตที่เป็นไปได้มากที่สุด (Most-probable scenario) ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในขั้นตอนนี้ คือ แบบสัมภาษณ์ถึงโครงสร้าง โดยนำผลที่ได้จากการศึกษาในระยะที่ 1 ศึกษาบริบทการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่วงอุตสาหกรรม นำมากำหนดเป็นประเด็นสัมภาษณ์ ซึ่งประเด็นคำถามครอบคลุม 3 ด้าน คือ (1) การเข้าสู่วิชาชีพครูช่วงอุตสาหกรรม ได้แก่ รูปแบบการสรรหาครูช่วงอุตสาหกรรม คุณสมบัติผู้สมัคร แนวทางการคัดเลือก การบรรจุและแต่งตั้ง (2) การพัฒนาครูช่วงอุตสาหกรรม ได้แก่ การพัฒนาช่วงทดลองปฏิบัติงาน การพัฒนาระหว่างประจำการ การพัฒนาความก้าวหน้าทางวิชาชีพครู (3) การประเมินผลการปฏิบัติงาน ได้แก่ หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลการปฏิบัติงานด้วยการเลื่อนขั้นเงินเดือน หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลการปฏิบัติงานด้วยการเลื่อนวิทยฐานะ การประเมินวิทยฐานะคงสภาพ

รอบที่ 2 นำแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญรอบที่ 1 มาวิเคราะห์เนื้อหา และสร้างเป็นข้อคำถามมาตราประเมินค่าแบบ Likert Scale 5 ระดับ เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านประเมินแนวโน้มที่มีความเป็นไปได้มากที่สุด แบบสอบถามนี้ครอบคลุมประเด็นคำถาม 3 ด้าน คือ (1) การเข้าสู่วิชาชีพครูช่วงอุตสาหกรรม จำนวน 18 ข้อ (2) การพัฒนาครูช่วงอุตสาหกรรม จำนวน 23 ข้อ และ (3) การประเมินผลการปฏิบัติงานครูช่วงอุตสาหกรรม จำนวน 16 ข้อ รวมทั้งสิ้น 57 ข้อ

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งการดำเนินการออกเป็น 2 รอบ ดังนี้ รอบที่ 1 ผู้วิจัยประสานความร่วมมือไปยังผู้เชี่ยวชาญด้วยการทำหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์ และดำเนินการเก็บข้อมูลผู้เชี่ยวชาญทั้ง 24 ท่าน ตามวัน เวลาและสถานที่ที่นัดหมาย โดยผู้วิจัยส่งประเด็นสำคัญของงานวิจัยและแนวคำถามให้แก่ผู้เชี่ยวชาญก่อนเข้าสัมภาษณ์ รอบที่ 2 ผู้วิจัยดำเนินการส่งแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญทั้งทางอีเมลไปรษณีย์ หรือจัดส่งด้วยตนเอง

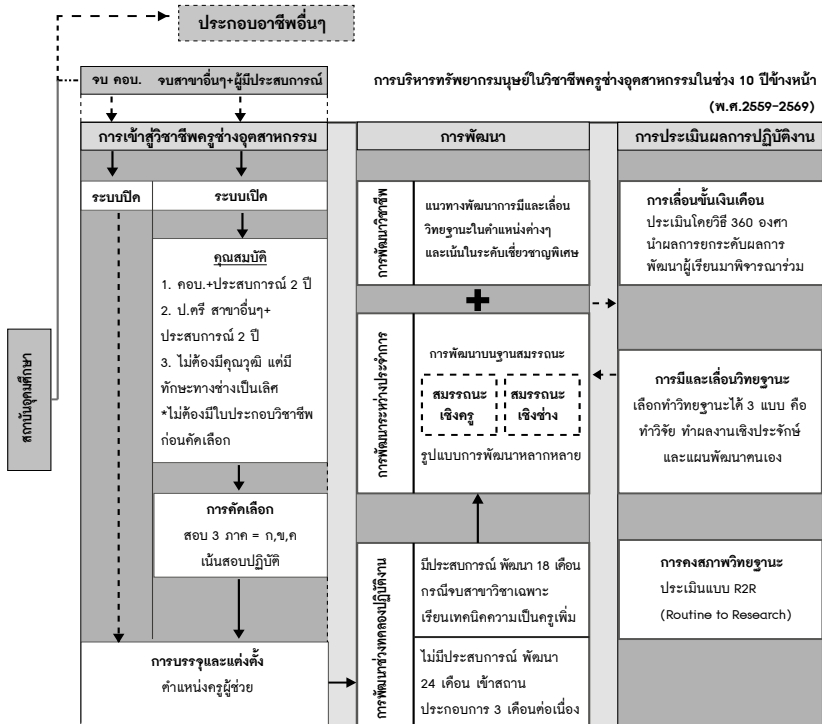
2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเทคนิค EDFR (Ethnographic Delphi Future Research) มีดังนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลในรอบที่ 1 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดวิเคราะห์ สังเคราะห์ การให้ข้อมูลสัมภาษณ์ที่เหมือนและแตกต่าง ด้วยการจัดระเบียบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ให้อยู่ในประเภทเดียวกัน ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลในรอบที่ 2 ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ คือ ค่ามัธยฐาน (Median) และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลที่อยู่ในเกณฑ์พิจารณาจากค่ามัธยฐาน (Median) ที่มีค่าคะแนนมัธยฐานไม่ต่ำกว่า 3.50 และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ไม่เกิน 1.50 ถือว่าเป็นแนวโน้มที่เป็นไปได้มากที่สุด (Most-probable scenario) และมีความสอดคล้องทางความคิดเห็นระหว่างกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Consensus)

ระยะที่ 3 ร่างแนวโน้มการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม

ผู้วิจัยเขียนภาพอนาคต โดยการวิเคราะห์เพื่อหาแนวโน้มที่เป็นไปได้มากที่สุด (Most-probable scenario) และมีความสอดคล้องทางความคิดเห็นระหว่างกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Consensus) สรุปเป็นแนวโน้มการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม (พ.ศ.2559 – 2569)

ผลการศึกษาและการอภิปรายผล

ในส่วนนี้เป็นการอภิปรายผลแนวโน้มการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม (พ.ศ.2559-2569) โดยการเชื่อมโยงประเด็นศึกษาทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ (1) การเข้าสู่วิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม (2) การพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรม และ (3) การประเมินผลการปฏิบัติงานครูช่างอุตสาหกรรม เพื่อให้เห็นภาพอนาคตของการผลิตและการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรมมากขึ้น ซึ่งผลการอภิปรายมีดังนี้

ภาพที่ 1 แนวโน้มการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม (พ.ศ.2559-2569)

จากภาพที่ 1 สามารถอธิบายได้ว่า เมื่อครูช่างอุตสาหกรรมเข้าสู่วิชาชีพจะได้รับ การพัฒนาระหว่างประจำการและการประเมินผลการปฏิบัติงานในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งระยะนี้ เรียกว่า “การพัฒนาครูประจำการ” (In-Service Teacher Education) เนื่องจากครูต้อง มีการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะทางวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง สำหรับการวิจัยครั้งนี้ในด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม พิจารณาจากการเข้าสู่วิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม การพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรม และการประเมินผลการปฏิบัติงานครูช่างอุตสาหกรรม จากผลการศึกษา พบว่า แนวโน้มการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม (พ.ศ.2559-2569) มีดังต่อไปนี้

การเข้าสู่วิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม พิจารณาจากรูปแบบการสรรหา คุณสมบัติ ผู้สมัคร แนวทางการคัดเลือก และการบรรจุและแต่งตั้ง พบว่า รูปแบบการสรรหาครูช่างอุตสาหกรรมในปัจจุบันและในช่วง 10 ปีข้างหน้า ไม่มีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก นั่นคือ มีการสรรหา 2 กรณี คือ กรณีที่ 1 การสรรหาในระบบเปิด หมายถึง มีการ

สรรหาครูช่างอุตสาหกรรม เมื่อเข้าสู่ระบบการทำงาน เช่นเดียวกับการสรรหาบุคคลเข้ารับราชการครูโดยวิธีการสอบแข่งขัน (ตาม พ.ร.บ.ระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2547 ในมาตรา 45) ส่วนกรณีที่ 2 การสรรหาในระบบปิด หมายถึงมีการสรรหาครูช่างอุตสาหกรรมตั้งแต่ในระบบการผลิต เช่นเดียวกับการสรรหาบุคคลเข้ารับราชการครูในกรณีมีเหตุพิเศษ (ตาม พ.ร.บ.ระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2547 ในมาตรา 50) แต่ให้เน้นสัดส่วนการสรรหาอยู่ที่ 50:50 ที่เป็นเช่นนี้เพราะเป็นมาตรการรองรับในการแก้ปัญหาต่อสาขาวิชาที่ขาดแคลนตามความต้องการผู้ใช้ครู และจากผลการวิจัยให้ข้อมูลสนับสนุนว่า ในช่วง 10 ปีข้างหน้า หากมีการสรรหาในระบบปิดเพียงอย่างเดียวคงไม่เหมาะสมต่อบริบทและสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นคุณภาพของผู้เข้าศึกษา (ตัวป้อน) แตกต่างกันไป ผู้สำเร็จการศึกษาจบแล้วไม่เป็นครู รวมถึงข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับอัตรากำลังคนยังไม่ชัดเจน

ในการกำหนดคุณสมบัติผู้สมัคร พบว่า การกำหนดคุณสมบัติในปัจจุบัน รับผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตร 4 ปี หลักสูตร 5 ปี หลักสูตร 6 ปี และประกาศนียบัตรบัณฑิตที่มีหลักสูตรการศึกษาไม่น้อยกว่า 1 ปี ซึ่งคุณสมบัติที่สมัครนั้นต้องสอดคล้องกับกลุ่มวิชาหรือทางช่างอุตสาหกรรมและเป็นไปตามคุณสมบัติที่สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ก.ค.ศ.) รับรอง [10] ประกอบกับต้องมีใบประกอบวิชาชีพครูก่อนรับการคัดเลือก ยกเว้นประเภทสาขาวิชาและสาขาที่ขาดแคลน [11] สามารถขอหนังสืออนุญาตให้ปฏิบัติการสอน โดยไม่มีใบประกอบวิชาชีพจากคุรุสภา และมีระยะเวลา 90 วัน เพื่อใช้ในการสมัครสอบได้ แต่จากผลการวิจัย พบว่า ในการกำหนดคุณสมบัติในช่วง 10 ปีข้างหน้า ให้ความสำคัญบนพื้นฐานของประสบการณ์เป็นสำคัญ คือ ต้องเป็นครูช่างอุตสาหกรรมผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีทักษะทางช่างที่ต้นตอปฏิบัติการสอนได้แก่ (1) รับผู้จบจากคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม และมีประสบการณ์ในสถานประกอบการอย่างน้อย 2 ปี (2) รับผู้จบวุฒิปริญญาตรีตามสาขาวิชาชีพเฉพาะ มีประสบการณ์ในสถานประกอบการตามสาขาวิชาที่ปฏิบัติการสอน อย่างน้อย 2 ปี และต้องมีใจรักความเป็นครู (3) ไม่กำหนดคุณสมบัติการศึกษา แต่ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะชั้นเลิศทางช่างอุตสาหกรรม เรียกว่า “ครูมืออาชีพ” ทั้งนี้ วนิชย์ อ่วมศรี [12] ให้ข้อสังเกตว่า มีหลายประเทศให้ข้อกำหนดอย่างเคร่งครัดที่ครูช่างอุตสาหกรรมต้องมีประสบการณ์ทางวิชาชีพมาก่อนอย่างน้อย 3-5 ปี แต่สำหรับประเทศไทยยังไม่มีแรงจูงใจที่เอื้อให้ผู้มีประสบการณ์ในอาชีพเข้ามาเป็นครู จึงต้องอาศัยการคัดเลือกครูจากผู้สำเร็จการศึกษาในมหาวิทยาลัยเป็นหลัก นอกจากนี้ จากผลการวิจัย พบว่า ไม่จำเป็นต้องมีใบประกอบวิชาชีพครูก่อนเข้ารับการคัดเลือก แต่ต้องเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับวิชาชีพครู เช่น เทคนิคการสอน จิตวิทยาความเป็นครู เป็นต้น และเมื่อมีการปฏิบัติการสอนเป็นเวลา 2 ปี จะต้อง มีใบประกอบวิชาชีพครูภายหลัง

ในส่วนของการคัดเลือก พบว่า แนวทางการคัดเลือกในปัจจุบันและในช่วง 10 ปีข้างหน้าไม่มีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก กล่าวคือ แนวทางที่ 1 กรณีสรรหาระบบเปิด (การสรรหาเมื่อเข้าสู่ระบบการทำงาน) มีการทดสอบความรู้ความสามารถจากการทดสอบปฏิบัติ การทดสอบความรู้ทางวิชาการ และการทดสอบทางทัศนคติ แต่ในช่วง 10 ปีข้างหน้า เน้นสัดส่วนคะแนนการทดสอบปฏิบัติมากกว่าด้านอื่น ๆ โดยให้สถาบันอุดมศึกษาร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา เป็นผู้ออกข้อสอบกลางในการคัดเลือก ส่วนแนวทางที่ 2 กรณีสรรหาระบบปิด (การสรรหาตั้งแต่ระบบการผลิต) คัดเลือกครูจากบัญชีรายชื่อ ประกาศขึ้นบัญชีรายชื่อและแต่งตั้งบรรจุตำแหน่งตามภูมิสำเนา ซึ่งมีความแตกต่างจากปัจจุบันที่ว่า ภาคส่วนต่าง ๆ จะเข้ามามีส่วนร่วมในการคัดเลือกครูจากการสรรหาระบบปิดมากขึ้น ได้แก่ สถาบันผู้ผลิตครู กลุ่มผู้ใช้ครู (สถาบันการอาชีวศึกษา) สถานประกอบการ ครูช่างอุตสาหกรรมต้นแบบ ผู้ทรงคุณวุฒิจากชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีลักษณะการคัดเลือกที่เข้มข้นเช่นเดียวกับการคัดเลือกครูในประเทศสิงคโปร์

เมื่อผู้สมัครผ่านการคัดเลือกและได้รับการบรรจุและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งครูผู้ช่วย มีการทดลองปฏิบัติหน้าที่ข้าราชการครู หรือ “การเตรียมความพร้อมแบบเข้ม” เป็นระยะเวลา 2 ปี จากผลการวิจัยนี้ พบว่า การเตรียมความพร้อมแบบเข้มในช่วง 10 ปีข้างหน้า ควรแบ่งประเภทการพัฒนาโดยใช้ประสบการณ์ของครูเป็นพื้นฐานสำคัญ แบ่งออกเป็น 2 กรณี คือ กรณีมีประสบการณ์ในสถานประกอบการ ต้องได้รับการพัฒนาอย่างน้อย 18 เดือน จึงได้รับการบรรจุแต่งตั้ง และกรณีไม่มีประสบการณ์ในสถานประกอบการ ต้องได้รับการพัฒนาอย่างน้อย 2 ปี จึงได้รับการบรรจุแต่งตั้ง ทั้งนี้ มีการบรรจุและแต่งตั้งครูอัตราจ้างก่อนในอัตราร้อยละ 80 เพราะครูช่างอุตสาหกรรมกลุ่มนี้มีประสบการณ์และได้รับการพัฒนาจากสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งครูต้องประจำการ ณ สถานศึกษาแห่งนั้น ไม่น้อยกว่า 4 ปี จึงจะสามารถโยกย้ายตำแหน่งได้

หลังจากที่ครูช่างอุตสาหกรรมเข้าสู่วิชาชีพและได้รับการบรรจุและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งครูผู้ช่วย ครูช่างอุตสาหกรรมจะได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การพัฒนาครูช่วงทดลองการปฏิบัติหน้าที่ จนถึงการพัฒนาระหว่างประจำการและการพัฒนาความก้าวหน้าทางวิชาชีพ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรม พิจารณาจากการพัฒนาครูช่วงทดลองปฏิบัติหน้าที่ ข้าราชการครู การพัฒนาระหว่างประจำการ และการพัฒนาความก้าวหน้าทางวิชาชีพ มีดังนี้

การพัฒนาครูช่วงทดลองปฏิบัติหน้าที่ข้าราชการครู พบว่า การเตรียมความพร้อมและการพัฒนาอย่างเข้มข้นระหว่างปฏิบัติราชการในตำแหน่งครูผู้ช่วย มีคณะกรรมการในการเตรียมความพร้อมและพัฒนาอย่างเข้ม ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถานศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ และข้าราชการครู มีหน้าที่ในการให้คำปรึกษา แนะนำ รวมทั้งประเมินผล ซึ่งหลักสูตรการพัฒนาครูช่วงทดลองปฏิบัติงาน มุ่งเน้นการเพิ่มพูนความรู้และทักษะทั้งการปฏิบัติงาน

และการปฏิบัติหน้าที่เหมาะสมกับวิชาชีพครู ตามหลักเกณฑ์และวิธีการเตรียมความพร้อมและพัฒนาอย่างเข้มที่ ก.ค.ศ. กำหนด แต่จากผลการวิจัย พบว่า ในด้านหลักสูตรการพัฒนาครูช่วงทดลองปฏิบัติหน้าที่ข้าราชการครู ต้องให้ความสำคัญบนฐานคุณสมบัติของครูผู้ช่วย ทั้งในด้านองค์ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์เป็นสำคัญ รวมทั้งการพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรมไม่ควรเน้นพัฒนาไปที่สมรรถนะเชิงครูเท่านั้น แต่ควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสมรรถนะเชิงช่างด้วย สามารถแบ่งได้เป็น 2 กรณี คือ กรณีไม่มีประสบการณ์ในสถานประกอบการ ต้องเข้ารับการพัฒนาจากสถานประกอบการ อย่างน้อย 3 เดือนอย่างต่อเนื่อง ส่วนกรณีมีประสบการณ์ แต่ไม่ได้จบจากสาขาวิชาชีพครู ต้องเข้าเรียนวิชาชีพครูตามหลักสูตรความเป็นครูจนครบหลักสูตร ทั้งนี้ ในการเตรียมความพร้อมและการพัฒนาครูอย่างเข้มก่อนประจำการ นอกเหนือไปจากการฝึกประสบการณ์สอนและการฝึกประสบการณ์ทางวิชาชีพเฉพาะ มีการกำหนด 1 วัน/สัปดาห์ เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จริง

การพัฒนาระหว่างประจำการ พบว่า ในช่วง 10 ปีข้างหน้า จำแนกการพัฒนาออกเป็น 2 สมรรถนะ คือ 1) การพัฒนามาตรฐานสมรรถนะวิชาชีพครู ได้แก่ การพัฒนาสมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมให้สอดคล้องต่อสมรรถนะในศตวรรษที่ 21 การพัฒนาเพื่อส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเรียนการสอน 2) การพัฒนามาตรฐานสมรรถนะวิชาชีพเฉพาะ ได้แก่ การพัฒนาที่เน้นฐานสมรรถนะทางวิชาชีพมากยิ่งขึ้น (Competency based development) เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงต่อกรอบมาตรฐานคุณวุฒิแห่งชาติ (Nation Qualifications Framework) ซึ่งอำนวยการ [13] กล่าวว่า สมรรถนะของครูอาชีวศึกษา ประกอบด้วย สมรรถนะ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ที่ต้องแสวงหาความรู้ให้ทันสมัยสอดคล้องต่อเทคโนโลยี ด้านทักษะทางเทคนิคที่สอน (technical profession) ได้แก่ สมรรถนะเชิงช่าง สมรรถนะเชิงครู สมรรถนะทั่วไป สมรรถนะเฉพาะ และด้านเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครู

ส่วนรูปแบบและวิธีการพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรม สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระดับ คือ 1) การพัฒนาระดับตนเอง ได้แก่ การพัฒนาด้วยการวิจัยเป็นฐาน โดยศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นรายกรณี (Case study research) การพัฒนาตามแผนการพัฒนาบุคคล (Individual Development Plan: IDP) 2) การพัฒนาระดับสถานศึกษาและสถานประกอบการ ได้แก่ การพัฒนาโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน (School based approach) การพัฒนาภายในชั้นเรียน (In class training) และมีกลไกระบบพี่เลี้ยง (Coaching) เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา การเรียนรู้เชิงบูรณาการกับการทำงาน (work integrated Learning) ด้วยการเรียนรู้จากสถานประกอบการ อย่างต่อเนื่อง อย่างน้อย 3 เดือน ใน 1 ปี รวมทั้งเรียนรู้พร้อมกับผู้เรียนอาชีวศึกษาในหลักสูตรทวิภาคี หรือสหกิจศึกษา สอดคล้องต่ออวนิชย์ อ่วมศรี [12] ที่กล่าวว่า การพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพ

ด้วยการสร้างประสบการณ์จริงในสถานประกอบการ ถือเป็นการพัฒนาให้ครูมีความรู้ ทักษะและประสบการณ์เพิ่มขึ้น (Learning Field) ที่สามารถนำไปปรับใช้ต่อการถ่ายทอด ผู้เรียนให้เป็นไปตามความต้องการของสถานประกอบการได้ 3) การพัฒนาระดับเครือข่าย สร้างเครือข่ายในการพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรมในรูปแบบสมาคมและชมรมตามสาขาวิชาชีพ จาก 58 ชมรม และเป็นชมรมกลุ่มงานวิชาชีพช่างอุตสาหกรรม 19 ชมรมให้มี เครือข่ายในการพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรมที่เพิ่มเติมจากชมรมและสมาคมที่มีอยู่เดิม ซึ่ง สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาครูของสำนักพัฒนาสมรรถนะครูและบุคลากรทางการ ศึกษา [14] ที่ระบุให้มีการสร้างเครือข่ายในการพัฒนาครู ซึ่งแนวทางการพัฒนาเครือข่าย ครูและบุคลากรอาชีวศึกษานั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การพัฒนาวิชาชีพสอดคล้องต่อความ ต้องการของครูที่มีความหลากหลายตามกลุ่มวิชาชีพ 4) การพัฒนาระหว่างประเทศ ใน ปัจจุบันมีการพัฒนาระหว่างประเทศตามโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการพัฒนาด้านภาษา ณ สหราชอาณาจักรบริเตนใหญ่และไอร์แลนด์เหนือ โครงการด้านนวัตกรรมการพัฒนา บุคลากร ณ ประเทศสิงคโปร์ เป็นต้น แต่ผลการวิจัยนี้ พบว่า นอกจากจะมีการพัฒนาครู ช่างอุตสาหกรรมด้วยการยกระดับมาตรฐานทางวิชาชีพสู่มาตรฐานสากลกับประเทศต่าง ๆ ที่มีภาคีร่วมกันมาก่อนแล้ว เช่น ประเทศสาธารณรัฐเยอรมัน ฟิลิปปินส์ บรูไน เกาหลีใต้ เป็นต้น คาดว่าในช่วง 10 ปีข้างหน้า มีการลงนามบันทึกข้อตกลงร่วมกัน (MOU) กับกลุ่ม ประเทศคู่สัญญาใหม่ที่มีการลงทุนอุตสาหกรรมร่วมกัน เช่น ประเทศจีน ประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น

จากผลการศึกษาข้างต้นเป็นที่น่าสนใจว่า รูปแบบและวิธีการพัฒนาครู ช่างอุตสาหกรรมนั้น ไม่สามารถเลือกรูปแบบและวิธีในการพัฒนาอย่างหนึ่งอย่างใดได้ แต่ รูปแบบและวิธีการนั้นต้องมีความหลากหลาย ซึ่งสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา [15] ให้ข้อมูลสนับสนุนว่า ทักษะความรู้และคุณลักษณะของบุคคลไม่สามารถเรียนรู้จากสิ่งใด สิ่งหนึ่งได้ แต่ต้องมีการเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยเฉพาะการบูรณาการทำงานสู่การเรียนรู้ (work integrated learning) ซึ่งอาจประกอบด้วยการพัฒนาแบบทวิภาคีระบบสหกิจศึกษา การพัฒนาด้วยสร้างสรรค์ปัญญา การพัฒนาด้วยฐานโครงการ การพัฒนาด้วยฐานปัญหา และการพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรมในช่วง 10 ปีนั้น ต้องมีความสอดคล้องต่อการทำให้ผู้เรียน เกิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ดังนั้น บทบาทของครูช่างอุตสาหกรรมในอนาคตจึงต้อง สนับสนุนระบบการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ด้วยระบบการพัฒนาวิชาชีพของตน ซึ่ง Kay [16] กล่าวว่า ต้องมีระบบการพัฒนาทางวิชาชีพของศตวรรษที่ 21 เพื่อแสดงให้เห็น รูปแบบการบูรณาการทางทักษะ เครื่องมือ และวิธีสอนแห่งศตวรรษที่ 21 โดยการสอน โดยตรงและสอนแบบโครงงาน

ในการพัฒนาเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาชีพ พบว่า รูปแบบและวิธีการในการ พัฒนาเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาชีพ ยังคงรูปแบบเดิมเช่นเดียวกับในปัจจุบัน นั่นคือ มีการพัฒนาทางสมรรถนะของข้าราชการครูก่อนแต่งตั้งให้มีและเลื่อนวิทยฐานะ ซึ่งหลักสูตรเพื่อมีวิทยฐานะชำนาญการพิเศษ ได้แก่ การพัฒนาสมรรถนะในการปฏิบัติงาน

ในหน้าที่ตามตำแหน่ง การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบและการวางแผนพัฒนาคุณภาพการปฏิบัติงานตามตำแหน่ง ส่วนหลักสูตรเพื่อมีวิทยฐานะเชี่ยวชาญ ได้แก่ การพัฒนาสมรรถนะในการปฏิบัติงานในหน้าที่ตามตำแหน่ง การสังเคราะห์บทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบและการวางแผนพัฒนาคุณภาพการปฏิบัติงานตามตำแหน่ง และการนำเสนอแนวทางการพัฒนางานในหน้าที่หรือพัฒนานวัตกรรม และในช่วง 10 ปีข้างหน้า คาดว่าจะเพิ่มเติมในส่วนของการกำหนดแนวทางการพัฒนาการเลื่อนวิทยฐานะของครู ช่างอุตสาหกรรมให้อยู่ในระดับตำแหน่งเชี่ยวชาญพิเศษที่มากขึ้น เพราะในปัจจุบันยังไม่มีครูช่างอุตสาหกรรมที่มีวิทยฐานะในระดับตำแหน่งเชี่ยวชาญพิเศษ

การประเมินผลการปฏิบัติงานครูช่างอุตสาหกรรม พิจารณาจากการประเมินเพื่อเลื่อนขั้นเงินเดือน การประเมินเพื่อมีและเลื่อนวิทยฐานะ การประเมินคงสภาพวิทยฐานะ มีดังนี้

การประเมินเพื่อเลื่อนขั้นเงินเดือน มีการประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผล ให้ประเมินผ่านหลักเกณฑ์ 4 ด้าน ได้แก่ (1) ผลการปฏิบัติงาน ร้อยละ 60 (2) ความประพฤติ ในการรักษาวินัย ร้อยละ 10 (3) คุณธรรมจริยธรรม ร้อยละ 10 (4) จรรยาบรรณวิชาชีพ/ จรรยาบรรณ ร้อยละ 20 ประกอบกับการพิจารณาข้อมูลการลาและพฤติกรรมการทำงาน ซึ่งมีการประเมินโดยผู้บังคับบัญชา แต่ผลการวิจัยนี้ พบว่า หลักเกณฑ์และวิธีการประเมิน เพื่อเลื่อนขั้นเงินเดือนในช่วง 10 ปีข้างหน้า มีความแตกต่างจากหลักเกณฑ์ที่พิจารณาในปัจจุบัน ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องต่อข้อเสนอของมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา ประเทศไทย [9] ที่เห็นว่า ให้ประเมินโดยพิจารณาจากด้านการยกระดับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน และด้านสมรรถนะการปฏิบัติการสอน และผลการวิจัยนี้เห็นเพิ่มเติมจากข้อเสนอของ มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย [9] ที่ว่า ต้องมีการพิจารณาในด้านการะ หน้าที่อื่น ๆ ที่เป็นเช่นนี้ เพราะครูไม่เพียงปฏิบัติหน้าที่สอนเท่านั้น แต่มีบทบาทหน้าที่อื่น อีกหลายด้าน เช่น งานกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายพิเศษ การดูแลผู้เรียน เป็นต้น รวมถึง การพิจารณาจากด้านวินัย คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพ ซึ่งบทบาทของ ครูต้องมีความประพฤติที่เหมาะสมเป็นตัวอย่างของผู้เรียน ทั้งนี้ วิธีการประเมินใช้รูปแบบ การประเมิน 360 องศา ได้แก่ ตนเอง ผู้เรียน เพื่อนครู ผู้อำนวยการสถานศึกษาและ ผู้ปกครอง ซึ่งอัมพร อารักษ์ [17] เห็นว่า รูปแบบการประเมิน 360 องศา ทำให้เกิด ผลประโยชน์ที่แก่ครูที่ได้รับการพัฒนาทางวิชาชีพ ผู้เรียนได้รับความรู้ด้วยหลักสูตรที่ทันสมัย โรงเรียนได้รับการพัฒนาคุณภาพวิชาการ ครูและเพื่อนครูได้รับประโยชน์ทางความรู้ร่วมกัน และเกิดความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชุมชนและผู้ปกครองกับผู้เรียนมากขึ้น

การประเมินเพื่อมีและเลื่อนวิทยฐานะ ในปัจจุบันมีการประเมินโดยพิจารณาจาก (1) ด้านวินัย คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพ (2) ด้านความรู้ความสามารถ พิจารณาจากการพัฒนางานในหน้าที่ และการพัฒนาตนเอง (3) ด้านผลการปฏิบัติงาน ได้แก่ ผลการพัฒนาผู้เรียนและผลงานทางวิชาการ ซึ่งเกณฑ์ในการประเมินจะมีสัดส่วนที่ แตกต่างกันตามตำแหน่งวิทยฐานะ สำหรับผลการวิจัย พบว่า หลักเกณฑ์และวิธีการให้ ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษามีวิทยฐานะและเลื่อนวิทยฐานะในช่วง 10 ปีข้างหน้า มีลักษณะการประเมินผลในระหว่างการปฏิบัติงาน (Formative Assessment) เพื่อการพัฒนา และการประเมินรวบยอด (Summative Evaluation) เมื่อสิ้นสุดการปฏิบัติงาน และจากงานศึกษาของมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย [9] กับงานศึกษา ของอัมพร อารังลักษณ์ [17] ต่างมีความเห็นสอดคล้องต่อผลการวิจัยในครั้งนี้ว่า ในการ ประเมินให้พิจารณาจากผลการพัฒนาผู้เรียน โดยประเมินบนฐานความแตกต่างของผู้เรียน แต่ละกลุ่ม พิจารณาจากแผนการพัฒนาตนเองของครูในเชิงอนาคต และประเมินตาม ศักยภาพที่เล็งเห็นได้อย่างชัดเจน (Current Estimated Potential) พิจารณาจากด้าน วินัย คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพ พิจารณาจากผลการปฏิบัติงานตาม สมรรถนะ (Competency-based Evaluation) ที่สอดคล้องต่อมาตรฐานทางวิชาชีพ (National Vocational Qualification: NVQ) ซึ่งผู้ที่ได้รับวิทยฐานะต้องแสดงความรู้ และสมรรถนะตามมาตรฐานวิชาชีพให้เหมาะสมต่อระดับวิทยฐานะ ทั้งนี้ วิธีการประเมิน มีการพิจารณาจากการสังเกตการณ์สอนและเอกสารทางวิชาการ ในสัดส่วน 80:20 สอดคล้องต่องานศึกษาของกนิษฐ์ ศรีเคลือบ [18] ที่เห็นว่า หลักเกณฑ์การประเมิน วิทยฐานะและกลยุทธ์การขับเคลื่อนที่พึงประสงค์ ควรประเมินในสภาพจริง เน้นการสังเกต การเรียนการสอนมากกว่าการประเมินโดยเอกสารหรือการให้ความสำคัญกับผลงาน วิชาการ นอกจากนี้ แนวโน้มในอนาคตครูผู้ยื่นขอรับการประเมินวิทยฐานะ สามารถเลือก ประเภทการทำวิทยฐานะได้ตามความถนัดของตน เช่น ประเภทผลงานวิชาการ ประเภทผลงาน เชิงประจักษ์ หรือข้อตกลงร่วมในการพัฒนางาน (Performance Agreement: PA)

การประเมินคงสภาพวิทยฐานะ ตามมาตรา 55 ของพระราชบัญญัติระเบียบ ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 กำหนดให้ประเมินคงสภาพวิทยฐานะ ของครูเป็นระยะ โดยหากครูไม่ผ่านการประเมินนี้ ก.ค.ศ. อาจให้ครูพัฒนาประสิทธิภาพ เพิ่มมากขึ้น หรือลดเงินประจำตำแหน่งจนการเลื่อนขั้นเงินเดือน หรือการออกจากราชการ [20] ซึ่งการประเมินดังกล่าวยังไม่มีกรอบหลักเกณฑ์จนถึงปัจจุบัน แต่ผลการวิจัยนี้เห็นว่า ควรให้มีการประเมินด้วยการปรับปรุงและการพัฒนางานประจำ โดยใช้กระบวนการวิจัย เรียกว่า “การพัฒนางานประจำสู่งานวิจัยแบบ R2R” (Routine to Research)

สรุปผลการศึกษา

แนวโหม้การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม (พ.ศ.2559-2569) ตั้งแต่การเข้าสู่วิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม มีการสรรหาคัดเลือกครูช่างอุตสาหกรรมที่เน้นประสบการณ์เป็นสำคัญ ได้แก่ ต้องมีประสบการณ์อย่างน้อย 2 ปี จึงสามารถเข้ารับการคัดเลือกเป็นครูช่างอุตสาหกรรมได้ รวมทั้งไม่จำเป็นต้องมีใบประกอบวิชาชีพครูก่อนเข้ารับการคัดเลือก ส่วนการพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรม ในช่วงของการทดลองปฏิบัติหน้าที่ครู มีการพัฒนาบนพื้นฐานของคุณสมบัติด้านประสบการณ์ทางสาขาวิชาชีพเป็นสำคัญ หากมีประสบการณ์ตรงจากสถานประกอบการ ให้พัฒนาในระยะเวลา 18 เดือน กรณีผู้ที่จบจากสาขาวิชาชีพเฉพาะ ต้องเรียนเทคนิคความเป็นครูเพิ่มจนครบหลักสูตร และกรณีไม่มีประสบการณ์ให้พัฒนาในระยะเวลา 24 เดือน โดยช่วงแรกให้มีการพัฒนาด้วยการฝึกในสถานประกอบการต่อเนื่องอย่างน้อย 3 เดือน เมื่อผ่านการประเมินจากการทดลองปฏิบัติหน้าที่ จะได้รับการบรรจุและแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการครู ซึ่งมีการพัฒนาครูระหว่างประจำการและการพัฒนาทางวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง บนฐานสมรรถนะเชิงครูและฐานสมรรถนะเชิงช่าง โดยใช้รูปแบบและวิธีการพัฒนาที่หลากหลาย เช่น การพัฒนาโดยใช้วิจัยเป็นฐาน การพัฒนาโดยอิงปัญหาเป็นรายกรณี การพัฒนาโดยใช้สถานประกอบการเป็นฐาน การพัฒนาโดยใช้เครือข่ายในรูปแบบสมาคมและชมรมตามสาขาวิชาชีพ และการพัฒนาระหว่างประเทศที่มีการลงทุนภาคอุตสาหกรรมร่วมกัน ในการพัฒนานี้มีความเชื่อมโยงต่อการประเมินผลการปฏิบัติงาน ในประเด็นที่ว่า การพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการพิจารณาการประเมินผลการปฏิบัติงาน และผลจากการประเมินนั้น ถือเป็นแนวทางในการกำหนดการพัฒนาได้เช่นกัน ซึ่งการประเมินผลการปฏิบัติงานครูช่างอุตสาหกรรม ทั้งการประเมินผลด้วยการเลื่อนขั้นเงินเดือน การประเมินด้วยวิทยฐานะ และการประเมินคงสภาพวิทยฐานะ มีหลักเกณฑ์การพิจารณาที่เน้นด้านการเชื่อมโยงผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนบนฐานความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละกลุ่มเป็นสำคัญ ตลอดจนครูสามารถเลือกประเภทการทำวิทยฐานะตามความถนัดของตน เช่น ประเภทการทำผลงานทางวิชาการ ผลงานเชิงประจักษ์ และการทำข้อตกลงร่วมในการพัฒนางาน ส่วนการประเมินคงสภาพวิทยฐานะ แม้ว่าจะไม่มีการกำหนดระยะเวลาที่แน่ชัดว่าควรประเมินคงสภาพวิทยฐานะในช่วงระยะเวลาใด แต่ผลการวิจัยนี้เห็นว่า ควรให้มีการประเมินด้วยการปรับปรุงและการพัฒนางานประจำ โดยใช้กระบวนการวิจัย เรียกว่า การพัฒนางานประจำสู่งานวิจัยแบบ R2R (Routine to Research) เพื่อให้ครูไม่ละเลยการปฏิบัติการสอนในห้องเรียน

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

1. การพัฒนาระบบฐานข้อมูลกำลังคน เพื่อการจัดการศึกษา การผลิตและการพัฒนากำลังคนนั้นต้องอาศัยระยะเวลาในการเตรียมการ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลอัตราากำลังคนให้มีความสอดคล้องต่อความต้องการใช้ครู เพื่อให้มีการวางแผนในการเตรียมกำลังคนได้ล่วงหน้า

2. ควรจัดทำแผนยุทธศาสตร์ทั้งการพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรม โดยแบ่งออกเป็น 3 แผน ได้แก่ แผนระยะสั้น แผนระยะกลาง แผนระยะยาว เพื่อเป็นทิศทางให้หน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรมสามารถอ้างอิงในการบรรลุเป้าหมายเดียวกัน แผนยุทธศาสตร์ควรมีความชัดเจนในลักษณะของการพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรมที่มีการกำกับไว้อย่างชัดเจนทั้งในด้านภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ และการสนับสนุนด้านงบประมาณ นอกจากนี้ แผนยุทธศาสตร์ดังกล่าวต้องมีการกำหนดตัวชี้วัดและมีการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระยะและมีความต่อเนื่อง

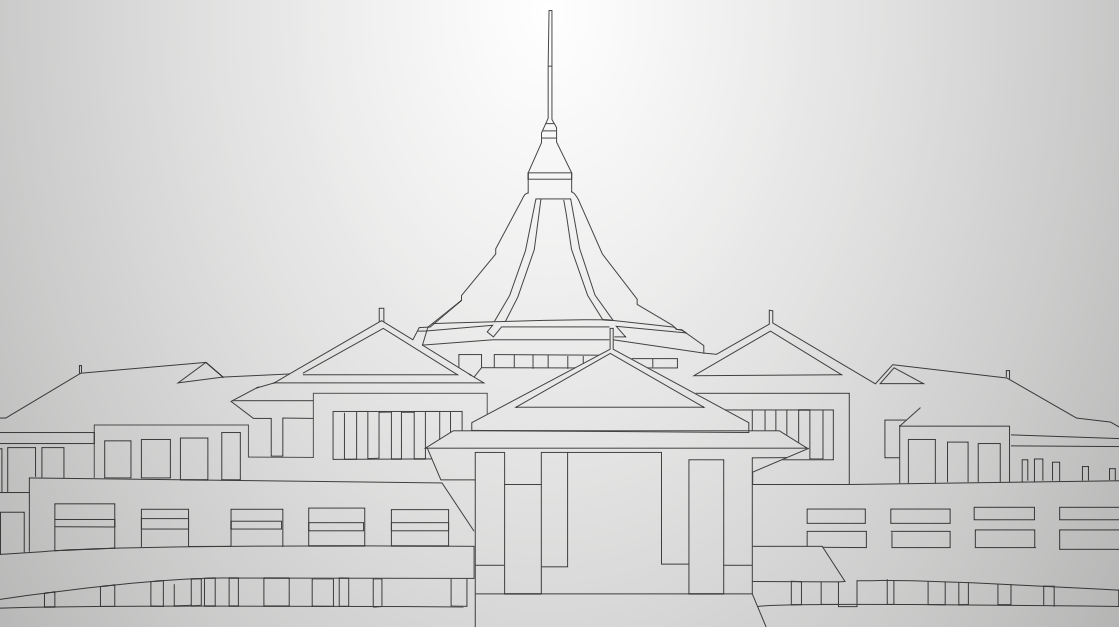
3. ส่งเสริมให้ภาคอุตสาหกรรมเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรมมากขึ้น เนื่องจากเทคโนโลยีสารสนเทศมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วประกอบกับภาคอุตสาหกรรมมีความพร้อมทั้งในด้านเครื่องมือที่ทันสมัยและองค์ความรู้ในการถ่ายทอดทางเทคโนโลยี ภาครัฐจึงควรส่งเสริมให้ภาคอุตสาหกรรมได้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งในการผลิตและการพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรม ซึ่งรูปแบบในการส่งเสริมนั้นอาจทำได้โดยการลดภาษี หรือการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งสถาบันฝึกอบรมครูช่างอุตสาหกรรมโดยเฉพาะในประเทศไทยที่รัฐร่วมลงทุนกับภาคเอกชน

4. สนับสนุนผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ เพื่อการถ่ายทอดทางเทคโนโลยีในด้านความรู้ ทฤษฎี เทคโนโลยี และทักษะ รวมทั้งการทำวิจัย การพัฒนานวัตกรรม และการพัฒนาครูช่างอุตสาหกรรมให้มีทักษะทางช่างที่สอดคล้องต่อเครื่องมือเทคโนโลยีสมัยใหม่ ดังจะเห็นได้ว่า ในอนาคตประเทศไทยจะมีการลงทุนทางภาคอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ร่วมกับประเทศต่าง ๆ เช่น การลงทุนรถไฟความเร็วสูง (High-Speed Train) จึงต้องการการถ่ายทอดทางเทคโนโลยีจากผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศอีกจำนวนมาก เพราะยังขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญต่อศาสตร์สาขาวิชาทางช่างสมัยใหม่หรือศาสตร์สาขาวิชาที่มีความจำเป็นในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- [1] ราชกิจจานุเบกษา. (2553). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ.2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2553. เล่ม 127 ตอนที่ 45 ก. วันที่ 22 กรกฎาคม 2553.
- [2] สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2551). กรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554). นนทบุรี: ออฟเซ็ท เพรส.
- [3] ราชกิจจานุเบกษา. (2551). พระราชบัญญัติการอาชีวศึกษา พ.ศ.2551. เล่ม 125, ตอนที่ 43 ก. วันที่ 5 มีนาคม 2551.
- [4] ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและกำลังคนอาชีวศึกษา. (2555). ข้อมูลข้าราชการครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ปีการศึกษา 2539-2554. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. สืบค้นเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://techno.vec.go.th/tabid/766/ArticleId/240/-2539-2554.aspx>.
- [5] ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2557). สถิติการศึกษาฉบับย่อ ปีการศึกษา 2556. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว.
- [6] สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2551). การปฏิรูปการอาชีวศึกษาและฝึกอบรมวิชาชีพประเทศสหราชอาณาจักร. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- [7] _____. (มีนาคม 2557). สรุปผลการเสวนา ครูและการพัฒนาครูอาชีวศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21. คณะอนุกรรมการการอาชีวศึกษา. ใน คณะกรรมการการศึกษา วุฒิสภา, ครูและการพัฒนาครูอาชีวศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21.การระดมความคิดเห็น หาข้อเสนอแนะ แนวทางการผลิตและการพัฒนาครูอาชีวศึกษา และการปฏิรูปอาชีวศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21, ห้องประชุมคณะกรรมการฯ หมายเลข 306-307 ชั้น 3 อาคารรัฐสภา 2
- [8] จริยา เอียบสกุล. (2549). สภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นในการฝึกอบรมเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการสอนเป็นเรื่อง/เป็นชิ้นงาน/เป็นโครงการ ของครูช่างอุตสาหกรรม.วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- [9] มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2556). รายงานฉบับสมบูรณ์ การจัดทำยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐานให้เกิดความรับผิดชอบ. กรุงเทพฯ:สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

- [10] สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2558, 29 กรกฎาคม). ประกาศคณะกรรมการการอาชีวศึกษา เรื่อง รับสมัครคัดเลือกบุคคลเพื่อบรรจุและแต่งตั้งเข้ารับราชการเป็นข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ตำแหน่งครูผู้ช่วย กรณีที่มีความจำเป็นหรือมีเหตุพิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. เอกสารอัดสำเนา.
- [11] สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. (2558, 9 มกราคม). ประกาศคณะกรรมการการคุรุสภา เรื่อง กำหนดประเภทวิชาและสาขาวิชาขาดแคลน. เอกสารอัดสำเนา.
- [12] วณิชย์ อ่วมศรี. (2555). “รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพครูอาชีวศึกษา ด้วยการสร้างประสบการณ์ในสถานประกอบการ”, *พัฒนาเทคนิคศึกษา*. 25 (84), 20-25.
- [13] อำนวย เกาตระกูล. (2551). *คู่มือ การเขียนแผนการสอน/การเรียนรู้ มุ่งเน้นสมรรถนะอาชีพ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาสมรรถนะครูและบุคลากรอาชีวศึกษา.
- [14] สำนักพัฒนาสมรรถนะครูและบุคลากรอาชีวศึกษา. (2557). *แนวทางการดำเนินการสร้างเครือข่ายในการพัฒนาครูและบุคลากรอาชีวศึกษาในรูปแบบสมาคมและชมรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2557*. กรุงเทพฯ : สำนักงานพัฒนาสมรรถนะครูและบุคลากรอาชีวศึกษา.
- [15] สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2554). *รายงานการวิจัย เรื่อง การวิจัยและพัฒนากรอบคุณวุฒิแห่งชาติและวางแผนผลิตและพัฒนากำลังคนตามกรอบคุณวุฒิแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด.
- [16] Kay, K. (2010). *21century skill. Why they matter, what they are, and how we getthere*. Bloomington, IN: Solution Tree Press.
- [17] อัมพร อารังลักษณ์. (2556). “การพัฒนาแบบการประเมินวิทยฐานะของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา”, *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*. 5(2), 17-47.
- [18] กนิษฐ์ ศรีเคลือบ. (2553). *หลักเกณฑ์การประเมินขอเลื่อนวิทยฐานะครูและกลยุทธ์การขับเคลื่อนที่พึงประสงค์:การวิจัยแบบพหุวิธี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ครุศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [19] ราชกิจจานุเบกษา. (2553). *พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2547 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2551 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553*. เล่ม 127 ตอนที่ 45 ก. วันที่ 22 กรกฎาคม 2553.

การจัดการห่วงโซ่อุปทานด้วยตัวแบบ SCOR ของผักสด ที่ผ่านมาตรฐานการรับรองตามการผลิตทางการเกษตรดี ที่เหมาะสมในจังหวัดเชียงใหม่

Supply Chain Management with SCOR Model of Fresh Vegetables Meeting Good Agricultural Practice Standard in Chiang Mai Province

พัชรินทร์ สุภาพันธุ์¹ และเบญจพรณ เอกะสิงห์²

Patcharin Supapunt¹ and Benchaphun Ekasingh²

¹ นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาเกษตรศาสตร์เชิงระบบ ศูนย์วิจัยระบบทรัพยากรเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 50200

² รศ., ศูนย์วิจัยระบบทรัพยากรเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 50200

บทคัดย่อ

การศึกษามิ่วตู่ประสงค์เพื่อแสดงการเชื่อมโยงการจัดการกระบวนการห่วงโซ่อุปทานผัก GAP ที่นำมาสู่การปรับปรุงในกระบวนการจัดการ โดยการสำรวจภาคสนามด้วยวิธีการจัดทำเวทีสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง 3 กลุ่ม ประกอบด้วยเกษตรกรผู้ผลิตผักที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP ในฐานะข้อมูลของสวพ. เขตที่ 1 จำนวน 58 ครัวเรือน พ่อค้าคนกลาง จำนวน 13 ราย และเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงจำนวน 12 ราย รวมทั้งสิ้น 83 ราย นำมาวิเคราะห์ด้วยตัวแบบอ้างอิงการปฏิบัติงานห่วงโซ่อุปทานด้วย 5 กระบวนการหลักคือ การวางแผนการจัดหาปัจจัยการผลิต การผลิต การขนส่งและการส่งคืนผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรต้องการผลิตผักภายใต้มาตรฐาน GAP มากขึ้น เนื่องจากตลาดมีความต้องการผลผลิตที่มีความปลอดภัยโดยเกษตรกรมีความสอดคล้องสำหรับการปฏิบัติตามมาตรฐาน GAP ทั้ง 5 ด้าน ในระดับเหมาะสมดีมาก ได้แก่ ด้านการจัดการสุขลักษณะแปลงผัก การจัดการเครื่องมือและอุปกรณ์การเกษตร การจัดการปัจจัยการผลิตการปฏิบัติ และการควบคุม และการบันทึกและควบคุมเอกสารผลผลิตที่ปลอดภัยตามมาตรฐาน GAP มีแหล่งรับซื้อที่แน่นอน ถึงแม้ว่าพ่อค้าคนกลางรับซื้อผลผลิตเพื่อจำหน่ายต่อไปยังตลาดปลายทาง (กรุงเทพฯ และเชียงใหม่) ไม่ได้คำนึงถึงมาตรฐานดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ความปลอดภัยของผลผลิตที่ไม่มีสารเคมีตกค้างและความสามารถทนสอย้อนกลับสู่การผลิตในแปลง นำมาซึ่งความได้เปรียบการแข่งขันทางการค้า

คำสำคัญ: การผลิตตามระบบเกษตรที่ดีที่เหมาะสม การจัดการห่วงโซ่อุปทาน

Abstract

The objective of this study was to show connecting structure of management the GAP vegetable supply chain resulting in improvement of the management processes by field survey. Data was collected in the form of interviews and focus groups in the area. Three workshops were organized consisting of a total of 58 farmers who received GAP certification from OARD 1, 13 middlemen, and 12 Royal Project's officers making a total of 83 people. The result was analyzed through Supply Chain Operations Reference Model called SCOR model. This model consisted of five processes, namely; source, make, plan, delivery, and return. Findings showed that farmers wanted to produce more vegetables under GAP standards because there was a high market demanded for GAP vegetables that were safe. The GAP vegetable production of farmers was consistent at a very suitable level with 5 practices which were hygienic practice management in the fields, agricultural tool management, input management, practice and control, and recording and controlling documents. GAP vegetables were distributed to the certain markets, although middlemen bought GAP vegetables to distribute in destination markets (Bangkok and Chiang Mai) regardless of whether the outputs were GAP vegetables. However, the safety of GAP vegetables indicated that the outputs were without chemical residue and could be traced for production back to the field, leading to the trade advantage.

Keywords: Good Agricultural Practice (GAP), Supply Chain Management

บทนำ

ปัจจุบันกระแสแห่งการบริโภคสินค้าเกษตรและอาหารปลอดภัยของผู้บริโภคเข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ผู้บริโภคหันมาใส่ใจในการเลือกซื้ออาหารที่ปลอดภัยและปราศจากสารเคมีตกค้าง [1] จึงทำให้หลายประเทศมีรูปแบบการกีดกันทางการค้าด้านมาตรการสุขอนามัยที่เกี่ยวข้องกับการปนเปื้อนสารเคมีในอาหาร จากความวิตกกังวลเกี่ยวกับความปลอดภัยของอาหาร ส่งผลให้เกิดแนวคิดในการผลิตสินค้าการเกษตรและอาหารปลอดภัย เพื่อตอบสนองกับความต้องการดังกล่าว ในประเทศไทยจึงได้มีนโยบายลดการใช้สารเคมีและกำหนดระดับการใช้อย่างปลอดภัยครั้งแรกในปี 2536 และต่อมาในปี 2541 จึงเป็นการเริ่มต้นของการใช้มาตรฐานการรับรองตามระบบการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีที่เหมาะสม (Good Agricultural Practices : GAP) ที่ครอบคลุมกระบวนการผลิต ตั้งแต่แหล่งผลิตจนถึงมือผู้บริโภค อันนำมาสู่ผลผลิตที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และได้รับมาตรฐานภายใต้เครื่องหมายรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร ที่เรียกว่า “Q Mark” เพื่อสร้างความได้เปรียบการแข่งขันทางการค้า

อย่างไรก็ตาม การผลิตผักของเกษตรกรตามการรับรองมาตรฐาน GAP และเกษตรกรทั่วไป มีพฤติกรรมการใช้สารเคมีที่ไม่แตกต่างกัน [2] อีกทั้งผักเป็นพืชที่มีความเสี่ยงสูงจากการปนเปื้อนสารเคมี จากระยะเวลา 10 ปี ที่ผ่านมาการผลิตผักมีอัตราการใช้สารเคมีการเกษตรเพิ่มขึ้นเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 11 ของปริมาณทั้งหมดต่อพื้นที่ต่อปี [3] เนื่องจากวิธีการปฏิบัติการผลิตผักของเกษตรกร และพฤติกรรมการบริโภคของผู้บริโภค [4] ทำให้ผลผลิตผักส่วนใหญ่ถูกใช้เพื่อการบริโภคภายในประเทศ อีกทั้งผักเป็นผลผลิตที่เน่าเสียง่ายต้นทุนการเก็บรักษาและต้นทุนการขนส่งสูงส่งผลให้การส่งออกมีอัตราการขยายตัวลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2553-2556 ประมาณเฉลี่ยร้อยละ 7 ต่อปี นอกจากนี้ในปี 2553 สำนักงานศุลกากรแห่งสหภาพยุโรป (European Union: EU) ตรวจพบสารเคมีตกค้างในผลผลิตผักที่ผ่านมาตรฐานการรับรอง GAP ของไทย โดยมีค่าเกินกว่าปริมาณที่กำหนดไว้ตามมาตรฐาน MRLs (Maximum Residue Limits) ในผักสดของไทย 5 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่ม Ocimum คือ กะเพรา โหระพา แมงลัก ยี่หระ (2) กลุ่มพืช Capsicum คือ พริกหยวก พริกชี้ฟ้า พริกขี้หนู (3) กลุ่มพืช Solanum Melongena คือ มะเขือเปราะ มะเขือยาว มะเขือม่วง มะเขือเหลือง มะเขือขาว มะเขือขื่น (4) พืช Mormordica Charantia คือ มะระจีน มะระขี้นก และ (5) กลุ่มพืช Eryngium Foetidum คือ ผักชีฝรั่ง [5] จึงทำให้ไทยต้องขอเจรจาระงับการส่งออกก่อนที่ EU จะห้ามนำเข้า ซึ่งอาจนำมาสู่การสูญเสียโอกาสทางการตลาด หากไม่มีแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจัง รวมถึงอาจจะส่งผลกระทบการส่งออกทั้งในตลาดจีน ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา [3] เพื่อให้การผลิตเป็นไปตามมาตรฐาน GAP นำมาสู่ผลผลิตที่มีความปลอดภัยและมีคุณภาพ

ตั้งแต่การผลิตจนถึงผู้บริโภค และสามารถสร้างโอกาสทางการตลาดเพื่อเกิดความได้เปรียบทางการค้าในและต่างประเทศ การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมแบบบูรณาการเพื่อการทำงานร่วมกัน การติดต่อสื่อสาร และการแบ่งปันข่าวสารข้อมูลโดยนักคุณธรรมและจริยธรรมมาร่วมการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน เรียกว่า “Problem Structuring Method (PSMs)” ซึ่งถูกออกแบบมาเพื่อลดความซับซ้อนและความไม่แน่นอนของปัญหาที่แตกต่างกัน [6] ในการจัดการห่วงโซ่อุปทานผัก GAP ตั้งแต่ระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ด้วยกระบวนการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง [7] ซึ่งสามารถดำเนินการโดยใช้ตัวแบบอ้างอิงการปฏิบัติงานห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain Operations Reference Model: SCOR Model) ที่เชื่อมโยงกระบวนการจัดการนับตั้งแต่การเคลื่อนย้ายสินค้าหรือวัตถุดิบจากผู้ผลิตซึ่งเป็นแหล่งผลิตสินค้าหรือแหล่งต้นน้ำมายังผู้บริโภคซึ่งเป็นแหล่งบริโภคหรือแหล่งปลายน้ำ โดยนำกลยุทธ์ วิธีการ แนวปฏิบัติ หรือทฤษฎีมาประยุกต์ใช้ในการจัดการการส่งต่อวัตถุดิบ สินค้า หรือบริการจากหน่วยหนึ่งในห่วงโซ่อุปทานไปยังอีกหน่วยหนึ่งอย่างมีประสิทธิภาพ [8] ด้วยการสร้างความร่วมมือกันในการทำงาน และการแบ่งปันข้อมูล ข่าวสารเพื่อให้ทราบถึงความต้องการอันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการส่งต่อของวัตถุดิบ สินค้า หรือการบริการเพื่อนำไปสู่การได้รับผลประโยชน์ร่วมกันของทุกฝ่ายด้วยการประสานงานของกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างผู้ขายกับผู้ผลิตและผู้ผลิตกับลูกค้า เพื่อให้สินค้าและบริการสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าให้ทันเวลา และเชื่อถือได้เพื่อสร้างความได้เปรียบในเชิงแข่งขัน [9] ในการเพิ่มมูลค่าให้แก่สินค้า [10] ซึ่งตอบสนองความพอใจให้แก่ผู้บริโภค [11] ด้วยการอธิบายกิจกรรมทางธุรกิจทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการตอบสนองความพึงพอใจของลูกค้า ด้วยกระบวนการทำงานต่าง ๆ ให้เป็นมาตรฐานเดียวกันและมีโครงสร้างแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการ [12] ถือได้ว่า SCOR Model เป็นการพัฒนาการจัดการในการเปลี่ยนแปลงกระบวนการให้เป็นหนึ่งเดียวเพื่อเชื่อมโยงผลการดำเนินงาน กระบวนการ วิธีปฏิบัติ รวมถึงรูปแบบกิจกรรมการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับคนจะถูกรวมเข้าไปในโครงสร้างเดียวกัน กรอบแนวคิดจะสนับสนุนการกระบวนการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งทำให้เกิดประสิทธิผลที่ดีขึ้นของการจัดการห่วงโซ่อุปทาน [13] ตามกระบวนการหลัก 5 กระบวนการ [14] ได้แก่ (1) การวางแผน (Plan) เป็นกระบวนการจัดสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน โดยอาศัยกลไกของกระบวนการสั่งซื้อ การผลิต และการจัดส่งสินค้า (2) การจัดหา (Source) เป็นกระบวนการจัดหาวัตถุดิบเพื่อนำมาผลิตสินค้าที่ตอบสนองแผนการผลิตหรือความต้องการของลูกค้าในราคาที่เหมาะสม คุณภาพดี และภายในเวลาที่กำหนด (3) การผลิต (Make) เป็นกระบวนการแปลงวัตถุดิบอย่างมีประสิทธิภาพให้เป็นสินค้าที่ตรงตามแผนการผลิตหรือความต้องการของลูกค้า (4) การจัดส่ง (Delivery) เป็นกระบวนการส่งสินค้าหรือบริการให้ถึงมือลูกค้าหรือผู้บริโภค ภายใต้ข้อจำกัดด้านเวลาและงบประมาณ

ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการคำสั่งซื้อ การขนส่ง และการกระจายสินค้า และ (5) การส่งคืนสินค้า (Return) กลับไปยังช่องทางการตลาด ด้วยสาเหตุสินค้าไม่ได้คุณภาพตามความต้องการ หรือขนส่งสินค้าล่าช้าเกินกว่าเวลาที่กำหนด

ดังนั้น งานวิจัยจึงมุ่งที่จะศึกษาถึงการจัดการห่วงโซ่อุปทานด้วยตัวแบบ SCOR ของผักสดที่ผ่านมาตรฐานการรับรอง GAP ด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในห่วงโซ่อุปทานผัก GAP ตั้งแต่ เกษตรกร พ่อค้าคนกลาง และผู้ส่งออกเพื่อเกิดการทำงานร่วมกัน การติดต่อสื่อสาร และการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารการผลิต และการตลาดผัก GAP ที่จะทำให้เกิดการปรับปรุงกระบวนการจัดการ สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ด้วยผลผลิตผัก GAP ที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และสอดคล้องกับเวลาที่ต้องการ เพื่อนำไปสู่การสร้างรายได้เปรียบทางการค้าและโอกาสทางการตลาดทั้งในและต่างประเทศ โดยคัดเลือกจังหวัดเชียงใหม่เป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจากมีพื้นที่ปลูกผักที่ได้รับการรับรองมาตรฐานการรับรอง GAP มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 17 ของพื้นที่ที่ได้รับการรับรองทั้งประเทศ และมีจำนวนเกษตรกรที่ได้รับการรับรองมาตรฐานการรับรอง GAP มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 22 ของจำนวนเกษตรกรที่ได้รับการรับรองทั้งประเทศ [15]

วัตถุประสงค์

เพื่อแสดงการจัดการกระบวนการห่วงโซ่อุปทานผัก GAP ตามตัวแบบ SCOR ให้เกิดความเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ที่นำมาสู่การปรับปรุงกระบวนการจัดการห่วงโซ่อุปทาน

ระเบียบวิธีการศึกษา

(1) ข้อมูลปฐมภูมิได้จากการทำเวทีสนทนากลุ่ม (Focus group) เกษตรกรพ่อค้าคนกลาง และผู้ส่งออก ร่วมกับการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถามในแต่ละเวทีโดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 การจัดทำเวทีสนทนากลุ่ม (Focus group) ของกลุ่มเกษตรกร โดยคัดเลือกเกษตรกรจากฐานข้อมูลเกษตรกรที่ได้รับการจดทะเบียนมาตรฐานการรับรอง GAP ปี 2555-2556 จากสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1 (สวพ.เขตที่1) [16] โดยสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) จากอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน จนกระทั่งถึงเกษตรกรผู้ปลูกผัก GAP ซึ่งเป็นผลผลิตที่ตรวจพบสารเคมีตกค้างเกินค่ามาตรฐานในตลาด EU ทั้ง 5 กลุ่ม ตามที่ระบุข้างต้น โดยแบ่งการจัดทำเวทีตามลักษณะการผลิตและจำหน่ายผลผลิตผัก GAP ของเกษตรกรออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เป็นเกษตรกรสมาชิกศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ หนองหอย แม่แพะ ขุนแพะ แม่สะป๊อก สถานีเกษตรหลวงดอยอินทนนท์ห้วยเสี้ยว ทุ่งเรา ตีนตอก แม่ทาเหนือ

และทุ่งหลวงจำนวน 22 ราย กลุ่มที่ 2 เกษตรกรสมาชิกบริษัทแปรรูปจำนวน 5 ราย กลุ่มที่ 3 เกษตรกรสมาชิกกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตผัก GAP จำหน่ายผลผลิตในห้างสรรพสินค้า และตลาดนัดชุมชนปลอดภัยปลอดภัย จำนวน 2 ราย กลุ่มที่ 4 เกษตรกรสมาชิกกลุ่มเกษตรกรฯ จำหน่ายผลผลิตเฉพาะตลาดนัดชุมชนปลอดภัยปลอดภัย จำนวน 10 ราย กลุ่มที่ 5 เกษตรกรปลูกไผ่พ้อค้าคนกลางจำหน่ายผลผลิตแก่พ้อค้าคนกลาง จำนวน 12 ราย และกลุ่มที่ 6 เกษตรกรรายย่อยจำหน่ายผลผลิตในตลาดท้องถิ่น จำนวน 7 ราย รวมเกษตรกรตัวอย่างทั้งหมด 58 ราย

1.2 การจัดทำเวทีพ้อค้าคนกลางที่รับซื้อผลผลิตผัก GAP จากเกษตรกรในข้อ 1.1 จำนวน 13 ราย ได้แก่ กลุ่มที่ 1 รับซื้อผลผลิตผักจากสมาชิกกลุ่มเกษตรกรฯ เพื่อนำผลผลิตจำหน่ายในห้างสรรพสินค้า และตลาดนัดชุมชนฯ และจำหน่ายเฉพาะตลาดนัดชุมชนฯ กลุ่มที่ 2 รับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรปลูกไผ่พ้อค้าคนกลางเพื่อจำหน่ายในตลาดปลายทาง กรุงเทพฯ และตลาดเมืองใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อจำหน่ายต่อไปยังตลาดต่างจังหวัด และกลุ่มที่ 3 เกษตรกรรายย่อยที่ทำหน้าที่เป็นพ้อค้าคนกลางจำหน่ายผลผลิตในตลาดท้องถิ่น

1.3 การจัดทำเวทีเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ส่งเสริมการผลิตผัก GAP จำนวน 12 ราย จาก 11 ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่เกษตรกรในข้อ 1.1 เป็นสมาชิก และจากบริษัทแปรรูป โดยถือว่าเจ้าหน้าที่ของศูนย์ฯ และบริษัทฯ อยู่ในสถานะของผู้ส่งออกเนื่องจากศูนย์ฯ และบริษัทฯ มีรูปแบบการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการตลอดทั้งกระบวนการผลิตแบบครบวงจรครอบคลุมการผลิตตั้งแต่ระดับต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำคือ ตั้งแต่กระบวนการผลิตในระดับไร่ การเก็บเกี่ยว การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว การคัดและตัดแต่ง การแปรรูป การบรรจุหีบห่อ และการกระจายผลผลิตสู่ผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ

(2) ข้อมูลทุติยภูมิ ดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากการติดต่อ ประสานงาน และรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต และการตลาด ของเกษตรกรที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP

(3) วิธีกรวิเคราะห์ อาศัยโครงสร้างการเชื่อมโยงการจัดการกระบวนการห่วงโซ่อุปทานผัก GAP ด้วยตัวแบบอ้างอิงการปฏิบัติงานโซ่อุปทาน (SCOR Model) เพื่อนำมาสู่การปรับปรุงกระบวนการจัดการในห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่การวางแผนการจัดหาปัจจัยการผลิต การผลิต การขนส่งและการส่งคืน

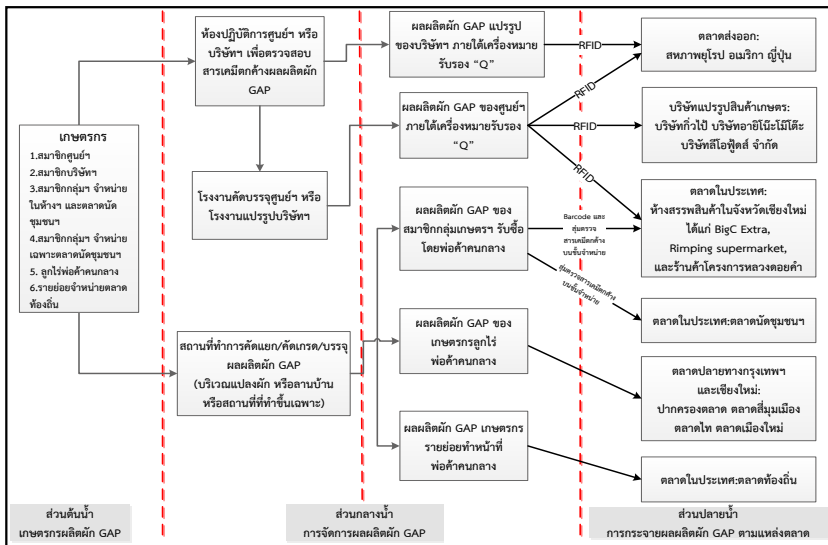
ผลการศึกษา

การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานผลผลิตผัก GAP ในจังหวัดเชียงใหม่ แสดงได้ดังในภาพที่ 1 ซึ่งเริ่มต้นจาก

2.1 การบริหารจัดการส่วนต้นน้ำ เป็นการบริหารจัดการส่วนของเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับระบบการเพาะปลูก การเก็บเกี่ยวและการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว ภายใต้มาตรฐาน GAP โดยแบ่งประเภทการบริหารจัดการตามลักษณะของเกษตรกร ออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ เกษตรกรสมาชิกศูนย์ฯ สมาชิกบริษัทสมาชิกกลุ่มเกษตรกรฯ นำผลผลิตจำหน่ายในห้างสรรพสินค้าและตลาดนัดชุมชนฯ สมาชิกกลุ่มเกษตรกรฯ นำผลผลิตจำหน่ายเฉพาะตลาดนัดชุมชนฯ เกษตรกรปลูกไว้พ่อค้าคนกลางเพื่อจำหน่ายในตลาดปลายทาง และเกษตรกรรายย่อยนำผลผลิตจำหน่ายในตลาดท้องถิ่นโดยมีลักษณะการจัดการที่แตกต่างกันในการจัดการสุขลักษณะแปลงผัก การจัดการเครื่องมือและอุปกรณ์การเกษตร การจัดการปัจจัยการผลิต และการปฏิบัติและการควบคุมซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

2.2 การบริหารจัดการส่วนกลางน้ำ ได้แก่ การตรวจสอบสารเคมีตกค้างของผลผลิตผัก GAP ในห้องปฏิบัติการของศูนย์ฯ หรือบริษัทฯ รวมถึงการคัดเกรด การแปรรูป และการบรรจุผลผลิต ในโรงงานคัดบรรจุของศูนย์ฯหรือโรงงานแปรรูปของบริษัทฯ หรือเป็นสถานที่ที่คัดแยก คัดเกรด และบรรจุผลผลิต ในบริเวณแปลงผัก หรือลานบ้าน หรือสถานที่ที่ทำขึ้นเฉพาะในส่วนของผลผลิตของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรฯ ที่ได้รับการรับซื้อโดยพ่อค้าคนกลางเพื่อจำหน่ายในห้างสรรพสินค้า และตลาดนัดชุมชนฯ หรือจำหน่ายเฉพาะตลาดนัดชุมชนฯ รวมทั้งผลผลิตจากเกษตรกรปลูกไว้รับซื้อโดยพ่อค้าคนกลางเพื่อจำหน่ายในตลาดปลายทาง และผลผลิตเกษตรกรรายย่อยที่ทำหน้าที่พ่อค้าคนกลางจำหน่ายในตลาดท้องถิ่น โดยมีวิธีการจัดการเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและมีความปลอดภัยสอดคล้องกับมาตรฐาน GAP และสามารถตรวจสอบย้อนกลับมายังแหล่งผลิตด้วยระบบ RFID (Radio Frequency Identification) ระบบ Barcode รวมถึงการสุ่มตรวจสอบสารเคมีตกค้างในผลผลิตบนชั้นหรือแผงจำหน่าย

2.3 การบริหารจัดการส่วนปลายน้ำ เป็นการกระจายผลผลิตผัก GAP สู่มูลนิธิองค์กรทั้งตลาดในและต่างประเทศที่สอดคล้องกับความต้องการซึ่งตลาดภายในประเทศ ได้แก่ บริษัทแปรรูปสินค้าเกษตรร้านค้าจำหน่ายผลผลิตห้างสรรพสินค้าตลาดนัดชุมชนฯ ตลาดปลายทางกรุงเทพฯและตลาดเมืองใหม่และตลาดท้องถิ่น สำหรับตลาดต่างประเทศ ได้แก่ ตลาดส่งออกในสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น

ภาพที่ 1 ห่วงโซ่ปทานผัก GAP ในจังหวัดเชียงใหม่

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนย้ายผลผลิตจากแหล่งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ นอกจากนี้ การเคลื่อนย้ายผลผลิตสามารถวิเคราะห์การเชื่อมโยงการจัดการกระบวนการห่วงโซ่ปทานผัก GAP โดยใช้ตัวแบบอ้างอิงการปฏิบัติงานห่วงโซ่ปทาน (SCOR Model) เพื่อช่วยให้การประเมินห่วงโซ่ปทานเกิดความเชื่อมโยงในการปฏิบัติงานเชิงกระบวนการอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วย 5 กระบวนการหลักคือ การวางแผน (Plan) การจัดหาปัจจัยการผลิต (Source) การผลิต (Make) การขนส่ง (Delivery) และการส่งคืน (Return)

(1) การผลิตผักตามการรับรองมาตรฐาน GAP ของเกษตรกร

1.1 การวางแผน (Plan)

การวางแผนการผลิตมีความแตกต่างตามลักษณะของเกษตรกร ดังนี้ เกษตรกรสมาชิกศูนย์ฯ หรือเกษตรกรสมาชิกบริษัท จะได้รับการจัดสรรแผนการผลิตจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมของศูนย์ฯ หรือบริษัท ที่ได้มีการกำหนดไว้ล่วงหน้า และเกษตรกรสมาชิกกลุ่มเกษตรกรฯ ที่จำหน่ายผลผลิตในห้างสรรพสินค้า มีการทำสัญญาจำหน่ายผลผลิตร่วมกัน จึงต้องวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคในแต่ละช่วงเวลาอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง สำหรับเกษตรกรสมาชิกกลุ่มเกษตรกรฯ ที่นำผลผลิตจำหน่ายในตลาดนัดชุมชนฯ เกษตรกรถูกไว้พ่อค้าคนกลาง และเกษตรกรรายย่อยจำหน่ายในตลาดท้องถิ่น การวางแผนและดำเนินการผลิตเป็นไปตามฤดูกาลของผักชนิดนั้น ๆ โดยเน้นการปลูกผักแบบหมุนเวียนและหลากหลายชนิดเพื่อป้องกันการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืช

1.2 การจัดหาวัตถุดิบ (Source)

1.2.1 เกษตรกรสมาชิกศูนย์ฯ และเกษตรกรสมาชิกบริษัทฯ

เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม ได้รับการจัดสรรปัจจัยการผลิตด้านเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี สารกำจัดโรคแมลงศัตรูพืช สารเคมีและชีวภาพอื่น ๆ เป็นต้น รวมถึงความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผักภายใต้มาตรฐาน GAP จากศูนย์ฯ หรือบริษัทฯ อย่างไรก็ตาม บางครั้งเกษตรกรในกลุ่มดังกล่าว สามารถจัดหาปัจจัยการผลิตจำพวกปุ๋ยเคมี หรือสารกำจัดโรค แมลงศัตรูพืช จากร้านค้าภายนอกได้แต่ต้องอยู่ภายใต้คำแนะนำของเจ้าหน้าที่ ศูนย์ฯ หรือบริษัทฯ สำหรับการใช่วัตถุอันตรายทางการเกษตร เป็นข้อกำหนดและวิธีการปฏิบัติของมาตรฐาน GAP ซึ่งเจ้าหน้าที่ฯ เห็นว่ามีความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากการใช้สารเคมีต้องเป็นไปตามที่กรมวิชาการเกษตรกำหนด เพื่อป้องกันอันตรายจากสารเคมีตกค้างในผลผลิตที่ส่งผลความไม่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค อย่างไรก็ตาม ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมพืชผัก GAP ทั้งของศูนย์ฯ และบริษัทฯ ได้แก่ การไม่บันทึกข้อมูลรายละเอียดการใช้ปัจจัยการผลิตเพื่อการตรวจสอบย้อนกลับ เนื่องจากเกษตรกรมีระดับการอ่านออกเขียนได้น้อย และไม่มีเวลาบันทึกข้อมูลลงในแบบฟอร์มที่กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทำได้โดยการปรับปรุงแบบบันทึกให้เข้าใจง่าย และสะดวกต่อการบันทึก

1.2.2 เกษตรกรสมาชิกกลุ่มเกษตรกรฯ จำหน่ายผลผลิตในห้างสรรพสินค้า และตลาดนัดชุมชนฯ และเกษตรกรสมาชิกกลุ่มเกษตรกรฯ จำหน่ายผลผลิตเฉพาะตลาดนัดชุมชนฯ

เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม มีการจัดหาปัจจัยการผลิตด้วยตนเองจากร้านค้า จำหน่ายปัจจัย แต่เกษตรกรจะมีความตระหนักการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดโรค และแมลงศัตรูพืช ตามคำแนะนำของกรมวิชาการเกษตร เพื่อป้องกันการตกค้างของสารเคมีเมื่อมีการตรวจสอบในแหล่งจำหน่าย

1.2.3 เกษตรกรที่จำหน่ายผลผลิตในตลาดท้องถิ่น และเกษตรกรลูกไร่ จำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลาง

เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม มีการจัดหาปัจจัยการผลิตด้วยตัวเองจากการซื้อผ่านร้านค้าจำหน่ายปัจจัย โดยไม่คำนึงว่าสารเคมีชนิดนั้นอยู่ภายใต้คำแนะนำการใช้ของกรมวิชาการเกษตรหรือไม่ จึงส่งผลให้ผลผลิตผัก GAP มีความเสี่ยงของการมีสารเคมีตกค้าง นอกจากนี้ เกษตรกรที่จำหน่ายผลผลิตผ่านพ่อค้าคนกลางได้รับเงินทุนสำหรับการจัดหาปัจจัยการผลิต

อย่างไรก็ตาม เกษตรกรตัวอย่างทั้ง 6 กลุ่ม มีความตระหนักถึงการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร โดยหันมาใช้สารชีวภาพหรือสารอินทรีย์ทดแทน เพื่อความปลอดภัยต่อตัวเกษตรกรและผู้บริโภค อีกทั้งเป็นการลดต้นทุนการผลิตได้อีกทางหนึ่ง โดยเกษตรกร

โดยเกษตรกรจะมีการใช้สารเคมีในช่วงแรกของการปลูก ต่อมาจะลดการใช้ลงหรือไม่มีการใช้สารเคมี และหันกลับมาใช้สารชีวภาพหรือสารอินทรีย์ทดแทนในช่วงการเก็บเกี่ยว

1.3 การผลิต (Make)

เกษตรกรตัวอย่างมีระดับความรู้เกี่ยวกับระบบการจัดการคุณภาพการรับรองตามมาตรฐาน GAP เฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 80 โดยเฉพาะความรู้ ข้อ (8) ด้านการสำรวจศัตรูพืชและการเข้าทำลายของแมลงและโรคฯ และข้อ (9) ระบบ GAP มีส่วนช่วยรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมได้ดีกว่าระบบเกษตรทั่วไป ซึ่งเกษตรกรตัวอย่างมีความรู้ใน 2 เรื่องดังกล่าวอย่างถูกต้อง นอกจากนี้ เกษตรกรมีความรู้ระดับต่ำใน ข้อ (4) เพียงร้อยละ 15.38 เกี่ยวกับการต้องทราบประวัติการใช้ที่ดินย้อนหลัง 5 ปี (ภาพที่ 2) อย่างไรก็ตาม เกษตรกรระหว่างกลุ่มมีระดับคะแนนความรู้ฯ เฉลี่ยแตกต่างกัน ระหว่างเกษตรกร 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เกษตรกรสมาชิกศูนย์ฯ กับเกษตรกรจำหน่ายผลผลิตเฉพาะตลาดนัดชุมชนฯ กลุ่มที่ 2 เกษตรกรสมาชิกศูนย์ฯ กับเกษตรกรลูกไร่พ่อค้าคนกลาง และกลุ่มที่ 3 เกษตรกรจำหน่ายผลผลิตเฉพาะตลาดนัดชุมชนฯ กับเกษตรกรจำหน่ายผลผลิตในตลาดท้องถิ่นด้วยการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย 2 กลุ่ม โดยการเปรียบเทียบค่าผลต่างเฉลี่ยซึ่งมีค่าผลต่างเฉลี่ยระหว่างกลุ่มเกษตรกรในความรู้ ข้อ (4) การต้องทราบประวัติการใช้ที่ดินย้อนหลัง 5 ปี ข้อ (5) พื้นที่ปลูกผักต้องเป็นพื้นที่ไม่มีวัตถุอันตรายและจุลินทรีย์ที่ทำให้เกิดการตกค้างหรือปนเปื้อนในผลผลิต ข้อ (7) การใช้สารเคมีทางการเกษตรในระยะที่มีการระบาดของโรคและแมลงได้แต่ควรทำตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่เกษตรเท่านั้น ข้อ (10) หากมีการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตให้ใช้ตามคำแนะนำของกรมวิชาการเกษตรหรือฉลากที่ขึ้นทะเบียนอย่างเคร่งครัด ข้อ (12) แหล่งน้ำที่อยู่ใกล้คอกปศุสัตว์สามารถนำมาใช้ในการผลิตผักได้และ ข้อ (13) บุคคลเจ็บป่วยและอาจนำโรคสู่ผลผลิตไม่ให้เข้าไปในแปลง (ตารางที่ 1)

สำหรับความรู้ตามมาตรฐานการรับรอง GAP ทั้งหมด 15 ข้อ (ภาพที่ 2) ประยุกต์จากการปฏิบัติตามมาตรฐาน GAP สำหรับพืชอาหารของสำนักมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ และแบบประเมินแหล่งผลิตพืชตามมาตรฐาน GAP พืช ของกรมวิชาการเกษตรโดยมีรายละเอียดของข้ออื่น ๆ ดังนี้ (1) GAP เป็นการทำการเกษตรที่ใช้สารเคมีน้อยที่สุดเท่าที่จำเป็น (2) GAP คือ การผลิตสินค้าที่ปลอดภัย เน้นวิธีการควบคุมและป้องกันการเกิดปัญหาในกระบวนการผลิต (3) GAP ให้ความสำคัญต่อเกษตรกรผู้ผลิตเท่า ๆ กับผู้บริโภค (6) การบันทึกและการเก็บรักษาสัญญะบัตรข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติในการเพาะปลูกต้องมีการเก็บรักษาอย่างน้อย 2 ปี ติดต่อกัน (11) ผลผลิตที่เก็บเกี่ยวต้องไม่มีศัตรูพืชติดอยู่ถ้าพบต้องคัดแยกไว้ต่างหาก ข้อ (14) การขอรับการรับรองแหล่งผลิตพืชตามระบบ GAP ต้องมีพื้นที่ตั้งแต่ 1 ไร่ ขึ้นไป และ (15) การเก็บเกี่ยวผลผลิตอยู่ในระยะที่เหมาะสมตามเกณฑ์การควบคุมการผลิต

ตารางที่ 1 ผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบระดับคะแนนเฉลี่ยของความรู้และการปฏิบัติ
การผลิตผักตามมาตรฐาน GAP ระหว่างกลุ่มเกษตรกร

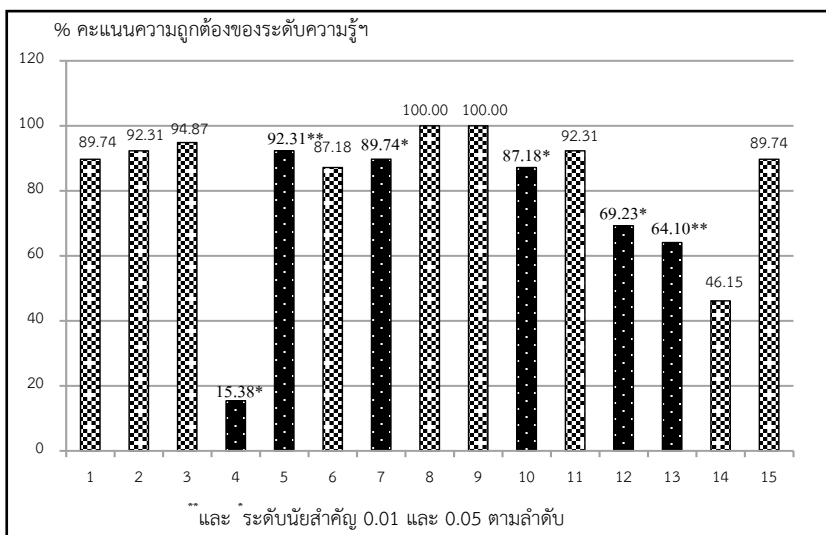
กลุ่มเกษตรกร ^ก	ผลต่างคะแนนเฉลี่ยระดับความรู้มาตรฐานการรับรอง GAP				
	2	3	4	5	6
1	6.03	6.03	24.37**	11.59*	-0.63
2		0.00	18.34	5.56	-6.67
3			18.34	5.56	-6.67
4				-12.78	-25.00**
5					-12.22
กลุ่มเกษตรกร ^ก	ผลต่างคะแนนเฉลี่ยการปฏิบัติการผลิตผักตามมาตรฐานการรับรอง GAP ด้านการจัดการสุขลักษณะแปลง				
	2	3	4	5	6
1	0.03	0.14	0.57**	0.15*	0.07
2		0.11	0.53**	0.12	0.04
3			0.42**	0.01	-0.07
4				-0.41**	-0.49**
5					-0.08
กลุ่มเกษตรกร ^ก	ผลต่างคะแนนเฉลี่ยการปฏิบัติการผลิตผักตามมาตรฐานการรับรอง GAP ด้านการจัดการเครื่องมือและอุปกรณ์การเกษตร				
	2	3	4	5	6
1	0.04	0.04	0.16**	0.06	0.03
2		0.00	0.11	0.01	-0.01
3			0.11	0.01	-0.01
4				-0.10	-0.12*
5					-0.02
กลุ่มเกษตรกร ^ก	ผลต่างคะแนนเฉลี่ยการปฏิบัติการผลิตผักตามมาตรฐานการรับรอง GAP ด้านการจัดการปัจจัยการผลิต				
	2	3	4	5	6
1	0.02	0.02	0.05	0.09**	0.06*
2		0.00	0.03	0.07	0.04
3			0.03	0.07	0.04
4				0.03	0.00
5					-0.03
กลุ่มเกษตรกร ^ก	ผลต่างคะแนนเฉลี่ยการปฏิบัติการผลิตผักตามมาตรฐานการรับรอง GAP ด้านการปฏิบัติและการควบคุม				
	2	3	4	5	6
1	-0.01	-0.01	0.09**	0.11**	0.08
2		0.00	0.10*	0.13*	0.09**
3			0.10*	0.13*	0.09*
4				0.03	-0.01
5					-0.04

ตารางที่ 1 ผลการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบระดับคะแนนเฉลี่ยของความรู้และการปฏิบัติ
การผลิตผักตามมาตรฐาน GAP ระหว่างกลุ่มเกษตรกร (ต่อ)

กลุ่มเกษตรกร ^ก	ผลต่างคะแนนเฉลี่ยการปฏิบัติการผลิตผักตามมาตรฐานการรับรอง GAP ด้านการบันทึกและควบคุมเอกสาร				
1	0.00	0.00	0.02	0.02	0.03
2		0.00	0.02	0.03	0.03
3			0.02	0.03	0.03
4				0.01	0.01
5					0.00

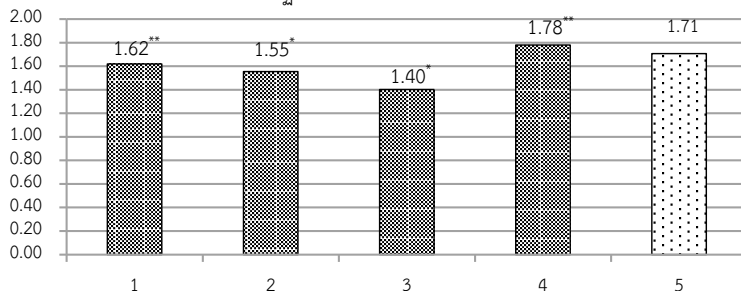
หมายเหตุ: ** และ * หมายถึง ระดับนัยสำคัญ 0.01 และ 0.05 ตามลำดับแสดงถึงความแตกต่างกันของ
คะแนนเฉลี่ยฯ ระหว่างกลุ่มเกษตรกร และ ก คือ ลักษณะเกษตรกร ได้แก่ 1 คือ เกษตรกรสมาชิกศูนย์ฯ
2 คือ เกษตรกรสมาชิกบริษัทฯ 3 คือ เกษตรกรจำหน่ายผลผลิตในห้างฯและตลาดนัดชุมชนฯ 4 คือ
เกษตรกรจำหน่ายผลผลิตเฉพาะตลาดนัดชุมชนฯ 5 คือ เกษตรกรปลูกไว้เพื่อค้าคนกลาง และ 6 คือ
เกษตรกรจำหน่ายผลผลิตในตลาดท้องถิ่น

ที่มา: การวิเคราะห์

ภาพที่ 2 ระดับความรู้มาตรฐาน GAP ของเกษตรกร

คะแนนความเหมาะสมการปฏิบัติฯ

- (1) การจัดการสุขลักษณะแปลงผัก (2) การจัดการเครื่องมือและอุปกรณ์การเกษตร
(3) การจัดการปัจจัยการผลิต (4) การปฏิบัติและการควบคุม (5) การบันทึกและควบคุมเอกสาร
คะแนนความเหมาะสม คำนวณจากวิธี Likert scale โดยแบ่งคะแนนออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้
(1) 1.34-2.00 การปฏิบัติเหมาะสมดีมาก (2) 0.67-1.33 การปฏิบัติเหมาะสมดี
(3) 0.00-0.66 การปฏิบัติอยู่ในระดับต่ำ ** และ * ระดับนัยสำคัญ 0.01 และ 0.05 ตามลำดับ

ภาพที่ 3 ระดับการปฏิบัติการผลิตผักมาตรฐาน GAP ของเกษตรกร

เมื่อพิจารณารายละเอียดการปฏิบัติพบว่าเกษตรกรมีการปฏิบัติการผลิตผักตามมาตรฐาน GAP 5 ด้าน อยู่ในระดับเหมาะสมดีมาก ในระดับคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 1.61 โดยเฉพาะด้านการปฏิบัติและการควบคุมมีระดับคะแนนมากที่สุดซึ่งเกี่ยวกับการขนย้ายผลผลิตในแปลงเพาะปลูกด้วยความระมัดระวัง รองลงมา ได้แก่ ด้านการบันทึกและควบคุมเอกสาร การจัดการสุขลักษณะแปลงผัก การจัดการเครื่องมือและอุปกรณ์การเกษตร และการจัดการปัจจัยการผลิต ตามลำดับ (ภาพที่ 3)

นอกจากนี้ เกษตรกรระหว่างกลุ่มมีระดับคะแนนเฉลี่ยแตกต่างกันของการปฏิบัติการผลิตผักตามมาตรฐาน GAP ด้านการจัดการสุขลักษณะแปลง โดยเฉพาะ การอ่านฉลากคำแนะนำและวิธีการใช้สารป้องกันกำจัดศัตรูพืชให้ละเอียดก่อนการใช้งานทุกครั้ง ด้านการจัดการเครื่องมือและอุปกรณ์การเกษตร ซึ่งเกี่ยวข้องกับการตรวจสอบสภาพเครื่องมือและอุปกรณ์ทางการเกษตรก่อนนำไปใช้งาน ด้านการจัดการปัจจัยการผลิต เกี่ยวกับการจัดทำรายการปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ได้แก่ ปุ๋ย สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชลงในแบบบันทึก และด้านการปฏิบัติและการควบคุม โดยเฉพาะ การขนย้ายผลผลิตในแปลงเพาะปลูกด้วยความระมัดระวัง แต่ละด้านมีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มเกษตรกร จำนวน 6 กลุ่ม 2 กลุ่ม 2 กลุ่ม และ 8 กลุ่ม ตามลำดับ (ตารางที่ 1)

1.4 การจัดส่ง (Delivery)

1.4.1 ผลผลิตผัก GAP ของสมาชิกศูนย์ฯ สมาชิกจะคัดคุณภาพ และคัดเกรดเบื้องต้นจากในแปลงพร้อมกับการบรรจุตะกร้าแยกตามเกรดเพื่อขนส่งโดยใช้รถกระบะหรือรถจักรยานยนต์มายังโรงคัดบรรจุของศูนย์ฯ นอกจากนี้ เกษตรกรสามารถขนส่งผลผลิตโดยใช้แรงงาน หรือรถจักรยานยนต์ มายังจุดรวบรวมเพื่อให้รถศูนย์ฯมารับผลผลิต และจัดส่งต่อมายังโรงคัดบรรจุของศูนย์ฯ ในการคัดคุณภาพ และคัดเกรดอีกครั้ง

1.4.2 ผลผลิตผัก GAP ของเกษตรกร สมาชิกบริษัทฯ จะคัดคุณภาพ และคัดเกรดเบื้องต้นในแปลงพร้อมกับการบรรจุตะกร้าแยกตามเกรด โดยใช้รถกระบะ เพื่อขนส่งมายังโรงงานแปรรูปในการคัดคุณภาพและคัดเกรดอีกครั้งก่อนนำเข้าสู่โรงงานแปรรูป

1.4.3 ผลผลิตผัก GAP ของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรฯ ที่นำผลผลิตจำหน่ายในห้างสรรพสินค้า และตลาดนัดชุมชนฯ และจำหน่ายเฉพาะตลาดนัดชุมชนฯ จะคัดคุณภาพ คัดเกรด และบรรจุบริเวณแปลง ลานบ้าน หรือสถานที่ที่ทำขึ้นมาเฉพาะ ซึ่งผลผลิตถูกบรรจุในถาดโฟมหรือถุงพลาสติก พร้อมติดสติ๊กเกอร์ Barcode จำหน่ายในห้างสรรพสินค้า ภายในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ Big-C Extra และ Rimping supermarket สำหรับผลผลิตบรรจุในถุงพลาสติกหรือซังเป็นกิโลกรัมเป็นมัด เพื่อการจำหน่ายไปยังตลาดนัดชุมชนฯ ตามแหล่งต่าง ๆ เช่น ตลาดนัดอาหารปลอดภัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ทุกวันพุธ และวันเสาร์ ช่วงเกษตรอินทรีย์ทุกวันจันทร์ถึงวันเสาร์ เจเจ มาร์เก็ต ทุกวันอาทิตย์ เป็นต้น โดยใช้รถกระบะในการขนส่งหรือมีรถห้องเย็นมารับผลผลิต ณ จุดรวบรวม

1.4.4 ผลผลิตผัก GAP ของเกษตรกรลูกไร่อ้อยค้าคนกลาง สมาชิกจะคัดเกรด คัดคุณภาพ และบรรจุในตะกร้าแยกตามเกรดบริเวณแปลง ลานบ้าน หรือสถานที่ที่ทำขึ้นมาเฉพาะ ผลผลิตถูกขนส่งโดยใช้รถกระบะหรือรถจักรยานยนต์มายังจุดรับซื้อของพ่อค้าคนกลาง โดยพ่อค้าคนกลางจะพิจารณาราคาตามคุณภาพผลผลิตที่เกษตรกรได้คัดแยกมาเรียบร้อยแล้ว ซึ่งไม่ได้คำนึงว่าผลผลิตจะเป็นไปตามมาตรฐาน GAP หรือไม่ เพื่อจำหน่ายต่อไปยังตลาดปลายทาง ณ ตลาดสี่มุมเมือง ตลาดไทปากคลองตลาด กรุงเทพฯ และตลาดเมืองใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

1.4.5 ผลผลิตผัก GAP จากเกษตรกรรายย่อย สมาชิกจะจำหน่ายในตลาดท้องถิ่น การคัดเกรด คัดคุณภาพและบรรจุในถุงพลาสติกหรือซังเป็นกิโลกรัมเป็นมัด บริเวณแปลง ลานบ้าน หรือสถานที่ที่ทำขึ้นมาเฉพาะโดยไม่ได้มีการรับซื้อจากแหล่งอื่น ผลผลิตถูกจำหน่ายรวมกับผักทั่วไปที่ไม่ได้รับรองมาตรฐาน GAP โดยใช้รถจักรยานยนต์ขนส่ง เนื่องจากเกษตรกรมีข้อจำกัดในการขนส่งจึงทำให้การจำหน่ายจำกัได้อยู่ในแหล่งตลาดท้องถิ่นที่ใกล้กับแหล่งผลิต

1.5 การส่งคืนสินค้า (Return)

ในการจำหน่ายผลผลิตผัก GAP ของเกษตรกรสมาชิกศูนย์ฯ เกษตรกรสมาชิก บริษัทฯ และเกษตรกรสมาชิกกลุ่มเกษตรกรฯ ที่จำหน่ายผลผลิตผ่านทางสรรพสินค้า ผลผลิตต้องเป็นไปตามมาตรฐานคุณภาพที่กำหนดไว้โดยสามารถตรวจสอบความปลอดภัย ด้วยระบบ RFID หรือ ระบบ Barcode อย่างไรก็ดี เมื่อมีผลผลิตผักไม่เป็นตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ทางศูนย์ฯ บริษัทฯ หรือห้างสรรพสินค้า จะไม่รับซื้อผลผลิตดังกล่าว อีกทั้งผลผลิตที่จำหน่ายในห้างสรรพสินค้า และตลาดนัดชุมชนฯ ถูกสุ่มตรวจสอบสารเคมีตกค้าง ในผลผลิตบนชั้นหรือแผงจำหน่าย ถ้าหากพบจะถูกปฏิเสธการจำหน่ายทันที แต่สำหรับผลผลิตผัก GAP ที่จำหน่ายในตลาดท้องถิ่น การตัดสินใจของผู้บริโภคพิจารณาจากความสะดวกสบาย ราคาที่สมเหตุสมผล และปริมาณผลผลิตในช่วงเวลานั้น ๆ โดยไม่มีการตรวจสอบสารเคมีตกค้าง เช่นเดียวกับผลผลิตผัก GAP ที่พ่อค้าคนกลางรับซื้อจากเกษตรกรลูกไร่ เป็นไปตามความต้องการของตลาดปลายทาง โดยไม่ได้คำนึงว่าผลผลิตจะเป็นไปตามมาตรฐาน GAP หรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่าถ้าความต้องการตลาดปลายทางมีมากส่งผลให้การรับซื้อในท้องถิ่นมากเกษตรกรไม่จำเป็นต้องหาตลาดเพื่อจำหน่ายผลผลิต ตรงข้ามถ้าความต้องการตลาดปลายทางน้อยการรับซื้อในท้องถิ่นก็น้อยตาม ซึ่งเป็นภาระที่เกษตรกรต้องหาตลาดเพื่อระบายผลผลิต

(2) การรวบรวมผลผลิตผักตามมาตรฐานการรับรอง GAP ของพ่อค้าคนกลาง

2.1 การวางแผน (Plan)

2.1.1 ผลผลิตผัก GAP ที่จำหน่ายในห้างสรรพสินค้า และตลาดนัดชุมชนฯ และจำหน่ายเฉพาะตลาดนัดชุมชนฯ โดยผลผลิตจำหน่ายในตลาดนัดชุมชนฯ มีการวางแผนการรับซื้อตามฤดูกาลการผลิตผักชนิดนั้น ๆ ซึ่งมีความแตกต่างจากการจำหน่ายในห้างสรรพสินค้า ที่ต้องมีการทำสัญญาเพื่อระบุชนิดผัก และปริมาณการจำหน่ายอย่างต่อเนื่องตลอดปี ตามข้อสัญญาทำให้ผลผลิตผักบางชนิดไม่สามารถผลิตได้ทั้งปี เนื่องจากการผลิตเป็นไปตามฤดูกาล และอาจเกิดโรค แมลงศัตรูพืชเข้าทำลายได้ง่าย เมื่อการผลิตไม่เหมาะสม ส่งผลให้การรับซื้อผลผลิตผักได้ปริมาณน้อยไม่เพียงพอต่อการจำหน่าย และเมื่อเกิดสถานการณ์ดังกล่าวทางห้างสรรพสินค้าจะตัดสินใจการจำหน่ายจนอาจนำมาสู่การยกเลิกสัญญา

2.1.2 ผลผลิตผัก GAP ที่จำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลางซึ่งจำหน่ายในตลาดปลายทาง ได้แก่ ตลาดสี่มุมเมือง ตลาดไท ปากคลองตลาด และตลาดเมืองใหม่ เป็นผลผลิตเพื่อจำหน่ายต่อไปยังตลาดต่างจังหวัดมีการวางแผนหรือตัดสินใจรับซื้อตามฤดูกาลผลิตของผักชนิดนั้น ๆ โดยจะรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรลูกไร่พ่อค้าคนกลางก่อนเป็นลำดับแรก ถ้าเกิดกรณีผลผลิตไม่เพียงพอกับความต้องการ ตลาดปลายทางจึงจะรับซื้อผลผลิตจาก

เกษตรกร และพ่อค้าคนกลางรายอื่นทั่วไป การรับซื้อของพ่อค้าคนกลางนั้นไม่ได้มีการคำนึงว่าผลผลิตผักจะได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP หรือไม่ ซึ่งผลผลิตที่รับซื้อคัดเกรดเรียบร้อยแล้ว อย่างไรก็ตาม การรับซื้อผลผลิตเป็นไปด้วยความไว้วางใจและเชื่อใจกัน จากการค้าร่วมกันเป็นเวลานาน

2.1.3 ผลผลิตผัก GAP ของเกษตรกรรายย่อยที่ทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลางจำหน่ายในตลาดท้องถิ่น โดยไม่ได้มีการรับซื้อจากแหล่งอื่นซึ่งมีการวางแผนการผลิตตามฤดูกาล อีกทั้งผลผลิตผัก GAP ถูกจำหน่ายรวมกับผักทั่วไปที่ไม่ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP ในตลาดท้องถิ่นแหล่งเดียวกัน ทำให้เกิดการแข่งขันด้านราคาโดยปริมาณผลผลิตผักที่มีมากสามารถกำหนดราคาต่ำกว่าปริมาณผลผลิตผักที่มีน้อย

2.2 แหล่งที่มาของผลผลิตผัก GAP (Source)

พ่อค้าคนกลางรับซื้อผลผลิตจากสมาชิกกลุ่มเกษตรกรที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP โดยนำผลผลิตจำหน่ายในห้างสรรพสินค้า และตลาดนัดชุมชนฯ และจำหน่ายเฉพาะตลาดนัดชุมชนฯ และพ่อค้าคนกลางที่รับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรลูกไร่ก่อนเป็นลำดับแรก นอกจากนี้ ยังสามารถรับซื้อผลผลิตผักจากเกษตรกรและพ่อค้าคนกลางรายอื่นกรณีผลผลิตไม่เพียงพอกับความต้องการ โดยการรับซื้อจากเกษตรกรลูกไร่ หรือเกษตรกร และพ่อค้าคนกลางรายอื่น ๆ ไม่ได้คำนึงถึงว่าผลผลิตจะได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP หรือไม่ เนื่องจากความต้องการของตลาดปลายทางไม่ได้คำนึงถึงมาตรฐานดังกล่าว ส่วนผลผลิตของเกษตรกรรายย่อยที่ได้รับการจดทะเบียนรับรองมาตรฐาน GAP โดยเกษตรกรรายย่อยทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลางจำหน่ายในตลาดท้องถิ่น โดยไม่ได้รับซื้อจากแหล่งอื่นเนื่องจากข้อจำกัดพาหนะในการขนส่ง

2.3 การผลิต (Make)

2.3.1 ผลผลิตผัก GAP ที่จำหน่ายในห้างสรรพสินค้า บรรจุในภาชนะโฟมหรือถุงพลาสติกพร้อมติดสติ๊กเกอร์ Barcode เพื่อระบุชื่อ ที่อยู่ และเบอร์โทรศัพท์ของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิต และผลผลิตจำหน่ายเฉพาะตลาดนัดชุมชนฯ บรรจุในถุงพลาสติกและซั้งเป็นกิโลกรัมเป็นมัด โดยผลผลิตผักนั้นต้องไม่มีสารเคมีตกค้าง เมื่อถูกสุ่มตรวจบนชั้นหรือแผงจำหน่าย

2.3.2 ผลผลิตผัก GAP ที่จำหน่ายเฉพาะตลาดนัดชุมชนฯ บรรจุในถุงพลาสติกและซั้งเป็นกิโลกรัมเป็นมัด และผลผลิตต้องไม่มีสารเคมีตกค้าง เมื่อถูกสุ่มตรวจจากแผงจำหน่าย

2.3.3 ผลผลิตผัก GAP จากเกษตรกรลูกไร่ของพ่อค้าคนกลาง จะได้รับการจัดสรรเงินทุนเพื่อชื้อปัจจัยการผลิต ทั้งเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย สารเคมีกำจัดโรค แมลงศัตรูพืช สารเคมีหรือชีวภาพอื่น ๆ เป็นต้น นำผลผลิตที่ได้มาบรรจุตะกร้าแยกตามเกรดเพื่อจำหน่ายรายได้ที่เกษตรกรได้รับ จึงเป็นรายได้สุทธิที่ถูกหักค่าใช้จ่ายปัจจัยการผลิต

อย่างไรก็ตามเมื่อปริมาณผลผลิตจากลูกไร่ไม่เพียงพอจึงมีการรับซื้อจากเกษตรกร และพ่อค้าคนกลางรายอื่น โดยการรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรลูกไร่ หรือเกษตรกร หรือพ่อค้าคนกลางรายอื่น ไม่ได้คำนึงว่าผลผลิตผักได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP หรือไม่ เพื่อจำหน่ายต่อไปยังตลาดปลายทางในกรุงเทพฯและเชียงใหม่

2.3.3 ผลผลิตผัก GAP ที่จำหน่ายในตลาดท้องถิ่นเป็นของเกษตรกรรายย่อย ซึ่งทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลาง โดยไม่ได้มีการรับซื้อจากแหล่งอื่น ผลผลิตถูกบรรจุในถุงพลาสติก และซั้งเป็นกิโลกรัมเป็นมัด อย่างไรก็ตาม ยังมีความต้องการซื้อผัก GAP เพื่อจำหน่ายผ่านห้าง Tesco-Lotus และร้าน 7-11 จากเกษตรกรรายย่อยนี้ ตามคำแนะนำเจ้าหน้าที่กรมวิชาการเกษตร แต่กลับพบว่าผลผลิตผักมีปริมาณไม่เพียงพอที่จะสามารถจำหน่ายได้เนื่องจากข้อจำกัดด้านพื้นที่ปลูก

2.4การจัดส่ง (Delivery)

2.4.1 ผลผลิตผัก GAP จำหน่ายในห้างสรรพสินค้าบรรจุในภาชนะโฟมหรือถุงพลาสติกพร้อมติดสติ๊กเกอร์ Barcode จะถูกจัดส่งโดยใช้รถกระบะของพ่อค้าคนกลางตามเวลาที่กำหนดในสัญญา เช่น ส่งผลผลิตวันเว้นวัน หรือทุก ๆ 2 วัน เป็นต้น สำหรับผลผลิตที่จำหน่ายในตลาดนัดชุมชนฯ บรรจุในถุงพลาสติกหรือซั้งเป็นกิโลกรัมเป็นมัด และขนส่งโดยใช้รถกระบะ จำหน่ายตามวันเวลาที่ตลาดนัดนั้นกำหนด เช่น ตลาดนัดอาหารปลอดภัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ทุกวันพุธและวันเสาร์ ช่วงเกษตรอินทรีย์ทุกวันจันทร์ถึงวันเสาร์ เจ เจ มาร์เก็ต ทุกวันอาทิตย์ เป็นต้น

2.4.2 ผลผลิตผัก GAP ที่จำหน่ายเฉพาะตลาดนัดชุมชนฯ บรรจุในถุงพลาสติกหรือซั้งเป็นกิโลกรัมเป็นมัดโดยใช้รถกระบะขนส่งเพื่อจำหน่ายในตลาดนัดชุมชนฯ ข้างต้นหรือรถห้องเย็นของตลาดนัดชุมชนฯ มารับผลผลิต ณ จุดรวบรวม ได้แก่ ตลาด เจ เจ มาร์เก็ต

2.4.3 ผลผลิตผัก GAP ที่จำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลางเพื่อจำหน่ายต่อไปยังตลาดปลายทาง มีการบรรจุกล่องกระดาษ ขนาด 11 20 และ 25 กิโลกรัมโดยใช้บริการบริษัทขนส่งในจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งผลผลิตที่ตลาดปลายทางรับซื้อนำไปจำหน่ายต่อยังตลาดต่างจังหวัด สำหรับนำมาใช้เป็นวัตถุดิบประกอบอาหารในโรงแรมในจังหวัดระยอง ชลบุรี ภูเก็ต เป็นต้น โดยลูกค้าเป็นผู้รับซื้อและขนส่งด้วยรถกระบะของลูกค้าตนเอง นอกจากนี้ ในตลาดปลายทางยังมีการจำหน่ายปลีกหน้าร้าน แต่มีปริมาณการค่าน้อยกว่าการขายส่ง

2.4.4 ผลผลิตผัก GAP ที่จำหน่ายในตลาดท้องถิ่นจะซั้งเป็นกิโลกรัมเป็นมัดและขนส่งโดยใช้รถจักรยานยนต์ของเกษตรกรซึ่งมีระยะทางไม่ไกลจากตลาด และช่วงระยะเวลาการเปิดตลาดมีระยะเวลาสั้นทำให้ปริมาณการซื้อขายไม่กว้างขวาง

2.5 การส่งคืน (Return)

2.5.1 ผลผลิตผัก GAP ที่จำหน่ายในห้างสรรพสินค้า มีการติดสติ๊กเกอร์ Barcode เพื่อแสดงชื่อ ที่อยู่ และเบอร์โทรศัพท์ ของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิต พร้อมกับการสุ่มตรวจสอบสารเคมีตกค้างบนชั้นจำหน่ายเพื่อตรวจสอบย้อนกลับด้านความปลอดภัยให้แก่ผู้บริโภค

2.5.2 ผลผลิตผัก GAP ที่จำหน่ายในตลาดนัดชุมชนฯ ไม่มีการส่งคืนผลผลิต เนื่องจากมีการสุ่มตรวจสอบสารเคมีตกค้างบนแผงจำหน่ายเพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภค

2.5.3 ผลผลิตผัก GAP ที่จำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลาง เพื่อจำหน่ายต่อไปยังตลาดปลายทาง ไม่มีการส่งคืนผลผลิต เนื่องจากเป็นลักษณะการทำการค้ามาเป็นเวลานานมีความคุ้นเคย และความเชื่อใจในการทำธุรกิจจึงมีความเชื่อมั่นในคุณภาพของผลผลิตที่ทำการจัดส่งมา

2.5.4 ผลผลิตผัก GAP ที่จำหน่ายในตลาดท้องถิ่น ไม่มีการส่งคืนผลผลิตเช่นเดียวกัน เนื่องจากผู้บริโภคจะตัดสินใจซื้อผักจากคุณลักษณะภายนอกตามความสวยงาม ปริมาณ และราคาที่เหมาะสมผล

(3) การรวบรวมผลผลิตผักตามมาตรฐานการรับรอง GAP ของผู้ส่งออก

3.1 การวางแผน (Plan)

3.1.1 ผลผลิตผัก GAP จากสมาชิกศูนย์ฯ มีการวางแผนการผลิตให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของตลาด โดยทางศูนย์ฯ จะรับแผนการผลิตตามศักยภาพของสมาชิกศูนย์ฯ จากฝ่ายการตลาดของมูลนิธิโครงการหลวง และนำมาจัดสรรโควตาการผลิตให้แก่สมาชิก ศูนย์ฯ มีความเข้มงวดในการตรวจสอบหาสารเคมีตกค้างในผลผลิตผักตามข้อกำหนดและวิธีปฏิบัติตามมาตรฐาน GAP เพื่อสร้างความมั่นใจและความปลอดภัยให้แก่ผู้บริโภค สำหรับการปลอมแปลงเอกสารใบรับรองมาตรฐาน GAP พบว่าศูนย์ฯ ไม่พบการปลอมแปลงดังกล่าว เนื่องจากการได้รับใบรับรองจะได้รับในนามของมูลนิธิโครงการหลวงเพียงแห่งเดียวเท่านั้น หมายความว่า การที่จะได้รับใบรับรองได้นั้นเกษตรกรสมาชิกทั้งหมดในพื้นที่ศูนย์ฯ ต้องผ่านการตรวจรับรองแหล่งผลิตพืชผักตามมาตรฐาน GAP จากเจ้าหน้าที่มูลนิธิโครงการหลวง และเจ้าหน้าที่กรมวิชาการเกษตรในส่วนการให้คำปรึกษาด้านการผลิตและการตลาดของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการผลิตผักของศูนย์ฯ มีลักษณะการเข้าไปตรวจเยี่ยมในแปลงสมาชิกตามแบบบันทึกแบบฟอร์มรายเดือน การพบปะพูดคุยตามโอกาสต่าง ๆ และการประชุมกลุ่มย่อยที่จัดขึ้นเป็นประจำทุก ๆ 2 เดือนเพื่อรับทราบถึงปัญหาการผลิต และการตลาด พร้อมร่วมกันเสนอแนวทางแก้ไข

3.1.2 ผลผลิตผัก GAP จากสมาชิกบริษัทฯ บริษัทจะมีวางแผนการรับซื้อผักตามปริมาณที่กำหนดในข้อตกลง หากสมาชิกต้องการนำผลผลิตส่วนเกินมาจำหน่าย บริษัทจะรับซื้อตามราคาท้องตลาดขณะนั้นหรือสามารถนำผลผลิตที่เกินไปจำหน่ายเอง

3.2 แหล่งที่มาของผลผลิตผัก GAP (Source)

การรับซื้อผลผลิตจากศูนย์ฯ รับซื้อผลผลิตผัก GAP จากสมาชิกทั้งหมดตามโควตาที่จัดสรร และการรับซื้อผลผลิตจากสมาชิกของบริษัทฯ ตามสัญญาที่ทำร่วมกันในระดับราคาประกันซึ่งสูงกว่าราคาตลาดเพื่อควบคุมต้นทุนการผลิต

3.3 การผลิต (Make)

3.3.1 ผลผลิตผัก GAP ที่ศูนย์ฯ รับซื้อ มาจากเกษตรกรสมาชิกที่มีการผลิตเป็นไปตามการรับรอง มาตรฐาน GAP โดยการปฏิบัติต้องอยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม และเกษตรกร ทุกขั้นตอน โดยเกษตรกรจะได้รับการอบรมมาตรฐานดังกล่าวก่อนการผลิตทุกปี เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และการใช้สารเคมีทางการเกษตรอย่างถูกต้องเพื่อป้องกันสารเคมีตกค้างในผลผลิตเกษตรกรได้รับการจัดสรรปัจจัยการผลิตจากศูนย์ฯ ได้แก่ เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี สารกำจัดโรค แมลงศัตรูพืช สารเคมีและชีวภาพอื่น ๆ เป็นต้น ผลผลิตมีการคัดคุณภาพและคัดเกรดเบื้องต้นจากในแปลงเกษตรกร เพื่อนำสู่โรงงานคัดคุณภาพและคัดเกรดอีกครั้ง พร้อมบรรจุในตะกร้าและถุงพลาสติกภายใต้เครื่องหมายรับรอง “Q”

3.3.2 ผลผลิตผัก GAP ของเกษตรกรสมาชิกบริษัทฯ ต้องได้เป็นไปตามมาตรฐานการรับรอง GAP สำหรับการใช้วัตถุดิบตรงต้องเป็นไปตามคำแนะนำการใช้สารเคมีจากกรมวิชาการเกษตร ซึ่งเกษตรกรสมาชิกจะนำเมล็ดพันธุ์ที่ทางบริษัทจัดเตรียมให้มาปลูก และจัดหาปัจจัยการผลิตอื่นด้วยตนเอง โดยได้รับคำปรึกษาและแนะนำด้านการจัดการ การปลูก และการอารักขาพืช จากบริษัทฯ เพื่อควบคุมคุณภาพผลผลิตที่รับซื้อต้องไม่มีสารเคมีตกค้างเมื่อนำมาแปรรูปเพื่อส่งออก

3.4 การจัดส่ง (Delivery)

3.4.1 ศูนย์ฯ รวบรวมผลผลิต ที่คัดคุณภาพ คัดเกรด และบรรจุ เรียบร้อยขนส่งโดยรถยนต์ของศูนย์ฯ ไปยังโรงคัดบรรจุดอยคำ เพื่อคัดคุณภาพ คัดเกรดและบรรจุอีกครั้ง ผลผลิตถูกบรรจุแบบตะกร้าและถุงพลาสติกภายใต้เครื่องหมายรับรอง “Q” พร้อมจำหน่ายเพื่อขนส่งไปยังตลาดปลายทางด้วยรถยนต์และรถห้องเย็น ได้แก่ ร้านค้าจำหน่ายผลผลิต (ร้านค้าโครงการหลวงดอยคำ) ห้างสรรพสินค้า (Big-C Extra และ Rimping supermarket) และบริษัทแปรรูป (บริษัทก๊วไป บริษัทอาอีโนะเมะโตะ และบริษัทลิโอฟูตส์) นอกจากนี้บางศูนย์ฯ ได้จำหน่ายผลผลิตผัก GAP บรรจุในตะกร้าภายใต้เครื่องหมายการรับรอง “Q” ด้วยรถห้องเย็นไปยังบริษัทแปรรูป การขนส่งผลผลิตด้วยรถห้องเย็นสามารถรักษาผลผลิตให้มีความสดใหม่อยู่เสมอ และสอดคล้องกับความต้องการของลูกค้า เนื่องจากปัจจุบันรถห้องเย็นไม่เพียงพอกับความต้องการ เพื่อสอดคล้องกับนโยบายของมูลนิธิโครงการหลวงที่ต้องการให้มีการขยายตลาดรับซื้อให้หลากหลายและกว้างขวางมากขึ้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องการรถห้องเย็นเพิ่มขึ้น

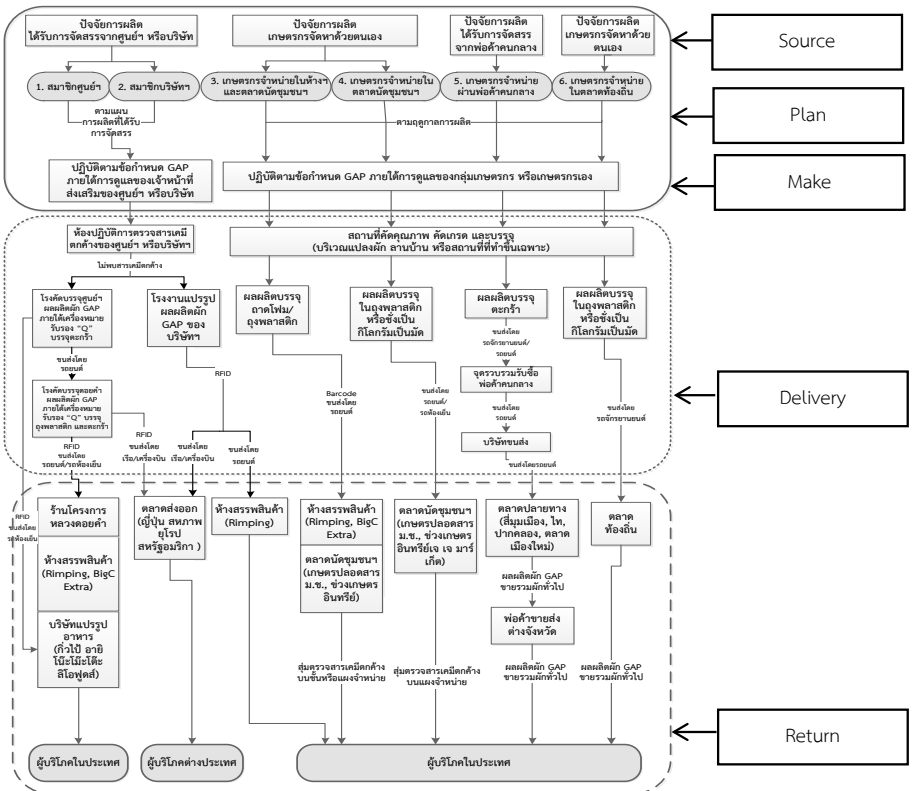
3.4.2 บริษัทแปรรูปผลผลิตผัก GAP แปรรูปและบรรจุผลผลิตในถุงสุญญากาศ เพื่อส่งออกในตลาดต่างประเทศที่มีความยากลำบากในการขนส่งผลผลิตผักสด โดยขนส่งทางเรือหรือทางเครื่องบิน

3.5 การส่งคืน (Return)

3.5.1 การส่งคืนผลผลิตผัก GAP ของศูนย์ฯ มีระบบการตรวจสอบย้อนกลับ เพื่อสร้างความปลอดภัยแก่ผู้บริโภค ด้วยระบบ RFID ซึ่งเป็นระบบที่ผู้บริโภคสามารถทราบข้อมูลได้ว่าผลผลิตผัก GAP นั้นผลิตที่ศูนย์ฯ ไດ เกษตรกรรายใดเป็นผู้ผลิต ผลิตอย่างไร ผลิตวันใด ผลิตเมื่อไหร่ และมีการบรรจุภัณฑ์ที่ใด

3.5.2 การส่งคืนผลผลิตผัก GAP ของบริษัท ใช้ระบบ RFID เช่นเดียวกัน เพื่อแสดงถึงความปลอดภัยของผลผลิต และสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภค

การเชื่อมโยงการจัดการกระบวนการห่วงโซ่อุปทานผัก GAP ด้วย SCOR Model สรุปได้ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 ห่วงโซ่อุปทานตามตัวแบบ SCOR ของผัก GAP ในจังหวัดเชียงใหม่

สรุปผลการศึกษาและการอภิปรายผล

การศึกษาการจัดการห่วงโซ่อุปทานผักสดที่ผ่านการรับรองมาตรฐาน GAP ในจังหวัดเชียงใหม่ด้วยแบบจำลอง SCOR Model แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกระบวนการวางแผน การจัดหาปัจจัยการผลิต การจัดส่ง และการส่งคืนตั้งแต่ระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ การเชื่อมโยงการจัดการห่วงโซ่อุปทานดังกล่าว พบว่ามีความแตกต่างในกระบวนการต้นน้ำ ของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของศูนย์ฯ หรือบริษัทฯ ที่มีการดำเนินการผลิตผักลักษณะการปลูกแบบเชิงเดี่ยวตามข้อสัญญาตลอดทั้งปี โดยได้รับการดูแลเอาใจใส่ในการปฏิบัติการผลิตผักให้เป็นไปตามมาตรฐาน GAP อย่างใกล้ชิดจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯ ตรงข้ามกับเกษตรกรที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของทั้ง 2 หน่วยงานการผลิตผักเป็นลักษณะการปลูกแบบหมุนเวียนตามฤดูกาล โดยการจัดการด้วยเกษตรกรเอง ซึ่งไม่มีเจ้าหน้าที่ฯ ดูแลอย่างใกล้ชิด ซึ่งอาจส่งผลให้การปฏิบัติการผลิตไม่สอดคล้องกับมาตรฐาน GAP เท่าที่ควรทั้งในด้านการจัดการสุขลักษณะแปลง การจัดการเครื่องมือและอุปกรณ์การเกษตร ด้านการจัดการปัจจัยการผลิต และการปฏิบัติและการควบคุม อย่างไรก็ตาม สมาชิกกลุ่มเกษตรกรฯ ที่จำหน่ายผลผลิตผักให้แก่ห้างสรรพสินค้าต้องสามารถผลิตให้มีปริมาณที่เพียงพอ และจำหน่ายได้อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ตามข้อสัญญา ซึ่งบางครั้งการผลิตไม่สามารถดำเนินการได้จากการเกิดโรค และแมลงศัตรูพืชระบาด จึงนำมาสู่การยกเลิกข้อสัญญาดังกล่าวนอกจากนี้ จำนวนเกษตรกรที่เป็นสมาชิกบริษัทฯ มีจำนวนลดลงเนื่องจากบริษัทฯ มีความเข้มงวดมากในการคัดคุณภาพผลผลิตถ้าหากผลผลิตไม่เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด บริษัทฯ จะไม่รับซื้อผลผลิต ซึ่งเกษตรกรต้องรับผิดชอบหาแหล่งจำหน่ายด้วยตัวเอง ทำให้การรับซื้อสร้างภาวะแรงกดดันให้แก่เกษตรกร ส่งผลให้เกษตรกรยกเลิกสัญญากับทางบริษัทฯ

ขณะที่การจัดการส่วนกลางน้ำ ผลผลิตผัก GAP ของสมาชิกศูนย์ฯ หรือบริษัทฯ ถูกนำมาคัดคุณภาพ คัดเกรด และบรรจุ ในแปลงก่อนเป็นลำดับแรก และส่งต่อมาในโรงงานคัดบรรจุ หรือโรงงานแปรรูป เพื่อทำอีกครั้ง โดยนำผลผลิตบรรจุในตะกร้าหรือถุงพลาสติก หรือนำผลผลิตแปรรูปบรรจุถุงสุญญากาศ ภายใต้เครื่องหมายรับรอง “Q” เพื่อรับรองความปลอดภัยภายใต้มาตรฐาน GAP ซึ่งมีความแตกต่างจากเกษตรกรสมาชิกกลุ่มเกษตรกรฯ ที่จำหน่ายผลผลิตในห้างฯ และตลาดนัดชุมชนฯ เกษตรกรสมาชิกกลุ่มเกษตรกรฯ จำหน่ายเฉพาะตลาดนัดชุมชนฯ เกษตรกรลูกไร่พ่อค้าคนกลาง และเกษตรกรรายย่อยจำหน่ายผลผลิตในตลาดท้องถิ่น พบว่า ผลผลิตถูกคัดคุณภาพ คัดเกรด และบรรจุเพียงครั้งเดียวในแปลง ลานบ้าน หรือสถานที่ที่ทำขึ้นเฉพาะ พร้อมกับบรรจุผลผลิตในถาดโฟม ถุงพลาสติก กล่องกระดาษ หรือซังเป็นกิโลกรัมเป็นมัด เพื่อจำหน่ายในแหล่งตลาดต่อไป และการจัดการส่วนปลายน้ำ พบว่าเกษตรกรสมาชิกของศูนย์ฯ หรือบริษัทฯ หรือสมาชิก

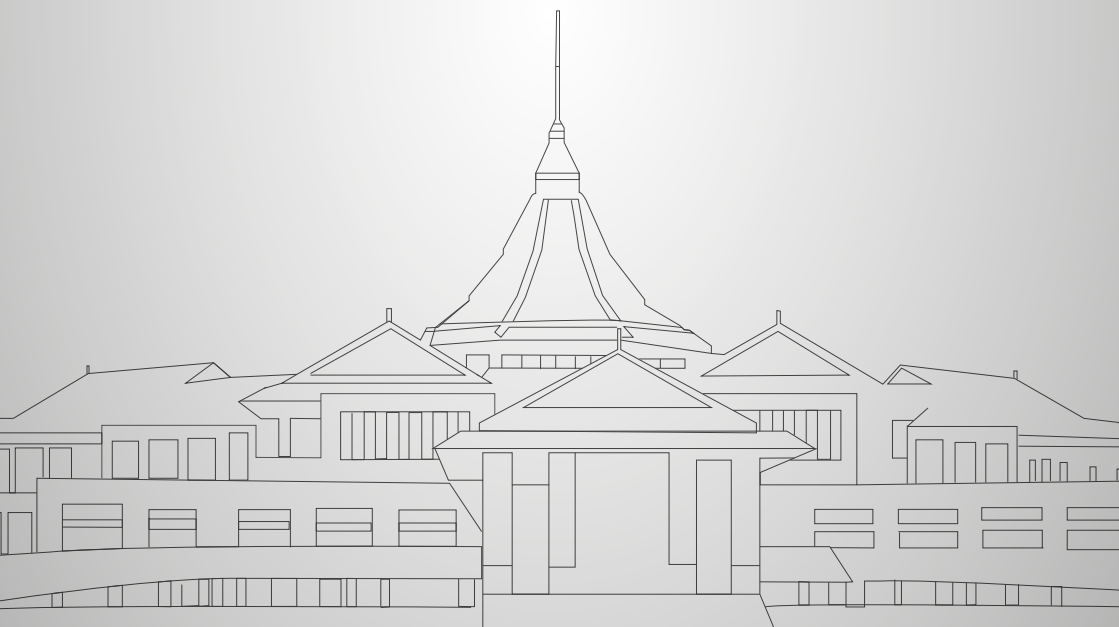
กลุ่มเกษตรกรฯ มีแหล่งตลาดทั้งร้านค้าจำหน่ายผลผลิตทางสรรพสินค้า โรงงานแปรรูป และตลาดนัดชุมชนฯ ซึ่งตลาดเหล่านี้มีความแน่นอนในการรับซื้อผลผลิตในระดับราคาสูงกว่าราคาตลาดเมื่อผลผลิตผ่านการรับรองมาตรฐาน GAP และมีความปลอดภัย โดยการตรวจสอบด้วยระบบ RFID ระบบ Barcode และการถูกตรวจสอบสารเคมีตกค้างบนขั้นหรือแผงจำหน่าย ในทางสรรพสินค้า และตลาดนัดชุมชนฯ ตรงข้ามกับการจำหน่ายผลผลิตผัก GAP ของเกษตรกรทั่วไปที่เป็นลูกไรพ่อค้าคนกลางหรือไม่ได้เป็นสมาชิกไม่มีตลาดรับซื้อที่เฉพาะเจาะจง เนื่องจากพ่อค้าคนกลางในตลาดท้องถิ่นและพ่อค้าตลาดปลายทางไม่ได้คำนึงมาตรฐาน GAP แต่อย่างใด จึงทำให้การจำหน่ายถูกรวบรวมกับผักทั่วไปในตลาด ส่งผลให้ราคาที่เกษตรกรได้รับเป็นราคาตลาดอีกทั้งผลผลิตมีความเสี่ยงการมีสารเคมีตกค้างเกิดความไม่ความปลอดภัยต่อผู้บริโภค

การจัดการส่วนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ มีกระบวนการจัดการที่แตกต่างกัน จึงควรทำการตัดสินใจเพื่อหาข้อตกลงในการปฏิบัติร่วมกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องตลอดทั้งโซ่อุปทานรวมถึงการประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ที่เกี่ยวข้องสำหรับการบูรณาการการทำงานร่วมกัน ในด้านการผลิตของเกษตรกร ถือเป็นการจัดการส่วนต้นน้ำ ควรจัดสภาพการผลิตปัจจุบันให้มีการปฏิบัติและการควบคุมการผลิตสอดคล้องกับมาตรฐาน GAP อย่างจริงจังโดยเน้นการปลูกผักแบบหมุนเวียนเพื่อป้องกันความเสี่ยงจากการปลูกผักเพียงชนิดเดียวรวมถึงผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตผัก GAP อย่างเข้มแข็งภายใต้หน่วยงานเดียว กำหนดการทำงานเป็นมาตรฐานเดียวกันตลอดจนกำหนดบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ภาครัฐและเอกชนอย่างเฉพาะเจาะจงในการเอาใจใส่ดูแลเกษตรกรอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ นอกจากนี้ การจัดการส่วนกลางน้ำ ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของผลผลิต โดยปราศจากสารเคมีตกค้าง และสามารถตรวจสอบย้อนกลับมาสู่แปลง ด้วยระบบที่สอดคล้องกับมาตรฐาน GAP ที่สามารถดำเนินการได้ โดยไม่ทำให้เกิดความยุ่งยากในการจัดการและการจัดการส่วนปลายน้ำ ควรมีการบูรณาการการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลด้านการตลาดเพื่อจัดหาแหล่งตลาดรองรับผลผลิตผักที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP มีความปลอดภัยสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองในการกำหนดราคาอย่างยุติธรรมให้แก่ทุกฝ่าย โดยเฉพาะการสร้างแตกต่างของราคา และคุณภาพระหว่างผลผลิตผัก GAP และผักทั่วไปเพื่อความได้เปรียบในการแข่งขันทางการค้า และเป็นการสร้างแรงจูงใจให้เกิดการผลิตผักตามมาตรฐาน GAP ที่เพิ่มขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- [1] Dimitri, C and C. Greene. (2002). **Recent Growth Patterns in U.S. Organic foods Market**. Washington, DC: Express Academic Services. Retrieved June 18, 2010, from <http://www.choicesmagazine.org/2007-2/grabbag/2007-2-05.htm>.
- [2] Schreinemachers, P., I. Schad, P. Tipraqsa, P. M. Williams, A. Neef, S. Riwthong, W. Sangchan and C. Grovermann. (2012). "Can Public GAP Standards Reduce Agricultural Pesticide Use? The Case of Fruit and Vegetable Farming in Northern Thailand", **Agricultural Human Values**. 29(2012), 519-529.
- [3] สุวรรณ ประณีตวาทกุล ปิยะทัศน์ พาพอนุรักษ์ และชนิกา ไหล่แท้. (2555). **ต้นทุนผลกระทบภายนอกทางเศรษฐศาสตร์ของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2554, จาก <http://www.thaipan.org/conference2555/document>.
- [4] PrathanthipKramol, Renato Villano, Euan Fleming and Paul Kristiansen. (2010). "Technical efficiency and technology gaps on 'clean and safe' vegetable farms in northern Thailand: a comparison of different technologies", in **54th National Conference of the Australian Agricultural and Resource Economics Society**, 1-21. February 10-12, 2010. Adelaide Australia: University of New England Australia.
- [5] สิรินาฏ พรศิริประทาน. (2554). **การส่งออกผักและผลไม้สดไทยไปสหภาพยุโรป**. กรุงเทพฯ : สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา.
- [6] Tavella, E. and C. N. Hjortsø. (2012). "Enhancing the Design and Management of a Local Organic Food Supply Chain with Soft Systems Methodology", **International Food and Agribusiness Management Review**. 15(2), 47-68.
- [7] Le Gal, P. Y., P. Dugue, G. Faure and S. Novak. (2011). "How does research address the design of innovative agricultural production systems at the farm level?A review", **Agricultural Systems**. 104, 714-728.
- [8] ธนิต โสรัตน์. (2550). **การกระชุกใช้โลจิสติกส์และโซ่อุปทาน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ประชุมทองพรินทร์ดิง กรู๊ป.

- [9] รุจภา นันทโพธิ์เดชศศิภาณจน์ พุทธลา และศิริรัตน์ พัฒนไพโรจน์. (2549). “หลักการทำงานของแบบจำลองอ้างอิงการดำเนินงานโซ่อุปทานขององค์กร”, **วิศวกรรมสาร มหาวิทยาลัยขอนแก่น**. 33(4), 325-335.
- [10] กมลชนก สุทธิวาหนพุมิ และคณะ. (2547). **การจัดการโซ่อุปทานและโลจิสติกส์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ท็อป.
- [11] สุนัน มาลาสิทธิ์. (2546). **การจัดการผลิต**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [12] สนั่น เกาขาริ และระพีพันธ์ ปิตาคะโส. (2554). “การจัดการโลจิสติกส์และโซ่อุปทานข้าวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย”, **วารสารมหาวิทยาลัยขอนแก่น**. 17(1), 125-141.
- [13] Supply Chain Council. (2010). **Supply Chain Operations Reference (SCOR) model**. USA: Barker Cypress Suit.
- [14] ปรรณนา ปรรณนาดี จิรัชัย พุทธกุลสมศิริ เจริญชัย โขมพัตรภรณ์ และชุมพล มณฑาทิพย์กุล. (2552). **การจัดการโซ่อุปทานและโลจิสติกส์ของผลิตภัณฑ์มันสำปะหลังในประเทศไทย**. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา.
- [15] กรมวิชาการเกษตร. (2555). **GAP DOA Online**. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการเกษตร. สืบค้นเมื่อ 7 มกราคม 2556, จาก <http://www.oae.go.th/gap>.
- [16] สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 1. (2555). **ฐานข้อมูลเกษตรกรที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP**. เชียงใหม่: สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 1.

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างแผนกลยุทธ์การสื่อสาร
เพื่อโน้มน้าวใจให้ชาวนาทำนาแบบเปียกสลับแห้ง
โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา
ชาวนา หมู่ที่ 1 บ้านหนองกรับ ต.หนองกุงลา
อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก

Participatory Communication for Creating Communication
Strategy to Persuade Ban Nong Krub Farmers's
Adaptation of Alternate Wetting and Drying Farming
According to The king's Sufficiency Economy Philosophy

บุษบา หินเาว์¹ และลลิตา จิตต์การุญ²

Bussaba Hintow¹ and Lalita Jitkaroon²

¹ ผศ., สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม พิษณุโลก 65000

² อ., ภาควิชาวิทยาศาสตร์ คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก 65000

บทคัดย่อ

แนวทางการทำนาแบบเปียกสลับแห้งหรือการแก้งข้าว เป็นวิธีการทำนาที่ได้รับ การสนับสนุนจากกรมชลประทานว่าสามารถลดการใช้น้ำ ขณะเดียวกันสามารถเพิ่ม ผลผลิตได้มากขึ้น ในการวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจให้ชาวนาทำนาแบบเปียกสลับแห้งซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นชาวนา หมู่ที่ 1 บ้านหนองกรับ ต.หนองกุลา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก เป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก สัมภาษณ์กลุ่ม และการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวางแผนกลยุทธ์การสื่อสารร่วมกัน ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจให้ชาวนาทำนาแบบเปียกสลับแห้ง จำเป็นที่จะต้อง สื่อสารโดยใช้สื่อที่หลากหลาย และเหมาะสมกับกลุ่มผู้รับสาร โดยเฉพาะการใช้สื่อบุคคล หรือผู้นำความคิดที่มีความใกล้ชิดกับผู้รับสาร เพื่อจูงใจและโน้มน้าวใจให้ผู้รับสารปรับเปลี่ยน ทัศนคติมาสู่การใช้วิธีทางการเกษตรแบบลดต้นทุน นอกจากนี้ การอบรมเชิงปฏิบัติการ ในการทำนาแบบเปียกสลับแห้งและการศึกษาดูงานจากเกษตรกรผู้ที่ประสบความสำเร็จ ในการทำนาด้วยวิธีนี้จะช่วยให้ผู้รับสารเกิดความเชื่อมั่นและตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมในที่สุด

คำสำคัญ: การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ การทำนาแบบเปียกสลับแห้ง

Abstract

The Alternate Wetting and Drying farming has been promoted by Royal Irrigation Department. It was the alternative farming which was able to decrease the level of water usage and increased a number of rice products. This research aimed to study Persuasive Communication Process for Alternative Wetting and Drying Farming, according to the King's sufficiency economy philosophy. The keys informants had been recruited from local farmers from Ban Nong-Krub, Bang-rakam District, Phitsanulok Province. The qualitative research method had been deployed, including: in-depth interview, focus group, participated group discussion for communication strategic planning. The study found that Persuasive Communication strategy for Alternative Wetting and Drying farming was required mix media which could be approached to the audience effectively. For example, the key informants as a medium or opinion leader who was closely to the target audience were able to encourage the audience about advantage of the alternate farming method. Moreover, the farming workshop and the case study of success farmers would be help to motivate the target audience to adopt this innovation.

Keywords: Persuasive Communication Process, The Alternate Wetting and Drying Farming

บทนำ

ข้าวถือเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย การปลูกข้าวได้สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จากเกษตรกรรุ่นปู่ย่า ตายาย มาจนถึงเกษตรกรในปัจจุบัน ซึ่งนอกจากการพัฒนาด้านพันธุ์ข้าว การพัฒนาด้านเทคโนโลยี และนวัตกรรมทางการเพาะปลูกข้าว ยังสามารถแบ่งออกได้หลากหลาย เช่น การปลูกข้าวโดยใช้สารเคมี การปลูกข้าวแบบชีวภาพ เป็นต้น ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ สืบเนื่องมาจากการสำรวจพฤติกรรมและการปลูกข้าวของชาวนาเพื่อส่งเสริมทำนาแบบเปียกสลับแห้ง หรือ การแกล้งข้าว (Alternate Wetting and Drying Farming) ซึ่งจะช่วยลดปริมาณการใช้น้ำโดยไม่กระทบต่อผลผลิตข้าว ในภาวะวิกฤตขาดแคลนน้ำ แต่จำเป็นต้องปลูกข้าวโดยมีกรณีศึกษาของชาวนา หมู่ที่ 1 บ้านหนองกรับ ต.หนองกุลา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก ที่ชาวนาประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำในทุกปี ถึงแม้ว่าจะมีพื้นที่บางส่วนอยู่ติดคลองชลประทาน แต่ก็ยังไม่มีปริมาณน้ำเพียงพอสำหรับการทำนาปรัง ชาวนาในหมู่บ้านหนองกรับจึงสามารถทำนาได้เพียงปีละหนึ่งครั้ง ส่งผลให้มีรายได้ไม่เพียงพอ ชาวนาบางส่วนจึงตัดสินใจหันไปทำไร่แทน และปัจจุบันมีชาวนาเพียง 32 คนเท่านั้นที่ยังทำนาเพื่อการบริโภค ด้วยเหตุนี้ จึงมีการส่งเสริมการทำนาด้วยวิธีทางเลือก ผ่านการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างแผนกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจให้ชาวนาทำนาแบบเปียกสลับแห้ง

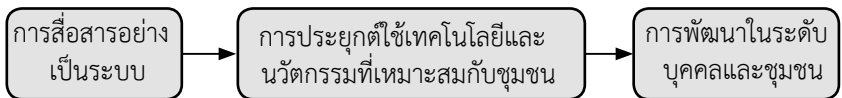
สำหรับวิธีการในการแกล้งข้าว เริ่มต้นจากการแช่น้ำขังไว้ในแปลงนาที่มีความลึก 5 เซนติเมตรในช่วงปักดำ จนถึงช่วงที่ข้าวตั้งท้องออกรวง จึงมีการเพิ่มปริมาณน้ำให้อยู่ในระดับ 7-10 เซนติเมตร และดำเนินการปล่อยข้าวให้ขาดน้ำอยู่ 2 ครั้ง ครั้งละ 14 วัน ได้แก่ ครั้งที่ 1 ช่วงที่ลำต้นข้าวกำลังเจริญเติบโต (อายุประมาณ 35-45 วัน) ครั้งที่ 2 ช่วงที่ข้าวกำลังแตกกอสูงสุด (อายุประมาณ 60-65 วัน) ซึ่งการแกล้งข้าวให้อดน้ำเวลานี้ เป็นการกระตุ้นให้ลำต้นข้าวมีความแข็งแรง ที่สำคัญคือสามารถประหยัดน้ำได้ถึงร้อยละ 30 – 40 ที่เดียว [1-2]

มีการศึกษาวิจัยแล้วว่าการทำนาแบบเปียกสลับแห้งนั้นช่วยลดปริมาณการใช้น้ำโดยไม่ได้ลดปริมาณของผลผลิตข้าวแต่อย่างใด [1-3] จะเห็นได้ว่าแนวทางการทำการเกษตรแบบลดต้นทุน จะไม่ส่งผลต่อระดับของผลผลิต รวมทั้งช่วยให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้เพิ่มมากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทาง การดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนา และบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ชี้แนะ

แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็นโดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และต้องประกอบไปด้วยสองเงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ เงื่อนไขคุณธรรม

วิธีการทำนาแบบเปียกสลับแห้งนั้นถูกนำไปประยุกต์ใช้ในหลายประเทศเป็นเวลานาน เช่น ในมาดากัสการ์ [2] หรือ ในญี่ปุ่น [4] เป็นต้น ทว่าสำหรับในประเทศไทยเองวิธีการทำนาแบบเปียกสลับแห้งเพิ่งได้รับการส่งเสริมประชาสัมพันธ์โดยกรมชลประทานในปี 2558 ในขณะที่ชาวนาของไทยส่วนใหญ่ มีการยอมรับการปลูกข้าวแบบดั้งเดิมมาเป็นเวลานาน

จากแนวคิดการโน้มน้าวใจเพื่อการพัฒนาประเทศโลกที่สามารถว่าควรมีการสนับสนุนให้ดำเนินสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจอย่างมีระบบและมีการใช้การสื่อสารที่เข้าใจได้ในระดับบริบทชุมชน มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน จึงจะทำให้เกิดการพัฒนาในระดับบุคคล (Individual) และระดับชุมชน (Community) ดังภาพ

การสื่อสารโน้มน้าวใจอย่างมีระบบ ที่มีอิทธิพลคือ บุคคลตัวอย่างด้านการเกษตร (Master Farmers) เพื่อให้เกิดการคิดและทำตามว่าทำได้จริง โดยอาจใช้สื่อเทคโนโลยีหรือใช้การสื่อสารแบบเผชิญหน้าหรือแม้แต่การสาธิตและฝึกอบรมขึ้นอยู่กับบริบท ทั้งนี้ เพราะเกษตรกรนั้นหากไม่มีบุคคลตัวอย่างและไม่มีสถานการณ์ที่รู้สึกว่าได้จริงจะเกิดความไม่เชื่อมั่นและไม่ตัดสินใจลงมือ [5]

ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษา กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจให้ชาวนาทำนาแบบเปียกสลับแห้ง โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีกรณีศึกษาเป็นชาวนา หมู่ที่ 1 บ้านหนองกรับ ต.หนองกุลา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก ซึ่งเป็นที่สนใจว่ากลยุทธ์การสื่อสารแบบใดจะเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด เพื่อให้เป็นแนวทางและองค์ความรู้ในการสื่อสารเพื่อการเกษตรต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างแผนกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจให้ชาวนาทำนาแบบเปียกสลับแห้ง โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยผ่านกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา ชาวนา หมู่ที่ 1 บ้านหนองกรับ ต.หนองกุลา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก

ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีการเก็บข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก การเก็บข้อมูลภาคสนาม การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 32 คน ซึ่งเป็นชาวนาและเกษตรกรหมู่ที่ 1 บ้านหนองกรับ ตำบลหนองกุลา จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยทำการเลือกเกษตรกรโดยมีเกณฑ์ดังนี้

1. เกษตรกรจะต้องเป็นชาวนาผู้ที่สามารถทำนาได้ และเคยดำเนินการทำนามาอย่างน้อย 15 ปี
2. เกษตรกรจะต้องเคยทำนาด้วยสารเคมีมาก่อน แต่ยังไม่ยอมรับวิธีการทำนาแบบใหม่
3. เกษตรกรจะต้องมีความเข้าใจหลักการของการทำนาอย่างชัดเจน และต้องเป็นคนในพื้นที่
4. เกษตรกรจะต้องมีบ่อน้ำในพื้นที่นาตนเองหรือพื้นที่นาอยู่ใกล้คลองชลประทาน

การเลือกสนามวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการเลือกสนามวิจัยเป็นพื้นที่หนองกรับ จากการมีความต้องการของผู้นำชุมชนที่ต้องการสร้างชุมชนให้สามารถดำเนินการทำนาด้วยวิธีการประหยัดน้ำ เนื่องจากพื้นที่หนองกรับ เป็นพื้นที่ที่น้ำน้อย มีอุปสรรคในการทำนา จึงเป็นแนวทางให้ผู้นำชุมชนได้ริเริ่มหากลยุทธ์และแนวทางในการทำนาแบบใช้น้ำน้อย ผู้วิจัยจึงได้เลือกพื้นที่หนองกรับเป็นสนามวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1. ผู้วิจัยมีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการทำนาแบบเปียกสลับแห้งโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่โซนร้อน
2. ผู้วิจัยได้ปรึกษาหารือกับผู้นำชุมชนบ้านหนองกรับเพื่อสอบถามข้อมูลเบื้องต้นก่อนจะดำเนินการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลจริง

3. การลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลระยะที่ 1 มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการทำนา ปัญหาที่พบการบริหารจัดการทรัพยากรต่าง ๆ รวมถึงความรู้ ทัศนคติและความเข้าใจที่มีต่อการทำนาของชาวนาในหมู่ที่ 1 บ้านหนองกรับ ตำบลหนองกุลา จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก มีการใช้กล้องบันทึกภาพนิ่งและอุปกรณ์บันทึกเสียงเป็นเครื่องมือช่วยในการเก็บข้อมูล

4. การลงพื้นที่ระยะที่ 2 มีเป้าหมายในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการวางแผนกลยุทธ์ การสื่อสารในการโน้มน้าวใจในการทำนาแบบเปียกสลับแห้ง โดยพบว่าแนวทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการศึกษาจากกรณีศึกษาของชาวนาที่ประสบความสำเร็จในการทำนาแบบเปียกสลับแห้งเป็นแนวทางที่เหมาะสม โดยในแผนจะได้มีการจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการทำนาแบบเปียกสลับแห้ง

สำหรับขั้นตอนในการลงพื้นที่เพื่อจัดประชุมเพื่อสร้างแผนกลยุทธ์การใช้การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจเกษตรกร ผู้วิจัยจะเสนอว่าควรมีการใช้สื่อ วิดีทัศน์และสื่อบุคคลที่เป็นเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำนาแบบเปียกสลับแห้ง เพื่อโน้มน้าวใจเนื้อหาในสื่อวีดิทัศน์ จะประกอบไปด้วย บุคคลตัวอย่างที่สามารถทำเกษตรด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้วประสบความสำเร็จ และวิธีการทำนาแบบเปียกสลับแห้ง แก่ลงข้าวจากเกษตรกรที่ทำมาแล้วประสบความสำเร็จ อีกทั้งถ่ายทอดหลักการและเทคนิควิธีการทำนาแบบอินทรีย์ให้แก่เกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย และเปิดโอกาสให้ชาวนาได้ทดลองปลูกข้าวแบบเปียกสลับแห้งในแปลงสาธิต เพื่อเปรียบเทียบกับการทำนาแบบเดิม โดยผ่านกระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และให้ชาวนากลุ่มตัวอย่างได้มีโอกาสในการเรียนรู้ประสบการณ์เกี่ยวกับกระบวนการทำนาแบบเปียกสลับแห้งและหัวข้อความรู้อื่น ๆ เช่น การผลิตปุ๋ยชีวภาพ การผลิตสารกำจัดแมลง และศัตรูพืช โดยไม่ใช้สารเคมี การทำนาแบบลดต้นทุน การบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลและแรงงาน รวมถึงกรณีศึกษาของชาวนาที่ประสบความสำเร็จในการประยุกต์ใช้การทำนาแบบเปียกสลับแห้งเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างช่วยกันพิจารณา

5. การตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูล โดยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูล โดยวิธีการสามเส้า (Triangulation) เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาจำนวน 32 คน ทั้งนี้ การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าว่า สามารถประยุกต์ใช้กับการศึกษาวิจัยได้อย่างหลากหลายโดยการตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน เช่น การตรวจสอบข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์หลาย ๆ คนที่ตอบคำถามในเรื่องเดียวกัน [6]

รายละเอียดการตรวจสอบสามเส้าในการศึกษารั้งนี้ใช้วิธีการตรวจสอบด้านข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยยึดหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือใช้หลักการตรวจสอบด้านข้อมูล (Data triangulation) โดยให้หลักการเก็บข้อมูลจาก 32 คนแบบลักษณะต่างสถานที่เก็บข้อมูลและต่างเวลาเก็บข้อมูล

โดยหลังจากที่เก็บรวบรวมข้อมูลมาแล้วผู้วิจัยนำข้อมูลมาจัดการเข้ารหัส (Coding) และเรียบเรียงเนื้อหาที่มีทิศทางของข้อมูลไปในทางเดียวกัน แล้ววิเคราะห์ข้อมูลให้กลายเป็นผลการวิจัยแบบร่างและวิเคราะห์สรุปข้อมูลตามวัตถุประสงค์อีกครั้ง [7]

6. วิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อสรุปที่ได้จากการวิจัยทั้งระยะที่ 1 และ ระยะที่ 2 เพื่อสรุปเป็นแผนกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจให้ชาวนาทำนาแบบลดต้นทุน โดยใช้วิธีเปรียบเทียบ

7. จัดสัมมนาอิงกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดทำกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจให้ชาวนาทำนาแบบเปรียบเทียบ โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องและเป็นที่ยอมรับในเรื่องการสื่อสาร จำนวน 5 ท่าน โดยเลือกอย่างเจาะจง ได้แก่ ดร.ลำเนา เอี่ยมสะอาด ผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสาร ผศ.สุพจน์ พุกกะวัน ผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสาร นายอภิขัยวัฒน์ ค่ายอด นายช่างชลประทานชำนาญงาน นายมนตรี มั่นคง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 บ้านหนองกรับ นายดำรงศรัทธย คงเพชร นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการวิเคราะห์ข้อมูล จากการวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลของผู้ทรงคุณวุฒิที่รวบรวมและปรับปรุงแผนกลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้นตามข้อมูลที่ได้ตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีวิทยาเชิงคุณภาพ เพื่อแยกแยะส่วนต่าง ๆ ที่ได้จากการวิจัยและนำมาพรรณนาและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษา

ผลการศึกษากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจให้ชาวนาทำนาแบบเปรียบเทียบ ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นชาวนา หมู่ที่ 1 บ้านหนองกรับ ต.หนองกุลา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก สามารถนำเสนอได้ดังต่อไปนี้

1) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการทำนาในพื้นที่ อำเภอบางระกำ เกษตรกรในอำเภอบางระกำ เดิมมีอาชีพทำนา โดยในหนึ่งปี จะแบ่งทำนาปีหนึ่งครั้ง และนาปรังหนึ่งครั้ง โดยส่วนใหญ่จะเป็นนาหว่าน อย่างไรก็ตาม พื้นที่จังหวัดพิษณุโลกได้รับการจัดอันดับว่าเป็นจังหวัดที่มีอุณหภูมิสูงจังหวัดหนึ่งในประเทศไทยและได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศดังเช่นพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศไทย ดังนั้น ชาวนาในพื้นที่นี้จึงมักประสบปัญหาขาดแคลนน้ำในบางฤดูกาล ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำนาและผลผลิตที่ได้รับในปีนั้น ๆ ด้วย จึงเป็นสาเหตุว่ามีชาวนาบางส่วนได้ตัดสินใจเปลี่ยนไปปลูกอ้อยแทน ดังเช่นข้อมูลการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ปัญหาหลักที่เราพบในการทำนาคือการขาดแคลนน้ำ เนื่องจากฝนไม่ตกตามฤดูกาล ชาวนาบางส่วนจึงตัดสินใจเปลี่ยนไปทำไร่อ้อยแทน เนื่องจากไม่สามารถเพาะปลูกข้าวได้เพราะพื้นที่ดินมีความแห้งแล้ง” (ผู้นำชุมชนบ้านหนองกรับ)

2) การใช้สารเคมีในการทำนาของเกษตรกรในพื้นที่ อำเภอบางระกำ

จากการสัมภาษณ์เกษตรกร จำนวน 32 คนในอำเภอบางระกำ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เกือบร้อยละ 80 มีการใช้สารเคมีในการทำนา เช่น การใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง

เนื่องจากเกษตรกรมีความเคยชินกับการใช้สารเคมีในการเกษตรเป็นเวลานาน ประกอบกับเชื่อในคำแนะนำของเพื่อนเกษตรกรเกี่ยวกับผลผลิตที่ได้รับจากการใช้สารเคมี ถึงแม้ว่าจะมีต้นทุนสูง แต่เกษตรกรส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าการใช้สารเคมีจะช่วยให้ผลผลิตต่อไร่มากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ชาวนาส่วนใหญ่ยังไม่มีโอกาสได้ทดลองการใช้ปุ๋ยชีวภาพอย่างจริงจัง ดังเช่นบทสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ปกติก็ใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ส่วนใหญ่เพื่อนบ้านแนะนำกันมา ตามที่เค้าใช้แล้ว ว่าดี” (คุณมานิ)

“ใช้ปุ๋ยเคมี มาตลอด เราเคยชินแบบนั้นก็ไม่เคยลองอย่างอื่น” (ลุงเสนาะ)

“ปกติเวลาทำนาก็เลือกเห็นมีที่เค้าแนะนำกันมา ก็เลือกใช้ปุ๋ยเคมี” (คุณจันทร์รอน)

“ส่วนตัวก็ใช้ปุ๋ยเคมีเต็มสูตรเลย เคยทดลองใช้ปุ๋ยหมักแล้ว แต่ก็ตัดสินใจกลับมาใช้ปุ๋ยเคมีอย่างเดิม” (คุณบุญสม)

“ใช้ปุ๋ยเคมี มานานแล้วก็เลยใช้ต่อไป” (คุณสุทิน)

“ปกติก็ใช้แต่ปุ๋ยเคมี เพราะใช้มาตั้งแต่เริ่มต้นทำนา ยังไม่เคยลองใช้ปุ๋ยหมักปุ๋ยคอก” (คุณเอกชัย)

“ใช้แต่ปุ๋ยเคมีตลอด” (คุณพิสมัย)

“เลือกใช้แต่ปุ๋ยเคมี เพราะก็ใช้ต่อ ๆ กันมา เค้าก็แนะนำกันมา” (คุณสุนทร)

“ใช้ปุ๋ยเคมีมาตลอดเลย คิดว่าปุ๋ยชีวภาพน่าจะไม่มีงามเท่า เลยไม่เคยลอง” (คุณจเร)

3) ทศนคติของเกษตรกร อำเภอบางระกำ เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยชีวภาพ

ในอำเภอบางระกำ เกษตรกรบางส่วนเคยได้ทดลองใช้ปุ๋ยชีวภาพมาบ้างแล้ว แต่พบว่าไม่ได้ผลดีเท่าที่เปรียบเทียบกับปุ๋ยเคมี เนื่องจากใช้เวลานานกว่าจะเห็นผลจึงตัดสินใจมาใช้ปุ๋ยเคมีอย่างเดิม ดังบทสัมภาษณ์ ต่อไปนี้

“เคยลองใช้ปุ๋ยชีวภาพมาบ้าง แต่ไม่ได้ผลเพราะ บางทีเคมีหน่วยงานมา แนะนำแล้วก็ไม่ต่อเนื่อง ปลอยให้เราทำเอง เราก็อำไม่เป็น เลยกลับไปใช้ปุ๋ยเคมีอย่างเก่า มีเพื่อนบ้านแนะนำบ้างตามที่เขาวาดี แล้วบางทีก็ใช้ตามที่ตัวแทนเค้ามานำเสนอ” (คุณสุวิทย์)

“เคยทดลองใช้ปุ๋ยหมัก ดิตรงที่ที่ใช้เวลานาน เลยตัดสินใจเลือกใช้ปุ๋ยเคมีเต็มสูตรเลย 100%” (คุณบุญสม, คุณสุทิน)

“ยังไม่เคยลองใช้ปุ๋ยชีวภาพ แต่คิดว่าน่าจะได้ผลผลิตน้อยกว่าปุ๋ยเคมี เลยเลือกจะใช้ปุ๋ยเคมีดีกว่า” คุณสายฝน

สังเกตได้ว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีความคุ้นเคยกับการใช้ปุ๋ยเคมีมากกว่าปุ๋ยชีวภาพ ประเด็นหนึ่งน่าจะเป็นเพราะ การใช้ปุ๋ยชีวภาพยังต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจพอสมควร เพื่อให้เกิดผลผลิตที่ดีตามที่ต้องการ ซึ่งการสื่อสารเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับปุ๋ยชีวภาพยังมีน้อย เช่น การจัดอบรมโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือ เจ้าหน้าที่รัฐ เป็นต้น เมื่อเทียบกับปุ๋ยเคมีที่มีการแนะนำต่อกันมา และมีตัวแทนจำหน่ายที่เข้ามาให้คำแนะนำอย่างสม่ำเสมอ

อย่างไรก็ตาม ยังมีเกษตรกรส่วนน้อย ที่เคยได้รับความรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยชีวภาพ และได้มีโอกาสนำมาปรับใช้ในการทำนาจริง ดังเช่นตัวอย่างของคุณสว่าง

“เราเคยลองใช้แบบผสม เพราะได้คำแนะนำจากที่หน่วยงานต่าง ๆ เค้าจัดอบรมมาว่าใช้แบบผสมจะช่วยลดต้นทุน ที่ต้นทุนผสมเราก็ผสมเอง ไม่ต้องมีค่าใช้จ่าย เวลาผสมก็ช่วยประหยัดไปอีก ได้ผลผลิตเหมือน ๆ กับที่ซื้อปุ๋ยผสมมา” (คุณสว่าง)

“ใช้ปุ๋ยคอกนี่ดีแน่นอน เราทำเองได้ แทบจะไม่มีต้นทุนเลย เพราะใช้กากอ้อย ขี้วัว มะพร้าว ซึ่งหาได้ง่ายในพื้นที่ แต่อาจจะต้องจ้างคนผสม ซึ่งก็หายากมากไม่ค่อยมีใครยอมทำเพราะกลั่นมันเหม็น” (คุณชูชีพ)

“พอไม่ใช้สารเคมีดินก็จะร่วนกว่า วัชพืชน้อยลดค่าใช้จ่ายได้ 2 ต่อ ไม่ต้องปรับปรุงดินมาก และไม่ต้องฆ่าวัชพืชมาก” (คุณมนตรี)

4) แนวทางการบริหารจัดการต้นทุนและแรงงานในการทำนา

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรส่วนใหญ่พบว่า เป็นการทำนาในระดับครัวเรือน เริ่มต้นที่ประมาณ 5 ไร่ และไม่เกิน 30 ไร่ต่อครัวเรือน ดังนั้น เกษตรกรจึงสามารถบริหารจัดการแรงงานได้ภายในครอบครัว โดยการให้สมาชิกในครอบครัวช่วยกันทำนา ยกเว้นในบางกรณี เช่น บางครัวเรือนไม่มีรถไถ รถเกี่ยว ก็จะมีการจ้างไถ จ้างเกี่ยว เป็นต้น

“ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย ก็ประมาณ 6000 บาทต่อไร่ มีตั้งแต่ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย รถไถ รถเกี่ยว บางที่เราทำไม่ทัน ก็จะมีจ้างคนฉีดยาด้วย” (คุณสุวิทย์)

“ส่วนใหญ่ทำเองในบ้านก็ช่วย ๆ กัน จะมีจ้างบ้างตอนช่วงฉีดยาใส่ปุ๋ย” คุณสายฝน

“เก็บพันธุ์ข้าวไว้เลยไม่ต้องซื้อ จะมีก็แต่ค่าปุ๋ย เพราะเราใช้ปุ๋ยเคมีมาตลอด รวมกับค่าจ้างฉีดยา จ้างเกี่ยว ก็มีต้นทุนพอสมควร” (คุณสุทิน)

“ต้นทุนเฉลี่ย 5500 บาทต่อไร่ ถ้าไร่ก็ไม่เยอะ จะหนักไปทางค่ายา ค่าปุ๋ยส่วนมาก” (คุณเอกชัย)

“ส่วนใหญ่ทำเอง ไม่ต้องจ้างคนอื่น เพราะเรามีเครื่องจักรเองอยู่แล้ว ลูก ๆ ก็ช่วยกัน แต่จะมีค่าใช้จ่ายตรงค่าปุ๋ย เพราะเราใช้ปุ๋ยเคมีล้วน” (คุณแดง)

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้น จะเห็นว่าค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ในการทำนาจะเป็นค่าปุ๋ยเคมีเป็นส่วนมาก ถึงแม้บางครัวเรือนจะไม่ต้องจ้างแรงงานในการทำนา หรือจ้างไถ เนื่องจากมีเครื่องจักรอยู่แล้ว แต่ก็ยังมีการจ่ายค่าปุ๋ยเคมีอยู่ดีแต่อย่างไรก็ตาม ยังมีเกษตรกรส่วนน้อยที่สามารถลดต้นทุนจากค่าใช้จ่ายในเรื่องปุ๋ยเคมีได้ ดังเช่นตัวอย่างของคุณสว่างที่เลือกใช้การผสมปุ๋ยเคมีและปุ๋ยชีวภาพด้วยตนเอง ดังนี้

“พอใช้สารเคมีน้อยก็ช่วยได้หลายอย่าง อย่างแรกประหยัดมากกว่าเดิม เพราะเราเน้นผสมกับปุ๋ยชีวภาพที่มี เราทำเอง ซึ่งจะช่วยให้ข้าวแข็งแรงมากกว่า ช่วยไล่แมลงด้วย เพราะเท่าที่สังเกตดูปุ๋ยเคมีจะทำให้อากาศเย็น ดินเย็น แมลงลงเยอะ ข้าวโตเร็วก็จริง แต่อ่อนแอกว่า และเป็นโรคร้าย พอเราได้ปรับใช้วิธีธรรมชาติมากขึ้นก็ช่วยลดต้นทุน กำไรเราก็เพิ่มขึ้น” (คุณสว่าง)

5) ปัญหาที่พบเกี่ยวกับการสื่อสารในการแนะนำวิธีการทำนาแบบลดต้นทุน

จากการสัมภาษณ์ พบว่า เกษตรกรได้รับความรู้จากสื่อบุคคล ในการแนะนำเกี่ยวกับการทำนาแบบลดต้นทุนอยู่ในระดับน้อย และขาดความต่อเนื่อง ดังตัวอย่างของคุณจันทร์เพ็ญ กล่าวไว้

“ก็เคยไปอบรมมา ทราบว่า การใช้ปุ๋ยสูตรผสม ช่วยลดต้นทุน แต่พอเรามาทำเอง เราทำไม่ได้ก็ต้องจ้างเค้าทำก็เลยอยากให้มีการแนะนำต่อเนื่องหลังจากอบรมมาแล้ว” (คุณจันทร์เพ็ญ)

“เวลามีหน่วยงานมาให้คำแนะนำเค้าก็ไม่ต่อเนื่อง มาแนะนำแล้วก็ขาดหายไป พอเกษตรกรมาลองทำเองก็ทำไม่ได้ สุดท้ายต้องเลิกไป” (คุณสุวิทย์)

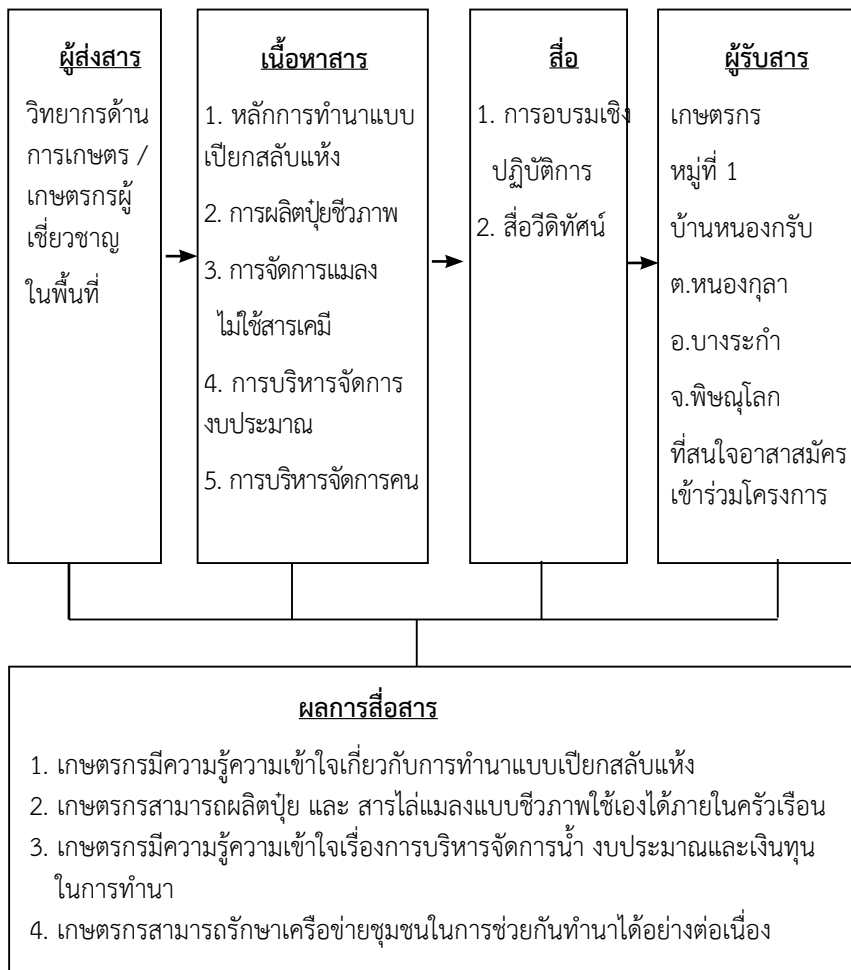
จะเห็นได้ว่า ในการสื่อสารเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการทำนาแบบลดต้นทุน จะต้องอาศัยความต่อเนื่องในการสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่ หรือตัวแทนจากองค์กรรัฐ เพื่อให้เกษตรกรสามารถนำความรู้ดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการทำนาได้จริง

นอกจากนี้ ปัจจัยเกี่ยวกับการเข้าถึงสื่อของเกษตรกร ยังมีน้ำหนักสำคัญ ถ้านำมาใช้ในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำนาแบบเปียกสลับแห้งตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้เปิดรับสื่อที่หลากหลาย สื่อบุคคล เช่น เพื่อนบ้าน หรือสมาชิกในชุมชน จึงเป็นสื่อที่มีความสำคัญมากหากเทียบกับสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ หรือวิทยุ นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับสื่อสิ่งพิมพ์อยู่ในระดับน้อย เนื่องจากข้อจำกัดในการอ่าน ดังนั้น ในการสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำนาแบบเปียกสลับแห้งตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจึงควรเลือกใช้สื่อบุคคล หรือสื่อกิจกรรม เช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถสื่อสารกันได้แบบเห็นหน้า และมีปฏิสัมพันธ์กันทางตรงเพื่อให้กระบวนการสื่อสาร มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากที่สุด

6) ผลการวางแผนกลยุทธ์การสื่อสารร่วมกัน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ
แนวทางการทำแบบแปลตต้นทุน ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้สื่อสาร
วิทยากรด้านการเกษตร / เกษตรกรผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่
สื่อ / ช่องทางการสื่อสาร
การอบรมเชิงปฏิบัติการ
เนื้อหาสาระ/ ความถี่ในการสื่อสาร
<u>เนื้อหาสาระ</u> 1. หลักการทำแบบแปลตต้นทุนและการเรียนรู้แนวทางจากชาวนาที่ประสบความสำเร็จในการทำแบบแปลตต้นทุน เพื่อลดปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำ 2. การผลิตปุ๋ยชีวภาพแบบไม่ใช้สารเคมี เพื่อแก้ปัญหาต้นทุนการทำนาที่สูงขึ้นจากค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ยเคมี 3. การจัดการแมลง แบบไม่ใช้สารเคมี จากการวางแผนการสื่อสารร่วมกันพบว่า กลุ่มเกษตรกรมีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม เช่น การใช้สะเดาในการไล่แมลง จึงน่าจะมีแนวทางการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้จากภูมิปัญญาชาวนานี้ 4. การบริหารจัดการงบประมาณ จากการวางแผนร่วมกันพบว่า ในชุมชนมีพื้นฐานความรู้เรื่องการทำบัญชีครัวเรือนในการทำนาอยู่แล้วจึงน่าจะมีการอบรมเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางการจัดการบัญชีอย่างเป็นระบบ 5. การบริหารจัดการคน เนื่องจากในชุมชนมีจุดแข็งในการทำนาแบบร่วมด้วยช่วยกัน จึงไม่ต้องมีต้นทุนในการจ้างแรงงาน ซึ่งถือเป็นจุดแข็งที่สามารถเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการสื่อสารที่ใช้สื่อบุคคล และสื่อกิจกรรม ที่เน้นความน่าเชื่อถือของบุคคลในชุมชน หรือคนใกล้ชิดได้ <u>ความถี่ในการอบรม</u> ควรจัดอบรมทั้งในเชิงวิชาการ และการทดลองปฏิบัติร่วมกันอย่างละ 1 ครั้งต่อสัปดาห์ รวมถึงการติดตามผลการดำเนินการอย่างต่อเนื่องทุก ๆ เดือน เนื่องจากที่ผ่านมาพบว่า การสื่อสารเกี่ยวกับนวัตกรรมใหม่ในชุมชนยังมีผลน้อย เพราะขาดการติดต่อสื่อสาร และการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ล้มเลิกการปรับใช้นวัตกรรมต่าง ๆ ไปเนื่องจากพบปัญหาระหว่างการดำเนินการและไม่ได้รับการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง
ผู้รับสาร
สมาชิกเกษตรกรหมู่ที่ 1 บ้านหนองกรับ ต.หนองกุลา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก ที่สนใจอาสาสมัครเข้าร่วมโครงการ

ภาพที่ 1 แผนภาพแสดงองค์ประกอบกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ ในการทำ
แบบแปลตต้นทุนแห่งตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ภาพที่ 2 แผนภาพแสดงองค์ประกอบกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ ในการทำนาแบบเปียกสลับแห้งตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

จากการได้แผนกลยุทธ์ในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจในการทำนาแบบเปียกสลับแห้งตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่พัฒนาขึ้นจากข้อสรุปของผู้ทรงคุณวุฒิสามารถสร้างเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 3 แผนภาพแสดงองค์ประกอบกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจในการทำนาแบบเปียกสลับแห้ง ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่พัฒนาจากแนวทางผู้ทรงคุณวุฒิ

สรุปและการอภิปรายผล

จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าชาวบ้านหนองกรับประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำนาและมีแนวโน้มในการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีในระดับสูงซึ่งส่งผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น ดังนั้น การนำวิธีการทำนาแบบเปียกสลับแห้งซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ช่วยลดการใช้น้ำในปัจจุบันนี้จะช่วยแก้ปัญหาดังกล่าว โดยไม่ส่งผลกระทบต่อผลผลิตข้าวแต่อย่างใด [1-3] ซึ่งแนวทางการใช้วิธีการทำนาแบบเปียกสลับแห้งนี้ได้มีการศึกษาวิจัยและทดลองใช้ในมาดากัสกา โดย McHugh และคณะ [2] พบว่า การทำนาแบบเปียกสลับแห้งช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในพื้นที่เกษตรกรรมได้จริง นอกจากนี้ ยังมีผลการศึกษาของ Van der Hoek และคณะ [4] ที่ศึกษาวิจัยเรื่องการทำนาแบบเปียกสลับแห้งในประเทศญี่ปุ่นได้ช่วยยืนยันว่า วิธีการแบบเปียกสลับแห้งช่วยลดการบวมนของแมลงศัตรูข้าว ส่งผลให้เกิดประโยชน์ในการลดปริมาณการใช้ยาฆ่าแมลงและค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องในการกำจัดแมลงด้วย

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งที่ Van der Hoek และคณะ [4] ได้ค้นพบคือ การทำนาแบบดั้งเดิมที่ให้น้ำขังในแปลงนาตลอดระยะเวลาการทำนา ทำให้เกิดการออกซิเดชันของก๊าซมีเทน ส่งผลให้ต้นข้าวอ่อนแอในที่สุด ดังนั้น วิธีการแก้งข้าวให้ขาดน้ำตามวิธีการทำนาแบบเปียกสลับแห้งจึงช่วยแก้ปัญหานี้ได้และทำให้ต้นข้าวมีความแข็งแรงมากขึ้น และเมื่อต้นข้าวมีความแข็งแรงก็จะช่วยลดการใช้ปุ๋ยด้วยอีกทางหนึ่ง แนวทางการทำนาแบบเปียกสลับแห้งนี้จึงช่วยลดต้นทุนการทำนา และขณะเดียวกันก็ช่วยส่งเสริมผลผลิตที่มากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงริเริ่มมาเป็นระยะเวลาหลายทศวรรษ จากแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งกล่าวถึงหลักการสามห่วง สองเงื่อนไข ได้แก่ ความพอเพียง ความพอประมาณ ความมีภูมิคุ้มกัน บนเงื่อนไขความรู้คู่คุณธรรม [8] จะเห็นได้ว่าเมื่อชาวบ้านหนองกรับได้นำวิธีการทำนาแบบเปียกสลับแห้งไปใช้ ชาวนาสามารถลดปริมาณการใช้น้ำ ฟังตนเองได้มากขึ้น และใช้สารเคมีลดน้อยลงซึ่งส่งผลต่อการลดต้นทุนในการทำนาระยะยาว

ในส่วนของการนำไปปฏิบัติได้จริงนั้น ชาวนาต้องอาศัยองค์ประกอบด้านความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการทำนาแบบเปียกสลับแห้งเป็นอย่างดี รวมถึงการได้ลงมือปฏิบัติจริงด้วยความพยายามอดทน เนื่องมาจากวิธีการทำนาแบบเปียกสลับแห้งนี้ใช้เวลานานหากเปรียบเทียบการทำนาแบบดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีการลดการใช้น้ำนี้เพิ่งได้รับการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมโดยกรมชลประทานในปี 2558 แต่ทว่าชาวนาในประเทศไทยโดยอมรับวิธีการทำนาแบบดั้งเดิมมาเป็นเวลายาวนาน ดังนั้น การสื่อสารเพื่อการจูงใจในการทำนาแบบเปียกสลับแห้งเพื่อการลดต้นทุนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีความจำเป็น ต้องใช้แนวทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ดังตัวอย่างเช่น การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างกลยุทธ์การสื่อสาร ทั้งนี้ กระบวนการออกแบบการสื่อสารนั้นสอดคล้องกับทฤษฎี S-M-C-R โดย David K.Berlo อ้างถึงใน ประมะ สตะเวทิน [9] ที่กล่าวว่าการสื่อสารที่มีประสิทธิผลนั้นต้องอาศัยปัจจัยด้านผู้รับสาร เนื้อหาสาร ช่องทางการสื่อสารและผู้ส่งสาร ยิ่งไปกว่านั้นกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านหนองกรับตลอดทั้งกระบวนการยังจัดได้ว่าเป็นวิธีการสื่อสารนวัตกรรมที่มีประสิทธิผลได้อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับปาริชาติ สถาปิตานนท์ [10] ได้กล่าวถึง ลักษณะของกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมนั้น ต้องมุ่งเน้นไปที่การสื่อสารสองทางแบบต่อเนื่อง ส่งผลให้กระบวนการสนทนาได้ตอบกันระหว่างสมาชิกในสังคมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ โดยเชื่อว่าการสนทนาได้ตอบกันของสมาชิกในสังคม ก็คือ การระดมสมองของสมาชิกในสังคมนั่นเอง (brainstorming) โดยการสนทนาได้ตอบกันในลักษณะดังกล่าว เป็นเสมือนการเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้หันหน้าเข้าหากัน พูดคุย เจรจากัน เพื่อทำความเข้าใจกับข้อมูลข่าวสารเบื้องต้น หลักการ และแนวทางที่หลากหลาย เกิดเป็นโอกาสสำหรับการตัดสินใจร่วมกันเกี่ยวกับสังคมของตนเช่นเดียวกับ กาญจนา แก้วเทพ [11] ที่กล่าวว่ารูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนาจะต้องเน้นไปที่การสื่อสารเชิงพิธีกรรม ซึ่งเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน เช่น การจัดเวทีประชาคม การประชุมกลุ่ม เป็นต้น

ทั้งนี้ กลยุทธ์สำคัญของการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจให้ชาวบ้านหันมาทำแบบเปียกสลับแห้งคือการใช้สื่อบุคคลซึ่งถือเป็นสื่อที่มีความใกล้ชิดและมีความน่าเชื่อถือต่อผู้รับสาร เช่น ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร ชาวบ้านผู้ประสบความสำเร็จในพื้นที่ในการใช้วิธีทำนาแบบเปียกสลับแห้งซึ่งจะเป็นแรงบันดาลใจให้ชาวบ้านหนองกรับนำวิธีการนี้ไปใช้ในการทำนาของตน ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ [12] ได้อธิบายว่า ผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการสื่อสารเพื่อพัฒนานั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นบุคลากรจากภาครัฐเพียงอย่างเดียว บุคคลในชุมชน หรือผู้นำในชุมชนมีคุณสมบัติมากมายในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในสังคมชนบทที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ถ้าหากเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือพฤติกรรมในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งย่อมส่งผลต่อเครือข่ายในชุมชนด้วยทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าการใช้สื่อบุคคลนั้นเป็นสื่อที่มีคุณสมบัติผสมผสานไม่ใช่เพียงคุณสมบัติใดคุณสมบัติหนึ่งเท่านั้น แต่จำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถความรู้สึกลดอค้ยและการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในการที่จะติดต่อเชื่อมโยงกับผู้อื่น [13] นอกจากนี้ สื่อบุคคลนั้นต้องมีความสามารถในการเชื่อมโยงระหว่าง ผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร และ สาร-ช่องทางการสื่อสาร ซึ่งจะนำไปสู่ผลสำเร็จของการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจในที่สุด [12]

ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษาครั้งนี้จะเห็นได้ว่าสื่อบุคคล อาทิเช่น ผู้นำชุมชน ผู้นำความคิด ผู้เชี่ยวชาญในการทำนาแบบเปียกสลับแห้ง เพื่อนและครอบครัวชาวนาจัดได้ว่า เป็นสื่อที่มีอิทธิพลต่อผู้รับสารในแง่ของความน่าเชื่อถือหากเปรียบเทียบกับสื่ออื่น ๆ

2. ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำนาแบบเปียกสลับแห้งของชาวนาในประเทศไทยยังจำกัดเฉพาะกลุ่ม ดังนั้น จึงควรมีการส่งเสริมประชาสัมพันธ์เพิ่มขึ้น

3. การศึกษาวิจัยในอนาคตควรมีการวางแผนการศึกษาเกี่ยวกับการประเมินผล การทำนาแบบเปียกสลับแห้งตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รวมถึงควรมีการศึกษาความพึงพอใจของชาวนาในการประยุกต์ใช้แนวทางแบบเปียกสลับแห้งในการทำนา

เอกสารอ้างอิง

- [1] เลิศ วิโรจน์โกวัฒนะ. (2558). การทำนาแบบเปียกสลับแห้งโดยกรมชลประทาน. สืบค้น [1] เลิศ วิโรจน์โกวัฒนะ. (2558). การทำนาแบบเปียกสลับแห้งโดยกรมชลประทาน. สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2558, จากhttp://www.rid.go.th/2009/index.php?option=com_content&view=article&id=1660:2015-01-22-08-58-49&catid=23:2009-12-21-08-25-31&Itemid=54.
- [2] McHugh, O.V. and others. (2002). Farmer Implementation of Alternate Wet-Dry and Non Flooded Irrigation Practices in the System of Rice Intensifications (SRI). **Proceeding of The International Workshop on Water-Wise Rice Production**, 8-11 April 2002, LosBanos. Philippines:International Rice Research Institute.
- [3] Rice Knowledge Bank. (2015). **Saving Water with Alternate Wetting Drying (AWD)**. Retrieved September 1, 2015, from<http://www.knowledgebank.irri.org/training/fact-sheets/water-management/saving-water-alternate-wetting-drying-awd>.
- [4] Van der Hoek, W., R. Sakthivadivel, M. Renshaw, J. B. Silver, M. H. Birley and F. Konradsen. (2001). Alternate wet/dry irrigation in rice cultivation: A practical way to save water and control malaria and Japanese encephalitis?. **Research Report 47**. Colombo, Sri Lanka: International Water Management Institute.

- [5] Srinivas R. Melkote and H. Leslie Steeves. (2001). **Communication for Development in the third world Theory and Practice for Empowerment**. India:Sage Publications.
- [6] Patton, M.Q. (2002). **Qualitative Research and Evaluation Methods**. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- [7] สุภางค์ จันทวานิช. (2553). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ** (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [8] มูลนิธิชัยพัฒนา. (2558). **หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2558, จาก http://www.chaipat.or.th/chaipat_english/index.php?option=com_content&view=article&id=4103&Itemid=293.
- [9] ประมะ สตะเวทิน. (2546). **หลักนิเทศศาสตร์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [10] ปาริชาติ สถาปิตานนท์. (2548). **การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์.
- [11] กาญจนา แก้วเทพ. (2548) . **ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา**. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสันเพรส.
- [12] กาญจนา แก้วเทพ. (2543). **สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- [13] Bettinghaus, E. P. (1973). **Persuasive Communication**. CA: Wadsworth Publishing.

ปีนเถื่อนกับการสร้างอำนาจของ นักเลง โจร ไอ้เสือ
และผู้มีอิทธิพลในยุคบุกเบิกที่ทำกิน
ของชุมชนแห่งหนึ่งแถบเทือกเขาบรรทัด¹
Illegal Guns in Power Construction by
Gangsters, Bandits and Influential People
during Early Settlement Periods of a Community
at Foot of Bantad Mountain Ranges¹

ณัฐกานต์ อัมภาสกิจ²
Nattakarn Appassakij²

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปีนเถื่อนกับการสร้างอำนาจและการต่อรองทางอำนาจของกลุ่มคนในท้องถิ่น : ศึกษากรณีท้องถื่นแห่งหนึ่งบริเวณเชิงเขาบรรทัด”

² บัณฑิตระดับปริญญาโท สาขาวิชิต ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ นครศรีธรรมราช 80160

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายถึงเหตุของการใช้ปิ่นเถื่อนสร้างอำนาจของเหล่านักเลง โจร ไร้อื่อ และผู้มีอิทธิพลในยุคบุกเบิกที่ดินทำกินของชุมชนหนึ่งแถบเทือกเขาบรรทัด (ต้นทศวรรษ 2480-ต้นทศวรรษ 2500) พบว่า มี 3 ประการคือ 1) ลักษณะของพื้นที่อยู่ห่างไกลอำนาจรัฐและทุรกันดาร มีคนจากหลากหลายอพยพเข้าไป ทำให้ผู้อยู่พวยจะต้องมีกลุ่มหรือสร้างกลุ่มของตนเองเพื่อสร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงที่ดิน รวมทั้งต้องปกป้องที่ดินจากการถูกแย่งชิง หรือทำให้คนกลุ่มอื่นเกรงใจในการอยู่ร่วมกัน ด้านหนึ่งผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็งสามารถสร้างกลุ่มสนับสนุนที่เข้มแข็งขึ้นมา และใช้ความเข้มแข็งดังกล่าวแสวงหาผลประโยชน์ ดังการเกิดขึ้นของผู้ปกครองท้องถิ่น และกลุ่มโจรต่าง ๆ 2) รูปแบบและวิธีการใช้ปิ่น และปิ่นที่ใช้ก็คือปิ่นเถื่อนสร้างความเข้มแข็งและอิทธิพล ซึ่งก็คือการสร้างทุนสัญลักษณ์และทุนวัฒนธรรมที่นำไปสู่การครอบงำความคิดของคน 3) ลักษณะความรู้สึกรักคิดของผู้คน ซึ่งนำไปสู่การสร้างอำนาจที่ทำให้มีการก่อเกิดตัวตนในลักษณะของการนำไปสู่การยอมรับจากคนรอบข้างจนสามารถเข้าถึงและสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อ “การอยู่รอด” ได้ อำนาจดังกล่าวทำให้เกิดความได้เปรียบในการแสวงหาประโยชน์ด้านต่าง ๆ จากผู้อื่น เช่น ที่ดินทำกิน ทรัพย์สิน หรือ “การอยู่ดี” และเกิดเป็นต้นแบบการใช้อำนาจให้กับคนรุ่นต่อ ๆ มา

คำสำคัญ: ปิ่นเถื่อน การสร้างอำนาจ

Abstract

This article aimed to examine the cause use of illegal guns to power construction of gangsters, bandits and influential people, among early settlers (1937-1967) in a community situated at the foot of the Hill of Bantad Mountain Ranges. The findings are outlined as follows: 1) a remote area that was far away from the state power. After settlers came to the area; they needed to join a group or create their own groups to achieve fairness in the access to land and to protect their land from others, or to make other groups feel considerate towards them. 2) For local influences and bandits, such strength and influence were created by a means – guns, which were illegal guns, the illegal guns to power construction became symbolic and cultural capital leading to thought manipulation. 3) The agencies' decision became to build the power resulted in the formation of an identity – acceptance from other people, which resulted in the access to, and creation of, a social network for “survival” That power creation resulted in benefit seeking, such as land and property, or “well-being” And this served as the power use model for next generations of people.

Keywords: Illegal Gun, Power Construction

บทนำ

เทือกเขาบรรทัดเป็นเทือกเขาทางภาคใต้ที่ยาวขนานคู่กับถนนสายเอเชีย มีพื้นที่ราบรอบเชิงเขาที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำการเกษตร ทั้งสองด้านของทิวเขานี้มีเส้นทางข้ามผ่านไปมาเป็นช่วง ๆ เพื่อการติดต่อระหว่างกัน โดยทั้งสองฝั่งเทือกเขานี้จะมีชุมชนอาศัยกระจายอยู่รอบมีทั้งชาวพุทธและชาวมุสลิม

สังคมแต่เดิมของพื้นที่ศึกษานั้นอยู่ในเขตป่าลึกที่โจรผู้ร้ายหนีการปราบปรามของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองมาซ่อนสุมกันอย่างปลอดภัย เพราะเป็นที่ห่างไกลอำนาจรัฐ ทุรกันดาร ชุมชนที่เกิดขึ้นแรก ๆ ในเขตนี้จึงเป็นชุมชนโจร มีคนจำนวนหนึ่งที่ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำชุมชน นักเลง โจร หัวหน้าโจร ผ่านการใช้อาวุธสร้างความรุนแรง ต่อมาเมื่อรัฐไทยสนับสนุนเรื่องการบุกเบิกที่ทำกิน [1] พื้นที่แถบนี้ก็เป็นเป้าหมายของการบุกเบิกการทำกินของชาวบ้านจากหลายถิ่น เนื่องจากยังเป็นพื้นที่ว่างเปล่าขนาดใหญ่และอุดมสมบูรณ์ เพื่อสร้างการยอมรับและสร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงที่ดินของคนในชุมชน ในด้านหนึ่งผู้พวยจะต้องมีกลุ่มหรือสร้างกลุ่มของตนเองให้เข้มแข็ง ในขณะที่อีกด้านหนึ่งผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็งและสามารถสร้างกลุ่มสนับสนุนที่เข้มแข็งขึ้นมา ก็สามารถใช้ความเข้มแข็งดังกล่าวเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ และสร้างอิทธิพลให้คนอื่นยอมรับและเกรงกลัวได้ โดยส่วนหนึ่งของการสร้างความเข้มแข็งและอิทธิพลของกลุ่มผู้ปกครองถิ่นและกลุ่มโจรต่าง ๆ คือการใช้ปืนเถื่อน เพราะหาได้ง่ายและเจ้าหน้าที่รัฐก็ไม่สามารถเข้าไปควบคุมการใช้ปืนเถื่อนได้

ฉะนั้น การที่จะอธิบายถึงการใช้อาวุธปืนเถื่อนสร้างอำนาจของชาวบ้านในอดีตนั้น จึงต้องดูว่าในบริบททางสังคมในช่วงนั้นเป็นอย่างไร ชาวบ้านมีการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างไร ด้วยเรื่องอะไรบ้าง และผลของการสร้างอำนาจเป็นอย่างไร การพิจารณาองค์ประกอบดังกล่าวจะช่วยให้เข้าใจเป้าหมายของการใช้อาวุธปืนเถื่อนสร้างอำนาจ เช่น การสร้างอำนาจเพื่อมีอำนาจปกครอง การเข้าถึงทรัพยากรมากกว่าคนกลุ่มอื่น และการหาผลประโยชน์ในด้านต่าง ๆ

ผู้เขียนได้ปรับเนื้อหาให้เข้ากับหัวข้อของบทความที่พยายามอธิบายและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ การใช้อาวุธปืนเถื่อนสร้างอำนาจของเหล่าโจร นักเลง ไอ้เสือและผู้ที่มียุทธิพลตั้งแต่ต้นศตวรรษ 2480 – ต้นทศวรรษ 2500 ว่า เหตุใดที่ทำให้กลุ่มคนในยุคบุกเบิกที่ดินทำกินได้ใช้อาวุธปืนเถื่อนสร้างอำนาจระหว่างกัน โดยใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ของคนรุ่นสูงอายุ 8 คน โดยผู้เขียนได้วิเคราะห์ให้เห็นว่า ลักษณะจำเพาะของพื้นที่ การมีปืนเถื่อนอันนำไปซึ่งวิธีการสร้างอำนาจ และลักษณะความรู้สึกนึกคิดของผู้คน

ในช่วงนั้นมีผลต่อการสร้างอำนาจในรูปแบบต่าง ๆ

ฐานคิดของการใช้ป็นเงื่อนไขสร้างอำนาจ

ผู้เขียนใช้แนวคิดเรื่องปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) ของ มิดด์ (George Herbert Mead) และทุนของบูร์ดิเยอร์ (Pierre Bourdieu) เพื่อทำความเข้าใจการสร้างอำนาจของกลุ่มคนในยุคบุกเบิกที่ดินทำกินว่า พฤติกรรมที่ซับซ้อนที่เกิดขึ้นของปัจเจกบุคคลในการใช้ป็นเงื่อนไขแสดงอำนาจนั้นก็เพื่อการต่อสู้ช่วงชิงรวมทั้งสร้างสถานภาพชื่อเสียง ของปัจเจกบุคคลที่มีต่อสังคมอันนำไปสู่ความได้เปรียบและการเกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ คือเกิดทุน (Capital) ที่ประกอบด้วย ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ และทุนทางสังคม

มิดด์ เห็นว่าการก่อกำเนิดกระบวนการปฏิสัมพันธ์ คือการเรียนรู้ที่จะสวมบทบาท (role-taking) ของผู้อื่นผ่านกลไกสำคัญของการสร้าง “ตัวตน” หรือ “self” [2] ที่พัฒนาขึ้นอย่างช้า ๆ ในวัยเด็ก และมองเห็นถึงผลการกระทำของตนเองจากจุดยืนของผู้อื่น เขาแบ่งตัวตนออกเป็น 2 รูปแบบสำคัญ คือ “I” ซึ่งเป็นตัวตนในส่วนมนุษย์สร้างขึ้นมาเอง เกิดขึ้นทันทีทันใด ประกอบด้วยด้านที่เป็นอัตวิสัย (Subjectivity) นิยส่วนตัว (Idiosyncratic) และปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่อาจคาดการณ์ได้ของมนุษย์ ซึ่งเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำเชิงการสื่อสารกับคนอื่น เช่น การสร้างตัวตนของการเป็นนักเลงหรือการเป็นโจรที่มีคุณธรรม ดังพบว่าโจรบางคนปกป้องชาวบ้านในท้องถิ่นของตนให้ปลอดภัย โดยจะปล้นเฉพาะคนหรือหมู่บ้านในท้องถิ่นอื่น และ “Me” คือตัวตนในส่วนที่สะท้อนมาจากผู้อื่น หรือในส่วนที่สังคมคาดหวังว่าบุคคลจะต้องกระทำในเรื่องต่าง ๆ มิดด์ จัดให้ Me เป็นตัวตนทางสังคม (Social Self) เพราะปัจเจกที่ได้รับการสั่งสอนผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ทำให้ตัวตนรู้ว่าควรจะทำอะไร เมื่อต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคนอื่น [3] เช่น ชาวบ้านจะต้องมีปืนไว้ป้องกันความปลอดภัยของครอบครัว ต้องยอมอยู่ใต้อิทธิพลของนักเลงใหญ่ ผู้ที่อยากจะเป็นนักเลง เป็นผู้มีอิทธิพล ควรจะต้องทำอะไร หากเขาเรียนรู้จากคนอื่นที่เป็นอยู่ทั้งฝ่ายที่เป็นผู้มีอิทธิพลและฝ่ายชาวบ้านที่ยอมรับอิทธิพลดังกล่าว แล้วเจริญรอยตามก็ถือได้ว่าเป็นการสร้างตัวตนแบบ “Me”

ดังนั้น ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างคนจึงมีจุดมุ่งหมายทางสังคม (Social Objects) ผ่านพฤติกรรมและวิถีคิดที่มาจากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคมที่เราดำรงอยู่เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ตามสภาวะการณ์นั้น ๆ โดยในบริบทของสังคมหนึ่ง การสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์จะเป็นไปในทิศทางที่คล้าย ๆ กัน [4] และเป็นไปตามวิถีภาวะ [5]

งานเขียนของสมเจตนา มุนีโมนัย [6] พยายามช่วยอธิบายเกี่ยวกับการสวมบทบาทตามแนวคิดของมิดด์ คือการเล่นเป็น “โจร” และ “นาย” ของเด็กในชุมชนของภาคใต้ โดย

สมเจตนาได้ว่าพหุวัฒนธรรมโจรที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของจังหวัดทางภาคใต้ ว่าส่วนหนึ่งมาจากการปลูกฝังและการละเล่นตั้งแต่เด็ก ตั้งแต่การได้ฟังเพลงร้องขับเรือขับกล่อมจากผู้ใหญ่ตั้งแต่ยังนอนเปล ดังเพลงบทหนึ่ง “นุ้ยนุ้ยแม่สอนให้ลักไก่ใหญ่ ๆ แม่สอนให้ลักควาย” หรือเด็ก ๆ นิยมการละเล่น “โจรลักวัว” ซึ่งนับเป็นเกมสำคัญของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เพราะเกิดค่านิยมว่า เด็กหัวโจกเท่านั้นที่ได้เล่นเป็นโจร คนที่สู้เพื่อนไม่ได้ได้เล่นเป็นนาย (ตำรวจ) เด็กเล็กเล่นเป็นวัว ในการละเล่นนั้นมีการต่อสู้ระหว่างโจรกับนาย และถือเป็นขนบ (tradition) ของการละเล่นเกมนี้นี้ว่า “โจรต้องชนะนาย” ได้วัวไปทุกครั้ง

งานเขียนดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการเป็นโจรของชาวบ้านภาคใต้ในช่วงหนึ่งนั้นเกิดขึ้นจากการดูคนอื่นแล้วมาสมมติบทบาทเป็นตัวตนของตนเอง รวมทั้งเมื่อเป็นแล้วก็จะแสดงบทบาททั้งตามที่ตั้งสมมติหวังและมีทั้งลักษณะของความเป็นตนเองประสมอยู่

ส่วนบุรดิเยอ ได้กล่าวถึงผลของการมีทุน (capital) จะทำให้เกิดอำนาจในลักษณะต่าง ๆ เพื่อการครอบงำและการเอาเปรียบผู้คนในสังคมทั้งในลักษณะที่ไม่เปิดเผยหรือกระทำในลักษณะแฝงเร้น และทุนประเภทหนึ่งสามารถเอื้อให้เกิดทุนในลักษณะอื่น ๆ อีกหลายทุน [7] เพราะทุนแต่ละประเภทต้องมีการบวนการผลิตซ้ำ สะสม/ขยาย เพื่อการสืบทอดในด้านที่ตนขาดออกไปแลกเปลี่ยน/สะสม/ขยายให้เป็นทุนอีกประเภทหนึ่ง [8] เช่น ผู้ที่มีบุคลิกน่าเกรงขาม คำพูดน่าเชื่อถือ มักจะได้รับการยอมรับจากคนอื่น ถือว่ามีทั้งต้นทุนสัญลักษณ์และวัฒนธรรม แม้ว่ามือหนึ่งของบุคคลดังกล่าวอาจจะเห็นหัวหน้าโจรหรือมีกลุ่มโจรเป็นพรรคพวกเครือข่ายก็เป็นอาจได้เป็นผู้ปกครองท้องถิ่น หรือผู้นำกลุ่ม เพราะถูกยอมรับ จนทำให้เกิดความได้เปรียบ เกิดผลประโยชน์ต่าง ๆ ได้มากกว่าคนอื่น

งานเขียนของประมวล มณีโรจน์ [9] ช่วยอธิบายแนวคิดเรื่องทุนของบุรดิเยอได้เป็นอย่างดี ประมวลได้กล่าวถึงสังคมยุคหนึ่งที่มีโจรเป็นผู้นำชุมชนว่าหัวหน้าโจรต้องมีวิธีการที่จะรักษาชุมโจรของตนเองไว้ให้รอดพ้นจากอำนาจรัฐและจากการรุกรานของนักเลงจากชุมชนอื่น โดยการสร้างเครือข่ายโจรที่เข้มแข็งไว้คอยช่วยเหลือและเป็นหูเป็นตา เช่น กรณีของเกลือม ดับร้อน ที่มีสถานะเป็นหัวหน้าชุมชนโจร ว่าเขาเป็นผู้ที่พูดเสียงดังทรงอำนาจ จนยากที่จะมีใครมาโต้แย้ง เขาผูกมิตรกับเครือข่ายโจรต่างกลุ่มไว้สร้างความมั่นคงให้กับชุมชนตนเองโดยการคบโจรต่างกลุ่มไว้เป็น “หัวเกลอ” ซึ่งทำให้ชุมชนของเกลือม ดับร้อนมีความปลอดภัยจากการถูกรุกรานได้ในช่วงเวลาหนึ่ง กรณีดังกล่าวอธิบายได้ว่าเกลือมมีทุนสัญลักษณ์และทุนวัฒนธรรมและทุนดังกล่าวได้สร้างเครือข่ายหรือทุนทางสังคมในการช่วยสอดส่องดูแลหมู่บ้านให้รอดพ้นจากการถูกคุกคามของโจรกลุ่มอื่นและสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชนได้เป็นอย่างดี

บริบทของพื้นที่

ชุมชนช่วงก่อน ทศวรรษ 2480 มีการตั้งบ้านเรือนเป็นหย่อมบ้านนับถือทั้งศาสนาอิสลามและพุทธ โดยส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่มีปัญหาเกี่ยวกับทางราชการ ว่ากันว่าผู้ทำผิดกฎหมายหนีเข้าไปยังพื้นที่นี้ทางราชการก็จะไม่ตามเข้าไปจับกุม เช่น กลุ่มที่ไม่มีเงินจ่ายเป็นเงินรัชชูปการ กลุ่มทำผิดกฎหมาย รวมทั้งกลุ่มที่หนีโรคห่าระบาดมาจากพื้นที่เดิม แต่ก็เข้าไปเป็นกลุ่มเล็กๆ ตั้งครัวเรือนกระจายอยู่ตามกลุ่มเครือญาติ การเป็นพื้นที่ห่างไกลจากเมือง เดินทางเข้าไปยาก จึงพบว่าการอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานของคนจากภายนอกเพิ่มขึ้นอย่างล้นหลาม ส่วนของปัญหาและความขัดแย้งในเรื่องต่าง ๆ เกิดขึ้นน้อยหรือแทบจะไม่เกิดขึ้น มีเฉพาะการต่อสู้กับธรรมชาติ และสัตว์ป่าเท่านั้น “อยู่ข้างบ้านก็ต้องถืออาวุธประเภทต่าง ๆ เช่น มีดพก พร้า ขวาน รวมทั้งปืน สัตว์ป่าที่นั่นมันร้ายเพ พุ่มมั่ง เสือกก็ยิง บองหลาดัวมันเคิบ (งูจงอางตัวใหญ่) ม่ายไหนป้องกันตัวอยู่ไม่ได้ ต้องเอาปืนยิง” (เผ่าสิน, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2555) ในช่วงนี้หากจะมีการใช้ปืนเถื่อนกันบ้างจะเป็นการใช้เพื่อความปลอดภัยจากสัตว์ร้าย หรือการล่าสัตว์มากกว่าการใช้เพื่อสร้างอิทธิพลหรือคุกคามคนอื่น

ครั้นต้นทศวรรษ 2480 รัฐได้เปิดให้สัมปทานตัดไม้บริเวณเชิงเขาบรรทัดอย่างกว้างขวาง รวมทั้งบริเวณที่เป็นพื้นที่ศึกษาด้วย ส่งผลให้ช่วงต้นทศวรรษ 2490 ทางราชการได้ประกาศให้พื้นที่ที่โล่งเตียนจากการให้สัมปทานเป็นพื้นที่จับจองทำกิน ประกอบกับช่วงนี้การขยายตัวของตลาดการเกษตรมีมากแล้ว ดังนั้น จึงมีชาวบ้านจากหลายทิศหลายทางอพยพเข้ามาจับจองที่ดิน เท่าที่สืบหาข้อมูลได้พบว่ากลุ่มอพยพที่เข้ามาในช่วงนั้น มี 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) กลุ่มที่เข้าไปหาที่ทำกิน/จับจองที่ดิน ซึ่งมีหลายฝ่ายหลายพรรคพวกเข้าไป แต่ละกลุ่มล้วนเข้ากับพรรคพวกและแบกปืนรวมทั้งอาวุธอื่นมาด้วย จึงทำให้การเข้าถึงที่ดินทำกินเกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นมา นอกจากนี้ ยังพบว่าการจองที่ดินชาวบ้านส่วนใหญ่ได้จับจองที่ดินมากกว่าที่ทำกินจริง จึงปล่อยให้ส่วนที่เหลือเป็นสภาพป่า ชาวบ้านที่เข้ามาในช่วงหลังเข้าไปก็จะจับจองซ้ำจากนั้นเจ้าของเดิมก็จะมาทวงสิทธิ์กลับคืน และส่วนใหญ่ต่างฝ่ายต่างก็ไม่ยอม จนเกิดความขัดแย้งขึ้น 2) กลุ่มที่มีปัญหาติดตัว เป็นกลุ่มคนที่ถือโอกาสแทรกเข้ามาในกระบวนการจับจองที่ดิน เช่น โจร ผู้ร้าย เนื่องจากมีความผิดติดตัวอยู่ที่เก่าไม่ได้ จึงถือโอกาสเข้ามาจับจองที่ดินเพื่อสร้างที่อยู่ใหม่ เพราะในที่แห่งใหม่นี้อยู่ห่างไกลหูตาตำรวจอย่างมาก และ 3) กลุ่มคนมีหนี้หรือหนีหนี้ คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นหนี้การพนันหรือหมดตัวมาจากที่อื่น เข้ามาเพื่อหาที่ทางทำมาหากินใหม่ เมื่อมาแล้วต้องจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อที่จะอยู่ให้ได้ด้วยเหตุผลว่าถ้าอยู่ไม่ได้จะกลับไปก็เก่าก็กลับไม่ได้แล้ว

การเข้ามาของกลุ่มคนจะเข้ามาอยู่ในลักษณะที่เป็นกลุ่มก้อน หรือมารวมกันเป็นกลุ่มก้อนของกลุ่มเครือญาติและกลุ่มพรรคพวกที่ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งด้านแรงงานและความอยู่รอด และแต่ละกลุ่มล้วนมีปืนชนิดต่าง ๆ เป็นอาวุธเข้าไปด้วย อย่างไรก็ตาม การเข้ามาของกลุ่มคนในช่วงนี้ทำให้ลักษณะชุมชนเปลี่ยนไป เนื่องจาก

ลักษณะของการเข้าบุกเบิกที่ดิน

กลุ่มคนจะรวมกลุ่มกันประมาณ 3-5 คน เข้าไปปักหลักเขตจับจองที่ดินรกร้างไว้เจ้าของซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในขอบป่าลึก ระหว่างนี้ก็จะสร้างเพิงพักอาศัยชั่วคราว และเดินทางออกไปยังภูมิลำเนาเดิมของตนเป็นช่วง ๆ เพื่อขนเสบียงมาเลี้ยงชีพ นอกจากนี้ ก็ใช้วิธีการเข้าไปขอแบ่งซื้อที่ดินจากผู้ที่ยังจับจองอยู่ก่อน โดยการซื้อที่ดินดังกล่าวนี้เป็นเพียงการซื้อขายโดยไม่มีเอกสารใด ๆ การเข้าไปบุกเบิกที่ดินและตั้งถิ่นฐานในสองลักษณะนี้ ผู้มาใหม่จำเป็นต้องสืบสาวราวเรื่องว่าตนควรเข้าไปหาใครที่ฟังได้ หรือใครที่เข้าไปหาแล้วผู้อยู่ก่อนเพื่อที่ชาวบ้านคนอื่นจะไม่กล้ำรังแก เรียกว่าเข้าไปหาคนใหญ่ คนโต คนยาว หรือเป็นคนกว้างขวางในพื้นที่ เพื่อที่คนดังกล่าวจะให้คำแนะนำได้ว่าเขตไหนจะจับจองหรือซื้อที่ดินตรงไหนได้ เรียกว่าต้องเข้าไปหา ผู้ที่มีอิทธิพลและบารมีเพื่อเป็นหลักประกันหรือเป็น “การรับรองว่ากลุ่มคนที่เข้าไปจะมีคนเกรงใจ” คนกลุ่มอื่นจะได้ไม่คิดรังแกหรือไล่ที่

อย่างไรก็ตาม มีกลุ่มคนผู้เข้ามาหาที่ดินทำกินบางส่วนถือว่าใครมีอำนาจและเก่งกว่าย่อมมีโอกาสมากกว่า และใช้ความมีอำนาจดังกล่าวแย่งที่ดินรวมทั้งทำให้เกิดความไม่มั่นคงในการตั้งที่อยู่อาศัย ทำให้คนทั่วไปตกอยู่ในภาวะหวาดวิตก ขาดความมั่นคงในชีวิต เพราะไม่รู้ว่าจะถูกกลุ่มนี้เข้ารังควาน เข้าอุกปล้น หรือไล่ที่เมื่อใด เพราะมีหลายรายที่ถูกเจ้าของที่ดินไปขอซื้อหักหลังเอาในภายหลังโดยการพากลุ่มโจรมา ‘อุกยิก’ เพื่อเอาที่ดินซึ่งขายไปกลับคืนมาโดยไม่ต้องลงแรงบุกเบิกหรือปลูกสร้างอาสินใด ๆ ถือว่าถ้าไม่มีอำนาจก็ไม่มีความปลอดภัยในการเข้าบุกเบิกที่ดิน

คนขาดความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

เนื่องจากช่วงนั้นมีโจรมีจำนวนมาก และหลายระดับ หลายกลุ่ม จึงมีทั้งกลุ่มโจรที่ปล้นทรัพย์สิน เอาชีวิต เพราะในระยะแรกเศรษฐกิจของครัวเรือนยังไม่ดี อาชีพของชาวบ้านไม่ได้มีตลอดเวลา ทำให้มีเวลาว่าง คนบางกลุ่มได้รวมตัวกันเพื่อหาเงินในลักษณะของการปล้นชิง รวมตัวเพื่อการสร้างพรรคพวกโดยการร่วมขโมยวัวควายแล้วฆ่าและแจกจ่ายเนื้อกินกัน รวมทั้งการฉุดลากหญิงสาวเพื่อเป็นเมีย ผู้ชายส่วนหนึ่งพอใจใครก็จะเอาปืนมาขอแล้วลากผู้หญิงไปเฉย ๆ ส่งผลต่อความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

สถานการณ์ดังกล่าวทำให้คนส่วนใหญ่ต้องสร้างอำนาจขึ้นมาปกครองกันเอง เพราะไม่อยากจะเกี่ยวกับทางราชการ ซึ่งไม่ใช่เหตุผลว่าพื้นที่ทางไกลและทุรกันดารอย่างเดียว แต่เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ได้รุกเข้าไปในเขตที่ทางราชการสงวนไว้ถือว่าเป็นการกระทำที่ผิด คนบางกลุ่มก็มีคติดกับทางราชการอยู่ก่อนแล้ว “คนที่นั่นกลัวนายกัน ยังคดีมาคนละอย่างสองอย่าง เป็นวัสน์หลังหะ ...อย่าไปหาเรื่องไล่ตัวดีหว่า” (โตะเหล็ม, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2555) รวมทั้งการติดต่อกับหน่วยงานรัฐมีขั้นตอนยุ่งยากและบางครั้งต้องถูกเอาเปรียบจากคนของทางการ

ปัญหาข้างต้นส่งผลให้ในพื้นที่มีโจรหลายกลุ่ม บางกลุ่มก็เชื่อมโยงกัน เป็นพรรคพวกเดียวกันบางกลุ่มก็ประกาศศักราชว่าแข็งแกร่งมากกว่ากัน เมื่อเป็นเช่นนี้ต้องมีคนที่เป็ นนักเลงพอตัวไว้ประจำกลุ่มเพื่อเป็นหลักให้กลุ่มตนเองอยู่ได้ไม่เช่นนั้นจะเสียเปรียบกลุ่มที่ แข็งแกร่งกว่า ทั้งนี้ สิ่งหนึ่งที่ทำให้กลุ่มโจรกลุ่มต่าง ๆ แข็งแกร่งพอก็ต้องอาศัยอาวุธปืน ด้วยสภาวะเช่นนี้ทำให้ครอบครัวต่าง ๆ จำเป็นต้องหาปืนมาไว้เป็นอาวุธประจำครอบครัว แต่การมีปืนอย่างเดียวก็น่าจะป้องกันโจรกลุ่มต่าง ๆ ได้คนในครอบครัว หรือกลุ่มเครือญาติ จะต้องเป็นนักเลงที่รู้จักของคนทั่วไปด้วย ไม่เช่นนั้นก็จะไม่มีใครยำเกรง

รูปแบบและวิธีการสร้างอำนาจ

เนื่องจากเป็นช่วงเวลาของการเข้าบุกเบิกที่ดินทำกิน จึงพบว่าชาวบ้านส่วนมาก ต้องการความมั่นคงความมั่นใจในการเข้าถึงทรัพยากร แต่สถานการณ์ในพื้นที่ดังกล่าวมาแล้ว ทำให้ชาวบ้านต้องหาวิธีการต่าง ๆ สร้างอำนาจขึ้นมา เพื่อ “การอยู่ได้” ซึ่งพบว่ามีหลาย วิธีการ คือ

การเข้าถึงอำนาจเครือข่ายที่เข้มแข็ง หรือการพาตัวเข้าไปอยู่ในกลุ่มที่มีอำนาจ ซึ่งกลุ่มที่มีอำนาจในที่นี้หมายถึงกลุ่มคนที่มีความศักยภาพที่จะช่วยรับรองที่ทำกิน ให้ความช่วยเหลือ เมื่อเกิดภาวะคับขัน กลุ่มที่มีอำนาจหมายถึงคนที่เป็นนักเลง มีบารมี รวมทั้งผู้ที่มีอิทธิพล เป็นโจร เป็นไอ้เสือ กลุ่มคนเหล่านี้มักอยู่ในพื้นที่ก่อนแล้ว แต่การที่จะรู้ว่ามีอำนาจจริง หรือไม่นั้นก็ต้องดูจากการแก้ปัญหาความเดือดร้อนของคนในเครือข่าย เช่น ถ้าลูกบ้านคนหนึ่ง ถูกโจรลักวัว ผู้มีอำนาจคนนั้นต้องสืบให้ได้ว่าใครเป็นคนทำ (คนที่มีเครือข่ายโจรมาก เท่านั้นจึงจะสืบเสาะหาข้อมูลได้) เมื่อสืบได้แล้วก็ต้องเอาวัวหรือเงินกลับมาให้เจ้าของจนได้ ซึ่งแสดงถึงความสามารถในการเจรจาและการใช้อำนาจที่มี กล่าวได้ว่าโจรธรรมดา/โจร สมัครงเล่น หรือผู้นำที่ไม่มีพรรคพวกจะไม่มีใครทำได้นอกจากคนที่พอได้เท่านั้น ความพอได้ ดังกล่าวจึงถูกสะสมมาด้วยทั้งด้วยระบบสัญลักษณ์และวัฒนธรรม เมื่อมีบารมีก็จะมีคนวิ่ง เข้าหามาขอความช่วยเหลือ

วิธีการเข้าถึงเครือข่ายที่มีอำนาจ เช่น 1) เข้าเป็นส่วนร่วมในกลุ่มโจรหรือเป็นพวก กับกลุ่มโจรที่มีชื่อเสียง 2) หากคนที่เข้มแข็งมาเป็นพวก ทั้งโดยการแต่งงาน ซึ่งเป็นการทำให้ มีความผูกพันทางสายเลือดด้วยการให้ลูกสาวแต่งงานกับผู้มีอำนาจ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้มี อำนาจ หรือ “นักเลง” จะเห็นได้จากการไปสู่ขอผู้หญิงแต่งงาน พ่อของฝ่ายหญิงมักจะ ถามก่อนว่า “ลักวัวควายเป็นม่าย” (เผ่าไทยบ, สัมภาษณ์, 10 สิงหาคม 2557) การถาม ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่จะมาเป็นลูกเขยต้องมีความเป็น “นักเลง” หรือมีความกล้าหาญ มากพอที่พ่อฝ่ายหญิงจะยกลูกสาวให้ ทั้งนี้ ก็มีคำขยายความว่าไม่ได้หมายความว่าอยากได้ ลูกเขยเป็นโจร แต่คนที่ลักวัวควายเป็นถือว่ามีทักษะของการเอาตัวรอด มีพรรคพวกที่คอยให้ ความช่วยเหลือ ถือเป็นคนกว้างขวางย่อมที่จะปกป้องครอบครัวลูกเมียรวมทั้งเครือญาติ

การสร้างสัมพันธ์เช่นนี้ทางครอบครัวฝ่ายหญิงจะได้ประโยชน์จากอำนาจของลูกเขย และการ “หาเกลอ” นั้นจะเป็นวิธีการผูกพันธมิตร์ไว้ตามชุมชนต่าง ๆ เกลอเป็นเสมือนการรวมไว้ซึ่งคำสัญญาว่าจะช่วยเหลือดูแลพึ่งพาในช่วงเข้ายามยาก ดังเป็นญาติพี่น้องร่วมสายเลือด เป็นการเพิ่มความมั่นใจว่าเมื่อมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นจะไม่ต้องแก้ปัญหาเพียงลำพัง “ยังเกลอเท่ากับได้พ่อแม่พี่น้องมาเพิ่ม ไม่วังเวงแรง” (เตมำไหยบ, สัมภาษณ์, 10 สิงหาคม 2557) 3) ผูกมิตรด้วยการสร้างความสัมพันธ์ วิธีการแสดงถึงความจริงใจที่ให้อีกกัน เช่น หุงข้าวให้กิน ยกน้ำให้ดื่มเมื่อมีคนมาที่บ้าน เพราะคนส่วนใหญ่ในยุคนี้จะถือว่าการได้กินข้าวที่บ้านใครแล้วนั้น บ้านหลังนั้นย่อมมีบุญคุณกับตนเอง ถ้ามีโอกาสตอบแทนกลับก็จะตอบแทน รวมทั้งจะไม่กระทำการใด ๆ ที่ถือเป็นการเนรคุณเป็นอันขาด

กรณีตัวอย่างของการเข้าถึงเครือข่ายเพื่อให้อยู่ได้นั้น เช่น กรณีของครูชัยที่เข้าไปอิงอำนาจของกำนันในพื้นที่จนไม่มีใครกล้ารุกราน ครูชัยเป็นครูโรงเรียนประถมในเมือง ไม่มีลูกเมีย มีเงินก็สะสมที่ซื้อดินไว้ แต่ครูชัยถูกคนมุงร้ายยิงใส่บ้านหลายครั้งเพื่อให้ครูชัยกลัวยอมขายที่ดินในราคาถูกและออกจากพื้นที่ เรียกว่า “อุกยิก” แต่ครูชัยกลับใช้รับเด็กที่เป็นหลานของกำนันที่มีชื่อเสียง เป็นคนมากบารมีมาเป็นบุตรบุญธรรม การทำเช่นนี้ทำให้คนกลุ่มคนที่เข้ามารังแกยำเกรง และเมื่อครูชัยโอนที่ดินทั้งหมดให้กับลูกบุญธรรมก็ไม่มีใครกล้ารังแกอีกเลย

การที่ครูชัยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายที่มีอำนาจ เพราะครูชัยตระหนักถึงข้อจำกัดของตนเองว่าไม่มีอำนาจเพียงพอที่จะต่อสู้กับกลุ่มที่มีอิทธิพล และก็ตระหนักดีว่ากำนันเป็นผู้ที่มีอิทธิพลจนเป็นที่ยอมรับของคนในพื้นที่ ซึ่งเท่ากับว่าครูชัยยอมรับถึงอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของกำนัน

นอกจากเข้าอิงอำนาจที่มีอยู่แล้วนั้น ก็มีอีกวิธีการ คือ ต้องเร่งสร้างอำนาจขึ้นมาเองให้เป็นที่รู้จักและน่าเกรงขาม เรียกว่าสร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาจนเป็นที่ยอมรับหรือยำเกรง โดยอำนาจดังกล่าวส่วนหนึ่งมาจากการใช้ปืน โดยทำตนให้เป็นคนที่มีประวัติเป็นที่รู้จักของเหล่านักเลงทั่วไป ต้องผ่านการถือพร้าถืออาวุธชนิดต่าง ๆ รวมทั้งปืนมาก่อน รวมทั้งการสร้างประวัติร้าย ๆ ที่ผ่านการพิสูจน์ตนเองในหลายด้านจนกว่าจะมีคนยอมรับว่าเป็นนักเลงหรือยกขึ้นเป็นผู้นำของกลุ่มตน และสามารถชักชวนพวกเข้าร่วมเครือข่ายได้อย่างมั่นคง และต้องเอื้อเพื่อโจรกลุ่มต่าง ๆ ดังนิยามที่เรียกกันว่า “**เป็นซัวจันดี**” คือต้องเป็นคนชั่ว เป็นไอ้เสือ เป็นโจร รวมทั้งมีเพื่อนเป็นไอ้เสือมากมายถึงจะมีคนยอมรับ และเมื่อคนในพื้นที่ต่างให้การยอมรับแล้ว คน ๆ นั้นก็จะเป็นที่พึงพิงของญาติพี่น้อง กลุ่มพวก รวมทั้งลูกบ้านจนหลายคนถูกยกให้เป็นผู้นำ ระดับผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนัน เป็นคนกว้างขวางและเป็นที่ยอมรับ จนได้ชื่อว่าเป็นลูกพี่ หากแต่เมื่อเขาขึ้นไปอยู่ในสถานะผู้นำดังกล่าวแล้ว การประพฤติตัวของเขาก็จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงการกระทำในบางเรื่อง ดังความเห็นที่ว่า “พอเป็นแล้วไม่ใช่ตัวลั๊กมั่ว” (นายสุก, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2556) คนที่เป็นนักเลง

มาทีหลังก็จะไม่กล้าท้อ เพราะเป็นที่เข้าใจกันในลักษณะการวางแผนของนักเลง “เขตของเสือคนนั้นไม่มีใครกล้าไปยุ่งไปย้งก็เท่ากับหาเรื่องใส่ตัว คนที่จะเข้าได้ก็จะมีแต่พวกลูกหลานสมัครพรรคพวกด้วยกัน” (นายหวาด, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2555)

ความเข้มข้นของระบบสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ได้นำไปสู่การเข้าถึงที่ดินทำกินอย่างได้เปรียบ และก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการอพยพเข้าจับจองพื้นที่ในช่วงนี้ ดังพบว่ามีคนบางคนเข้าถึงผู้มีอิทธิพล แล้วชวนกันไปข่มขู่ชาวบ้านเพื่อขอแบ่งที่ดิน เช่น กรณีของกำนันคนหนึ่งที่เคยปากขอที่ดินที่เฒ่าโหยบจองเอาไว้เพื่อให้พรรคพวกโจรที่เข้ามาอยู่ใหม่ “ที่ดินตรงนั้นกูขอแบ่งสักครึ่ง พอดีไอ้เฒ่าลูกกูลำบากมา” (เฒ่าโหยบ, สัมภาษณ์, 30 กรกฎาคม 2557) แม้การไปเอ่ยปากขอรวานั้นกำนันพวกแค่มืดไอ้เชิงยังไปก็ตาม แต่ในสถานการณ์เช่นนี้เฒ่าโหยบจำเป็นต้องแบ่งที่ดินให้พรรคพวกกำนันโดยไม่เต็มใจนัก คือ “ขัดไม่ได้” เพราะประเมินแล้วว่ากำนันมีอำนาจเหนือตน มีพรรคพวกมากและส่วนใหญ่เป็นกลุ่มโจร กำนันเองก็เคยเป็นโจรมาก่อน เพิ่งมาหยุดลักขโมยหลังจากที่ได้ตำแหน่งแล้ว การขัดใจกำนันอาจต้องพบกับเรื่องราวที่ทำให้เดือดร้อนได้

ทั้งนี้ ไม่ได้หมายความว่าคนทุกคนจะกลัวกำนันคนดังกล่าว และต้องยอมยกที่ดินให้ทุกครั้งที่ยก้านเอ่ยปากขอ เพราะอีกครั้งที่กำนันคนเดียวกันนี้ไปเอ่ยขอที่ดินจากผู้ใหญ่ช่วง แต่ถูกผู้ใหญ่ช่วงก็ตอบกลับทันทีว่า “ถึงมึงเป็นกำนันกูก็ไม่ให้” (เฒ่าโหยบ, สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2557) วันนั้นกำนันเดินกลับบ้านไปด้วยความโกรธ แต่วิถีของนักเลงอย่างกำนันย่อมรู้ดีว่าการจะจัดการกับผู้ใหญ่ช่วงคงไม่ถายนักเพราะถ้าผู้ใหญ่ช่วงไม่มักเลงพอคงไม่กล้าขัดใจตนซึ่งเป็นถึงกำนัน

การที่ผู้ใหญ่ช่วงปฏิเสธทันทีก็เพราะผู้ใหญ่ช่วงก็เป็นนักเลงไม่ต่างจากกำนัน การประเมินผิดของกำนันในครั้งนั้นทำให้ชาวบ้านเห็น “ความเป็นนักเลง” ของกำนันอ่อนด้อยลง และกลับกัน ผู้ใหญ่ช่วงกลายเป็นที่ยอมรับมากขึ้น เพราะในเวลาต่อมาก็มีการกล่าวถึงว่ามีชาวบ้านที่เดือดร้อนในกรณีถูกแย่งที่ หรือถูกอุกยิก รวมทั้งถูกลักวัวควายมักจะไปขอให้ผู้ใหญ่ช่วงช่วยสืบเสาะและแก้ปัญหาให้

การเข้าถึงเครือข่ายและการสร้างเครือข่ายจึงเป็นวิธีการสร้างอำนาจ และอิง “อำนาจกลุ่ม” ถ้าอำนาจเครือข่ายมีสูงมากเท่าใดก็หมายถึงพลังกลุ่มจะสูงตาม แต่อย่างไรก็ตาม ผลของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในเครือข่ายทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคนทั้งสองกลุ่มมีระดับความซับซ้อนในเชิงผลประโยชน์แลกเปลี่ยน รวมทั้งความรู้สึกที่มีต่อกัน เช่น เรื่องบุญคุณ เป็นต้น โดยที่คนกลุ่มหนึ่งมีทรัพยากรเหนือกว่า กับคนอีกกลุ่มที่ขาดแคลน หรือทรัพยากรไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งทรัพยากรดังกล่าวหมายถึงระบบทุนเชิงสัญลักษณ์ ทุนวัฒนธรรม รวมทั้งทุนสังคม และแน่นอนว่าเป็นบ่อเกิดของระบบอุปถัมภ์ที่มีการกล่าวถึงกันมากในสังคมไทย

การใช้อำนาจของปืน ข้อค้นพบที่สำคัญคือ “ปืน” เป็นสิ่งสำคัญที่ควบคู่กับการสร้างอำนาจของเหล่านักเลง โจร ผู้มีอิทธิพล เพราะนอกจากจะเป็นเสมือนเครื่องมือสำคัญที่จะประกันความอยู่รอดแล้ว ยังเป็นเครื่องมือในการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างคนกับคนได้อย่างดียิ่ง การมีปืนก็เป็นเหมือนการได้มาซึ่งพลังอำนาจในตัวคนให้มั่นคงขึ้นนั่นเอง ดังคำสัมภาษณ์ของนักเลงในรุ่นนั้นที่มีต่อปืนว่า “ให้เป็นปืนนิไม่ว่าปืนไหน พอชักออกมาแล้วคนกลัวทั้งเพ” หรือ “เห็นปืนเขากะกลัวแล้ว” หรือ “ม่ายปืนโบ๊ะอยู่แรงเพื่อนไม่เกรง” (เผ่าสิน, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2556) ชุมชนในราวป่าที่มากไปด้วยความแปลกหน้าจากคนหลากหลายถิ่นในยุคบุกเบิกผืนป่าทำให้ชาวบ้านเรียนรู้ว่า การมีปืนจะช่วยลดความยุ่งยากในเรื่องราวต่าง ๆ “เรื่องที่ยากกลับกลายเป็นเรื่องที่ย่อย” หรือ “คนนักเลงคนถือปืนเบียด 100 บาทก็ไม่ต้องจ่าย ใครลักวัวควายตีฟ่อนก็ไปขอกลับได้เฉย ๆ ไปเอาหลบไม่ต้องเสียเบียด ไม่ต้องไปไถ่ แหลงค่าเดียวได้” (กานัน เลอะห์, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2556) หรือ “ยังปืนบอกหนึ่งอุ่นใจหายังเพื่อนหลายคน” หรือ “หาม่ายปืนแล้วเหมือนขาดมือไปข้าง ไวใจใครก็ได้” (นายราชะ, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2556) วลีเหล่านี้ย่อมแสดงถึงความไว้วางใจที่คนมีต่อปืนในการสร้างอำนาจได้เป็นอย่างดี

ชนิดและประเภทของปืนที่พบในช่วงนี้มีหลายชนิดคือ ปืนนกตี หรือ ปืนนกกลับ หรือ “ปืนแก๊ป” ปืนชนิดนี้เริ่มแพร่หลายอยู่ในพื้นที่เมื่อประมาณ 100 ปีที่แล้ว แต่เมื่อมีปืนแบบใหม่มากขึ้นปืนชนิดนี้ก็กลายเป็นปืนคุณภาพต่ำและเสื่อมความนิยมในที่สุด ปืนคอลท์ตราควาย หรือ ปืนไอควาย หรือหักคอไอเท่ง หรือ “ลูกซองสั้น” ยิ่งได้ทีละนัดเมื่อยิงนัดหนึ่งแล้วก็ต้อง “หักคอ” เพื่อใส่ลูกปืนใหม่ ปืนชนิดนี้ส่วนหนึ่งมีช่างในพื้นที่ทำเอง ปืนลูกไม้ชนิดมีوهุน 6 นัด ปืนลูกซองยาวขนาด 32 นิ้ว มีไม่กี่กระบอก รวมทั้งปืนสั้นจากต่างประเทศปรากฏในพื้นที่ตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2500 ได้แก่ ปืน บาเรตต้า ปืน 11 มม. ปืนโคลท์ (Colt) ปืน US.army ปืนลูกไม้สมิธแอนด์เวตสัน เป็นต้น

ทั้งนี้ อำนาจที่เกิดจากปืนนั้นเชื่อว่ามาจากการเป็นอาวุธที่ใช้ต่อสู้กันเพียงอย่างเดียว แต่คนส่วนหนึ่งได้ใช้สัญลักษณ์ของปืนแสดงถึงอำนาจรวมด้วย ดังกรณีตัวอย่างของ **หรุณ** ที่ถูกอำนาจของปืนกำราบเขาในสมัยวัยเริ่มรุ่นหนุ่ม เขาเล่าว่าในตอนเขากำลังแตกเนื้อหนุ่ม เขาไปติดพันผู้หญิงสาวสวยคนหนึ่ง ถึงแม้ว่าเขาจะได้รับการตอบรับจากหญิงสาว แต่เขาก็รู้ว่าฝ่ายพ่อของหญิงสาวไม่ชอบเขา เพราะเห็นว่าเขาไม่มีเพื่อนฝูง แต่เขาก็ไม่หวั่นต่อความรู้สึกนั้น ด้วยเห็นว่าพ่อของหญิงสาวก็ไม่ใช่นักเลงในแบบที่เขาต้องกลัว ด้วยการคิดเช่นนี้ทำให้เขาหมั่นไปบ้านหญิงสาวไม่เว้นวัน แต่ครั้งหนึ่งเมื่อเขาไปถึงลานหน้าบ้านเขาเห็นลูกกระสุนปืนจำนวนหนึ่งถูกใส่กระดังตากแดดไว้บนบันไดหน้าบ้าน ส่วนพ่อของหญิงสาวนั่งขัดปืนยาวอยู่ใต้ถุนบ้าน เห็นดังนั้นเขาก็ตัดสินใจในตอนนั้นว่าต้องล้มเลิกความตั้งใจ และต้องตัดจิตตัดใจในรักครั้งนั้นให้ได้ ไมเช่นนั้นชีวิตเขาอาจจะจบลง “หลังจากวันนั้นผมก็ไม่ไปบ้านนั้นอีกเลย” (นายหรุณ, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2557)

จากกรณีนี้ชี้ให้เห็นว่าพ่อของฝ่ายหญิงได้ใช้อำนาจปืนที่มีความหมายมากกว่าการใช้ต่อสู้ควบคุมหรุนไม่ให้เข้าถึงลูกสาว เนื่องจากเล็งเห็นว่าถ้าได้หรุนเป็นลูกเขย เขาอาจจะไม่สามารถปกป้องทรัพย์สินสมบัติที่มีได้เพราะหรุนไม่ใช่คนนักเลงตามคตินิยมพื้นบ้าน และการกระทำของหรุนก็พิสูจน์ได้อย่างดีว่าเขาไม่นักเลงพอ แคเขาเห็นกระสุนที่ตกในกระดังก็แปลความหมายแล้วว่าพ่อของฝ่ายหญิงอาจจะไม่ชอบเขาจนอาจถึงขั้นเลยเถิดใช้ปืนยิงเขาก็เป็นได้ เขารักตัวกลัวตายจนยอมล้มเลิกความตั้งใจ

นอกจากนั้นยังชี้ให้เห็นว่าพ่อของฝ่ายหญิงไม่ได้มีอำนาจอื่นใดมาห้ามหรุนและลูกสาวไม่ให้คบกัน แต่เมื่อเขาตัดสินใจเอาลูกกระสุนตากไว้บนไต้บ้านพร้อมกับนั่งขัดปิ่น เขากลับมีอำนาจขึ้นมาในที่นี้ ในลักษณะนี้พ่อของฝ่ายหญิงได้แสดงตัวตนในแบบของ “I” ตามความคิดของมัตถันเอง

ยังมีวิธีการสร้างอำนาจของโจรกลุ่มต่าง ๆ เพื่อแสดงความเป็นนักเลงใหญ่เหนือกลุ่มอื่น ๆ บางกลุ่มมีสัญลักษณ์เฉพาะกลุ่ม เช่น เมื่อจะออกปล้นก็ส่งข่าวให้ผู้ที่จะถูกกลุ่มตนเข้าปล้นรู้ล่วงหน้าว่าจะเข้าปล้นวันไหนเวลาใด บางครั้งก็ถึงกับประกาศชัดเจนว่ามีเป้าหมายจะฆ่าใคร การจูงใจสื่อความหมายดังกล่าวไปยังเป้าหมายรวมทั้งคนในบริเวณใกล้เคียงให้รับรู้ว่าการกลุ่มของตนจะเข้ามาบุกปล้น เป็นการประกาศศักดาความยิ่งใหญ่ ใจกล้า ใจถึง เมื่อเข้าปล้นก็พร้อมที่จะสู้ตาย ในขณะที่เดียวกันก็ดูเหมือนกับว่าได้ให้โอกาสแก่กลุ่มเป้าหมายเตรียมตัวตั้งรับหรือหนี วิธีการเช่นนี้ถือเป็นการสร้างอำนาจและสร้างชื่อเสียงของกลุ่มโจรอย่างซับซ้อน เพราะคนทั่วไปและโจรกลุ่มอื่น ๆ ย่อมยำเกรงต่อคำประกาศ จนเกิดการสยบยอมขึ้นในเรื่องอื่น ๆ จนในที่สุดโจรกลุ่มนั้นอาจเข้าถึงอำนาจการปกครองคนจำนวนมาก

ความรู้สึกลึกซึ้งของผู้คน

จากบริบทและวิธีการสร้างอำนาจที่กล่าวถึงข้างต้นทำให้พบว่า ลักษณะความรู้สึกนึกคิดของผู้คนมองได้สองด้านคือ **ด้านแรก** เกิดจากปลูกฝังเชิงอุดมการณ์หรือโครงสร้างส่วนบน คือการได้รับการบ่มเพาะทางความรู้สึกนึกคิด จนรู้สึกถึงความเป็นลูกผู้ชายว่าต้องมีความสามารถในการใช้ปืนปกป้องตัวเองและพรรคพวก บางกรณีการใช้ปืนเพื่อคุกคามคนอื่นก็ถือว่าเป็นการสร้างศักดิ์ศรีของตนเองด้วย แรงผลักดันทางอุดมการณ์เช่นนี้จึงทำให้ผู้ชายในหมู่บ้านส่วนหนึ่งมักแสดงความกล้าหาญให้ญาติพี่น้องหรือพรรคพวกเห็นว่าเขาเป็นคนที่พึ่งได้ และพยายามสร้างตัวตนให้คนรู้จักว่าเขาเป็นคน “พอได้” คือต้องทำตัวเป็นนักเลงและคบกับนักเลง หากสามารถทำให้คนกลัวขวัญหรือให้สมญานามต่าง ๆ ได้ ก็จะทำให้ตนรู้สึกมีศักดิ์ศรี ลักษณะดังกล่าว ยงยุทธ ชูแว่น [10] กล่าวว่าป็นเรื่องของการจัดระเบียบชุมชนใน “ยุคบ้านป่าเมืองเถื่อน” ช่วง 2470 ที่เกิดขึ้นในช่วงที่สังคมภาคใต้โดยเฉพาะกลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยกลุ่มผู้นำชุมชนมักจะมาจากผู้นำ

ที่เป็นธรรมชาติที่มีลักษณะที่ชุมชนยอมรับและชื่นชม เช่น การเป็น “คนนักเลง” เป็นคนใจกว้าง กล้าได้กล้าเสีย กล้าหาญ เสียสละ และมีคุณธรรม ต่อมา ช่วงปี 2480-2500 เป็นยุคที่ “คนนักเลง” ขึ้นมาเป็นผู้นำ มีการกระทำที่ถือว่าผิดกฎหมายอยู่ทั่วไป เช่น การใช้อำนาจนอกกฎหมายปกครองชุมชน การขโมยวัวควายจากชุมชนอื่น รวมทั้งมีโรงเรียนโจรสอนเทคนิคการขโมยและตามรอยวัวควาย

หากเชื่อมโยงข้อสรุปของยุทร ไปสู่การจัดระเบียบของสังคมในพื้นที่ศึกษา ก็พบว่าในยุคหนึ่ง มีหลักฐานที่พบว่า มีการยกย่องโจรให้เป็นผู้นำชุมชนในหลายชุมชน การตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านที่เป็นคนที่มักมีประวัติทางโจรมาก่อน ดังกรณีของ “ไข่เขียว”

ไข่เขียว คือ ไอ้เสือที่มีอิทธิพลไปทั่วชุมชนบ้านป่าในยุคนี้ ความยิ่งใหญ่ของไข่เขียวสามารถทำให้เหล่าเสือกลุ่มเล็ก ๆ ในแถบเทือกเขาบรรทัดต้องตกอยู่ภายใต้อาณัติของเขา ไข่เขียวเป็นคนร่างใหญ่ เสียงดัง มีนิสัยโมโหร้าย เล่าลือกันว่าเขามีของดี ยิ่งไม่เข้าพันไม่ออก ก่อคดียกปล้นลักมาก่อนเสื่อรุ่นน้องจนเป็นที่เกรงกลัวของคนทั้งเชิงเขา เขตบารมีโจรของเขา กินบริเวณหลายอำเภอ คดียกปล้นฆ่าเจ้าทรัพย์รายหนึ่งทำให้เขาถูกตามล่าโดยขุนพันดาบแดง (ขุนพันธรักษ์ราชเดช) จนต้องหนีหัวซุกหัวซุนไปหลบอาศัยอยู่กับแม่ชีที่วัดแห่งหนึ่งแถบเชิงเขาอีกจังหวัด ภายหลังญาติ ๆ ได้เจรจากับฝ่ายเสียหายและยอมจ่ายเงินค่าเสียหายโดยญาติช่วย “ไธเงิน” (ระดมเงินจากญาติ ๆ และเครือข่ายพรรคพวกจนได้เงินก้อน) จนสามารถกลับมาอยู่บ้านเดิมได้ อาศัยกตติศัพท์และบารมีเก่าในการปล้นลัก ทำให้ไข่เขียวเป็นที่เกรงใจของบรรดาเสื่อรุ่นหลัง ๆ ดังนั้น เมื่อไข่เขียวเฝ้าปากร้องขอให้ยุติการปล้นลักในเขตถิ่นบ้านของตนจากเหล่าเสือก็ได้รับการสนองตอบด้วยดี การปล้นลักในถิ่นบ้านของเขาสงบลง ต่อมาเมื่อมีการ “ชาวเสียดัง” จากชาวบ้านเพื่อแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้าน ไข่เขียวก็ได้รับฉันทานุมัติจากบรรดาชาวบ้านเพราะเชื่อว่าเขาเป็น “โจรพาบาน” กล่าวคือเป็นโจรที่มีบารมีจนสามารถนำพาหมู่บ้านของตัวเองให้พ้นจากภัยโจรอื่นได้ หลายปีต่อมาเขาก็ได้รับแต่งตั้งเป็นกำนัน

หากดูการก้าวขึ้นมามีอำนาจของโจร “ไข่เขียว” นั้นพบว่าส่วนหนึ่งเป็นเพราะบุคลิก และกตติศัพท์ในการปล้นลัก ได้ส่งผลให้เขาได้รับความเห็นพ้องจากชาวบ้านว่า เขาเหมาะสมที่จะเป็นผู้นำที่นำพาชุมชนในท่ามกลางวิกฤติที่เป็นอยู่ไปได้ แต่อีกส่วนก็เพราะเขามีอำนาจปิ่นที่ทำหน้าที่สำคัญยิ่งในการสร้างอำนาจ ทั้งการควบคุมบุคคลหรือกลุ่มอื่นให้อยู่ภายใต้อำนาจบังคับบงการ จนมีชื่อเสียงและถูกยอมรับให้เป็นถึงผู้นำการปกครองระดับตำบลได้ในที่สุด ฉะนั้น การถูกเป็นที่ยอมรับต้องดูใน 2 ด้าน คือมีสัญลักษณ์ของความน่ากลัวและความพึงได้ในแบบนักเลง จึงใช้อำนาจดังกล่าวก้าวขึ้นสู่อำนาจปกครอง ซึ่งคนในยุคนี้ต้องการคนลักษณะนี้มาเป็นผู้นำ มีชื่อเสียงว่าจนได้เป็น “โจรพาบาน” ในขณะที่เขาเป็นกำนันวัวควายของไข่เขียวถูกชาวบ้านช่วยนำไปเลี้ยงที่บ้าน จนได้ชื่อว่าบ้านไหนที่เลี้ยงวัวควายของไข่เขียวไว้ บ้านนั้นจะไม่มีใครมาลัก เขาได้จับจองที่ดินแปลงใหญ่และมีชาวบ้าน

จำนวนมากมาช่วยลงแรงถือว่าทุนสัญลักษณ์/วัฒนธรรม การมีที่ดินมากถือว่าบุคลิกของเขาได้ผันไปสู่ทุนทางเศรษฐกิจ แม้ไข่เขียวจะไม่ใช่นักตักจากมุมของศีลธรรมตามครรลองศาสนา แต่คตินิยมของชุมชนภายใต้โครงสร้างการใช้อำนาจปกครอง ก็เป็นฉันทามติที่สอดคล้องกับสถานการณ์ คือ ถ้าเลือกคนเรียบริ้ยถือศีลเคร่งครัด จะเป็นที่สุดหมิ่นดูแคลนว่า “ขึ้นเอามาเป็นคนบ้านเรามีถูกหลักวัถุคควายหมดฝู้งหรือ” สมเจตนา มณีโม้นัย (สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2557) ในเวลาต่อมา “ทุนวัฒนธรรม” ในระบบเครือข่ายโจรของไข่เขียวยังส่งผ่านให้นายลับผู้เป็นลูกชายได้รับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านปกครองพื้นที่ กระทั่งถึงยุคอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์เข้ามาสู่ชุมชน ผู้นำแบบกำนันไข่เขียวและผู้ใหญ่ลับจึงหมดความจำเป็นลง กำนันคนใหม่จึงมาจากเครือข่ายของเครือข่ายที่มากกว่าได้ก้าวมาทดแทนอำนาจปกครองแบบโจร

ต้นแบบของโจรไข่เขียวมีนักเลงในพื้นที่นี้จำนวนมากยกย่องและดำเนินรอยตาม แต่วิถีของนักเลงเช่นที่กล่าวมาไม่ได้หมายความว่าใช้ได้กับทุกคน เพราะในช่วงเวลาต่อมาก็มีกรณีตัวอย่าง ที่แสดงให้เห็นการเข้าสู่เส้นทางของผู้มีอิทธิพลด้วยป็นตั้งแต่วัยเด็ก แต่ก็ไม่ไปถึงเส้นทางนั้น ในที่นี้ขอยกตัวอย่าง “ไอ้เสือยีนุ”

ยีนุ ไอ้เสือและนักเลงที่อยู่ในช่วงรอยต่อระหว่างการเข้าบุกเบิกที่ดินทำกินและช่วงที่คอมมิวนิสต์เข้ามามีอิทธิพลในพื้นที่ ยีนุเข้าสู่เส้นทางของผู้มีอิทธิพลด้วยป็นตั้งแต่วัยเด็ก ช่วงชีวิตหนึ่งตอนเป็นหนุ่มเขาถูกชาวบ้านเรียกว่าไอ้เสือยีนุ เขาเริ่มตามทีม “เสือใหญ่” ไอ้เสือรุ่นพี่ไปลักวัวต่างหมู่บ้านตั้งแต่อายุ 15 ปี หนแรก ๆ ทำหน้าที่แค่ “ปลดเชือกวัว” เมื่อประสบความสำเร็จก็ได้รับการยอมรับจากเสือรุ่นพี่โดยให้ความไว้วางใจให้ยืมปืนออกไปลักวัวควาย ยีนุจึงสร้างทีมเกลอ ลักวัวขายบ้างกินบ้างจนเป็นโจรเต็มตัว อย่างไรก็ตามเขาก็คิดว่าไม่ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับคนในชุมชนที่เขาอยู่ “เราจะลักที่อื่น เป็นเสือในหมู่บ้านไม่ได้เตี้ยดับ (ยีนุ, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556) และการเป็นโจรลักวัวของเขาทำให้ญาติได้มีอาหารชั้นดีกินอย่างสม่ำเสมอ

ยีนุใช้ชีวิตลักขโมยวัวจากวัยหนุ่มจนถึงวัยกลางคน เขาเดินเข้าสู่ถนนนักเลงลักขโมยที่มีชื่อเสียง เขามีเพื่อนต่างตำบลคอยช่วยเหลือให้การต้อนรับ เขาเล่าถึงความกว้างขวางของตัวเองว่า “ไม่ต้องพกปืน กระสุนก็มีคนเอาให้คนช่วยส่งข่าวก็ย้ง” แต่ชีวิตไอ้เสือของยีนุไม่ทันได้ถูกยอมรับในวงกว้าง เจื่อนไซของพื้นที่เปลี่ยนไป โจรถูกปราบอย่างราบคาบ โดยทหารฝ่ายคอมมิวนิสต์ในช่วง 14 ตุลาคม 2516 เหตุการณ์ยิ่งใหญ่ในครั้งนั้นได้เปลี่ยนแปลงชีวิตจนทำให้เขาหยุดปล้น เขาเล่าว่าในพื้นที่มีคอมมิวนิสต์มาก และเขาเองเรื่องพวกโจรอย่างจริงจัง โดยประกาศทั่วพื้นที่ว่าใครเป็นโจรหรือยังจะเป็นโจรจะจัดการถึงขั้นเด็ดขาด เพื่อนบางคนของเขาไม่ยอมหยุดลักวัวควายก็ถูกคอมมิวนิสต์ยิงตาย (ยีนุ, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556)

แม้ว่ายีนุจะเพียรพยายามสร้างทุนสัญลักษณ์ตามวิถีของคนยุคก่อนอย่างไร แต่สิ่งที่เกิดขึ้นมีผลในช่วงเวลาสั้น ๆ เท่านั้น คือในช่วงที่ไม่มีอำนาจอื่นที่ใหญ่กว่ามาควบคุม/ปกครองพื้นที่ได้เท่ากับคนที่ถือครองอำนาจป็น แต่เมื่อมีอำนาจอื่นที่เหนือกว่าเข้ามา และอำนาจดังกล่าวถูกคนจำนวนมากยอมรับ ทุนสัญลักษณ์ของยีนุที่เคยมีจึงไร้ค่า ชีวิตในช่วงเวลาต่อมาของเขาจึงดำรงอยู่เหมือนชาวบ้านทั่วไปที่ต้องผจญกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองรวมทั้งความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจทำให้เขาต้องดิ้นรนหาวิธีการที่เขาถนัดเลี้ยงชีพ

ความรู้สึกนึกคิดของยีนุที่กล่าวถึงข้างต้นอธิบายได้ **ในด้านที่สอง** คือ เกิดจากตัวตนที่มีการเปลี่ยนแปลงของการรับรู้จากการกระทำของคนอื่นตั้งแต่วัยเด็ก จากนั้นจึงได้วางตัวตนในตำแหน่งที่จะสามารถสนองตอบหรือควบคุมต่อการกระทำของคนอื่น ๆ ได้

นอกจากนี้ยังมีกรณีตัวอย่างของ “เผ่าสิน” อดีตไอ้เสือชื่อดังวัยเกือบ 80 ปี ตลอดช่วงอายุของเผ่าสินมีการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดและการกระทำอย่างเห็นได้ชัดเจน เริ่มจากเรียนรู้บทบาทโจรจากการสวมบทบาทการเป็นโจรตั้งแต่ยังเด็ก โดยคลุกคลีกับเพื่อนของพ่อซึ่งส่วนใหญ่เป็นโจรลั้ว ทำให้เผ่าสินรู้สึกสนุกและมีโอกาสที่ได้หยิบปืนของเหล่าโจรมาลองยิง เริ่มจากยิงนกยิงสัตว์ ใช้ปืนป้องกันตัวเพราะสัตว์ป่าชุกชุม เป็นโจรฝึกหัดลักไก่ชาวบ้านโดยคิดว่าการลักไก่เพื่อนบ้านนั้นเป็นวิสัยของนักเลง “*อุกปล้นก็ต้องฝึกเพื่อให้ใจกล้าต้องหัดทำตั้งแต่เด็ก*” (เผ่าสิน, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2555) เมื่อโตขึ้น เป็นโจรขโมยวัวควายและปล้นทรัพย์สิน จนได้รับฉายาว่า “ไอ้เสือสิน” ชาวบ้านแถบเชิงเขาบรรทัดทั้งรู้จักและเกรงกลัว เว้นแต่เครือญาติและพรรคพวกเท่านั้นที่ให้ความชื่นชม เพราะการเป็นไอ้เสือของเผ่าสินนั้นเป็นเสมือนกำแพงเหล็กกันโจรกลุ่มอื่นไม่เข้ามารังควาญญาติพี่น้องที่อยู่ชุมชนเดียวกัน หรือบ่อยครั้งที่เที่ยวที่ชาวบ้านแถบนั้นได้ “กินวัวลัก” ซึ่งคืออาานิสงค์จากการเป็นโจร

เนื่องจากลักษณะสังคมที่เผ่าสินอยู่ได้สะท้อนให้เห็นถึงว่าคนที่สามารถปกครองคนอื่นในจำนวนมากย่อมเป็นคนที่ถูกสังคมยอมรับ ความรู้สึกของโจรอย่างเผ่าสินจึงมีแต่ความภูมิใจในการเป็นโจร เช่น ต้องมีภรรยาหลายคน ซึ่งเผ่าสินก็มีถึง 4 คน “*เขาเห็นว่าเราพอตัว เลี้ยงลูกเขารอด*” ภูมิใจที่ผิดผู้หญิงมาเป็นภรรยาเพราะไม่มีใครกล้ามาขัดขวาง โดยเผ่าสินให้ความหมายของการที่พ่อแม่ยกลูกสาวให้ (เพราะกลัวตาย) ว่าเพราะตัวเองเป็นโจรสามารถคุ้มครองลูกสาวได้ และให้ความหมายของการมีภรรยาหลายคนว่าเป็นการแสดงความสามารถในการปกครอง

แต่สำหรับยายนิมที่เป็นภรรยาไม่ได้คิดอย่างนั้น ท่านได้เล่าเรื่องราวในอดีตให้ฟังว่าตอนนั้นต้องยอมเพราะความกลัว “*ตอนนั้นไม่ได้คิดจะแต่งงานมาชอกกับป็น ชื่อเสือสินใครได้ยินก็กลัว พอมาอุกคนก็เก็บตัวกันเงียบ เขาพอใจถูกใจยายเขาชวนเพื่อนที่เป็นผู้ใหญ่บ้านไปขอ วันนั้นเขาแบกปืนไปยื่นแหลงกับพ่อแม่ที่ขายคาบ้านพอแหลงเสร็จเขาก็พายายออกมาเลย อยากหนีแต่ไปไหนไม่ได้โหมเขาเป็นโจรทั้งเพ ก็อยู่กับมาจนถึงตอนนี้* (ยายนิม, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2556)

การมีความรู้สึกนึกคิดทำนองนี้เป็นแรงผลักดันให้ผู้ชายส่วนหนึ่งดำรงพฤติกรรมและบทบาทของตนเองในการใช้ป็นคุกคามผู้อื่นได้มาอย่างต่อเนื่อง และไม่เคยพูดถึงความทุกข์ของอีกฝ่ายหนึ่งที่ถูกรังแก “ถ้าไม่นักเลงคนไม่นิยม ทำแต่งงาน เบิกแต่เอาเขาไม่ยกลูกสาวให้ ฝ่ายชายต้องเป็นหลักด้วยป็น” (เผ่าสิน, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2555)

เผ่าสินไม่ได้เป็นโจรเพื่อจะคุ้มครองญาติพี่น้องเพียงอย่างเดียว แต่เขาต้องการได้รับการยอมรับจากเพื่อนโจร และนักเลงจากต่างพื้นที่ด้วย ดังนั้นน้องสาวของเขาถูกโจรอุกปล้นทรัพย์สินไปถึง 2 ครั้ง และคนที่ปล้นก็คือเครือข่ายเพื่อนของเขานั่นเอง น้องสาวได้ขอให้เผ่าสินช่วยจัดการแก้ปัญหาให้ และเขาก็รับปากกับน้องสาวไว้ว่า “แล้วค่อยสืบให้” แต่เผ่าสินก็ไม่ได้ตามไปทวงแค้นตามวิถีของนักเลง เพียงแต่ไปฝากบอกกับเพื่อนคนนั้นไว้ว่า “พอได้แล้วอย่ามายุ่งพี่น้องกู” คำสั้น ๆ ที่ฝากบอกไปครอบครัวของน้องสาวก็อยู่อย่างปกติสุขไม่มีใครมาอุกปล้นอีกเลย

เผ่าสินให้เหตุผลว่าทำไมเขาเรื่องเพื่อนก็เพราะครอบครัวน้องสาวของตนเขาแต่ทำมาหากิน ไม่คบเพื่อน ไม่เอาญาติพี่น้อง เมื่อญาติเอา นส.3 ไปฝาก (จำนอง) ไว้ไปขอกลับมาก็ไม่ให้ ให้เอาเงินไปไถ่ถอนทำเหียว พวกนั้นก็เลยอุกปล้น และยังบอกว่า “พวกโน้นเขาคบคน เพียงแต่เขาเดือดร้อนมาขอพึ่งฝ่ายนี้เขาเอาเบี้ยทำเหียว กูฝากบอกฝ่ายโน้นไปว่าพอได้แล้วทางเขาก็ก้าวใจ” (เผ่าสิน, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2555) ด้วยวิธีคิดเช่นนี้ของเผ่าสินทำให้เขาถูกยอมรับจากเพื่อนโจร และญาติตัวเอง

การเป็นโจรทำให้เผ่าสินมีพรรคพวกเครือข่ายหลายระดับทั้งคนที่เป็นกำนันต่างพื้นที่ ผู้ใหญ่บ้าน นักเลงและโจรกลุ่มอื่น ๆ รวมทั้งข้าราชการบางส่วน โดยที่คนเหล่านั้นก็คลุกคลีกับคนที่มึน “มีปืนคบได้ทั้งนาย (ตำรวจ) และคบได้ทั้งโจร มีเพื่อนเป็นเล็ก็อยู่ได้ สำคัญที่ระบบพรรคพวกเพราะต้องพึ่งพากัน คบเล็ใหญ่ล็กได้ อุกได้ คนที่ตักใจเขาให้ใจกันช่วยจัดการปัญหาหลายเรื่องให้เราได้” เครือข่ายของเผ่าสินจึงสำคัญอย่างมาก ทั้งเพื่อช่วยเหลือพึ่งพาเพื่อความอยู่รอดในหลายด้าน

ครั้งหนึ่ง เมื่อเพื่อนเกลอซึ่งเป็นถึงกำนันได้แนะนำให้ปล้นบ้านหลังหนึ่งที่มีวัวหลายตัว เผ่าสินกับพวกเดินทางไปยังบ้านเป้าหมาย โดยมีปืน 3 กระบอก เขาย่องไปที่คอกวัวเมื่อแน่ใจว่าเจ้าของบ้านนอนหลับหมดแล้วแต่บังเอิญไปเหยียบไบโตนดแห้ง หลังจากนั้นไม่ถึงอึดใจได้ยินเสียงปืนยิงรุมมาจากเจ้าของบ้าน ทีมฝ่ายอุกริบถอยหลังวิ่งหนีไม่คิดสู้เพราะเป้าหมายอยู่ที่วัวในคอก วิ่งหนีจนหลงทางไปพบสถานีตำรวจก็วิ่งให้ตำรวจช่วยบอกทางไปบ้านเพื่อน เผ่าสินวิ่งขึ้นโรงพักบอกตำรวจว่า “บ้านกูถูกอุก ให้ไปช่วยที่ โจรมันถือปืนมากันหลายคน บอกทางไปบ้านกำนันที่กูจะไปแจ้งกำนันกัน” (เผ่าสิน, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2555) ฝ่ายตำรวจก็วิ่งกันไปบ้านที่ถูกอุก ส่วนฝ่ายโจรวิ่งไปบ้านกำนันเพื่อนเกลอกำนันช่วยจัดการหาที่หลบภัยให้ รุ่งเช้าตำรวจจำนวนหนึ่งไปที่บ้านกำนันและพูดว่า

ถูกโจรหลอกถามทาง และขอให้กำนันช่วยตามหาสืบเรื่องราวของโจรกลุ่มนี้ ตำรวจกลับไปแล้วแต่เผ่าสินก็ยังอยู่ที่บ้านกำนันอีกหลายวัน “กูเป็นเกลอกับกำนัน กำนันเองลั๊กก็ซั๊บ (กำนันก็เป็นโจร) กับตำรวจก็ซั๊บ (เป็นพรรคพวกเดียวกับตำรวจ) กับไหมโจรไม่ต้องแหลงถึงไหมเดียวกันกำนันยังลุ่น้องมากมากันหลายทาง” (เผ่าสิน, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2555)

เผ่าสินไม่ได้เป็นโจรปล้นทรัพย์สินแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นนักพนันขาใหญ่ใจถึง เพราะเชื่อว่าตนเองมีดวงในการเล่น (มือขึ้น) “กูเป็นคนมือขึ้นยังเบี่ย 20 บาททุนนะ (ชนะ) ได้เบี่ย 10,000 สมัยนั้นมันมาก” (เผ่าสิน, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2555) เพื่อนในวงการพนันล้วนแต่เป็นนักเลงโตจากหลายพื้นที่ ต่างก็มีเงิน มีพรรคพวก ทำให้เผ่าสินเป็นนักเลงที่รู้จักอย่างกว้างขวาง เพราะในวงพนันจะเป็นที่รวมของเหล่านักเลงจากที่ต่าง ๆ ให้มาอยู่ด้วยกัน รู้จักกันและสร้างเครือข่ายพรรคพวกจนเกิดเป็นเครือข่ายความช่วยเหลือเป็นสมัครพรรคพวกกัน มีประมาณ 3 ครั้งที่เผ่าสินถูกตำรวจจับ แต่ก็มีคนพยายามช่วยพาออกจากคุกทุกครั้ง สาเหตุเพราะเผ่าสินรู้จักกับกำนันดังที่มีอิทธิพลหลายคน ซึ่งเขาเหล่านั้นมักมาเล่นการพนัน และกำนันเหล่านั้นก็เป็นพรรคพวกกับนักการเมืองระดับชาติ เช่น รู้จักกับพวก สส.รู้จักนายตำรวจใหญ่ระดับจังหวัด “กูถูกจับไปทุกทีก็ยังคนรู้จักไปหาผู้แทน (สส. ให้ช่วยเอาออกมาทุกที)” (เผ่าสิน, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2555)

จากเครือข่ายพรรคพวกการพนันได้ต่อเส้นต่อสายให้รู้จักกับนักการเมืองถึงขั้นสนิทสนม จนขยายเป็นเครือข่ายฐานเสียงของนักการเมือง ทางนักการเมืองเองก็รู้ว่าเผ่าสินมีพรรคพวกเพื่อนฝูงและรวมทั้งญาติมิตรมาก จุดนี้ได้เปลี่ยนจากไอ้เสือออกมาเป็นหัวคะแนนคนสำคัญให้กับนักการเมืองในเวลาต่อมา

จากไอ้เสือ นักเลงวงปอ และในที่สุดกลายเป็นหัวคะแนนสำคัญให้กับนักการเมืองระดับชาติ เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ผลตอบแทนกลับจากการเป็นหัวคะแนนคือ การพึ่งพาในหลายระดับ เช่น เมื่อลูกหลานของเผ่าสินมีปัญหาต้องขึ้นโรงพักคนเหล่านั้นก็จะช่วยให้รอดพ้นคดีหรือไม่ก็ผ่อนหนักเป็นเบา รวมทั้งฝากลูกหลานเข้าโรงเรียนดังโดยที่ไม่ต้องออกเงิน “นักเลงจริงคบคนได้หลายระดับ มีค่าทั้งเพ” เผ่าสินกล่าว

อดีต สส.2 สมัยคนหนึ่งที่เคยเป็นหัวคะแนนให้เล่าว่า เพราะเผ่าสินเป็นคนคบคน มีเพื่อนมากและเป็นเพื่อนจริง ตอนเป็นเลื่อกี่ช่วยญาติพี่น้องไ้ไว้มาก และไม่เฉพาะในพื้นที่เองหลายหนไปช่วยหาเสียงให้ข้ามจังหวัด เมื่อรับปากว่าจะได้คะแนนเท่าใดก็ไม่เคยพลาด

เผ่าสิน ทั้งตำนานไอ้เสือไว้ให้สังคมรุ่นหลังได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ทางสังคมของพื้นที่ศึกษาจากอดีตถึงปัจจุบัน ในวันที่เผ่าสินสิ้นลมหายใจราวกลางปี 2556 งานศพของเผ่าสินถูกจัดขึ้นอย่างใหญ่โต โดยมีนักการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นรวมไปถึงระดับชาติขอเสนอตัวเป็นเจ้าภาพช่วยค่าอาหาร ค่าเวทีแกงเลียงในงานนับ 10 ตัว เต็นท์ โต๊ะ แก้วอี้ถูกจัดส่งมาบรรณาการต้อนรับแขกทางการเมืองที่มาร่วมแสดงมุทิตาจิตกับบาร์มี

พื้นที่สนามฟุตบอลของโรงเรียนข้างบ้านประมาณ 8 ไร่ ถูกจัดตั้งให้ โต๊ะ เก้าอี้เต็มจนไม่มีที่สำหรับจอดรถของผู้ที่มาร่วมงาน

กรณีของเผ่าสินเห็นได้ว่าความรู้สึกนึกคิดเกิดจาก “การก่อเกิดตัวตน” เกิดขึ้นจากที่เขาเรียนรู้มาจากการกระทำของคนอื่นว่าเมื่อเขาทำเช่นนี้ เช่น เป็นโจรที่เป็นนักเลง คำนาคำนั้น เขาจะเป็นคนที่ใคร ๆ ก็เกรงกลัว และมีการยอมรับ ซึ่งวิธีการดังกล่าวถือว่าเป็นการเกิด “ทุนสัญลักษณ์” และด้วยทุนสัญลักษณ์ที่มีทำให้เผ่าสินมีเครือข่ายสังคมที่ช่วยให้เขาเอาตัวรอดจากการติดคุก เขาได้รับความช่วยเหลือและได้ช่วยเหลือคนกลุ่มต่าง ๆ ทำให้เขาเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมในเครือข่ายในวงกว้าง นักการเมืองผู้ให้เห็นตัวตนของเผ่าสินก็ได้ใช้ประโยชน์ของเขาเพื่อการครอบงำคนจำนวนมากด้วยการขอช่วยให้เป็นหัวคะแนนในการหาเสียงซึ่งก็ไม่เคยมีใครผิดหวัง กล่าวได้ว่าในที่สุดเผ่าสินมีทุนวัฒนธรรมและทุนวัฒนธรรมดังกล่าวได้กลายเป็นทุนสังคมเพื่อเอื้อประโยชน์ให้เผ่าสินทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ผากบุตรหลาน ญาติพี่น้องเข้าโรงเรียนดัง เข้าทำงานโดยไม่ต้องใช้เงิน

อย่างไรก็ตาม การทำความเข้าใจเรื่องความรู้สึกนึกคิดดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ต้องเข้าใจว่าสร้างขึ้นโดยกลุ่มพวกโจร นักเลง ซึ่งเป็นคนกลุ่มหนึ่งในสังคมเท่านั้น เพราะด้วยความรู้สึกนึกคิดเช่นนี้จึงยังทำให้พวกเขาเป็นนักเลงอันธพาลหรือเป็นโจรต่อไปได้ด้วยคามภูมิใจ แต่ความรู้สึกของโจรจึงมักจะสวนทางกับโลกความเป็นจริงของชาวบ้าน คือชาวบ้านไม่ชอบโจร ไม่อยากให้มีโจร เพราะทำให้พวกเขาเดือดร้อน และโจรที่ปล้นคนรวยมาช่วยคนจนก็ไม่มีอยู่จริง แต่ด้วยความรู้สึกของกลุ่มคนที่ใช้ป็นลักษณะนี้ทำให้พวกเขามีความมั่นใจที่จะใช้ป็นในความสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่าง ๆ ดังตัวอย่างของ “ป้าซุ่น” ที่ถูกปล้นถึง 2 ครั้ง ป้าซุ่นซึ่งเป็นผู้หญิงถึงกับถูกโจรใช้ตามป็นจนหัวแตก แล้วลากตัวไปเป็นตัวประกัน และพ่อของเธอก็ถูกโจรยิงตาย

กรณีนี้เกิดขึ้นในช่วงปี 2500-2505 ป้าซุ่นเจ้าของบ้านเล่าย้อนหลังไปราว 50-55 ปี เล่าว่าบ้านของท่านหลังใหญ่ มีฐานะดี มีสมาชิกในครอบครัว 11 คน เจ้าของบ้านมีลูกสาว 8 คน ลูกชายคนเล็ก 1 คน ช่วยกันทำสวนยาง ทำนา เลี้ยงวัวหลายตัวไว้ได้ถนบ้าน ลูกสาวทุกคนใส่ทองคนละเส้น (ขณะนั้นบาทละประมาณ 300 บาท) แต่บ้านหลังนี้ “ถูกออก (ปล้น)” ถึง 2 ครั้ง ครั้งแรกโจรมากัน 6 คน ในช่วงเวลาตึกสังกัด เอาผ้าขาวม้าโพกหัวมัดขิด เหลือเพียงดวงตา เสียงของแต่ละคนก็จะดังอยู่ ๆ เหมือนมีของอุดอยู่ในปาก ทำให้ไม่รู้ว่าเป็นใคร ใครเป็นใคร ทุกคนที่มามีป็น เป็นป็นสั้นกระสุน 6 นัด ยิ่งเสียงดังสะท้อนไปทั้งหอย่อมบ้าน จนไม่มีใครกล้าเข้ามาช่วย เจ้าของบ้านก็มีป็นลูกของยาวกระบองเดียว สู้ไม่ได้ “มันปล้นเอาหมด เปี้ย ผ้าไหม ทอง มันลากป้าไปไกล ถ้าไม่เดินมันเอาท้ายป็นตีหัวแตก ลักตี 4 ได้ พวกนั้นมันเห็นว่าน่าจะปลอดภัยแล้วมันทุ้ม (ทิ้ง) ไว้ที่เชิงเขา ป้าเดินไปตามทางพลีจนพบหน้าของคนแฉนั้น ขอให้เขาไปส่งที่บ้าน กลับถึงมาเห็นศพพ่อแล้ว แม่เล่าให้ฟังว่าพ่อไปหยิบเอาป็นมาสู้จะยังไอ้พวกโจรแต่สู้ไม่ได้ ส่วนลูก ๆ คนอื่นก็เอาแต่ร้องหาม่ายใครสู้ได้”

(ป่าซุ่น, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2556) แม้การปล้นครั้งนั้นจะได้เงินและทองไปมาก แต่ครอบครัวนี้ก็ยังคงทำมาหากินเช่นเดิม 2 ปีต่อมา ป่าซุ่นเล่าให้ฟังว่า “ถูกออกหล่าว(อีกหน) คนแถวนี้ไม่หาญมาช่วยเพราะเห็นว่าไหมโจรยังป็นกันเพ ยิงโป่งป้าง ที่บ้านก็หาม่ายคน ชายสักคน แต่พอเสียงปืนเจียบลงชาวบ้านก็มาช่วยอยู่เป็นกำลังใจ” (ป่าซุ่น, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2556)

จากคำบอกเล่าของป่าซุ่น ไม่มีคำบอกเล่าใดเลยที่ชื่นชมโจร และไม่เห็นตอนใดเลยที่โจรแสดงถึงความเป็นสุภาพบุรุษ

บทส่งท้าย

การที่มีโจร นักเลง ใต้สื่อ ผู้มีอิทธิพลก็เพราะสังคมยอมรับให้ผู้มีอำนาจขึ้นมาเป็นผู้นำ โดยผู้มีอำนาจนั้นส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการใช้ปืนสร้างอำนาจมาก่อน ทั้งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ใช้ปืนโดยตรงและเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนที่ใช้ปืน ผู้นำคนดังกล่าวถูกยอมรับ เพราะมีความสามารถในการช่วยให้เครือข่ายเข้าถึงที่ดินทำกิน แต่ประเด็นอยู่ที่ว่าในพื้นที่ มีกลุ่มคนหลายกลุ่มที่ต่างก็ต้องการที่ดินทำกินและแต่ละกลุ่มต่างก็มีผู้นำ เช่นนี้จึงไม่เอื้อ ให้ผู้นำคนหนึ่งคนใดมีอำนาจมากถื่น จึงเห็นว่ามีคนจำนวนหนึ่งพยายามสร้างความ “พอได้” ผ่านการใช้ปืนสร้างอำนาจให้เป็นที่ยอมรับ เพื่อเป็นการคานอำนาจระหว่างกัน สถานการณ์ดังกล่าวยิ่งทำให้มีโจรกลุ่มต่าง ๆ มากขึ้น กลุ่มชาวบ้านก็ต้องมีโจรไว้เพื่อเป็น สัญลักษณ์ปกป้องและให้ความปลอดภัยให้กับกลุ่ม กลุ่มโจรเหล่านี้ก็ล้วนมีปืนเป็นสมบัติ ของตนเองเพื่อสร้างอำนาจ เรียกว่าเกิด “ค่านิยม” แบบ “อำนาจที่ใช้กำลังบังคับ” เป็น โครงสร้างอำนาจหลัก เป็นผลให้ปัจเจกบุคคลและ/หรือกลุ่มบุคคลในพื้นที่ต่างถูกสร้าง “ความโน้มเอียงทางอุปนิสัย” ให้ฝึกฝั่/สร้างตัวตนของตนเองเข้าสู่สถานะ “นักเลง”

ประกอบกับข้อจำกัดของพื้นที่ คือความทุรกันดาร ห่างไกลอำนาจรัฐ และความยากจนของชาวบ้าน ทำให้คนบางกลุ่มเกิดความได้เปรียบในการแสวงหาประโยชน์ด้านต่าง ๆ จากผู้อื่น เช่น เข้าถึงที่ดินทำกิน ทรัพยากรสิน มีอำนาจในการปกครองและมีอำนาจกลุ่มโดยการใช้อาวุธปืน รวมทั้งยังเป็นต้นแบบการใช้อำนาจให้กับคนรุ่นต่อ ๆ มาด้วย โดย การสร้างอำนาจดังกล่าว แสดงผ่านระบบสัญลักษณ์ในลักษณะของปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) คือกระทำอย่างมีจุดมุ่งหมายทางสังคม (Social Objects) และแสดงผ่านทรงสนะในส่วนที่เป็นปัจเจกที่ถูกสร้างโดยกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม

ผลที่เกิดขึ้นอธิบายได้ 2 ประการ คือ **ประการแรก** เกิดอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ในสังคม เช่น ความเป็นลูกผู้ชายสร้างได้ด้วยการใช้ปืนปกป้องครอบครัว ญาติ หรือศักดิ์ศรีสร้างได้ด้วยการใช้ปืน ความเป็นคน “พอได้” หรือ นักเลงจริงต้อง “ใจถึง พึ่งได้” หรือการขึ้นมาเป็นนักเลงตัวจริงต้องผ่านการใช้อาวุธ เป็นต้น อุดมการณ์ดังกล่าวถูกบ่มเพาะมาจากการ

ใช้ความรุนแรง คนส่วนหนึ่งจึงใช้ปืนสร้างความรุนแรงเพราะไม่ได้มองว่าเป็นความผิดร้ายแรง ตรงข้ามแล้วเขากลับมองว่าเป็นความรู้สึกรู้สึกที่ต้อง การมองเห็นนี้ทำให้อุดมการณ์ส่วนนี้ ถูกดำรงอยู่ในความคิดที่จะถูกผลิตซ้ำ กลายเป็นโครงสร้างภายในของปัจเจกบุคคลหรือผู้ กระทำการ หรือเป็น “รหัส” ที่พร้อมจะถูกถอดมาใช้ตลอดเวลา เมื่อเป็นเช่นนี้จึงถือว่า อุดมการณ์ดังกล่าวมีผลต่อการรักษาไว้ซึ่งโครงสร้างของความรุนแรง แต่ลักษณะการใช้ ความรุนแรงจะมีแบบอย่างเฉพาะของตัวบุคคล ซึ่งมีอิทธิพลสืบต่อไปจนถึงยุคปัจจุบัน

ประการที่สอง การมองเห็นคนอื่นในลักษณะของการสวมบทบาททำให้เกิดการสร้างตัวตน ของคน วิธีการดังกล่าวเกิดขึ้นในลักษณะของ I และ Me เช่น เมื่อเป็นนักเลงแล้วมีพรรคพวก เข้าถึงที่ดินง่ายขึ้น โจรผู้ร้ายกลุ่มอื่น ๆ ต่างยำเกรง โจรบางคนที่ถูกยอมรับจากชาวบ้าน ให้เป็นผู้นำท้องถิ่น ช่วยเหลือญาติและพรรคพวกยามเดือดร้อนได้ จนกล่าวได้ว่าผลของ การเป็นนักเลงทำให้เขามีสถานภาพ มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับจากชาวบ้าน จนเกิดความ ได้เปรียบ (เช่น ทำให้มีที่ดินมากกว่าคนอื่น บางคนได้เป็นผู้นำชุมชน มีคนช่วยแรงงานยาม ที่ต้องการ) สถานภาพที่กล่าวคือการเกิดทุนสัญลักษณ์ (Symbolic Capital) และทุน วัฒนธรรม (Cultural Capital) ขึ้น ตามแนวคิดของบูร์ดิเยอ ซึ่งจะเห็นได้ว่าคนที่มี สถานภาพดังกล่าวที่พบในบทความชิ้นนี้ล้วนถือปืน หรือมีปืนเป็นหุ้นส่วนในการสร้าง บุคลิกและบารมี โดยการแสดงออกของเขานั้นเป็นการแสดงออกทั้งในส่วนที่เป็นตัวเขาเอง เช่น ลักษณะของเผ่าสีนและเสือไซเขียวจะมีบุคลิกที่เป็นลักษณะของตัวตนในช่วงที่เป็น ไอ้เสือ แต่ทั้งเผ่าสีนและเสือไซเขียวก็ต้องแสดงออกในด้านที่สังคมคาดหวังเช่นกัน คือต้อง ดูแลและให้ความช่วยเหลือเครือญาติ และที่สำคัญตัวตนของเขาทั้งในลักษณะของ I และ Me ตามแนวคิดของมิตต์ ก็ถูกคนรุ่นต่อ ๆ มานำไปผลิตซ้ำ

ปรากฏการณ์ดังกล่าวถือว่าเป็นข้อต่อของห่วงโซ่ข้อสำคัญที่จะเชื่อมต่อไปยังการ สร้างเครือข่ายของกลุ่มนักเลง ซึ่งกลุ่มเครือข่ายดังกล่าวนับเป็น “ทรัพยากรอำนาจ” ของ คนในเครือข่ายที่เข้าไปสัมพันธ์กัน ซึ่งเรียกการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายลักษณะนี้เป็น “ทุน ทางสังคม” แบบหนึ่ง ซึ่งจะย้อนกลับสู่การสถาปนา “ทุนทางวัฒนธรรม” ขึ้นเพื่อการ ครอบงำสังคม และด้วยอำนาจของ “เครือข่าย” นี้เอง ทำให้อำนาจของ “เครือข่ายของ วงการนักเลง” มีสถานะเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่ตกอยู่ในโครงสร้างอำนาจแบบอำนาจ ที่ใช้กำลังบังคับ ซึ่งกระบวนการที่กล่าวมาทั้งหมดก็มีประโยชน์ในการเข้าถึงทรัพยากร เข้า ถึงอำนาจควบคุม/ปกครองเพื่อให้ได้เข้าถึง “ทุนทางเศรษฐกิจ” ของสังคมในช่วงต่อ ๆ มา นั้นเอง การเกิดและสร้างตัวตนของคนในยุคนี้จึงนำไปสู่การมีสถานภาพของอำนาจที่ช่วย ปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ที่มีระหว่างกันนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม บทความชิ้นนี้ก็เสนอให้เห็นว่ามีเพียงคนกลุ่มหนึ่งเท่านั้นที่ยอมรับ การผลิตซ้ำโครงสร้างความสัมพันธ์และค่านิยมที่กล่าวมา เพราะเมื่อมองในมุมกลับก็พบว่า มีคนอีกจำนวนหนึ่งที่กลัวและเดือดร้อนกับการสร้างอำนาจโดยการใช้อำนาจของ

เหล่านักเลงดังกล่าว เช่น กรณีของป่าชุมชนที่ต้องเดือดร้อนเพราะถูกกลุ่มโจรปล้น และไม่มีทางต่อสู้ หรือผู้หญิงหลายคนในช่วงเวลานั้นที่ต้องยอมรับสภาพในการต้องตกเป็นภรรยาของโจรเพราะไม่มีทางต่อสู้เช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

- [1] ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. (2534). “วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่าภาคใต้”, ใน เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (บรรณาธิการ), **วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า**. 356. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- [2] อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- [3] Ritzer, G. (1988). **Sociological theory**. Singapore: McGraw-Hill.
- [4] Charon, M. J. (1985). **Symbolic interaction: An introduction, an Interpretation, an intergration** (2nd ed.). New Jersey: Englewood Cliffs. Prentice-Hall.
- [5] วารุณี ภูริสินสิทธิ์. (2544). แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องตัวตน ระหว่างฉันที่เป็นประธานและฉันที่เป็นกรรม. สืบค้นจาก <http://v1.midnightuniv.org/miduniv2001/newpage14.html>.
- [6] สมเจตนา มณีโมนัย. (2537). “วัฒนธรรมโจรที่ปรากฏในท้องถิ่นภาคใต้”, **ทักษิณคดีศึกษา**. 4(1), 14-29.
- [7] Bourdier, P. (1977). **Outline of a theory of practice**. Cambridge: Cambridge University Press.
- [8] กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2553). **สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองกับการสื่อสาร**. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- [9] ประมวล มณีโรจน์. (2537). “โจรพัทลุง-กรณีตำนานโจรแห่งตำบลดอนทราย: ความแรงของลมฝนย่อมเกี่ยวเนื่องกับเมฆหมอกแห่งฤดูกาล”, **ทักษิณคดีศึกษา**. 4(1), 54-104.
- [10] ยงยุทธ ชูแว่น. (2546). “บทสังเคราะห์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาในมิติประวัติศาสตร์”, ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการทะเลสาบสงขลาในกระแสความเปลี่ยนแปลง: ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และกระบวนการพัฒนา**. 1-37. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังส่วนบุคคลด้านการอบรมเลี้ยงดู
และประสบการณ์ความรุนแรง กับพฤติกรรม
ความรุนแรงในคู่สมรสไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี
Relationships between Personal Background of
Upbringing and Violent Experience, and Violent
Behaviors among Thai Muslim Married Couples
in Pattani Province

เกษตรชัย และหิมี¹ และ เก็ตถวา บุญปรากร²
Kasetchai Laeheem¹ and Kettawa Boonprakarn²

¹รศ.ดร., ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ สงขลา 90112

²ผศ.ดร., ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ สงขลา 90112

¹ Assoc. Prof. Dr., Department of Educational Foundation, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hat Yai, Songkhla 90112

² Asst. Prof. Dr., Department of Educational Foundation, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hat Yai, Songkhla 90112.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังส่วนบุคคลด้านการอบรมเลี้ยงดูและประสบการณ์ความรุนแรง กับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี โดยให้ภรรยาหรือสามีเป็นตัวแทนให้ข้อมูล จำนวน 1,536 คน (สามี 682 คน และภรรยา 854 คน อายุเฉลี่ย $37.78 (\pm 9.14)$) ใช้แบบสอบถามและแบบคัดกรองเป็นเครื่องมือวิจัย และใช้โปรแกรม EcStat วิเคราะห์หาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าไคสแควร์ และค่าอัตราส่วนออดส์ ผลการวิจัยพบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน การเคยมีพฤติกรรมรุนแรงในวัยเด็ก การเคยถูกล่วงโทษอย่างรุนแรงในวัยเด็ก และการเคยเห็นพ่อแม่ทะเลาะตบตีในวัยเด็กมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยคู่สมรสที่จะมีพฤติกรรมความรุนแรงสูง ได้แก่ คู่สมรสที่เคยมีพฤติกรรมรุนแรงในวัยเด็กเป็นประจำ (1.94 เท่า) ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันในระดับมาก (1.77 เท่า) เคยถูกล่วงโทษอย่างรุนแรงในวัยเด็กเป็นประจำ (1.30 เท่า) และเคยเห็นพ่อแม่ทะเลาะตบตีในวัยเด็กเป็นประจำ (1.24 เท่า)

คำสำคัญ: ภูมิหลังการอบรมเลี้ยงดู ภูมิหลังประสบการณ์ความรุนแรง ความรุนแรงในคู่สมรส

Abstract

The objectives of this research was to study the relationships between personal background of upbringing and violent experience, and violent behaviors among Thai Muslim married couples in Pattani province. The informants were 1,536 wives or husbands who were representatives of their families (682 husbands and 854 wives, aged average $37.78 (\pm 9.14)$). The research instruments were questionnaire and screening inventory. The EcStat program was used for data analysis to determine the frequency, percentage, chi-square value, and odds ratio. The results found that strict upbringing, violent behavior in childhood, severe punishment in childhood, and exposure to parents' quarrels had a statistically significant associated with domestic violence. Married couples who had a high proportion of violent behavior among married couples were those who regularly had violent behaviors in childhood (1.94 times), those who had strict upbringing at a high level (1.77 times), those who regularly had severe punishment in childhood (1.30 times), and those who were regularly exposed to parents' quarrels in childhood (1.24 times).

Keywords: Upbringing Background, Violent Experience Background, Married Couples Violence

บทนำ

สถาบันครอบครัวนับว่าเป็นสถาบันแรกและเป็นสถาบันหลักที่เล็กที่สุดของสังคม ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เน้นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวให้มีความใกล้ชิดผูกพัน ช่วยเหลือเกื้อกูล ดูแลเอาใจใส่ และเป็นห่วง เป็นใยซึ่งกันและกัน สถาบันครอบครัวจึงเป็นหน่วยพื้นฐานแห่งการเปลี่ยนแปลงและการแลกเปลี่ยนความรัก ถ้าการแลกเปลี่ยนความรักเป็นที่พึงพอใจ มีสัดส่วนที่เหมาะสม และมีพัฒนาการที่ราบรื่น จนเกิดความไว้วางใจกัน เอื้ออาทรต่อกัน และพร้อมเสียสละให้กันก็จะทำให้อารมณ์ความรู้สึกมีความสงบสุขและเป็นครอบครัวที่อบอุ่น แต่ถ้าการแลกเปลี่ยนความรักไม่เป็นที่พึงพอใจ มีสัดส่วนที่ไม่เหมาะสม และมีพัฒนาการที่ไม่ราบรื่นแล้วก็จะทำให้อารมณ์ความรู้สึกมีความขัดแย้ง วุ่นวาย และสับสน จนก่อให้เกิดความทุกข์ใจ คับข้องใจ ขมขื่นใจ โกรธแค้น และเกลียดชัง และเมื่อทวีความรุนแรงมากขึ้นก็จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของสมาชิกในครอบครัว ทำให้เกิดการทะเลาะตบตี การใช้กำลัง และการใช้ความรุนแรงระหว่างกัน จนทำให้ความสัมพันธ์มีความเหินห่างและบางครอบครัวก็ตัดสินใจหย่าร้างกันจนกลายเป็นปัญหาสังคม [1-2]

ความรุนแรงในคู่สมรส หมายถึง การแสดงออกหรือการกระทำในลักษณะที่รุนแรงของสามีต่อภรรยาหรือของภรรยาต่อสามี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำร้ายร่างกาย ทำร้ายจิตใจอารมณ์ความรู้สึก ล่วงละเมิดทางเพศ และกีดกันทางสังคม โดยการบังคับ ขู่เข็ญ คุกคาม ทุบตี เตาะถ่อย จำกัดกีดกันเสรีภาพ และทั้งที่เจตนาและไม่เจตนา ซึ่งเป็นการกระทำที่เกิดจากความโกรธ ความกลัว ความหวาดหวั่น และขาดการยับยั้งชั่งใจ จนได้รับบาดเจ็บและได้รับอันตรายสาหัส โดยความรุนแรงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมและเป็นปัจจัยกำหนดและหล่อเลี้ยงให้ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ดำรงอยู่บนความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวและสังคมมาเป็นเวลานาน [3] ซึ่งสังคมส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญและมีความตระหนักต่อปัญหาดังกล่าวเท่าที่ควร โดยมักคิดว่าปัญหาการใช้ความรุนแรงในคู่สมรสเป็นเรื่องส่วนตัวที่บุคคลภายนอกไม่ควรไปยุ่งเกี่ยว จนไม่มีมาตรการในการป้องกันและแก้ไข และที่ผ่านมาก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขจากบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐมองว่าเป็นเรื่องความขัดแย้งตามปกติของคู่สามีภรรยา ไม่ใช่อาชญากรรมที่ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม เจ้าหน้าที่มักจะไกล่เกลี่ยให้คืนดีกัน และมักจะไม่รับแจ้งความ จนทำให้ผู้ที่กระทำความรุนแรงไม่ได้รับการลงโทษที่เหมาะสม และไม่ได้เข้าสู่กระบวนการในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม [4-5] การใช้ความรุนแรงในคู่สมรสที่เกิดขึ้นมีปรากฏการณ์หลายอย่างที่สะท้อนให้เห็นว่าการทำร้ายภรรยาทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกขณะ สามีที่ทำร้ายภรรยามาจากทุกฐานะ เศรษฐกิจ ทุกอาชีพ ทุกเชื้อชาติ ทุกศาสนา และเป็นผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการกระทำความรุนแรงหรือถูกกระทำ

ความรุนแรงมาก่อนการแต่งงาน ซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย และจิตใจของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อแล้วยังก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจและสังคม บั่นทอนความปกติสุขของครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่มีสาเหตุหลักมาจากภูมิหลังของคู่สามีภรรยา ซึ่งเป็นรากฐานของปัญหา [5] จนกระทั่งในปัจจุบันได้มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนต่างให้ความสำคัญกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวกันมากขึ้น เนื่องจากได้กลายเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในทุกสังคมและเกิดขึ้นกับคู่สมรสทุกฐานะ เศรษฐกิจ ทุกอาชีพ ทุกเชื้อชาติ และทุกศาสนา รวมทั้งเป็นปัญหาซ่อนเร้นที่มีรูปแบบสลับซับซ้อน และทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ จนยากต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหา [6]

พฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสส่วนใหญ่จะเป็นเหตุการณ์ที่มีสามีเป็นฝ่ายกระทำต่อภรรยา โดยการตั้งใจใช้กำลังในการข่มขู่หรือการทำร้ายร่างกายหรือทำร้ายจิตใจอารมณ์ความรู้สึก เช่น การบังคับ ขู่เข็ญ ทุบตี เตาะตอ่ย คุกคาม และกีดกันสิทธิเสรีภาพ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่พัฒนามาจากความขัดแย้งและการทะเลาะวิวาท [5, 7-8] เป็นรูปแบบพฤติกรรมของสามีที่กระทำต่อภรรยาอย่างรุนแรง เพื่อมุ่งทำร้ายร่างกาย มุ่งล่อลวงละเมิดทางเพศ มุ่งทำร้ายจิตใจ และบังคับขู่เข็ญ ซึ่งเป็นการกระทำที่เกิดจากความโกรธ ความกลัว ความหวาดหวั่น และขาดการยับยั้งชั่งใจ จนได้รับบาดเจ็บและได้รับอันตรายสาหัส จนถึงแก่ชีวิต [4, 9-10] โดยฝ่ายภรรยาที่เป็นเหยื่อจากการถูกกระทำมักได้รับบาดเจ็บทางกายและทางจิตใจ และอาจตัดสินใจหย่าร้างกัน นอกจากนี้ ยังทำให้บุตรหลานที่พบเห็นความรุนแรงเป็นประจำมีการเรียนรู้และซึมซับความรุนแรงจนฝังใจ และมีทัศนคติต่อความรุนแรงว่าคนเราสามารถแก้ไขทุกปัญหาด้วยความรุนแรง จนกลายเป็นเด็กที่มีพฤติกรรมรุนแรงทั้งในวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่ โดยการกระทำรุนแรงต่อเพื่อน คู่สมรส และลูกต่อไป [5, 11-12] รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐต้องสูญเสียงบประมาณจำนวนมากในการณรงค์ให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหาความรุนแรง ยุติความรุนแรง และร่วมกันแก้ไขปัญหาความรุนแรงผ่านทางสื่อต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังสูญเสียงบประมาณในการบรรจุบุคลากรที่เกี่ยวข้องการรักษาพยาบาลเหยื่อที่ถูกกระทำ และการให้คำปรึกษาแก่เหยื่อที่ถูกทำร้าย [1, 13-14]

จากการศึกษาเกี่ยวกับสาเหตุของพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสมีมากมายหลายสาเหตุ แต่สาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งคือ ภูมิหลังการอบรมเลี้ยงดูและภูมิหลังประสบการณ์ความรุนแรง ดังผลการศึกษาที่พบว่า ความรุนแรงในคู่สมรสที่เกิดขึ้นมีปรากฏการณ์หลายอย่างที่สะท้อนให้เห็นว่าการทำร้ายภรรยาทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกขณะ ซึ่งสามีที่ทำร้ายภรรยาเคยมีประสบการณ์การกระทำรุนแรงหรือถูกกระทำ ความรุนแรงมาก่อนการแต่งงาน [4-5] การเคยเห็นพ่อแม่ตบตีในวัยเด็กเป็นปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญที่ทำให้คู่สามีภรรยามีพฤติกรรมความรุนแรงระหว่างกัน [15-16] ปัญหาพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในคู่สมรสมาจากการได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสม โดยเฉพาะการเข้มงวดกวดขัน การเคยมีประสบการณ์ในวัยเด็กที่พบเห็นเหตุการณ์อันน่าเลวร้าย

ทั้งการถูกลองโทษอย่างรุนแรงและอยู่ในเหตุการณ์ที่พ่อแม่ทะเลาะตบตีกันอย่างรุนแรง [5-6, 16] สามีที่กระทำความรุนแรงต่อภรรยา มักมาจากครอบครัวที่มีปัญหาการใช้ความรุนแรงระหว่างบิดามารดามาก่อน ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีผลต่อความรู้สึกและอารมณ์ แล้วถูกซึมซับจนกลายเป็นการยอมรับการใช้ความรุนแรง และในที่สุดเมื่อเขามีปัญหาความขัดแย้งไม่เข้าใจกัน และทะเลาะวิวาทกับคู่สมรสก็จะเลือกแก้ปัญหาโดยใช้ความรุนแรงตามแบบที่เคยเห็นในวัยเด็ก ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ความรุนแรงที่เด็กได้รับประสบการณ์จากเหตุการณ์ที่บิดามารดาทะเลาะวิวาทกันกลายเป็นวัฏจักรที่เขาอาจจะกระทำความรุนแรงต่อคู่สมรสในอนาคตได้ [17-18] นอกจากนี้ ผู้ที่มีประสบการณ์ความรุนแรงที่บิดามารดาตำหนิและตบตีกันเป็นประจำและได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสมมักส่งผลให้เขาแสดงความรุนแรงกับคู่สมรสมากกว่าผู้ที่ไม่เคยมีประสบการณ์ความรุนแรงดังกล่าว [10, 19-20] ครอบครัวนับว่าเป็นแหล่งสะสมและเป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้สมาชิกในครอบครัวแสดงพฤติกรรมความรุนแรงต่อบุคคลรอบข้าง โดยเฉพาะครอบครัวที่มีปัญหาการใช้ความรุนแรงในคู่สมรส มักจนทำให้สมาชิกในครอบครัวคิดว่าการใช้ความรุนแรงของพ่อแม่เป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวันและยอมรับว่าการใช้ความรุนแรงเป็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ปัญหา รวมทั้งคิดว่าการได้รับการยอมรับนับถือก็ต้องใช้กำลังและความรุนแรง [21-23]

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการใช้ความรุนแรงในคู่สมรสที่มักเกิดขึ้นกับภรรยา ดังกล่าวข้างต้น ทำให้สถานะของครอบครัวขาดความสมดุลและนำไปสู่การเผชิญปัญหาที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เช่น ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง และปัญหาผู้สูงอายุขาดการดูแล เป็นต้น ซึ่งทุกครั้งที่เกิดปัญหาย่อมส่งผลกระทบต่อความสูญเสีย โดยเฉพาะส่งผลกระทบต่อเหยื่อและสมาชิกในครอบครัว ดังผลจากการศึกษาที่พบว่า การกระทำความรุนแรงของสามีต่อภรรยาได้สร้างภาระแก่สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างภาระทางเศรษฐกิจที่มีมูลค่ามหาศาลทั้งในด้านการรักษาพยาบาล การให้สวัสดิการทางสังคม การให้คำปรึกษาแก่เหยื่อผู้ถูกทำร้าย ตลอดจนการใช้จ่ายมาตรการป้องกันต่าง ๆ เป็นต้น [1] การใช้ความรุนแรงในคู่สมรสส่งผลกระทบต่อจิตใจและการเรียนรู้ของลูกหลานเป็นอย่างมาก ซึ่งเด็กที่ชอบทำร้ายร่างกายผู้อื่นมักมีประวัติมาจากครอบครัวที่มีความรุนแรงในคู่สมรส [13-14] ความรุนแรงในคู่สมรสที่เกิดส่งผลกระทบต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง 3 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 ผลกระทบต่อตนเอง (ฝ่ายภรรยาหรือสามีที่ถูกทำร้าย) ซึ่งนอกจากจะมีบาดแผลภายนอกที่ต้องรักษาแล้วยังได้รับการกระทบกระเทือนทางจิตใจ เป็นบาดแผลที่ซ่อนอยู่ภายในไปตลอดชีวิต ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้รับการเยียวยาบำบัดรักษาให้ตระหนักถึงคุณค่าของตัวเอง ส่วนที่ 2 ผลกระทบต่อครอบครัว โดยเฉพาะบุตรทั้งที่อยู่ในวัยเยาว์หรือวัยรุ่น ทำให้ได้รับผลกระทบทางจิตใจโดยตรงและรุนแรง เกิดภาพลบในเรื่องสัมพันธภาพในครอบครัว ส่งผลต่อการไม่เห็นคุณค่าของชีวิต ทำให้บุตรมีพฤติกรรมเก็บกด ก้าวร้าว เกร และไม่ตั้งใจเรียน และส่วนที่ 3 ผลกระทบต่อสังคม/ชุมชน ทำให้พ่อแม่แยกทาง หย่าร้าง เด็กหนีออกจากบ้าน และออกเร่ร่อนกลายเป็นปัญหาของสังคม [11]

จังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดหนึ่งที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้และมีชาวไทยมุสลิมร้อยละ 86.25 ของประชากร [24] โดยมีสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเป็นศูนย์กลางในการบริหารองค์กรศาสนาและเป็นองค์กรนำในการพัฒนาสังคมมุสลิมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้คู่คุณธรรม มีความเข้มแข็ง เป็นเอกภาพใฝ่หาสันติและความยุติธรรม โดยมีหน้าที่หนึ่งคือประนีประนอมข้อพิพาทในเรื่องครอบครัวและมรดก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมความมั่นคงในสถาบันครอบครัว และดำเนินการจดทะเบียนคู่สมรส เป็นต้น [25] ซึ่งตั้งแต่ พ.ศ. 2552-2556 มีผู้มาร้องเรียนเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงในคู่สมรสต่อสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องและสูงกว่าจังหวัดอื่น ๆ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ [26] จากข้อมูลดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นมีอัตราที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งมาจากหลากหลายสาเหตุและส่งผลกระทบต่อสังคม เช่น ปัญหาการหย่าร้าง เด็กขาดการดูแล และปัญหายาเสพติด เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันมีหลายหน่วยงานได้เล็งเห็นความสำคัญและพยายามเร่งรัดแก้ไขปัญหาดังกล่าว แต่การแก้ปัญหาความรุนแรงในคู่สมรสก็ยังเป็นเรื่องยากที่จะเข้าถึงหากไม่ได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย [5] ในขณะที่หลักคำสอนของศาสนาอิสลามได้ห้ามปรามไม่ให้คู่สามีภรรยาทะเลาะเบาะแว้งกันและมีให้มีการตบตีกันหรือทำร้ายร่างกายกันอย่างเด็ดขาด และผู้ที่ละเมิดจะมีความผิดตามหลักการศาสนาอิสลาม ดังคำกล่าวที่ว่า อิสลามถือว่าชายและหญิงมีความเท่าเทียมกันในทุกด้าน ถ้าชายใดทำร้ายร่างกายหญิง เขาก็จะต้องรับโทษอย่างรุนแรงตามกฎหมายอิสลามอย่างเข้มงวด โดยอิสลามมุ่งปกป้องชีวิตและทรัพย์สินของชายและหญิง [27] ในบทอัลกุรอานได้บัญญัติเกี่ยวกับบทลงโทษจากการทำร้ายร่างกายระหว่างชายหญิง โดยผู้ที่ทำให้เกิดอันตรายต่ออวัยวะตา หู หรือการทำร้ายประเภทอื่น ๆ เขาก็จะได้รับบทลงโทษเหมือนสิ่งที่เขาได้ทำร้าย [28] และห้ามไม่ให้มีการถกเถียงและทะเลาะวิวาทระหว่างสามีภรรยาต่อหน้าเด็กเป็นอันขาด เพราะเหตุการณ์รุนแรงเหล่านี้จะปลูกฝังความไม่รัก ความรู้สึกรังเกียจชัง และความเกลียดชัง เข้าในจิตใจและติดไปกับเด็กอยู่ตลอดเวลา [29] ซึ่งจากการที่คู่สมรสไทยมุสลิมไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้ปัญหาความรุนแรงในคู่สมรสเกิดมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังส่วนบุคคลด้านการอบรมเลี้ยงดูและประสบการณ์ความรุนแรง กับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี เพื่อศึกษาว่าภูมิหลังส่วนบุคคล 6 ตัวแปร ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู 3 แบบ (การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย และการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย) ความรุนแรง 3 ด้าน (การเคยถูกลงโทษอย่างรุนแรง ในวัยเด็ก การเคยเห็นพ่อแม่ทะเลาะตบตีในวัยเด็ก และการเคยมีพฤติกรรมรุนแรงในวัยเด็ก) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีหรือไม่อย่างไร โดยภูมิหลังด้านการอบรมเลี้ยงดู หมายถึง การเคยได้รับการถ่ายทอด

อบรมสั่งสอน และขัดเกลาทัศนคติ ค่านิยม และมาตรฐานทางสังคมในวัยเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับหลักการศาสนาอิสลาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 แบบ คือ (1) การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน เป็นการอบรมสั่งสอน แนะนำ และควบคุมให้คู่สมรสต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อห้ามตามหลักการศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด เช่น การละหมาดที่มัสยิด 5 เวลา การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน การบริโภคอาหารที่ฮาลาล การแต่งกาย และการเรียนศาสนา เป็นต้น (2) การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย เป็นการอบรมสั่งสอน แนะนำ และควบคุมให้คู่สมรสมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัว โดยสามารถแสดงความคิดเห็นและกระทำการต่าง ๆ ตามที่สมาชิกในครอบครัวยอมรับ และตกลงกัน ถ้าไม่ขัดกับหลักการศาสนาอิสลาม และ (3) การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย เป็นการไม่ได้รับการอบรมสั่งสอน แนะนำ ดูแลเอาใจใส่ ไม่สนใจ และไม่ช่วยเหลือเมื่อยามจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่ปฏิบัติศาสนกิจ รวมทั้งไม่มีการต่าหนิเตียนและไม่ลงโทษเมื่อทำผิดหรือมีพฤติกรรมขัดกับหลักการศาสนาอิสลาม ในขณะที่ภูมิหลังด้านประสบการณ์ความรุนแรง หมายถึง สภาพแวดล้อมที่รุนแรงที่คู่สมรสพบเห็น ถูกกระทำรุนแรง และเคยแสดงความรุนแรงต่อบุคคลรอบข้างในวัยเด็ก โดยเป็นประสบการณ์ที่เกิดจากการเรียนรู้ทั้งในฐานะผู้ถูกกระทำรุนแรง และผู้สังเกตความรุนแรง ตั้งแต่เด็ก เช่น เรียนรู้บรรทัดฐานที่ยอมรับการใช้ความรุนแรง และตัวแบบที่ใช้ความรุนแรงเมื่อเกิดความขัดแย้งกับคู่สมรสก็จะเลียนแบบพฤติกรรมความรุนแรงเป็นวิธีการในการแก้ปัญหา เป็นต้น ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ (1) การเคยถูกลงโทษอย่างรุนแรงในวัยเด็ก เป็นลักษณะสถานการณ์ในวัยเด็กของคู่สมรสที่เคยถูกพ่อแม่ลงโทษด้วยวิธีการที่รุนแรงเป็นประจำและต่อเนื่อง อันมีผลต่ออารมณ์ความรู้สึกในการเก็บกด สะสม ซึมซับ และเรียนรู้ความรุนแรงที่เกิดขึ้นดังกล่าว เช่น เรียนรู้ว่าคนที่รักเราเป็นผู้ที่ทำร้ายเรามากที่สุด รับรู้ว่าการตีลงโทษทำให้รู้สึกเจ็บปวดและเพราะรัก และเรียนรู้ว่าการตีลงโทษเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอน เป็นต้น (2) การเคยเห็นพ่อแม่ทะเลาะดบตีในวัยเด็ก เป็นลักษณะสถานการณ์ในวัยเด็กของคู่สมรสที่เคยพบเห็นและอยู่ในเหตุการณ์ที่พ่อแม่แสดงความรุนแรงต่อกัน เช่น การด่าว่า โต้เถียง ทะเลาะ ดบตี และทำร้ายร่างกายกัน เป็นต้น ซึ่งมีผลต่อการซึมซับและยึดถือตัวแบบ โดยเลียนแบบพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงของบิดามารดาเมื่อเกิดความขัดแย้งกับคู่สมรส และ (3) การเคยมีพฤติกรรมรุนแรงในวัยเด็ก เป็นลักษณะสถานการณ์ในวัยเด็กของคู่สมรสที่เคยมีพฤติกรรมรุนแรงต่อผู้อื่น จนทำให้ผู้อื่นได้รับบาดเจ็บทางกายหรือจิตใจและได้รับอันตรายจากการทำร้ายร่างกาย อารมณ์ความรู้สึก และจิตใจ ซึ่งผู้ที่มีพฤติกรรมรุนแรงซ้ำ ๆ จะกลายเป็นความเคยชิน จนเป็นผู้ใหญ่ที่มีความหยาบคาย ก้าวร้าว ป่าเถื่อน อันธพาล และส่งผลต่อเนื่องทำให้เกิดปัญหาการใช้ความรุนแรงในคู่สมรส ซึ่งผลการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์กับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเพื่อใช้ในการป้องกันและให้ความช่วยเหลือคู่สมรสที่มีพฤติกรรมความรุนแรงระหว่างกัน นอกจากนี้

ยังเป็นประโยชน์ต่อการจัดการกับปัญหาพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสในจังหวัดอื่น ๆ หรือภูมิภาคอื่น ๆ ก่อนจะทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นจนเป็นปัญหาของสังคม และช่วยค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างทันท่วงที

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังส่วนบุคคลด้านการอบรมเลี้ยงดู และประสบการณ์ความรุนแรง กับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี

ระเบียบวิธีการศึกษา

1. กลุ่มตัวอย่าง การวิจัยครั้งนี้ได้มีการกำหนดให้ภรรยาหรือสามีของคู่สมรสไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี จำนวน 1,536 คน (สามี 682 คน และภรรยา 854 คน) เป็นตัวแทนการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงในคู่สมรสระหว่างกันของทั้งฝ่ายสามีและฝ่ายภรรยา โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการแบบหลายขั้นตอน (Multi Stage Sampling) ดังนี้ ขั้นที่ 1 เลือกอำเภอโดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Sampling) แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ อำเภอที่มีความหนาแน่นของความสูญเสียต่อประชากรสูงและสูงมาก (อำเภอสีแดง) อำเภอที่มีความหนาแน่นของความสูญเสียต่อประชากรปานกลาง (อำเภอสีชมพู) และอำเภอที่มีความหนาแน่นของความสูญเสียต่อประชากรต่ำ (อำเภอสีเขียว) ด้วยข้อมูลและแนวโน้มของความรุนแรง [30] เพราะสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่มีผลทำให้ประชาชนรู้สึกเครียด วิตกกังวล กลัว หวาดผวา และซึมเศร้า จนเป็นสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว [5] ซึ่งสอดคล้องกับผลจากการสำรวจที่พบว่าประชาชนที่มีพฤติกรรมความรุนแรงในครอบครัวมีสาเหตุมาจากความรู้สึกเครียดและวิตกกังวลจากความรุนแรงในชุมชนโดยบุคคลที่ไม่รู้จัก (ร้อยละ 47.56) ความรุนแรงในชุมชนโดยบุคคลที่รู้จักกัน (ร้อยละ 39.71) และเหตุการณ์ความรุนแรงในชุมชนอื่น ๆ (ร้อยละ 12.73) [31] และผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ความขัดแย้งและความรุนแรงจะมีผล กระทบทางจิตใจที่อาจจะนำไปสู่ภาวะความซึมเศร้า ภาวะวิตกกังวล หรือแม้แต่การใช้ความรุนแรงในการจัดการปัญหาอีกด้วย [32] แล้วเลือกเขตละ 2 อำเภอ โดยใช้วิธีการเลือกแบบสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ได้ทั้งหมด 6 อำเภอ ขั้นที่ 2 เลือกตำบล โดยใช้วิธีการเลือกแบบสุ่มอย่างง่าย อำเภอละ 4 ตำบล ได้ทั้งหมด 24 ตำบล ขั้นที่ 3 เลือกหมู่บ้าน โดยใช้วิธีการเลือกแบบสุ่มอย่างง่าย ตำบลละ 2 หมู่บ้าน ได้ทั้งหมด 48 หมู่บ้าน และขั้นที่ 4 การเลือกกลุ่มตัวอย่างขั้นสุดท้าย โดยเลือกภรรยาหรือสามีเป็นตัวแทนให้ข้อมูล หมู่บ้านละ 32 คน โดยขอความร่วมมือจากผู้นำมุสลิมในพื้นที่ เป้าหมายเป็นผู้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ (1) แบบสอบถามภูมิหลังด้านการอบรมเลี้ยงดู (2) แบบสอบถามภูมิหลังด้านประสบการณ์ความรุนแรง และ (3) แบบคัดกรองพฤติกรรมเสี่ยงต่อการใช้ความรุนแรงในคู่สมรส [33] ซึ่งผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นและผ่านกระบวนการหาคุณภาพเครื่องมือและมีเกณฑ์ปกติแล้ว โดยเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ 5 ประจำ 4 บ่อยครั้ง 3 ค่อนข้างบ่อย 2 นาน ๆ ครั้ง และ 1 ไม่เคย ซึ่งแบบสอบถามภูมิหลังด้านการอบรมเลี้ยงดู มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .862 แบบสอบถามภูมิหลังด้านประสบการณ์ความรุนแรง มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .825 และแบบคัดกรองพฤติกรรมเสี่ยงต่อการใช้ความรุนแรงในคู่สมรส มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .936

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยออกเก็บข้อมูลร่วมกับนักวิจัยผู้ช่วย จำนวน 12 คน ซึ่งมีประสบการณ์ในการเก็บข้อมูลมาแล้วหลายเรื่อง เน้นนักวิจัยผู้ช่วยในพื้นที่ที่เก็บข้อมูลเป็นหลักและผ่านการอบรมเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามให้ตรงกัน โดยใช้เวลาเก็บข้อมูล 30 วัน ระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคม 2557

4. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรม EcStat เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างและตัวแปรที่ศึกษาโดยหาค่าความถี่และค่าร้อยละ และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังส่วนบุคคลด้านการอบรมเลี้ยงดูและประสบการณ์ความรุนแรงกับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรส โดยหาค่าการทดสอบไคสแควร์ และค่าอัตราส่วนอดส์

5. การวัดตัวแปร การวัดตัวแปรต้นทั้ง 6 ตัว โดยหาค่าเฉลี่ยแล้วแปลงเป็นคะแนนมาตรฐาน (Z-score) และแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม โดยกำหนดจุดตัดคือ ถ้าคะแนนมาตรฐานต่ำกว่า -1.00 แสดงว่าอยู่ในระดับน้อยหรือไม่เคย คะแนนมาตรฐานตั้งแต่ -1.00 ถึง 1.00 แสดงว่าอยู่ในระดับปานกลางหรือนาน ๆ ครั้ง และคะแนนมาตรฐานตั้งแต่ 1.01 ขึ้นไป แสดงว่าอยู่ในระดับมากหรือเป็นประจำ [34] และการวัดตัวแปรตามโดยการนำผลที่ได้มารวมคะแนนแล้วนำไปเทียบกับเกณฑ์ปกติของแบบคัดกรองที่ผู้วิจัยพัฒนา กล่าวคือ คู่สมรสไทยมุสลิมที่จัดให้อยู่ในกลุ่มที่มีพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสคือ ผู้ที่ได้คะแนนตั้งแต่ 118 คะแนนขึ้นไป (T56.15 ขึ้นไป) [33]

ผลการศึกษา

1. คู่สมรสไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีจำนวน 1,536 คนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้มีอายุ 36-45 ปีมากที่สุด (ร้อยละ 37.70) รองลงมามีอายุ 26-35 ปี (ร้อยละ 25.00) 36 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 21.87) และ 25 ปีลงมา (ร้อยละ 15.43) ตามลำดับ โดยมีอายุเฉลี่ย 37.78 (± 9.14) กลุ่มตัวอย่างสำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญาตรีหรือเทียบเท่ามากที่สุด (ร้อยละ 36.33) รองลงมาสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 35.16) ระดับมัธยมศึกษา (ร้อยละ 17.19) และระดับปริญญาตรีขึ้นไป (ร้อยละ 11.32) ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากที่สุด (ร้อยละ 40.17)

รองลงมาประกอบอาชีพค้าขาย (ร้อยละ 35.61) อาชีพรับราชการ (ร้อยละ 12.70) และอาชีพรับจ้าง (ร้อยละ 11.52) ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างมีรายได้ 5,001-7,500 บาท มากที่สุด (ร้อยละ 37.63) รองลงมามีรายได้ 5,000 บาทลงมา (ร้อยละ 27.15) มีรายได้ 7,501-10,000 บาท (ร้อยละ 21.68) และมีรายได้ 10,001 ขึ้นไป (ร้อยละ 13.54) ตามลำดับ และกลุ่มตัวอย่างแต่งงานมาแล้ว 6-10 ปีมากที่สุด (ร้อยละ 45.18) รองลงมาแต่งงานมาแล้ว 5 ปีลงมา (ร้อยละ 22.79) แต่งงานมาแล้ว 11-15 ปี (ร้อยละ 18.88) และแต่งงานมาแล้ว 16 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 13.15) ตามลำดับ

2. คู่สมรสไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีส่วนใหญ่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันในระดับปานกลาง (42.1%) รองลงมาได้รับการอบรมเลี้ยงดูในระดับมาก (29.7%) และในระดับน้อย (28.2%) ตามลำดับ ส่วนใหญ่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยในระดับมาก (37.6%) รองลงมาได้รับการอบรมเลี้ยงดูในระดับน้อย และปานกลางในสัดส่วนใกล้เคียงกัน (31.4% และ 31.0%) และส่วนใหญ่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยในระดับมาก (45.2%) รองลงมาได้รับการอบรมเลี้ยงดูในระดับน้อย (31.4%) และในระดับปานกลาง (23.4%) ตามลำดับ นอกจากนี้คู่สมรสไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีส่วนใหญ่เคยถูกลงโทษอย่างรุนแรงในวัยเด็กนาน ๆ ครั้ง (38.4%) รองลงมาเคยถูกลงโทษอย่างรุนแรงเป็นประจำ (33.5%) และไม่เคยถูกลงโทษอย่างรุนแรง (28.1%) ตามลำดับ ส่วนใหญ่เคยเห็นพ่อแม่ทะเลาะตบตีในวัยเด็กนาน ๆ ครั้งและไม่เคยเห็นในสัดส่วนเท่ากัน (39.8%) และเคยเห็นพ่อแม่ทะเลาะตบตีในวัยเด็กเป็นประจำ (20.4%) และส่วนใหญ่เคยมีพฤติกรรมรุนแรงในวัยเด็กนาน ๆ ครั้ง (44.9%) รองลงมาไม่เคยมีพฤติกรรมรุนแรง (38.4%) และมีพฤติกรรมรุนแรงเป็นประจำ (16.7%) ตามลำดับ ในขณะที่คู่สมรสไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีถูกจำแนกอยู่ในกลุ่มที่มีพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสจำนวน 589 คน คิดเป็นร้อยละ 38.3 และคู่สมรสไทยมุสลิมอีกจำนวน 947 คน ถูกจำแนกอยู่ในกลุ่มที่ไม่มีพฤติกรรมความรุนแรง คิดเป็นร้อยละ 61.7

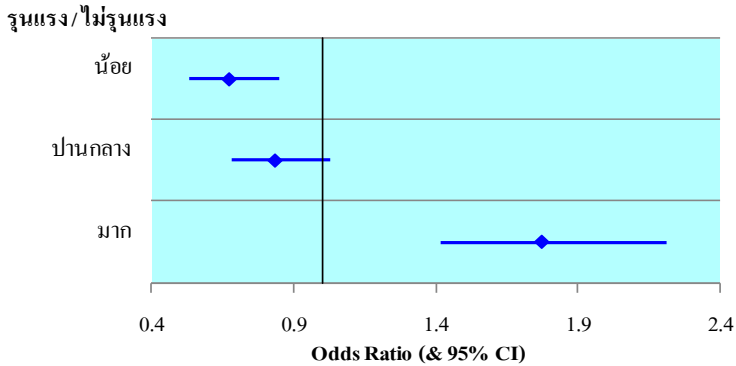
3. การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ในขณะที่การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย และการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ดังตาราง 1

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังการอบรมเลี้ยงดูกับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรส

ภูมิหลังการอบรมเลี้ยงดู	ความรุนแรงในคู่สมรส			Chi-square	p value
	ไม่รุนแรง (947)	รุนแรง (589)	รวม (1,536)		
การอบรมเลี้ยงดู แบบเข้มงวดกวดขัน				27.564	0.000
น้อย	68.2	31.8	28.2		
ปานกลาง	64.1	35.9	42.1		
มาก	52.0	48.0	29.7		
การอบรมเลี้ยงดู แบบประชาธิปไตย				3.766	0.152
น้อย	60.7	39.3	31.4		
ปานกลาง	59.0	41.0	31.0		
มาก	64.6	35.4	37.6		
การอบรมเลี้ยงดู แบบปล่อยปละละเลย				1.350	0.509
น้อย	61.8	38.2	31.4		
ปานกลาง	59.2	40.8	23.4		
มาก	62.8	37.2	45.2		

เมื่อวิเคราะห์อัตราส่วน Odds ของพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสกับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน พบว่า คู่สมรสไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันในระดับมากมีโอกาสที่จะมีพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสสูงกว่าคู่สมรสที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันในระดับปานกลางและระดับน้อย 1.77 เท่า (95% Confident Interval 1.42, 2.22) ดังภาพที่ 1

ความรุนแรงในคู่สมรสกับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน

ภาพที่ 1 อัตราส่วนโอกาสของพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสกับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน

4. การเคยมีพฤติกรรมรุนแรงในวัยเด็กมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และการเคยถูกลงโทษอย่างรุนแรงในวัยเด็กและการเคยเห็นพ่อแม่ทะเลาะตบตีในวัยเด็กมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ดังตาราง 2

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังประสบการณ์ความรุนแรงกับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรส

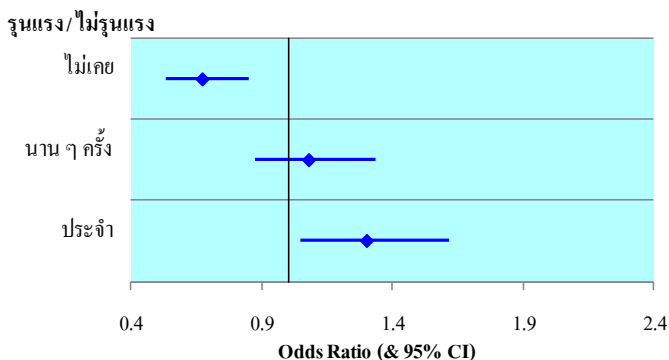
ภูมิหลังประสบการณ์ความรุนแรง	ความรุนแรงในคู่สมรส			Chi-square	p value
	ไม่รุนแรง (947)	รุนแรง (589)	รวม (1,536)		
การเคยถูกลงโทษอย่างรุนแรงในวัยเด็ก				11.974	0.003
ไม่เคย	68.2	31.8	28.1		
นาน ๆ ครั้ง	60.5	39.5	38.4		
ประจำ	57.5	42.5	33.5		

ภูมิหลังประสบการณ์ ความรุนแรง	ความรุนแรงในคู่สมรส			Chi-square	p value
	ไม่รุนแรง (947)	รุนแรง (589)	รวม (1,536)		
การเคยเห็นพ่อแม่ทะเลาะ ตบตีในวัยเด็ก				9.280	0.009
ไม่เคย	68.8	31.2	39.8		
นาน ๆ ครั้ง	61.0	39.0	39.8		
ประจำ	58.6	41.4	20.4		
การเคยมีพฤติกรรมรุนแรง ในวัยเด็ก				34.923	0.000
ไม่เคย	69.3	30.7	38.4		
นาน ๆ ครั้ง	60.1	39.9	44.9		
ประจำ	48.2	51.8	16.7		

จากการวิเคราะห์อัตราส่วนออดส์ของพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสกับการเคยถูกลองโทษอย่างรุนแรงในวัยเด็ก การเคยเห็นพ่อแม่ทะเลาะตบตีในวัยเด็ก และการเคยมีพฤติกรรมรุนแรงในวัยเด็ก ปรากฏผลดังนี้

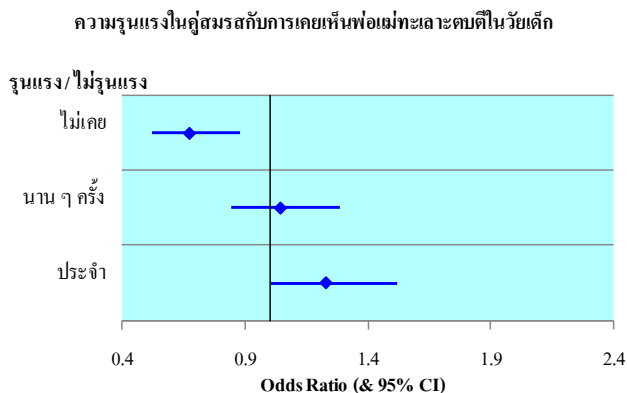
4.1 คู่สมรสไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีที่เคยถูกลองโทษอย่างรุนแรงในวัยเด็กเป็นประจำมีโอกาสที่จะมีพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสสูงกว่าคู่สมรสที่เคยถูกลองโทษอย่างรุนแรงในวัยเด็กนาน ๆ ครั้ง และไม่เคยถูกลองโทษ 1.30 เท่า (95% Confident Interval 1.05, 1.62) ดังภาพที่ 2

ความรุนแรงในคู่สมรสกับการเคยถูกลองโทษอย่างรุนแรงในวัยเด็ก

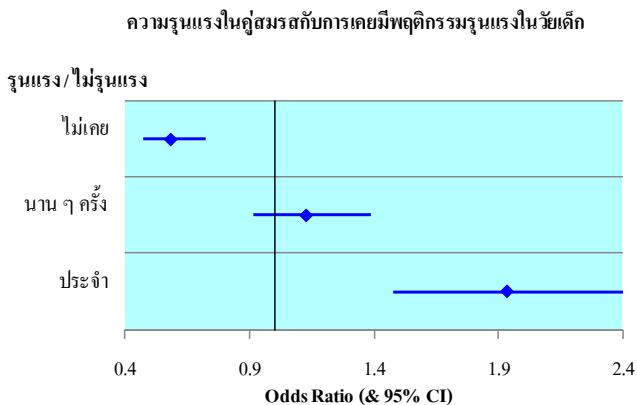
ภาพที่ 2 อัตราส่วนออดส์ของพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสกับการเคยถูกลองโทษอย่างรุนแรงในวัยเด็ก

4.2 คู่สมรสไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีที่เคยเห็นพ่อแม่ทะเลาะตบตีในวัยเด็กเป็นประจำมีโอกาสมีก่อนที่จะมีพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสสูงกว่าคู่สมรสที่เคยเห็นพ่อแม่ทะเลาะตบตีในวัยเด็กนาน ๆ ครั้ง และไม่เคยเห็น 1.24 เท่า (95% Confident Interval 1.05, 1.43) ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 อัตราส่วนออดส์ของพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสกับการเคยเห็นพ่อแม่ทะเลาะตบตีในวัยเด็ก

4.3 คู่สมรสไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีที่เคยมีพฤติกรรมรุนแรงในวัยเด็กเป็นประจำมีโอกาสมีก่อนที่จะมีพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสสูงกว่าคู่สมรสที่เคยมีพฤติกรรมรุนแรงในวัยเด็กนาน ๆ ครั้งและไม่เคยเห็น 1.94 เท่า (95% Confident Interval 1.48, 2.54) ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 อัตราส่วนออดส์ของพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสกับการเคยมีพฤติกรรมรุนแรงในวัยเด็ก

อภิปรายผล

ผลการศึกษาในครั้งนี้ได้ข้อค้นพบที่สำคัญว่าภูมิหลังส่วนบุคคลด้านการอบรมเลี้ยงดู 1 ตัวแปร คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน และภูมิหลังส่วนบุคคลด้านประสบการณ์ความรุนแรงทั้ง 3 ตัวแปร คือ การเคยถูกล่วงโทษอย่างรุนแรงในวัยเด็ก การเคยเห็นพ่อแม่ทะเลาะตบตีในวัยเด็ก และการเคยมีพฤติกรรมรุนแรงในวัยเด็ก มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสไทยมุสลิมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิหลังส่วนบุคคล ด้านประสบการณ์ความรุนแรงมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสไทยมุสลิมทั้ง 3 ตัวแปร ทั้งนี้ เนื่องจากว่าประสบการณ์ความรุนแรงในวัยเด็กทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และเกิดการตอบสนองโดยผ่านกระบวนการเลียนแบบ โดยเฉพาะ การเรียนรู้ของมนุษย์จะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ในบริบทของสถานการณ์ที่มีลักษณะเชิงความรู้สึกละแวมและอารมณ์ที่มักเกิดขึ้นในวัยเด็ก ซึ่งพร้อมที่จะเรียนรู้ตัวแบบจนทำให้การเรียนรู้แล้วถูกซึมซับเข้าสู่บุคลิกภาพของบุคคลและจะยังคงอยู่อย่างมั่นคงต่อไปแม้ว่าเขาจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เพราะเด็กได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ความรุนแรง โดยเฉพาะการเรียนรู้บรรทัดฐานที่ยอมรับการใช้ความรุนแรงและตัวแบบบทบาทที่ใช้ความรุนแรง เมื่อเกิดความขัดแย้งกับคู่สมรสก็จะเลียนแบบพฤติกรรมโดยใช้ความรุนแรงเป็นวิธีการในการแก้ปัญหา [17-18] นอกจากนี้ การเรียนรู้ความรุนแรงที่เด็กได้รับประสบการณ์จากการรู้เห็นเหตุการณ์ที่บิดามารดาใช้ความรุนแรงกัน การเคยถูกล่วงโทษอย่างรุนแรง และการเคยมีพฤติกรรมที่รุนแรงยังทำให้เด็กซึมซับพฤติกรรมเหล่านั้น และเลียนแบบการใช้ความรุนแรงดังกล่าว จนนำไปสู่บรรทัดฐานที่ยอมรับการใช้ความรุนแรงและนำไปสู่บทบาทของการกระทำความรุนแรงต่อคู่สมรสของตนในอนาคตอย่างต่อเนื่องจนเวียนเป็นวัฏจักร [17-18] ดังเช่น ผลการศึกษาที่พบว่าผู้ที่เคยมีประสบการณ์ความรุนแรงบ่อยครั้งส่งผลต่อการแสดงความก้าวร้าวรุนแรงกับคู่สมรสมากกว่าผู้ที่ไม่มีประสบการณ์ความรุนแรงดังกล่าว และผู้ที่มีประสบการณ์ความรุนแรงจะใช้ความรุนแรงต่อคู่สมรสมากขึ้น [19] และผู้ที่มีประสบการณ์ความรุนแรงมีแนวโน้มที่จะแสดงความรุนแรงกับคู่สมรสมากกว่าผู้ที่ไม่มีประสบการณ์ความรุนแรง [20] เด็กที่เคยมีประสบการณ์การใช้ความรุนแรงมีโอกาสที่จะมีพฤติกรรมรุนแรงสูงกว่าเด็กที่ไม่มีประสบการณ์การใช้ความรุนแรง 4.50 เท่า [35] และ 7.60 เท่า [36] เด็กที่พบเจอการใช้ความรุนแรงทั้งการเห็นพ่อแม่ทะเลาะตบตีกันและถูกพ่อแม่ล่วงโทษอย่างรุนแรง ส่งผลให้เด็กเกิดการซึมซับและเลียนแบบโดยการใช้ความรุนแรง [37] เยาวชนที่เคยเห็นพ่อแม่ทะเลาะตบตีกันมีโอกาสที่จะมีพฤติกรรมรุนแรงสูงกว่าเยาวชนที่ไม่เคยเห็นพ่อแม่ทะเลาะตบตีกัน 1.47 [38] เยาวชนที่มีพฤติกรรมรุนแรงมาจากครอบครัวที่มีปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัว มีการทะเลาะตบตีกัน และมีการทำร้ายร่างกายกัน ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญ

ประการหนึ่งที่ทำให้เด็กที่พบเห็นเหตุการณ์ดังกล่าวได้รับการซึมซับและคิดว่าการใช้ความรุนแรงสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ดังที่เคยจากบุคคลในครอบครัว [39] และปัจจัยเสี่ยงหนึ่งที่ส่งผลการกระทำรุนแรงและการกระทำความผิดคือ การเคยพบเห็นเหตุการณ์ที่รุนแรงหรือผิดกฎหมายจากบุคคลต่าง ๆ การถูกล่วงโทอย่างรุนแรงในวัยเด็ก และการเคยมีพฤติกรรมรุนแรงในวัยเด็ก [5, 10]

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าความรุนแรงเป็นการสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในทางที่ไม่ดีแก่บุคคล เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้พฤติกรรมรุนแรง เป็นแรงกระตุ้นให้บุคคลอยากแสดงพฤติกรรมรุนแรงตามแบบอย่างที่เราพบเห็นหรือที่มีประสบการณ์ และทำให้บุคคลเกิดการยอมรับว่าพฤติกรรมรุนแรงเป็นเรื่องปกติธรรมดาในชีวิตประจำวัน ซึ่งยังแสดงให้เห็นว่า ภาพความรุนแรงกระตุ้นให้บุคคลเกิดแรงจูงใจอยากที่จะทำตามแบบ ความอยากมีมากขึ้นเมื่อได้เห็นซ้ำ ๆ และเกิดการหาเหตุผลสนับสนุน หรือเกิดการยอมรับว่าความรุนแรงเป็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ปัญหา โดยบุคคลที่ครอบครัวมีการทะเลาะเบาะแว้งกัน และมีความขัดแย้งในครอบครัวบ่อย ๆ ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่เป็นอันตรายทำให้บุคคลมีความเครียดมากและเป็นเวลานาน มักจะเกิดการต่อต้านผู้ใหญ่และคิดว่าการจะทำให้ใครยอมรับนับถือต้องใช้กำลังและต้องใช้ความรุนแรง [22-23] ครอบครัวเป็นจุดหนึ่งที่ทำให้พฤติกรรมรุนแรงมีเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะลักษณะครอบครัวที่มีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมรุนแรง และมีผลกระตุ้นให้บุคคลอยากแสดงพฤติกรรมรุนแรงหรือยอมรับว่าพฤติกรรมรุนแรงเป็นเรื่องปกติธรรมดาในชีวิตประจำวัน และเกิดการยอมรับว่าความรุนแรงเป็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ปัญหา [21, 40] และการถ่ายทอดความรู้หลักการปฏิบัติ ทศนคติ และค่านิยม ที่ไม่เหมาะสมเป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้บุคคลไม่สามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข จนทำให้เกิดความขัดแย้ง การทะเลาะเบาะแว้ง และการทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกันได้สูง จนกลายเป็นปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวได้ในที่สุด [13, 16, 41] รวมทั้งสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ที่เป็นสาเหตุทางอ้อมที่มีผลต่อพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสไทยมุสลิม ทั้งนี้ เพราะสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบทางด้านจิตใจต่อประชาชนในพื้นที่ เช่น ความเครียด ความกลัว ความวิตกกังวล ภาวะซึมเศร้า และความคับข้องใจ เป็นต้น ดังผลการศึกษาที่พบว่า สถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ที่มีผลทำให้ประชาชนรู้สึกเครียด คับข้องใจ และวิตกกังวล จากสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจนเป็นสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว [5] การแสดงพฤติกรรมรุนแรงของบุคคลหนึ่งมักขึ้นอยู่กับสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่มากระตุ้น เช่น ความคับข้องใจ ความโมโห ความกดดัน อารมณ์ชั่ววูบ และความเครียด เป็นต้น [42] สถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความกลัว ความเครียด ความวิตกกังวล และความคับข้องใจเป็นตัวกระตุ้นที่สำคัญอันเป็นสาเหตุของพฤติกรรมรุนแรง ซึ่งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะมีแรงขับเคลื่อนในการแสดงพฤติกรรมที่คล้ายกับแรงกดดันของน้ำ

ที่อยู่ในกาต้มน้ำที่กำลังเดือด ถ้าพลังความคับข้องใจสะสมมากขึ้นต้องมีการระบายออกมาด้วยการแสดงอารมณ์รุนแรง [43-44] และคุณลักษณะหนึ่งของบุคคลที่มีพฤติกรรมรุนแรงที่มักพบเห็นได้ง่ายคือการที่เขาไม่สามารถระงับความโกรธ ความกดดัน ความคับข้องใจ และความเครียดได้ จนต้องมีการแสดงพฤติกรรมรุนแรงออกมา [45]

นอกจากนี้ ผลการวิจัยดังกล่าวยังแสดงให้เห็นว่าภูมิหลังการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสไทยมุสลิม ในจังหวัดปัตตานีเช่นกัน ทั้งนี้ เพราะว่าการอบรมเลี้ยงดูดังกล่าวมีลักษณะของความเผด็จการที่พ่อแม่ผู้ปกครองไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะของบุตรหลาน และพ่อแม่ยึดเหตุผลหรือความคิดเห็นของตนเป็นหลัก จนทำให้เด็กมีความรู้สึกรู้ว่าตนเองไม่มีอิสระ ไม่เป็นตัวของตัวเอง ไม่ได้ทำในสิ่งที่ต้องการ ต้องปฏิบัติตามระเบียบวินัยที่กำหนดไว้ และการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์นับเป็นความผิดที่รุนแรงแล้ว เด็กจึงหาวิธีการลดความรู้สึกดังกล่าวจนแสดงออกด้วยการการใช้ความรุนแรงเรื่อยมาจนกระทั่งโตเป็นผู้ใหญ่ [46-47]

นอกจากนี้ การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันยังทำให้เกิดความกดดัน ไม่ไว้วางใจใคร มองโลกในแง่ร้าย และไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้และทำให้กลายเป็นคนที่มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว เป็นโรคประสาท ดื้อรั้น ขอบขัดแย้ง ไม่ร่วมมือ มองคนในแง่ร้าย ขอบอิจฉา ไม่สนใจใคร เกร และเข้ากับใครไม่ได้ เป็นต้น อันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์และมีพฤติกรรมรุนแรงกับผู้อื่นได้ในที่สุด [48] และคู่สมรสที่มีพฤติกรรมความรุนแรงระหว่างกันมักมีภูมิหลังการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน [5] รวมทั้งถ้าหากพ่อแม่ผู้ปกครองปราศจากแนวทางที่ดีในการแนะนำสั่งสอนและมักสร้างกฎระเบียบของครอบครัวขึ้นมาแล้วไม่ปฏิบัติตามจนทำให้เด็กเกิดความสับสน และพยายามหาช่องทางหลีกเลี่ยงมีข้ออ้างมากมายเพื่อจะได้ไม่ต้องปฏิบัติตามพ่อแม่ ในที่สุดเด็กจึงมักจะมีปัญหาและมีพฤติกรรมก้าวร้าวต่อผู้อื่น [22]

การที่บุคคลได้รับประสบการณ์การอบรมเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสมก็จะทำให้มีพฤติกรรมในทางที่ไม่ดีและไม่พึงประสงค์ โดยแสดงพฤติกรรมเพื่อตอบสนองตามสิ่งที่ได้รับรู้ กล่าวคือ ถ้าเขารับรู้ว่าพ่อแม่ปฏิบัติตนอย่างโหดร้าย อย่างไม่ยุติธรรม ไม่ให้ความรัก ความช่วยเหลืออย่างแท้จริง เขาก็จะมีปฏิกิริยาโต้ตอบต่อพ่อแม่อย่างรุนแรง หรือถ้าเขารับรู้ว่ามีคนที่ยอมรับพฤติกรรมรุนแรงของเขา เขาก็จะแสดงพฤติกรรมรุนแรงนั้นอีก [21]

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ผู้ปกครองมีความสำคัญต่อบุคลิกภาพ อุนิยัยใจคอ การแสดงพฤติกรรม และพัฒนาการของบุคคลเป็นอย่างมาก ถ้าพ่อแม่ผู้ปกครองต้องการที่จะให้บุตรหลานของตนมีคุณลักษณะเช่นใด พ่อแม่ผู้ปกครองต้องปฏิบัติเช่นนั้นเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรหลานได้ประพฤติปฏิบัติตาม ซึ่งบุคคลที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมกับสภาวะการณ์ก็จะส่งผลต่อบุคลิกภาพและการปรับตัวต่อปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ และถ้าบุคคลได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสม

ไม่ถูกไม่ควรกับสภาวะการณ์ก็จะส่งผลต่อพัฒนาการทางบุคลิกภาพที่ไม่พึงประสงค์ที่ไม่ดีและที่ขัดกับบรรทัดฐานทางสังคม จนเป็นปัญหาในการปรับตัวและส่งผลทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ได้ง่าย

สรุป

ผลการศึกษาในครั้งนี้ได้ข้อค้นพบที่สำคัญว่าภูมิหลังส่วนบุคคลด้านการอบรมเลี้ยงดูที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสไทยมุสลิมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมี 1 ตัวแปร คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน และภูมิหลังส่วนบุคคลด้านประสบการณ์ความรุนแรงที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสไทยมุสลิมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมี 3 ตัวแปร คือ การเคยถูกล่วงโทษอย่างรุนแรงในวัยเด็ก การเคยเห็นพ่อแม่ทะเลาะตบตีในวัยเด็ก และการเคยมีพฤติกรรมรุนแรงในวัยเด็ก โดยคู่สมรสที่มีโอกาสสูงที่จะมีพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรส ได้แก่ คู่สมรสไทยมุสลิมที่เคยมีพฤติกรรมรุนแรงในวัยเด็กเป็นประจำ (1.94 เท่า) คู่สมรสไทยมุสลิมที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันในระดับมาก (1.77 เท่า) คู่สมรสไทยมุสลิมที่เคยถูกล่วงโทษอย่างรุนแรงในวัยเด็กเป็นประจำ (1.30 เท่า) และคู่สมรสไทยมุสลิมที่เคยเห็นพ่อแม่ทะเลาะตบตีในวัยเด็กเป็นประจำ (1.24 เท่า)

ผลการวิจัยในครั้งนี้ได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจว่าภูมิหลังประสบการณ์ความรุนแรงเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งซึ่งส่งผลทำให้เกิดปัญหาพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรส และเมื่อผู้หญิงถูกระทำความรุนแรงเป็นประจำจนทำให้เกิดความคับข้องใจ เมื่อความคับข้องใจสะสมมากขึ้นเรื่อย ๆ ก็เกิดการโต้ตอบต่อสู้กันอันนำไปสู่ปัญหาการใช้ความรุนแรงมากขึ้น ไม่มีวันสิ้นสุด ดังนั้น ผลการวิจัยในครั้งนี้เป็นประโยชน์สำหรับเป็นแนวทางหนึ่งในการหามาตรการและกำหนดนโยบายเพื่อใช้ป้องกันและลดปัญหาพฤติกรรมความรุนแรงในคู่สมรสได้ โดยเฉพาะฝ่ายสามีที่มีส่วนสำคัญที่สุดที่ต้องตระหนักและให้ความสำคัญกับอารมณ์ความรู้สึกของฝ่ายภรรยา โดยลดความคับข้องใจ การโกรธแค้น และการโต้ตอบของฝ่ายภรรยา ซึ่งอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ปัญหาการใช้ความรุนแรงระหว่างกันลดน้อยลง และสามารถป้องกันปัญหาดังกล่าวได้ นอกจากนี้คู่สามีภรรยาต้องอดทนอดกลั้น รู้จักให้อภัยกัน มีความเข้าใจกัน ไว้วางใจกัน และต้องหลีกเลี่ยงการทะเลาะตบตีกัน รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนต้องร่วมมือกันส่งเสริมการสร้างครอบครัวเป็นสุข ร่วมกันต่อต้านและรณรงค์ให้หยุดการใช้ความรุนแรงในคู่สมรส และประชาชนต้องช่วยกันสอดส่องและแจ้งเบาะแสให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบข้อมูลของครอบครัวที่ใช้ความรุนแรงเป็นประจำตามที่พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 กำหนดไว้ [49] นอกจากนี้ พ่อแม่ผู้ปกครองต้องตระหนักและให้ความสำคัญกับความรู้สึกของบุตรหลาน โดยเฉพาะการหลีกเลี่ยงการทะเลาะตบตีกัน เพื่อไม่ให้บุตรหลานเกิดการเรียนรู้ซึมซับ และเลียนแบบพฤติกรรมความรุนแรงแล้วไปใช้กับคู่สมรสต่อไปในอนาคต

รวมทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองควรปรับปรุงแนวทางการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานของตนให้เหมาะสม เพราะถ้าได้รับการอบรมที่ถูกต้อง สร้างสรรค์ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และขัดเกลา โดยเน้นกระบวนการตามหลักการศึกษา นับว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถลดพฤติกรรม ความรุนแรงของบุคคลได้ และที่สำคัญพ่อแม่ผู้ปกครองต้องให้ความร่วมมือกับผู้นำศาสนา และผู้นำท้องถิ่นในการขัดเกลาจิตใจด้วยวิถีอิสลาม เพราะหลักการศึกษาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้มีจิตสำนึกที่ดีและมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการดำเนินชีวิต โดยจะมีความเข้มงวด ในการทำความดีและละเว้นการปฏิบัติที่ผิดคุณธรรมจริยธรรม บรรทัดฐานทางสังคม และหลักการศึกษาที่ตนยึดเหนี่ยว อันนำไปสู่ความสามารถในการควบคุมตนเองไม่ให้มี พฤติกรรมความรุนแรงได้

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยในครั้งนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนวิจัยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประจำปีงบประมาณ 2557 รหัสโครงการ บ.002/2557

เอกสารอ้างอิง

- [1] โชติมา กาญจนกุล. (2540). **ความรุนแรงในครอบครัว**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- [2] สมบัติ บุญเลี้ยง. (2550). **ความขัดแย้งในครอบครัวของประชาชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเพชรบุรี**. เพชรบูรณ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- [3] เพ็ญจันทร์ ประดับมุข. (2546). **ความรุนแรงในครอบครัว สถานะของงานวิจัยและข้อเสนอเพื่อพัฒนาระบบวิจัยในอนาคต**. นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- [4] รณชัย คงสกนธ์ และ นฤมล โพธิ์แจ่ม. (2551). **ความรุนแรงในครอบครัว**. กรุงเทพฯ: สหประชาพานิชย์.
- [5] Laeheem, K. and Boonprakarn, K. (2015). “Family background risk factors associated with domestic violence among married Thai Muslims couples in Pattani Province”, **Asian Social Science**. 11(9), 235–244.
- [6] Laeheem, K. (2014). “Causes of domestic violence between Thai Muslim married couples in Satun province”, **Asian Social Sciences**. 10(21), 174–180.
- [7] อรอนงค์ อินทจิตร และนรินทร์ กรินชัย. (2542). **ผู้หญิงและเด็ก: เหยื่อความรุนแรงในครอบครัว**. กรุงเทพฯ: ปกเกล้าการพิมพ์.
- [8] สมพร เตรียมชัยศรี. (2544). “ความรุนแรงต่อสตรีและมุมมองในผลของความรุนแรงและด้านการป้องกันความจริงที่ไม่อาจปฏิเสธ”, **วารสารพยาบาล**. 50(1), 8–15.
- [9] Walker, P. L. (2001). “A bioarchaeological perspective on the history of violence”, **Annual Review of Anthropology**. 30, 573–596.
- [10] Malley-Morrison, K., and Hines, D. A. (2004). **Family violence in a cultural perspective: Defining, understanding, and combating abuse**. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- [11] ธัญญา พรหมรักษ์. (2550). **ผู้หญิงความรุนแรงในครอบครัว การหย่าร้างในฐานะทางเลือก**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [12] อังคณา ช่วยคำชู. (2555). “ความรุนแรงในครอบครัว: สาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางการช่วยเหลือ”, **วารสารธรรมศาสตร์**. 31(3), 1–17.
- [13] เหมวรรณ เหมะนัด. (2533). **ความรุนแรงในครอบครัว: ศึกษากรณีสามีผู้มียาได้น้อยในเขตเทศบาลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- [14] ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์. (2537). “ครอบครัวไทย: ปัญหาและแนวทางแก้ไข”, นิตยสารการ
ประชาสงเคราะห์. 37(6), 20–24.
- [15] Ua-amnoey, J. (2002). **Restorative justice: Relief to domestic violence**.
 Bangkok: Chulalongkorn University.
- [16] พระครูนิภาสธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตโต). (2554). **การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งใน
 ครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
 มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- [17] Bandura, A. (1976). “Social learning analysis of aggression”. In Ribesynes,
 E. & Bandura, A. (Eds). **Analysis of delinquency and aggression**
 (pp.203–212). Hillsdale, NJ: Earlbaum.
- [18] Gelles, R. J. and Straus R. A. (1979). “Determinants of violence in the
 family: Toward a theoretical integration”. In Burr, W. R., Hill, R., Nye,
 F. I., & Reiss, I. L. (Eds.). **Contemporary theories about the family**
 (Volume 1, pp.549-581). New York: Free Press.
- [19] O’Leary, K. D. and Williams, M. C. (2006). “Agreement about acts of aggression
 in marriage”, **Journal of Family Psychology**. 20, 656–662.
- [20] Stets J. (1990). “Verbal and physical aggression in Marriage”, **Journal
 of Marriage and the Family**. 52(5), 501-514.0
- [21] Remschmidt, H. (1993). “Cycle of Violence”. **Deutsches Aertzblatt**.
 39, 35–40.
- [22] Brentro, L. and Long, N. (1995). “Breaking the cycle of conflict”, **Educational
 Leadership**. 2, 52–56.
- [23] Straus, S. (2001). “Contested meanings and conflicting imperatives: A
 conceptual analysis of genocide”, **Journal of Genocide Research**.
 3(3), 349–375.
- [24] สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี. (2558). **สารสนเทศด้านศาสนา**. สืบค้นเมื่อ 3 กันยายน
 2558, จาก http://province.m-culture.go.th/pattani/old/new_page_16.htm..
- [25] สำนักงานคณะกรรมการกลางแห่งประเทศไทย. (2540). **พระราชบัญญัติการบริหาร
 ศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการกลางแห่ง
 ประเทศไทย.
- [26] สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี. (2557). **การร้องเรียนปัญหาการ
 ใช้ความรุนแรงในครอบครัว**. สืบค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2557, จาก [http://www.
 islamicsatun.net/](http://www.islamicsatun.net/)

- [27] มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ. (2554). **บทบัญญัติเกี่ยวกับสตรีในอิสลาม**. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา.
- [28] สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ ประเทศไทย. (2542). **พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน พร้อมความหมายภาษาไทย**. อัลมะดีนะฮ์ อัลมุเนาะเราะฮ์: ศูนย์กษัตริย์ฟาอิด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน.
- [29] สำนักจุฬาราชมนตรี. (2555). **การครองเรือนในอิสลาม**. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริหารกิจการศาสนาอิสลามแห่งชาติ สำนักจุฬาราชมนตรี.
- [30] ศูนย์เฝ้าระวังเชิงองค์ความรู้สถานการณ์ภาคใต้. (2557). **ข้อมูลและแนวโน้มของความรุนแรงของสถานการณ์ภาคใต้**. สืบค้นเมื่อ 12 ตุลาคม 2557, จาก www.deepsouthwatch.org/index.php?l=content&id=121.
- [31] ศูนย์การเฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคม. (มปป.). **ผลการสำรวจสถานการณ์ความรุนแรงในภาพรวม 76 จังหวัด ปี 2556**. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- [32] สุรรา แก้วนัย และสุภาภรณ์ พันธ์สนธิ. (2557). **สถานการณ์เด็กในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้: 11 ปีของเด็กและเยาวชนในวังวนแห่งความรุนแรง**. ปัตตานี: ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ สถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้.
- [33] Laeheem, K. (2014). “Development of screening inventory for Thai Muslim spouses at risk of domestic violence behaviors in Satun province”, **Asian Social Science**. 10(14), 138–144.
- [34] เกษตรชัย และหิหม. (2558). **การประยุกต์ใช้โปรแกรม R เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ**. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- [35] Laeheem, K., Kuning, M., McNeil, N. and Besag, V. E. (2008). “Bullying in Pattani primary schools in Southern Thailand”, **Child: Care Health and Development**. 35(2), 178–183.
- [36] Laeheem, K., Kuning, M. and McNeil, N. (2009). “Bullying: Risk factors becoming ‘Bullies’”, **Asian Social Science**. 5(5), 50–57.
- [37] Laeheem, K. (2013). “Family and upbringing background of students with bullying behavior in Islamic private schools, Pattani province, southern Thailand”, **Asian Social Science**. 9(7), 162–172.
- [38] เกษตรชัย และหิหม และดลมนรรัตน์ บากา. (2552). “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรุนแรงของเยาวชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้”, **วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. 15(6), 897–911.

- [39] เกษตรชัย และหิ้ม และดลมนรรัตน์ บากา. (2555). “การศึกษาพฤติกรรมรุนแรงของเยาวชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้”, **วารสารพัฒนบริหารศาสตร์**. 52(1), 159-187.
- [40] Laeheem, K. (2013). “Bullying behavior among primary school students in Islamic private schools in Pattani province”, **Kasetsart Journal: Social Science**. 34(3), 500-513.
- [41] McCall, G. J. and Simmons, J. L. (1982). **Social psychology: A sociological approach**. New York: The free Press.
- [42] Anderson, C.A., Anderson, K.B. and Deuser, W.E. (1996). “Examining an affective aggression framework: Weapon and temperature effects on aggressive thoughts, affect, and attitudes”, **Personality and Social Psychology Bulletin**. 22, 366–376.
- [43] Woods, S. and White, E. (2005). “The association between bullying behaviour, arousal levels and behaviour problems”, **Journal of Adolescence**. 28, 381–395.
- [44] Woods, S. and Wolkeb, D. (2004). “Direct and relational bullying among primary schoolchildren and academic achievement”, **Journal of School Psychology**. 42, 135–155.
- [45] Sheras, P. (2002). **Your child: Bully or victim? Understanding and ending schoolyard tyranny**. New York, NY: Skylight Press.
- [46] Baumrind, D. (1976). “Current patterns of parental authority”, **Developmental Psychology Monographs**. 4, 101–103.
- [47] Roger, D. (1972). **Issues in Adolescent Psychology**. New York: Meredith Corporation.
- [48] Shapiro, L. E. (1997). **How to raise a child with a high EQ: A parents’ guide emotional intelligence**. New York: HarperCollins.
- [49] กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2550). **พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว**. กรุงเทพฯ: กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

ความเปลี่ยนแปลงและการสร้างประชาธิปไตย¹ ที่ชุมชนบ้านไต้²

Changes and the Creation of “Rural” Democratization in Bantai Community

ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์³ จรูญ หยุทอง⁴ และ บุญเลิศ จันทระ⁵
Nathapong Chitniratna³, Charoon Yuthong⁴ and Boonlert Chantara⁵

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “ความเปลี่ยนแปลงและกระบวนการสร้างประชาธิปไตย ใน “ชนบท” ทางภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทย ภายใต้ชุดโครงการวิจัย ความเปลี่ยนแปลงชนบทในสังคมไทย: ประชาธิปไตยบนความเคลื่อนไหว โดยมี ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ เป็นหัวหน้าชุดโครงการฯ ด้วยงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

² ชื่อชุมชนสมมติแห่งหนึ่งในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทย ผู้เขียนเจตนาใช้ชื่อสมมติด้วยเห็นว่าหลายประเด็นมีความเยือกเย็นที่อาจส่งผลกระทบเชิงลบต่อบุคคลที่สำคัญคือการปกป้องชุมชน จากพลัง “อุดหนุน” ที่มีกละเลเยื้อง ค่าน้ำของประชาชน- พลเมืองจากข้างล่าง และใช้เป็นเงื่อนไขในการลดทอน/ ตัดตอนการเปลี่ยนแปลงและกระบวนการสร้างประชาธิปไตยในชนบท ที่กำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านที่สำคัญของการพัฒนาชนบทและสังคมการเมืองไทย หากชื่อสมมติที่กล่าวถึงในบทความตรงหรือพ้องกับชุมชน บุคคลใดถือเป็นความบังเอิญเท่านั้น มิได้มีเจตนาอื่นใดแอบแฝงทั้งสิ้น อนึ่ง ผู้เขียนเจตนาใช้คำว่า “ชุมชนบ้าน...” ซึ่งเป็นหน่วยในการวิเคราะห์สำหรับการศึกษานี้ มาซ้อนคำทั้งที่คำสองคำมีความหมายที่สามารถใช้แทนกันได้ เพียงแต่คำว่า “ชุมชน” ที่เป็นคำบัญญัติขึ้นมาใหม่ในพ.ศ. 2493 เพราะเจตนาจะเรียกผู้อยู่อาศัยในชุมชนว่า “ชาวบ้าน” ด้วยเป็นคำพูดที่ติดปาก และสื่อความหมายเดิมในอดีตที่มักหมายถึง ประชาชน-คนธรรมดาสามัญที่อาศัยอยู่ในถิ่นที่อยู่อีกฟากตรงข้ามกับความหมายของเมือง แต่ปัจจุบันคำว่าชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงความหมายไปอย่างลึกซึ้ง ดังจะได้กล่าวและอภิปรายต่อไปในบทความนี้

³ ศ.ดร., หน่วยวิจัยประชาธิปไตยชุมชนเพื่อการพัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

⁴ นักวิชาการชำนาญการพิเศษ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

⁵ นักวิชาการ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

³ Assoc. Prof. Dr., Community Democracy Research Unit for Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University Songkhla 90000

⁴ Senior Professional, The Institute for Southern Thai Studies , Thaksin University Songkhla. 90000

⁵ Academic Officer, Operational Level, The Institute for Southern Thai Studies , Thaksin University Songkhla 90000

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ภายใต้ระบบและความสัมพันธ์ทางการผลิต และการเป็นผู้ประกอบการใหม่ ที่เชื่อมต่อกับระบบตลาดอย่างซับซ้อนและหลากหลาย ส่งผลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ โครงสร้างความรู้สึกลำบาก ตัวตนที่สัมพันธ์กับการเมือง และความเป็นพลเมือง และมีส่วนสำคัญทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดตั้งทางสังคมของการเมืองในสถาบันและนอกสถาบัน ไปสู่ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายในแนวราบที่เทียมหน้าเทียมตามากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของกลุ่ม/ องค์กรชุมชน ได้เข้าไปมีบทบาทในการตรวจสอบ ควบคุม และกำกับ ทำให้พื้นที่การเมืองท้องถิ่นเปิดกว้างสร้างพื้นที่/ ชีวิตสาธารณะ สำหรับการต่อรองเพื่อการจัดการทรัพยากร การสร้างวัฒนธรรม และชุดความสัมพันธ์ที่คงเส้นคงวามากขึ้น

อย่างไรก็ดี ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเพื่อเปลี่ยนผ่าน ชุมชนจำเป็นต้องแสวงหา กฎเกณฑ์ กติกา และชุดความสัมพันธ์แบบใหม่ เพื่อจัดระเบียบชุมชนให้เข้าที่เข้าทางสร้างการอยู่ร่วม/ แบ่งปันส่วนที่เท่าเทียม รวมถึงการส่งเสริม สนับสนุนการประกอบการทางเศรษฐกิจในระดับชุมชนท้องถิ่น การจัดตั้งสถาบันเรียนรู้เพื่อการประกอบการ ออกแบบ/ สถาปนาโครงสร้างการเมืองท้องถิ่นให้เข้าสู่เจตนารมณ์การจัดการตนเอง จะเป็นการเสริมแรงผลักดันอันมหาศาลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และการเคลื่อนไหวสู่ประชาธิปไตยที่เสมอภาค เท่าเทียม และเป็นธรรมสำหรับทุกชั้นชนในสังคม

คำสำคัญ: เปลี่ยนแปลงทางการเมือง ประชาธิปไตย

Abstract

Economic change under a system and production relation, including being a new entrepreneur, that is complicatedly connected to marketing systems has significantly affected to the position change, structure of feelings, consciousness, and identity relevant to politics and citizenship. Importantly, the change of social establishment within and out of organizations has occurred and led to the better horizontal networking relationship. Especially, local communities and groups have played important roles in investigation, controlling and monitoring local politic policy. This can help expand local politic atmospheres, create space / public lives and negotiate for resource management, cultural construction and more consistent relationship.

However, during the transformation change, local communities have to construct regulations and build new relationship in order to make the community harmonious and to enhance equal distribution. Moreover, promotion and support for economic operation in local community level, learning organization establishment, and creation of local politic structure towards self-management will tremendously enhance political changes, democracy equality, and fairness for all classes in Thai society.

Keywords: Political Changes, Democracy

1. ประชาธิปไตยในความเปลี่ยนแปลง

ในท่ามกลางปัญหาและความขัดแย้งทางการเมือง ด้านหนึ่งสังคมไทยได้พบกับการตื่นตัวอย่างขนานใหญ่ของประชาชน-พลเมือง และเรียกร้อง/ ต้องการการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นเรื่อย ๆ [1] โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในพื้นที่ที่เรียกกันทั่วไปว่า “ชุมชนชนบท” ในท่ามกลางพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการจัดตั้งทางสังคมในรูปลักษณะใหม่ ๆ การจินตนาการ และ / หรือความคาดหวังที่มีต่อรัฐ สังคม และคนกลุ่มใหม่ในสังคม ดังที่ Walker [2] ได้ศึกษาชุมชนชาวนาในภาคเหนือพบว่าชาวนาไม่ใช่ผู้ทำการผลิตแต่เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป หากเป็นชาวนาที่มีความหลากหลายทางเศรษฐกิจ ทั้งยังมีขายความสัมพันธ์ของครอบครัวข้ามท้องถิ่น ทำให้มีรายได้ที่ข้ามพ้นความยากจน กลายเป็นชาวนาที่มีรายได้ระดับปานกลางหรือชนชั้นกลางระดับล่าง ที่ไม่เพียงมุ่งรักษา ยกระดับคุณภาพของการเป็นชนชั้นใหม่เท่านั้น หากยังมุ่งปรารถนาสร้างมีส่วนร่วม การตัดสินใจทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผ่านการสร้างธรรมาณูชุมชน (Rural Institution) สอดคล้องกับความเห็นของนิธิ [3] ที่เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชนบทมีส่วนสำคัญต่อการตื่นตัวและการแสดงออกทางการเมืองนับแต่ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ชนบทประสบความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เกษตรกรรมเพื่อเอียงชีพที่เป็นรายได้สำคัญเริ่มพังทลายลง ขณะเดียวกันอุตสาหกรรมและธุรกิจก็รุกเข้าไปสู่ชนบท เพื่อใช้ทั้งทรัพยากรและกำลังแรงงาน ทำให้การผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองในไร่ขนาดเล็กทำได้ยากขึ้น ส่วนหนึ่งจึงหันเข้าหางานอื่นในเศรษฐกิจสมัยใหม่ และกลายเป็นชนชั้นกลางระดับล่างที่ส่วนใหญ่มีรายได้จากงานจ้างและธุรกิจเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกี่ยวโยงกันกับนโยบายของรัฐบาล มากกว่าการพึ่งพาธรรมชาติและความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคมอย่างในอดีต

กระนั้นในท่ามกลางพลวัตการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ ยังมีพลังอุดรั้ง หน่วงดึงจากกลไกเชิงสถาบัน ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ มากมายในสังคมไทย ดังความเห็นของอรรถจักร์ [4] ที่ระบุว่า การเติบโตของของระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ ที่ปัจเจกบุคคลต้องแบกรับความเสี่ยงโดยลำพัง ทำให้เกิดการตระหนักรู้ถึงศักยภาพในการปกป้องตนเองการปฏิเสธความอยู่ดีมีสุข ความไม่เสมอภาคทางสังคม ด้วยการจัดตั้งเป็นกลุ่ม องค์กรและเครือข่ายทางสังคมแบบใหม่ ๆ และร่วมกันผลักดันเพื่อสร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและอำนาจที่ไม่เท่าเทียม แต่ในด้านหนึ่งมีความพยายามแข่งแซ่งสังคมไทยไว้ในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมหรือความสัมพันธ์ทางอำนาจแบบเดิมที่เคยจรรโลงความไม่เท่าเทียมไว้ได้ตลอดเวลา ซึ่งมีผลจะนำไปสู่ความขัดแย้งให้บาดลึกลงไป ในสังคม ซึ่งใกล้เคียงกับทัศนะของ Keyes [5] ที่เห็นว่าเกิดความไม่ลงรอยของสัญญาประชาคมแบบเดิม ๆ กับการตื่นตัวอย่างกล้าหาญของพลเมือง ทำสังคมไทยเข้าสู่ภาวะพังทลาย

ในภาคใต้การศึกษาเกี่ยวกับการเมืองและการเป็นประชาธิปไตยในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ส่วนใหญ่มุ่งให้ความสำคัญ พุ่งเป้าความสนใจไปที่ปรากฏการณ์และการอธิบายที่มาของการการตื่นตัวทางการเมืองของคนในภาคใต้กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สะท้อนผ่านรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นอัตลักษณ์ การอธิบายคุณลักษณะ ตัวตน และความเป็นท้องถิ่นนิยม “คนใต้” ในฐานะเงื่อนไข ที่มาของความตื่นตัวและกระตือรือร้นทางการเมืองแบบเหมารวม และตายตัว บทความของอนุสรณ์ [6] วิเคราะห์ว่า “ความเป็นคนใต้” ถูกวาดภาพให้เป็นคนใจนักเลง กล้าได้กล้าเสีย หัวหมอ รักพวกพ้อง เชื้อมั่นในตนเอง รักความเป็นอิสระ เชื้อมั่นในตนเอง ไม่ไว้อภัยและไม่หวงพึ่งรัฐ มักได้เถียงคัดค้านเจ้าหน้าที่รัฐหรือข้าราชการอยู่เสมอ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างยืดยาวกับระบบสังคมวัฒนธรรม และคตินิยมของคนในภาคใต้ที่ยึดถือความเป็น “พรรคพวก” “เครือญาติ” และระบบ “เกลอ” จรูญ [7] ในฐานะคนในก็ให้ความเห็นไว้ว่า “สังคมปักษ์ใต้เป็นสังคมเครือญาติ มีญาติมาก พวกมาก สามารถทำอะไรก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การก้าวเข้าสู่อำนาจทางการเมือง ระบบเครือญาติมีที่มาทั้งญาติที่สืบสายโลหิต การผูกตอเพื่อขยายอิทธิพลและผลประโยชน์ตามภูมิปัญญา การขยายอำนาจการปกป้องตนเองและเครือญาติ เช่นเดียวกับการผูกเกลอเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับคนนอกสายเลือดให้แน่นแฟ้น” แต่ Askew [8] ได้ชี้ว่าการตัดสินใจทางการเมืองของ “คนใต้” ไม่สามารถใช้คุณลักษณะได้อย่างเด็ดขาด เพราะส่วนหนึ่งของการตื่นตัวทางการเมือง เป็นผลมาจากการการประติศักรรรมทางสังคม โดยพรรคการเมืองที่ครองอำนาจมาอย่างยาวนานในพื้นที่ ในการสร้างภาพทางสังคม (Social Drama) คนใต้ในฐานะที่เป็นผู้มีความกระตือรือร้น ชื่นชอบนักการเมืองที่มีคุณธรรม และต่อต้านอำนาจรัฐที่อยู่ดิธรรม ด้วยเหตุนี้การปักใจเลือกพรรคการเมืองเหนียวแน่น จึงเป็นผลจากความสำเร็จในการประติศักรรรมสร้างพร้อม ๆ กับการที่คนใต้เองต้องสร้างตัวตน และชุมชนทางการเมืองในอุดมคติตามแบบฉบับของตนด้วย ภูธรธรรมที่เด่นชัดคือการชูประเด็น/ สถาปนา “พรรคของเรา คนของเรา” ส่วนนิธิ [9] เห็นว่าสังคมภาคใต้นั้นหลุดออกไปจากสังคมชาวนาเข้าสู่เศรษฐกิจโลกาภิวัตน์และเศรษฐกิจสมัยใหม่ก่อนคนกลุ่มอื่นในสังคมไทย โดยไม่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐมากนัก จึงต้องสร้างกลไกป้องกันความเสี่ยงขึ้นใหม่ขึ้นมาด้วยตนเอง ด้วยลำพังมากกว่าการรอรับการช่วยเหลือจากรัฐ

ด้วยเหตุนี้ทำให้คนใต้จึงค่อยสร้างความเป็น “ใต้” ที่มีนัยของการพึ่งตนเองและสร้างภาพความสัมพันธ์ทางสังคมและการเมืองแบบคู่ตรงข้าม ภายใต้วาทกรรมทางการเมืองที่เรียกขานกันอย่างกว้างขวางที่ว่า “ไม่รบนายไม่หายจน” ที่ก่อตัวและเข้าสู่กระแสสูงของการปฏิบัติการ การเคลื่อนไหวในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา

ทั้งการเคลื่อนไหวทางการเมืองผ่านการชุมนุมเรียกร้อง เดินขบวน และการแสดงออกในพื้นที่และปริณิชนาททางวัฒนธรรม⁶ งานวิจัยในช่วงหลังจึงเน้น/ พุ่งความสนใจไปที่ การเมืองชุมชน ที่เรียกอย่างล้าลองว่า “ประชาธิปไตยชุมชน” เช่น งานของณัฐพงศ์ [10] ที่ฉายให้เห็นว่าชีวิตในปัจจุบันเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับโครงสร้าง ผู้คนจำนวนมากทั้งที่ใกล้และไกลออกไป จากเงื่อนไขการดำรงชีวิต เศรษฐกิจในระบบตลาดและทุนนิยม ทำให้สามารถสร้างจินตนาการชีวิต ที่หลายหลาก มีสำนึกความชุมชนและการเป็น “พลเมือง-พลโลกที่ต้นตัว” (Cosmopolitan) หรือปฏิบัติการทางการเมืองชุมชนครั้งสำคัญของภาคใต้ ที่รู้จักกันในนาม “ปฏิบัติการเพชรเกษม 41: คนได้กำหนดอนาคตตนเอง”⁷ เมื่อพ.ศ.2554 เพื่อร่วมกันคัดค้านแผนพัฒนาภาคใต้จากอุตสาหกรรมเลื้อนลอย ไม่ว่าจะเป็นนิคมอุตสาหกรรม ปิโตรเคมี สะพานเศรษฐกิจที่เน้นการขนส่งน้ำมันและผลผลิตต่อเนื่อง ทำเรื่อน้ำลึก โรงไฟฟ้านิวเคลียร์ ถ่านหิน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าแม้จะมีการศึกษาที่จะช่วยให้เกิดการความเข้าใจเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวบ้านในภาคใต้จำนวนหนึ่ง แต่ยังขาดการศึกษา และทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ “ชนบท” อย่างละเอียดและรอบด้าน บทความนี้จึงเขียนขึ้นเพื่อนำเสนอภาพความเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษ (พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา) ในมิติ (1) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ (2) การเปลี่ยนแปลงในการจัดตั้งทางสังคมทั้งการเมืองในสถาบัน⁸ และการเมืองนอกสถาบัน (3) การเปลี่ยนแปลงในระบบการเมืองวัฒนธรรมและโครงสร้างความรู้สึ และ (4) ความเปลี่ยนแปลงการเมือง “ของ”⁹ ชาวบ้านและชุมชน โดยศึกษาชุมชนบ้านใต้ ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทย โดยวิธีศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล

⁶ ในรูปลักษณะต่าง ๆ ผ่านเสียงเพลง ดนตรี บทกวี ฯลฯ ดังตัวอย่างบทเพลงที่สะท้อนคตินิยมเกี่ยวกับ “นาย” ที่ชื่อ “ไม่รับนายไม่หายจน...เราทำนา ราคาข้าวไม่มี ยางแผ่นดี ๆ ทำให้ไม่มีราคา ปลอ่ยให้นายทุน ผรั่งมันเข้ามา มากดราคา ชาวประจางจะอดตาย คนจน ๆ หนักล้ากลืนเรื้อยมา ถูกว่าถูกค่า ถูกเหยียดหยามประณามคนที่ดี ๆ เจ้านายปราบปราม ปลอ่ยคนเลวทรมามากคุกคามประชาชน โอ้ยไม่รับนายก็ไม่หายจน...” หรือบทหนึ่งตะลุงพื้นบ้านที่ว่า “เลือกคนโกงเข้ามาเป็นสุขาภิบาล เอาแต่ผลาญเงินรัฐแต่ไม่พัฒนา เลือกคนไม่มีความรู้เป็นผู้ใหญ่ หน้าที่โกให้เบ็ดขันเป็นปัญหา โกงเงินรัฐเงินราษฎรแต่ขาดการพัฒนา เป็นปัญหาราคาถูกคนบ้านเรา” หรือ “นี่เสือผาดเสือโผนโจรนัดวัน ผู้ก่อความวุ่นวายประชาชนปล้นสังหาร เป็นลูกน้องของหัวหนาราชการ”

⁷ ปฏิบัติการเพชรเกษม 41: คนได้กำหนดอนาคตตนเอง ครั้งนี้ได้มีการประกาศปฏิญญาเพชรเกษม 41 ซึ่งมีเนื้อหาที่สำคัญหลายประการ ผู้สนใจสามารถอ่านเพิ่มเติมใน <http://www.prachatai.com/journal/2011/08/36602>

⁸ การเมืองในสถาบันในบทความนี้เน้นศึกษาการเปลี่ยนแปลงขององค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งในแง่ของตัวบุคคลที่เข้ามาสู่ตำแหน่งต่าง ๆ พัฒนาการการต่อสู้ทางการเมืองเพื่อเข้าสู่ตำแหน่ง บทบาทการกำหนดนโยบายและโครงการ รูปการณ์เครือข่ายความสัมพันธ์และความร่วมมือ (การต่อสู้/ แข่งขัน) ทางการเมืองในระดับต่าง ๆ และเชื่อมโยงถึงบทบาท หน้าที่ และความสัมพันธ์กับท้องที่ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงเชื่อมโยงระหว่างชาวบ้านกับการเมืองเชิงสถาบันในทุกระดับ และ (2) การเมืองนอกสถาบัน เน้นการก่อตัวของชาวบ้านในกลุ่ม องค์กรที่มีบทบาทในการแบ่งสันและการจัดการทรัพยากร ทั้งที่เป็นกลุ่มที่เกิดจากการจัดตั้งของรัฐ การริเริ่มโดยชุมชน และ/ หรือการริเริ่มผลักดันโดยองค์กรพัฒนาเอกชน ภายใต้ขอบข่ายการปฏิบัติการทั้งในและนอกพื้นที่

⁹ การเน้น “ของ” เพื่อสื่อถึงความหลากหลายของชาวบ้านในการปฏิบัติการสร้างการเมืองที่แตกต่างกันหลาย ในแต่ละชุมชนท้องถิ่น

(1) การศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทั้งหลักฐานขั้นต้น ขั้นรอง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในมิติและแง่มุมต่าง ๆ สถานภาพปัจจุบันที่ครอบคลุมมิติของการเปลี่ยนแปลง โดยเริ่มต้นจากการสำรวจความรู้ที่มีในพื้นที่ศึกษาผ่านงานวิจัยและเอกสาร ที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์เอกสารขั้นต้นและขั้นรองที่รวบรวมได้ (2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม ในเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการในเชิงลึกกับชาวบ้าน ปรมาจารย์ชาวบ้าน และผู้นำ อาไท ผู้นำกลุ่ม/ องค์กร ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และข้าราชการจากหน่วยงานราชการ ส่วนภูมิภาคในชุมชน ผู้นำศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นต้น (3) การจัดเวทีสนทนากลุ่ม และ (4) การจัดเวทีสาธารณะ เพื่อระดมความเห็น นำเสนอข้อมูล/ ผลการศึกษา และการเติมเต็ม ความสมบูรณ์ของข้อมูล และทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลและเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงการเมืองในระดับต่าง ๆ อันทำให้เกิดการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลง อันโยงใยซับซ้อนแล้ว ยังช่วยให้เกิดแนวทางวางแผน การสร้าง/ รังสรรค์ความเป็น ประชาธิปไตย และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเคารพ เสมอภาค และเท่าเทียมมากยิ่งขึ้น ในอนาคต

2. ความเปลี่ยนแปลงและการสร้างประชาธิปไตย

ชุมชนบ้านไต้ในอดีตได้ชื่อว่ามีคามสับสนอลหม่านจากการเป็นพื้นที่ “ชายขอบ” ของสองเมืองใหญ่ในจังหวัด ยิ่งในช่วงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจากการทำนา เป็นสวนยางพารา ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจใหม่ของภาคใต้ มาตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 10 และการขยายตัวเข้ามาอย่างรวดเร็วของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่และตำบลใกล้เคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังพ.ศ.2520 ที่จังหวัดถูกกำหนดให้เป็นเมืองหลักของพัฒนาตาม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติด้วยแล้ว ทำให้ชุมชนบ้านไต้เผชิญกับการ เปลี่ยนแปลงอย่างหนักหน่วง ต่อเนื่องยาวนานในด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

การพลิกพื้นชุมชนบ้านไต้เกิดขึ้นเด่นชัดในช่วงพ.ศ. 2542 ที่องค์การบริหาร ส่วนตำบลบ้านไต้ ได้ริเริ่มผลักดันกิจกรรมการพัฒนา ภายใต้แนวคิดพลิกพื้นชุมชนบ้านไต้ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ปรับเปลี่ยนวิธีคิดให้เข้าสู่การพึ่งตนเอง ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม ของชาวบ้านจำนวนมาก ทั้งสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตชุมชนบ้านไต้ ที่เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในแต่ละหมู่บ้าน กองทุนสัจจะวันละบาท กองทุน ระบบหลักประกันสุขภาพ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ กลุ่มโรงสีข้าวบ้าน ชมรมผู้พิการ กลุ่มอาชีพ เป็นต้น ซึ่งนับว่ามีความน่าสนใจเป็นอย่างมาก เพราะในหลายกลุ่ม/ กิจกรรมเหล่านี้ก่อร่างสร้างพลังจากกระบวนการทางวัฒนธรรมหลายหลากรูปแบบ เช่น การรื้อฟื้นประเพณี “ลงแขก ซอแรง”, “ออกปาก กินवार” การสร้างพื้นที่สนทนา

ภายใน การเชื่อมต่อเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรท้องถิ่นภายนอกด้วยระบบ “ผูกเกลอ” ที่เรียกว่า “เกลอเขา เกลอนา เกลอเล” ทำให้ไม่เพียงเกิดการเปลี่ยน/ ก่อรูปการณัจิตสำนึกอย่างช้า ๆ แบบย่องเงียบของชาวบ้านเท่านั้น แต่โน้มนำไปสู่การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การต่อรองที่เท่าทัน เทียบเทียมทั้งในและนอกชุมชน ดังรูปธรรมภาคีความร่วมมือที่เรียกขานกันอย่างหลวม ๆ ว่า 3 ขา ความร่วมมือ ซึ่งประกอบด้วย ท้องที่ [รัฐ ราชการ] ท้องถิ่น และชุมชน และที่สำคัญคือการวางรากฐาน “จัดการตนเอง” ด้วยระบบประชาธิปไตย ที่นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไผ่เรียกขานอย่างมั่นใจใน “แนวนัย” ที่ผ่านการเคี้ยวขบอย่างหนักหน่วงว่า “ประชาธิปไตยชุมชนแบบเข้มข้นและมีคุณภาพ” อันหมายถึงการเรียนรู้ ตระหนักในสิทธิประชาชน พลเมือง จากการกระทำใน “กิจการ” ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงวิถีและชีวิตประจำวัน ได้อย่างมั่นคงและแน่นอนหนา

2.1 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและตำแหน่งแห่งที่

ชุมชนบ้านไผ่ ตั้งอยู่ระหว่างสองเมืองใหญ่ในจังหวัด ห่างจากที่ว่าการอำเภอทั้งสองเมือง ประมาณ 21 กิโลเมตร ประกอบด้วย 8 หมู่บ้าน มีประชากรรวมทั้งสิ้น 7,925 คน แบ่งเป็น ชาย 3,764 คน หญิง 4,161 คน จาก 2,751 ครัวเรือน ประชากรร้อยละ 90 นับถือศาสนาพุทธ และร้อยละ 10 นับถือศาสนาอิสลาม มีวัดและสำนักสงฆ์ รวม 6 แห่ง มีสภียศประจำบ้าน 1 แห่ง มีเนื้อที่จำนวน 33.92 ตารางกิโลเมตร ร้อยละ 93 ถูกใช้เป็นพื้นที่การเกษตรกรรม คือ การทำสวนยางพารา ทำนา และสวนผลไม้ ซึ่งการทำสวนยางกระจายอยู่ทั่วทุกหมู่ มีการทำนาแน่นในหมู่ที่ 2 3 4 และ 5 ส่วนสวนผลไม้อยู่ในหมู่ที่ 5 6 และ 7 ร้อยละ 15 เป็นที่อยู่อาศัย วัด และโรงเรียน ร้อยละ 7 เป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ หุ่นเลี้ยงสัตว์ และร้อยละ 3 เป็นโรงงาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโรงงานที่เกี่ยวข้องการผลิต แปรรูป สัตว์น้ำทะเล อาหารแช่แข็ง อาหารกระป๋อง เคมีเกษตร จักรกลโรงงาน และการผลิตกล่องบรรจุภัณฑ์พาณิชย์

สภาพภูมิประเทศของชุมชนบ้านไผ่ ด้านทิศตะวันออก และทิศใต้ ซึ่งได้แก่พื้นที่ หมู่ที่ 5 6 7 และ 8 เป็นที่ลาดเชิงเขาและลาดเอียงไปที่ราบบริเวณหมู่ที่ 1 2 3 และ 4 ลักษณะดินเป็นดินปนทราย ชุมชนบ้านไผ่ในอดีตขึ้นชื่อว่าเป็น “บ้านป่าเมืองเถื่อน” เพราะตั้งอยู่ในพื้นที่ทุรกันดารปลายสุดของเมือง เป็นแหล่งปลายทางของการก่ออาชญากรรม ปล้นฆ่า และการกระทำความผิดกฎหมายอีกนานาชนิด อีกทั้งชาวบ้านก็มักถูกมองว่าเป็นเหมือน “คนนอก บ้านนอก คอกนา” เพราะแม้จะห่างจากสองเมืองใหญ่ไม่มากนัก แต่การคมนาคมขนส่งที่ค่อนข้างลำบาก ใช้ระยะเวลานานในการเดินทางค่อนข้าง แต่ในปัจจุบันอาจใช้เวลาเพียง 5-10 นาทีเท่านั้น การคมนาคมขนส่งที่สะดวกสบายขึ้น เกิดขึ้นภายหลังสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท(รพช.)ได้เข้ามาก่อสร้างถนนเชื่อมต่อกับภายนอก ทำให้ชุมชนบ้านไผ่กลายเป็นชุมชนเปิด เป็นที่รู้จักของภายนอกมากขึ้นในระยะต่อ ๆ มา

ก่อนพ.ศ. 2500 ชาวบ้านไต้ยังกระจายตัวไม่มากนัก ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานแบบรวมกันบริเวณหมู่ที่ 6 ก่อนบุกเบิกที่ดินทำกินกระจายไปตามบริเวณต่าง ๆ ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตั้งถิ่นฐานแบบกระจายไปตามแนวถนน ชาวบ้านส่วนใหญ่ในยุคนี้ประกอบอาชีพทำนา ปลูกพืชผักตามฤดูกาล ไม่ว่าจะเป็นพลู ลูกเดือย ถั่ว และหาของป่า ส่วนยางพารานั้นปลูกกันทั่วไปกระจายไปเกือบทุกพื้นที่ แต่ทั้งหมดเป็นพันธุ์พื้นบ้านหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ยางบ้าน” และมีสภาพเป็น “ป่ายาง” เพราะมีสภาพรกเerie เป็นป่าจากการปลูกพันธุ์ไม้อื่นผสมรวมอยู่ด้วยในแบบที่ชาวบ้านเรียกว่า “สวนสมรม”

การยังชีพขึ้นอยู่กับการทำนาเป็นหลัก ส่วนที่เหลือเป็นผลผลิตทางการเกษตรและการเก็บหาของป่า โดยที่การทำนาในยุคนี้เป็นการใช้แรงงานคนและสัตว์และเพิ่มผลผลิตด้วยปุ๋ยธรรมชาติ มูลวัว มูลค่างควา ที่สามารถหาได้ท้องถิ่นและพื้นที่ใกล้เคียง พันธุ์ข้าวที่ปลูกเป็นพันธุ์พื้นเมืองที่ทนต่อสภาพภูมิอากาศแต่ให้ผลผลิตไม่สูงมากนัก เช่น พันธุ์ข้าวดำ ข้าวขาว ข้าวดอกแบก ข้าวช่อสูง ข้าวเหนียวดำ ข้าวสังข์หยด ข้าวหอมจันทร์ ข้าวดำตาแปด ข้าวเล็บนก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในช่วงต้นพ.ศ. 2500 ได้เริ่มมีพ่อค้าต่างถิ่นเข้ามาขายปุ๋ยมูลค่างควาที่ให้สรรพคุณว่าสามารถเพิ่มผลผลิตสูงขึ้น ชาวบ้านจึงหันไปใช้ปุ๋ยชนิดนี้กันอย่างขนานใหญ่ และมีชาวบ้าน 2-3 ราย ที่หันไปรับซื้อมูลค่างควาจากจังหวัดพัทลุงที่ร่ำลือกันว่า “ทำให้ข้าวงาม” ที่หมายถึงการโตไว แตกกอดี เชียวช่อม ออกรวงดี เมล็ดโตมาตระเวนขายในชุมชน ก่อนที่จะมีรถจักรไถนาแบบมือหมุน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่ารถไถเดินตาม- รถจักรหัวลูกหมา เครื่องแรกเข้ามาในชุมชนบ้านไต้พ.ศ. 2503

สิ่งที่ตามมาจากนั้นก็ คือ การปลูกข้าวพันธุ์ “พันธุ์ส่งเสริม” ซึ่งหมายถึงข้าวพันธุ์ใหม่ที่รัฐส่งเสริมปลูกแทนพันธุ์พื้นบ้าน ให้ผลผลิตต่อไร่สูง แต่ไม่ค่อยทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศมากนัก อีกทั้งยังต้องบำรุงการเจริญเติบโตและการดูแลรักษาด้วยการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง ที่เข้ามาในชุมชนกับการโฆษณาประชาสัมพันธ์ของบริษัทผ่านหนังสือกลางแปลง ที่เรียกว่า “หนังสือยายา ขายปุ๋ย”

การปรับเปลี่ยนแบบแผน วิธีการผลิต พันธุ์ข้าว ปุ๋ย และยาฆ่าแมลง แม้จะเพิ่มผลผลิตเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิมหลายเท่าตัว แต่ก็ในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น เพราะหลังพ.ศ. 2510 เป็นต้นมา ผลผลิตเริ่มลดต่ำลงพร้อม ๆ กับหนี้สินที่พอกพูนขึ้นเป็นเงาตามตัว ขณะที่การผลิตยังต้องพึ่งระบบน้ำจากธรรมชาติเป็นหลัก คลองส่งน้ำหรือ “ลำเหมือง” ที่ชาวบ้านขุดขึ้นเพื่อผันน้ำเข้ามาทุ่งนาของตนเอง สามารถบรรเทาได้บางส่วนเท่านั้น ทำให้ชาวนาต้องทุกข์กับปัญหาหนี้สินและการดำรงชีพเป็นอย่างมาก

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ได้มีนโยบายส่งเสริมการปลูกยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจแทนพันธุ์พื้นเมืองและพืชยืนต้นชนิดอื่น มีการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สกย.) ขึ้น

ตามพระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง¹⁰ พ.ศ. 2503 โดยชุมชนบ้านไต้ ช่วงพ.ศ. 2508-2510 ซึ่งเป็นระยะแรกของการเข้ามาส่งเสริมปลูกยางพารา มีชาวบ้านไม่มากนักที่หันไปปลูกยางพันธุ์ส่งเสริมทดแทน ด้วยยังไม่มั่นใจในเรื่องผลผลิตและราคา แม้จะได้รับการช่วยเหลือจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางก็ตาม แต่หลัง พ.ศ. 2515 ยางพันธุ์ส่งเสริมเริ่มให้ผลผลิต มีราคา และตลาดที่แน่นอน ทำให้ชาวบ้านหันมาปลูกกันอย่างขนานใหญ่ ทั้งการโค่นยาง ไม้ใหญ่ และการเปลี่ยนพื้นที่นาเป็นสวนยางครอบคลุมทุกพื้นที่ และถือเป็น “ยุคทอง”¹¹ ของการปลูกยางพาราพันธุ์ดี หรือที่ชาวบ้านเรียกว่ายุค “โค่นยางบ้าน ล้างป่า เปลี่ยนนา ปลูกยางสงเคราะห์” เพราะการขอรับทุนสนับสนุน หรือ “ขอสงเคราะห์” กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางกำหนดให้ปลูกยางพาราชนิดเดียวเท่านั้น ไม่เช่นนั้นจะไม่ได้รับเงินสงเคราะห์หรืออาจถูกหักเงินได้ ไม่ยื่นต้นพื้นบ้านจำพวก มะม่วง ทุเรียน เงาะ พรุน สะตอ เนียง จำปาตะ หรืออื่น ๆ จำพวก ตะเคียน ยาง ทั้งถูกโค่นถางจนโล่งเตียนด้วยความชื่นชมยินดี รอคอยการเข้ามาของยางพันธุ์ดี ที่มีมูลค่าราคาที่สูงมั่งคั่งรออยู่ในอีก 7 ปีข้างหน้า แต่ในระหว่างนี้ชาวสวนยางสามารถสร้างรายได้ด้วยการปลูกพืชผัก จำพวกถั่วลิสง ถั่วฝักยาว แตงโม มันเทศ ผักและพืชล้มลุกอื่น ๆ ขายตลาดภายในบ้านที่มีอาทิตย์ละสองวัน คือ วันพุธและวันเสาร์ หรือหากมีจำนวนมากก็จะนำไปขายตลาดใกล้เคียง เป็นต้น

ในช่วงต้นพ.ศ. 2520 จึงเป็นยุคของการหักล้างถางพง พลิกผืนนาเป็นป่ายาง รวมทั้งการบุกเบิกผืนป่า ขยายพื้นที่อย่างขนานใหญ่ ผ่านทางนโยบาย การส่งเสริม สนับสนุนของรัฐ ที่มีสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางเป็นหน่วยงานปฏิบัติ ขณะที่ในชุมชนเองในทางกลับกันพื้นที่นาที่เริ่มลดลงอย่างรวดเร็ว เหลือไว้สำหรับการเพาะปลูกเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้น และอาจกล่าวได้ว่าในชุมชนบ้านไต้ได้คง/ รักษาระบบการผลิตแบบควบคู่เรื่อยมา พร้อม ๆ กับการเชื่อมต่อตนเองกับโลกภายนอกชุมชนมากยิ่งขึ้น จากระบบการคมนาคมขนส่งที่สะดวกสบายและรวดเร็ว มีมอเตอร์ไซด์และรถยนต์วิ่งในถนนสายหลักที่ได้รับการลาดยางมะตอย ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ถนนรพช.” เพราะสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทได้เข้ามาดำเนินการ รวมทั้งถนนสายหลักอื่น ๆ ที่เชื่อมต่อกับ

¹⁰ วัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งสยก. คือ การส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกยางพันธุ์ส่งเสริมหรือยางพันธุ์ดีทดแทนยางเก่า และส่งเสริมให้เกษตรกรที่ไม่มียางมาก่อน ได้ปลูกสร้างสวนยางพันธุ์ดี โดยให้ทุนสงเคราะห์ที่คำแนะนำทางวิชาการ เพื่อให้มีผลผลิตและรายได้เพิ่มขึ้นพัฒนาคุณภาพผลผลิตให้เป็นที่ยอมรับของตลาด โดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม พัฒนาระบบและกลไกตลาด ให้เกษตรกรชาวสวนยางได้รับความเป็นธรรมในด้านราคา จัดตั้งและพัฒนาองค์เกษตรกรชาวสวนยางให้เข้มแข็ง มีศักยภาพในการพัฒนาและอำนาจต่อรองที่สูงขึ้น”

¹¹ ข้อมูลของสยก. ระบุว่านับแต่พ.ศ. 2514 เป็นต้นมา ถือเป็น “ยุคทอง” ของการปลูกยางพาราพันธุ์ดี ดังข้อความตอนหนึ่งที่ว่า “จากความสำเร็จของชาวสวนยางที่ปลูกแทนรุ่นแรก ๆ ทำให้ชาวสวนยาง ตื่นตัวให้ความสนใจขอปลูกแทนในอัตราที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปีอย่างรวดเร็ว เงินสงเคราะห์รับในแต่ละปีไม่สามารถตอบสนองความต้องการชาวสวนยางได้ทัน รัฐบาลจึงกู้เงินจากธนาคารโลก 50 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และจากบรรษัทพัฒนาแห่งเครือจักรภพ (CDC) 3.4 ล้านดอลลาร์ถึง เพื่อนำไปสมทบกับเงินสงเคราะห์สำหรับใช้จ่ายในการเร่งรัดการปลูกแทน” [11]

ตำบลอื่น ๆ ก็ได้รับการปรับปรุงดีขึ้น รวมทั้งการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากโลกภายนอกที่หลังไหลเข้ามาในบ้านผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุ ภาพยนตร์ ละคร เพลง ฯลฯ เมื่อเสาไฟฟ้าต้นแรกถูกปักลงในชุมชนเมื่อพ.ศ. 2523 จึงถือเป็นปฐมบทของความ “ความเจริญ” ของชุมชน

ความเปลี่ยนแปลงสำคัญประการหนึ่งในชุมชนเกิดขึ้นเมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมเกี่ยวกับการแปรรูปอาหารทะเล สัตว์น้ำทะเลแช่แข็งส่งออก อาหารกระป๋อง มาตั้งในพื้นที่ หมู่ 1 ซึ่งเป็นพื้นที่ตั้งอยู่แนวเส้นทางคมนาคม สายหลักของสองเมืองใหญ่ อันเนื่องมาจากนโยบายลดความเหลื่อมล้ำ การกระจายรายได้และความเจริญสู่ภูมิภาคด้วยการจัดตั้งเมืองหลักในภูมิภาคของรัฐบาลนับแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 ทำให้พื้นที่นาถูกกว้านซื้อแปลงสภาพเปลี่ยนเป็นโรงงานจำนวนมาก คนหนุ่มสาวในชุมชนย้ายหน้าทำงานรับจ้างในโรงงาน แต่ด้านหนึ่งการเกิดขึ้นของโรงงานได้นำมาซึ่งปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นน้ำเสีย เสียง กลิ่น บ่อน้ำตื้นใช้ประโยชน์ดื่มกินไม่ได้ และที่สำคัญทำให้พื้นที่นาโดยรอบโรงงานไม่สามารถเพาะปลูกได้ เพราะการที่โรงงานถมที่สูงขึ้น กีดขวางทางน้ำ ทำให้น้ำท่วมขัง เน่าเสีย ข้าวไม่เจริญเติบโต นานเข้าก็ลูกหลานไปสู่พื้นที่ทำนาอื่น ๆ ของชุมชนกลายเป็นนาร้างไปในที่สุด เพราะไม่อาจสู้รบปรบมือกับปัญหาจากโรงงาน ธรรมชาติที่ขาดแคลน และโรคระบาดต่าง ๆ

การรुकิษชุมชนจากภายนอกยังเกิดขึ้นต่อเนื่องตลอดแล้วละลอกเล่า ที่สำคัญคือ ภัยธรรมชาติจากน้ำท่วมใหญ่ในอำเภอที่เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของจังหวัด ที่เกิดขึ้นอย่างหนักหน่วงในพ.ศ. 2543 และ 2553 และนำมาซึ่งความสูญเสียทางเศรษฐกิจ ชีวิตทรัพย์สินมากมายมหาศาล¹² ทำให้ให้เกิดการหลังไหลของผู้คนในเขตเมืองเข้ามาซื้อที่ดินเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ม.8 ทางทิศใต้ของชุมชนที่มีระยะทางเข้าเมืองตัดผ่านมหาวิทยาลัยชื่อดังเพียง 6 กิโลเมตร เท่านั้น รวมถึงเส้นทางคมนาคมขนส่งที่เชื่อมต่อกันได้ทุกทิศทาง เกิดการหลังไหลของ “คนเมือง” ทำให้ชุมชนบ้านได้เปลี่ยนแปลงไปชนิด “หน้ามือเป็นหลังมือ”

ข้อมูลเชิงพัฒนาการจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม จะเห็นได้ว่าชุมชนได้เผชิญกับการเปลี่ยนในหลากหลายรูปแบบ ในด้านการประกอบอาชีพ พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลักคือการทำสวนยางพารา มีการทำนาไว้เพื่อการบริโภคในครัวเรือน การทำสวนผลไม้ การปลูกพืชผักตามฤดูกาลทั้งก่อนและหลังการเก็บเกี่ยว ดังข้อมูลในพ.ศ. 2558 พบว่ามีสัดส่วนการประกอบอาชีพส่วนใหญ่ยังคงเป็นเกษตรกร คือ การทำสวนยางและทำนา ร้อยละ 53.60 รองลงมาทำงานรับจ้าง เช่น การรับจ้างเกี่ยวข้าว กรีดยาง โรงงานก่อสร้าง ร้อยละ 13.15 บริษัทเอกชน 12.15 ประกอบธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย รับราชการ ร้อยละ 5.95 และ 11.66 ตามลำดับ

¹² ธนาคารแห่งประเทศไทยประมาณการค่าความเสียหายไว้สองครั้งรวมกันถึง 210,000 ล้านบาท

กระนั้นในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านได้สร้างช่องทางเศรษฐกิจที่หลากหลายขึ้น หากพิจารณาจากอาชีพใหม่ที่เกิดขึ้นทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคการเกษตร พบว่า มีอาชีพที่เรียกขานแบบลาลองว่าเป็นธุรกิจระดับชุมชน-ท้องถิ่น เกิดขึ้นมากมาย ไม่ว่าจะเป็นร้านอินเทอร์เน็ต บั๊มน้ำมันบีโตร์เลียม ร้านขายยาแผนปัจจุบัน ร้านเสริมสวยและนวดแผนไทย ร้านขายของชำ รีสอร์ท วัสดุภัณฑ์ เบเกอร์ขายปลีกขายส่ง อาหารและเครื่องดื่ม กาแฟสด มันทอด อาหารตามสั่ง จำหน่ายวัสดุรับเหมาก่อสร้าง ล้างอัดฉีด เคมีภัณฑ์และอุปกรณ์ทางการเกษตร สปอร์ตคอมเพล็กซ์ ก่อสร้างและสร้างบ้านขาย ซ่อมและจำหน่ายคอมพิวเตอร์ และการบริการธุรกิจแต่งงานแบบครบวงจร (Wedding Service) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกิจการขายของชำเกิดขึ้นใหม่หลายร้าน แต่เป็นที่สังเกตว่าร้านเหล่านี้ไม่ได้เป็นโซ่ช่วยในความหมายเดิมอีกต่อไป หากเป็นร้านสะดวกซื้อ (Convenience Store) ที่มีระบบบริหารจัดการที่เป็นระบบขึ้น เช่น การคุมสต็อก ตรวจสอบยอดขาย จากบริการเสริมของบริษัทตัวแทนจำหน่ายสินค้าอุปโภคและบริโภค หรือการจัดหาสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองต้องการของชาวบ้านในชีวิตประจำวันได้อย่างครบวงจร ชนิดที่ผู้ประกอบการท่านหนึ่งบอกว่า “เทียบเท่าเซเว่น โลตัส” เหตุเพราะสามารถให้บริการได้ตั้งแต่เครื่องอุปโภค บริโภค ในชีวิตประจำวัน เครื่องใช้ไฟฟ้า อุปกรณ์ทางการเกษตร ไปกระทั่งคอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ เป็นต้น

จากพัฒนาการชุมชนรอบ 50 ปีที่ผ่านมา เห็นได้ว่าชุมชนบ้านไต้มีพลวัต เคลื่อนเปลี่ยนไปมาในระบบความสัมพันธ์ทั้งในและนอกชุมชน จากการผลิตแบบยังชีพ และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน-ท้องถิ่น ไปสู่ความเจริญและความทันสมัยในบริบทการเปลี่ยนแปลงภายในและความสัมพันธ์อันเกิดจากการเชื่อมต่อกับสังคมและโลกที่ไกลออกไป แม้ในทางเศรษฐกิจจะดำรงอยู่ได้ระบบและความสัมพันธ์ทางการผลิตระบบเกษตร แต่ก็ผูกโยงเข้ากับระบบตลาดและการผลิตนอกภาคเกษตร ที่มีทางเลือกการดำรงชีวิตที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น สิ่งเหล่านี้จึงมีผลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่และระบบโครงสร้างความรู้สึกรักนึกคิด และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของชุมชนบ้านไต้

โดยที่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนที่สัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น ภูมิภาคระดับชาติ และรวมไปถึงระดับนานาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลอันเนื่องมาจากราคายางพาราที่เพิ่มสูงขึ้น การประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตที่หลากหลาย ซับซ้อนภายในและนอกชุมชน นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงและเป็นแรงกระตุ้นสำคัญต่อระบบการรับรู้ ความรู้สึก แรงปรารถนา การสำนึกในตัวตน การเคลื่อนไหวเพื่อสร้างทางเลือก โอกาส และความเป็นไปได้ใหม่สำหรับการดำรงชีวิต ที่ไม่ได้ยึด/ ผูกติดกับความเป็นชุมชนที่ถูกยึดเยียดในเชิงที่ตั้งทางกายภาพอีกต่อไป ในทางกลับกันการถูกเรียกขานแต่เดิมว่าเป็น “คนบก”¹³ กลับกลายเป็นเส้นทางของการทำให้ชาวบ้านคิดว่าตัวเองมีตัวตน

¹³ คนบก อาจมีในสองความหมายหลัก คือ การตั้งถิ่นฐานในที่สูง เขา ควน และทำสวนเป็นอาชีพหลัก ในอีกความหมายหนึ่งหมายถึงการเป็น คนบ้านนอกคอกนา ลำหลัง และต่ำต้อย แต่โดยทั่วไปเมื่อกล่าวถึงคำนี้จะโน้มเอียงไปในความหมายที่สองมากกว่า

และมีตำแหน่งหน้าที่ที่ติดเทียมกับคนอื่น หรือคนเมืองมากขึ้น แม้จะยังคงสถานภาพของการเป็น “คนตัดยาง” แต่ไม่ใช่ชาวสวนยางในภาพลักษณ์แบบเดิมอีกต่อไป แม้กระทั่งกลุ่มอาชีพที่เกิดขึ้นใหม่ ก็จัดวางตัวเองไว้ในฐานะของผู้ที่มองเห็นอนาคต โอกาส และช่องว่างทางเศรษฐกิจของระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น ที่ตนเองสามารถเบียดแทรกแทรกเข้าไปได้ จึงไม่น่าแปลกใจนักหากพิจารณาจากหนี้สิน สาเหตุการเป็นหนี้/วัตถุประสงค์การกู้ยืมสำหรับการลงทุนเพื่อค้าขาย ประกอบกิจการ และการลงทุนทางการเกษตรสูงถึงร้อยละ 35

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสะท้อนออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสร้างปรับปรุงต่อเติมที่อยู่อาศัยให้สวยงามทันสมัย หลายหลังเปลี่ยนหลังคา ทาสีใหม่ สร้างกำแพงด้านหน้า และการมีสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งนี้องค์การบริหารส่วนตำบลได้สำรวจเครื่องใช้ไฟฟ้า ยานพาหนะ และปริมาณการใช้น้ำมันเชื้อเพลิงในพ.ศ. 2553 พบว่าโดยรวมในครัวเรือนมีเครื่องใช้ไฟฟ้าแทบทุกชนิด รวมถึงอุปกรณ์แบบใหม่ที่มีในหมู่บ้านชั้นกลางหรือคนเมือง เช่น เครื่องปั่นผลไม้ เครื่องปั่นนมปั่น ไมโครเวฟ เตารีด คอมพิวเตอร์ เครื่องดูดฝุ่น เครื่องทำน้ำอุ่น เครื่องปรับอากาศ เป็นต้น มีค่าใช้จ่ายไฟฟ้ารวมทั้งตำบล 19,510,997 ล้านบาท/ปี เฉพาะเครื่องทำน้ำอุ่นและเครื่องปรับอากาศ คิดเป็นร้อยละ 7 ของค่าใช้จ่ายพลังงานไฟฟ้าทั้งหมด และมีอัตราเพิ่มการใช้พลังงานทั้งหมด ร้อยละ 4 ต่อปี

ส่วนยานพาหนะ มีรถเก๋ง 44 คัน รถกระบะ 321 คัน รถจักรยานยนต์ 2,422 คัน รถไถนา 9 คัน สามล้อพ่วงข้าง 7 คัน ใช้น้ำมันเชื้อเพลิงคิดเป็นมูลค่ามากถึง 85,236,476 บาท/ปี และอาจมีมูลค่าสูงกว่านี้จากการประมาณการว่าในปัจจุบันชาวบ้านมีรถกระบะและเก๋งเฉลี่ยครัวเรือนละ 1 คัน และรถจักรยานยนต์อย่างน้อย 2 คัน ทั้งนี้จำนวนพาหนะที่เพิ่มสูงขึ้นต่อเนื่องมีทั้งเพื่อการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร การเดินทางสัญจรไปมาในชีวิตประจำวัน การเดินทางไปทำงาน รับส่งบุตรหลานที่ไปเรียนในเมืองแบบไปเช้ากลับเย็น การเดินทางพักผ่อนท่องเที่ยวในเมือง และการอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันอื่น ๆ กล่าวได้ว่าชาวบ้านส่วนหนึ่งได้กลายเป็น “นักเดินทางยุคใหม่”¹⁴ ที่สามารถเดินทางข้ามผ่านตัดข้ามพื้นที่จากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่งได้โดยไม่ขัดเขินหรือรู้สึกแปลกแยกอีกต่อไป จึงไม่แปลกที่ชาวบ้านบอกว่า “สามารถเดินทางไปเลือกซื้อของ เข้าร้านสวัสดิการชุมชน ไปเทสโกโลตัสในทันทีทันใด โดยไม่ต้องเตรียมตัวแต่งองค์ทรงเครื่องใหม่”

รวมถึงผลพวงอันเนื่องมาจากการเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่อาศัยของคนเมือง ชนชั้นกลาง และคนกลุ่มใหม่ ที่ด้านหนึ่งคือการหลบหลีก หวาดวิตกเกี่ยวกับน้ำท่วมและภัยธรรมชาติ แต่สถานที่ใหม่สำหรับคนกลุ่มนี้ไม่ใช่เพียงแค่การถนัดที่อยู่อาศัยเท่านั้น หากสัมพันธ์กับที่ตั้งแหล่งงาน การมีสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันและการเดินทาง เช่น การเลือกพื้นที่

¹⁴ นักเดินทางยุคแรก ๆ เช่น อีซิป เกิดขึ้นจากการถูกขับไล่ ชุมเห่ง เนรเทศไปอยู่ที่อื่น แต่นักเดินทางยุคใหม่ อาจเกิดขึ้นจากการแรงบันดาลใจทางเศรษฐกิจ การชลอ ทำหาย ค่านิยมหลักของสังคมด้วยการสร้างเลือกใหม่ ๆ ให้กับวิถีชีวิต เช่น พวก New Age Travelers ในอังกฤษ นักเดินทางยุคใหม่ที่บ้านไผ่ในแง่หนึ่งแม้จะดำรงชีวิตในชุมชนแต่สามารถตัดผ่านข้ามพื้นที่ด้วยการเดินทางที่สะดวกสบาย การเปลี่ยนพื้นที่ผลิตเป็นพื้นที่ของการบริโภค การดื่มด่ำ และสร้างเสพสัญลักษณ์ได้อย่างกลมกลืน

ที่สามารถเดินทางไปทำงานได้สะดวก ใกล้มหาวิทยาลัย โรงพยาบาล ห้างสรรพสินค้า ศูนย์การค้าแบบครบวงจร แหล่งบันเทิง เป็นต้น ทำให้คนกลุ่มนี้กลายเป็น “พาหะเมือง”¹⁵ สำคัญที่มีผลต่อชุมชนด้วยเช่นกัน

การกล่าวเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่า “ความเป็นชุมชน” จะถูกทำให้หายไปแต่อย่างใด เพราะด้านหนึ่งได้มีการสร้างความเป็นชุมชนขึ้นมาในระบบและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงผ่านการสร้างพัฒนาชุมชน ชุมชน องค์การทางสังคม กลไกทั้งในและนอกสถาบัน ขึ้นมารองรับ/ สนับสนุนการเคลื่อนเปลี่ยนแปลงและใช้เป็นเครื่องมือแบบใหม่ในการดึงดูดทรัพยากรจากภายนอกให้เข้ามาหล่อเลี้ยงความสัมพันธ์แบบใหม่นี้ และทำให้กลุ่ม ชุมชน และองค์กรเหล่านั้นกลายเป็นอำนาจใหม่ที่สามารถสานสัมพันธ์กับโครงข่ายของโครงสร้างอำนาจใหม่เชิงสถาบันภายนอก สามารถดึงดูดทรัพยากร ตอบสนองตอบปัญหา ความคาดหวัง ความต้องการของชาวบ้านได้ไม่เพียงปัญหาในชีวิตประจำวันของตนเองและผลประโยชน์ร่วมเท่านั้น หากยังรวมถึงความภาคภูมิใจในตัวตน การมี/ แสดงตัวตน อัตลักษณ์ การมีส่วนร่วม ซึ่งเมื่อเชื่อมโยงเข้ากับผลอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงตัวตน ชีวิตทางสังคม-วัฒนธรรม โลกทัศน์และประสบการณ์ชีวิตใหม่ทำให้เกิดการเคลื่อนเปลี่ยนแปลงแห่งที่ที่ ทำให้ผู้คน มีศักดิ์ศรี อำนาจในการเรียกร้อง เปล่งเสียงมากกว่าที่เคยเป็นมา ที่สำคัญคือการทำให้เกิดขึ้นความสัมพันธ์ที่สม่ำเสมอ “เทียบหน้าเทียบตา” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นับแต่พ.ศ. 2554-2556 เป็นต้นมา ที่ธนาคารธนาคารแห่งประเทศไทย [12] ระบุว่า เป็นยุคเฟื่องฟูและยุคทองของยางพารา ด้วยราคายางพารามีอัตราเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 15.06 ต่อปี จากราคากิโลกรัมละ 29 บาท เพิ่มสูงถึง 137 บาท ในพ.ศ. 2554 ผู้นำท้องที่ท่านหนึ่งถึงกับบอกว่า “คนเป็นเจ้าแก่กันหมดแล้ว ไม่ใช่คนตัดยางบ้าน ๆ ซอมซ่อ มอซ่อ” อีกต่อไป แต่คือ “ผู้ถือหุ้น” ทั้งเจ้าของสวนหรือรับจ้างกรีดยาง ที่มียาได้จากการขายน้ำยางสดให้กลุ่มที่ตนเป็นผู้ถือหุ้น มีเงินปันผลสวัสดิการ ซื้อประกันชีวิตพร้อมค่ารักษาพยาบาล พฤติกรรมการซื้อรถยนต์ใหม่¹⁶ ฯลฯ ไม่ต้อง “กรีดยางผ่าใบ” ¹⁷ “ไม่ใช่หลังพังกินต๋นยาง” แต่สามารถเสริมแรงเคลื่อนเปลี่ยนแปลงตัวตน บุคคลในครอบครัว ตำแหน่งแห่งที่ และความรู้สึกที่ต่างจากเดิมโดยเกือบสิ้นเชิง

2.2 การเปลี่ยนแปลงการจัดตั้งทางสังคม การเมืองในสถาบัน และการเมืองนอกสถาบัน

การได้รับประกาศจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2538 มีโครงสร้างการบริหารตามพระราชบัญญัติสภาตำบล

¹⁵ ในความหมายการเป็นสะพานเชื่อมของการเปลี่ยนวิถีชีวิต สไตล์ และการเปลี่ยนพื้นที่การผลิตเป็นพื้นที่บริโภค

¹⁶ รายงานการศึกษาพฤติกรรมการใช้รถยนต์ของชนบท (13) มีความน่าสนใจที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งที่และโครงสร้างความรู้ลึกเป็นอย่างมาก จากการเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้รถยนต์ของชาวบ้านในภาคใต้ ที่ในอดีตพบว่า ส่วนใหญ่นิยมรถกระบะส่วนบุคคลมากกว่ารถยนต์นั่งส่วนบุคคล ด้วยสามารถตอบสนองความต้องการในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ดีกว่า โดยที่การใช้รถยนต์ใหม่จะสัมพันธ์เปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกับการเปลี่ยนแปลงราคายางพาราด้วย แต่ในระยะหลังจากราคายางพาราถดถอยสูงขึ้นพฤติกรรมบริโภคเปลี่ยนไปเป็นรถยนต์นั่งเพื่อความสะดวกในการเดินทางมากขึ้นเรื่อย ๆ

¹⁷ สำนวนกรีดยางผ่าใบ หมายถึง การกรีดยางช่วงผลัดใบในฤดูร้อน ที่โดยปกติชาวสวนจะหยุดกรีดยางเพื่อให้ยางได้พักฟื้นแต่หากมีความจำเป็นเดือนร้อน ต้องการเงิน ฯลฯ ชาวสวนยอมจำใจกรีดยาง แม้รู้ว่าจะส่งผลกระทบต่อการผลิตของน้ำยางในระยะยาวก็ตาม

และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แต่ด้วยภารกิจที่กว้าง ความใหม่ ประสบการณ์ ทศนคติและมุมมองในการบริหารยังยึดติดกับโครงการบริหารแบบเดิม ทำให้บทบาท ขององค์การบริหารส่วนตำบลยุคต้นมีลักษณะแบบ “นายสั่งมา” ขณะที่บางส่วนยังมุ่ง แข่งขันการเข้าสู่ตำแหน่งในฐานะฐานอำนาจใหม่ในชุมชน ส่วนชาวบ้านเองแม้จะมีความหวัง กับบทบาทและหน้าที่ใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบล แต่ความคุ้นชินกับวัฒนธรรมการเมือง แบบสั่งการและการ “วิ่งเต้น” “เส้นสาย” และ “เครือข่าย” ผู้ได้รับเลือกตั้งจึงเป็น คนหน้าเดิมอยู่มาก

แต่ก็เริ่มมี “หน้าใหม่” ในทางการเมืองสามารถเบียดแทรกเข้ามาได้บ้าง ทั้งนี้เพราะ ชาวบ้านส่วนหนึ่งมองว่าองค์การบริหารส่วนตำบลที่เกิดขึ้นใหม่นั้น เป็นเสมือนนวัตกรรมใหม่ สำหรับการปกครองท้องถิ่น ประกอบกับกระแสปฏิรูปการเมืองหลังเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกี่ยวกับผู้สมัครและผู้ได้รับเลือกตั้ง กล่าวคือ เริ่มมีผู้สมัครหน้าใหม่ที่เป็นลูกหลานของชาวบ้าน แต่มีโอกาสรับการศึกษาในระดับ ที่สูงขึ้น หรือ ผู้ที่ออกไปทำงานนอกบ้านกระทั่งประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน และ/ หรือ การทำให้ชาวบ้านเชื่อว่าจะสามารถนำความรู้ความสามารถประสบการณ์ภายนอก จากการได้เปิดหูเปิดตา/ พบเจอโลกที่กว้างออกไปพัฒนาบ้านได้ ดังที่อดีตผู้นำท่านหนึ่ง กล่าวว่า “เป็นผู้ใหญ่บ้านต้องมีบารมี วิ่งเคลียปัญหาได้...แต่เป็นอบต.ต้องมีความรู้”

กระนั้นการก้าวสู่ “ผู้นำ” ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นสัมพันธ์อย่างยิ่ง กับการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ทางเศรษฐกิจ ฐานะทางสังคม และระดับการศึกษา ของบุคคล เพราะในระยะแรกของการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ได้รับการเลือกตั้ง เป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาต้นเท่านั้น และมี สัดส่วนของผู้สำเร็จการศึกษาในระดับสูงขึ้น เช่น สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี มีการประกอบอาชีพที่หลากหลายและหรือได้รับการยอมรับเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมากขึ้น

อย่างไรก็ดี บทบาทของ “หน้าใหม่” ในทางการเมืองระดับท้องถิ่นเหล่านี้ ต้องกล่าวถึงบทบาทและการเข้ามาขององค์การพัฒนาเอกชน¹⁸ ด้วย เพราะเป็นเสมือน ช่องทางการสร้างอำนาจใหม่และการติดต่อทางความคิดให้กับ “คนทำงาน” ด้วยลำพัง ความต้องการและความปรารถนาดีต่อการพัฒนาท้องถิ่น ไม่ว่าจะมาในนามของ “สำนักกรักบ้านเกิด ต้องการพัฒนาท้องถิ่น” จะไม่สามารถนำพาและขับเคลื่อนชุมชนไปได้ เนื่องจาก “ความใหม่ของอบต. ชิดจำกัดของระบอบราชการ” แต่นักพัฒนาเอกชนกลับ ให้ความรู้สึก สร้างความหวังใหม่กับความตั้งใจในการทำงานของเหล่าบรรดา “หน้าใหม่”

¹⁸ การกล่าวเช่นนี้เพียงเสนอให้เห็นว่าองค์กรภายนอกเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนการขับเคลื่อนของชุมชนบ้านได้ เท่านั้น เพราะในบางพื้นที่ชุมชนสามารถดำเนินไปได้โดยไม่มีการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชนหรือองค์กร ภายนอก ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับจุดพลิกเปลี่ยนของแต่ละชุมชน ที่อาจแตกต่างกันออกไป

มากขึ้น ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง เช่น การส่งเสริมสนับสนุน
ประชาคมเข้มแข็งในพ.ศ. 2542 การจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ในพ.ศ. 2543
การแปลงแผนแม่บทชุมชนสู่การพัฒนาที่เรียกว่า “บ้านใต้โมเดล”¹⁹ ในพ.ศ. 2548

รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายชุมชนแนวราบในพ.ศ. 2552 ที่องค์การบริหาร
ส่วนตำบลบ้านใต้ ได้พัฒนาไปสู่การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์การบริหาร
ส่วนตำบล ภายใต้โครงการที่เรียกว่า “โครงการพัฒนาศูนย์เรียนรู้การจัดการสุขภาวะ
ตำบลบ้านใต้และขยายผลสู่เครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” ขึ้นจากการรวมตัวของ
องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 23 ตำบล ใน 3 จังหวัด ภายใต้การสนับสนุนจาก
สำนักงานสนับสนุนสุขภาวะชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
(สสส.) ทำให้เกิดเครือข่าย “สายสัมพันธ์แบบใหม่” ที่ต่างต้องเกื้อกูล-พึ่งพากันและกัน
กับกลไกระบบราชการผ่านทางหน่วยงานราชการจากกระทรวง/ กรมต่าง ๆ ดังจะเห็นได้
จากกิจกรรม โครงการของหน่วยงานราชการทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อม แต่เป็น
ที่น่าสังเกตว่ากิจกรรมและโครงการเหล่านี้จะโน้มเอียงสู่แนวทางการพัฒนาทางเลือกใหม่
ที่เป็นกระแสความต้องการของสังคม การตื่นตัวของสาธารณชน และความคาดหวัง
ขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใต้

กรณีนั้น ลำพังการเชื่อมเครือข่ายเพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนา แนวคิด
แนวปฏิบัติการของชุมชน/ ตำบลนั้น อาจไม่เพียงพอต่อการสร้างการยอมรับภายใน
เพราะกิจกรรม/ โครงการเหล่านี้ไม่สามารถเห็นผลได้ในทันที เครือข่ายแนวดิ่งที่ไม่เป็น
ทางการจากระบบการเมืองแบบเดิม จากการใช้ “ความสัมพันธ์ส่วนตัว” “การเป็นลูกน้องเก่า”
ก็ยังคงมีความจำเป็นอยู่มาก ดังจะเห็นได้จากบทบาทของนายกฯ ที่ต้องใช้ความสัมพันธ์
กับนักการเมืองในระดับจังหวัดและระดับชาติ เพื่อดึงงบประมาณ ทรัพยากรที่จำเป็น
ในการพัฒนาชุมชน ในฐานะลูกน้องเก่าและเครือข่ายจัดตั้งของพรรคการเมืองที่ครอง
คะแนนเสียงมาอย่างยาวนานในจังหวัด

ส่วนการเปลี่ยนแปลงการเมืองนอกสถาบัน ที่หมายถึงการก่อตัวของประชาชน
ในกลุ่มต่าง ๆ ที่มีในชุมชนและบทบาทของกลุ่ม/ องค์กรต่าง ๆ ที่มีต่อการจัดการแก้ไขปัญหา
และการจัดระบบความสัมพันธ์ของกลุ่ม/องค์กรเหล่านี้กับองค์การบริหารส่วนตำบลและอื่น ๆ

¹⁹ “บ้านใต้โมเดล” หมายถึงการพัฒนาแบบบูรณาการเพื่อพัฒนาตำบลบ้านใต้ ไปสู่ตำบลสุขภาวะที่ผู้คนในชุมชน
อยู่ดีมีสุขบนฐานความพอเพียงและการพึ่งพาตนเอง ประกอบด้วย ระบบการขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาชุมชน 8
ระบบ ดังนี้ ระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและพลังงานทดแทน ระบบการศึกษาศาสนา
และวัฒนธรรม ระบบการเรียนรู้เพื่อเด็กและเยาวชน ระบบการจัดการสุขภาพโดยชุมชน ระบบเศรษฐกิจและ
สวัสดิการชุมชน ระบบการสื่อสารและฐานข้อมูล ระบบบริหารจัดการตำบล และระบบอาสาสมัคร ถือเป็น
รากฐานและรูปธรรมสำคัญในวิวัฒนาการที่ช่วยเติมเต็มความมั่นใจให้กับชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบล
ไปสู่การประกาศธรรมนูญสุขภาวะชุมชน

ทั้งในและนอกชุมชน กลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ มีอย่างหลากหลายทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ กลุ่ม/องค์กรที่จัดตั้งโดยรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ผสมผสานเข้ากับศักยภาพและความสามารถของบุคคล/ ผู้นำ ทำให้กลุ่ม/ องค์กรสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการสมาชิกและชาวบ้าน ตลอดจนการได้รับการสนับสนุน แนะนำ ส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ เอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน

กลุ่มตามธรรมชาติหรือกลุ่มอิสระมีอยู่หลายกลุ่ม เช่น กลุ่มขอแรงงาน ที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มตามประเพณีเพื่อกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ในบ้านอันเกิดจากความสมัครใจ หรือที่เรียกในสำนวนได้ว่า “การออกปาก กินวาน”²⁰ ด้านการเกิดกลุ่ม/ องค์กรที่จัดตั้งโดยรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในชุมชน/ ตำบลมีอยู่จำนวนมากและหลากหลาย ทั้งในแง่การก่อตัว วัตถุประสงค์ เป้าหมายและการขับเคลื่อนกิจกรรม โดยจำแนกหลัก ๆ ออกเป็น กลุ่มเศรษฐกิจและสวัสดิการบ้าน กลุ่มการจัดการระบบสุขภาพ กลุ่มการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งปัจจุบันกลุ่มเหล่านี้มีแนวโน้มที่โน้มเอียงสู่การเป็นกลุ่ม/ องค์กรชุมชนที่ผูกโยงกับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านได้ ภายใต้แนวคิดเรื่อง “บ้านได้โมเดล” และ “ธรรมนูญสุขภาวะชุมชน”²¹ รวมไปถึงการจัดตั้งกองทุนใหม่ ๆ ในชุมชน

ดังนั้น การศึกษากลุ่ม/ องค์กรการเมืองนอกสถาบัน จึงเกี่ยวข้องเชื่อมโยงอยู่ทั้งการขับเคลื่อนที่เป็นอิสระและสัมพันธ์กับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านได้และ/ หรือองค์กรภายนอก ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยองค์การบริหารส่วนตำบลเป็น “ข้อต่อ” และ “แม่ข่าย” ขับเคลื่อนกิจกรรม ทั้งกลุ่มเศรษฐกิจและสวัสดิการชุมชน กลุ่มการจัดการระบบสุขภาพ และกลุ่มสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ยังพบกองทุนใหม่ ๆ ที่องค์การบริหารตำบลก่อตั้งขึ้นเพื่อยึดโยงกับชาวบ้าน เช่น กองทุนส่งเสริมอาชีพชุมชนบ้านใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการประกอบอาชีพให้แก่ชาวบ้านที่ขาดแคลนเงินทุน และไม่สามารถเข้าถึงเงินกู้จากกองทุนต่าง ๆ ในพื้นที่ โดยมีเงินกองทุนประมาณ 1,000,000 บาท ให้ยืมสำหรับการประกอบอาชีพ ครั้งละไม่เกิน 50,000 บาท กองทุนสงเคราะห์ทั่วไปแบบให้เปล่าช่วยเหลือกรณีเกิดภัยพิบัติ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ จำนวน 50,000 บาทต่อปี กองทุนส่งเสริมการทำนา ตั้งขึ้นเพื่อลดการเปลี่ยนที่นาไปเป็นสวนยางพาราและพืชเศรษฐกิจ จำพวกปาล์มน้ำมัน ให้น้อยลง และฟื้นนาร้าง ด้วยการจัดตั้งกองทุนส่งเสริมการทำนาขึ้น เพื่อช่วยเหลือชาวนาเป็นค่าใช้จ่ายในการไถนาครอบครัพละไม่เกิน 3 ไร่ และเมื่อได้ผลผลิตในรูปข้าวเปลือกจะเรียกเก็บครอบครัวละ 10 กิโลกรัม เพื่อเป็นอาหารกลางวันเด็กนักเรียน และ/ หรือผู้ยากจน เป็นต้น

²⁰ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกิดจากการให้वानเพื่อนบ้านมาช่วยกันลงแรงทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยไม่มีการคิดค่าแรง และเรียกการให้วานนี้ว่าการ “ออกปาก” ส่วนผู้ที่ไปร่วมลงแรงจะใช้คำว่า “ไปกินวาน”

²¹ จะกล่าวถึงในหัวข้อ 2.4

2.3 การเปลี่ยนแปลงในระบบการเมืองวัฒนธรรม และโครงสร้างความรู้²²

ในเชิงสถาบันการก้าวสู่การเป็นองค์กรบริหารส่วนตำบลในรูปแบบใหม่ที่มีนวัตกรรมการบริหารเน้นงานพัฒนาและการประกอบการพัฒนา ซึ่งมีจุดเปลี่ยนสำคัญมาจากบทบาทและความคาดหวังในโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ใหม่ขององค์กรการเปลี่ยนแปลงฐานคิดและกระบวนทัศน์การพัฒนาอันเนื่องมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 เป็นต้นมา การเข้ามาขององค์กรพัฒนาเอกชน/ ภาคประชาสังคม รวมถึงการเกิดขึ้นของนักการเมืองหน้าใหม่ในระดับท้องถิ่น จากการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่และความคาดหวัง ทำให้องค์การบริหารตำบลต้องพยายามสร้างภาพลักษณ์ทางวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลา ที่สำคัญที่สุดคือการสร้างชุมชนและความเป็นชุมชนแบบใหม่ในเชิงสัญลักษณ์ ผ่านการทำซ้ำ/ สร้างกิจกรรม การเกื้อหนุนด้วยการเป็น “ร่ม” และทางผ่านของการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชน โดยเครื่องมือสำคัญที่นำมาใช้ในการสร้างชุมชนและความเป็นชุมชนขึ้นมาใหม่ เพื่อทำหน้าที่บูรณาการและเป็นสะพานเชื่อมที่สำคัญของระบบการเมืองในและนอกสถาบันและการสร้างวัฒนธรรมการเมืองในระดับชุมชนและเครือข่าย ภายในชุมชนจึงตกต้นไปด้วยป้ายคำขวัญที่ปลูกปลอบ สะท้อนความคาดหวังต้องการ วิสัยทัศน์และแนวแนวคิดการพัฒนา ป้ายบอกตำแหน่งสถานที่ตั้งของกลุ่ม/ องค์กร รวมถึงกลุ่มกิจกรรมใหม่ ๆ เช่น ลานแอโรบิค ไม้พลอง โยคะ ฯลฯ

กล่าวได้ว่า การสร้างความเป็นชุมชนในระดับชุมชนถูกนิยามและให้ความหมายในแง่ของการสร้างระบบคุณค่า รื้อ-เพิ่ม สร้างทุนทางสังคม ที่ครั้งหนึ่งถูกใช้เป็นพลังในการยึดเหนี่ยวการอยู่ร่วมกัน ด้วยการใช้ “ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ คุณค่า” เป็นเครื่องมือในการสร้างสำนึกและตัวตน นอกจากนี้ยังได้นำเสนอมิติและแง่มุมงานพัฒนาด้วยการหยิบยกความเป็นองค์กรบริหารส่วนตำบลที่ “พัฒนา”²³ แล้วเพื่อตอบสนองรสนิยมแบบชนชั้นกลางที่เพิ่มขึ้นในชุมชนด้วย

กระนั้น ด้านหนึ่งของการขับเคลื่อนชุมชน ยังต้องมีการยังต้องมีการ “เล่นเกม” ทำหน้าที่ในการเจรจา ต่อรอง กับระบบการเมือง-นักการเมือง/ นักเลือกตั้งในพื้นที่ด้วย เพราะหลายกรณีจำต้อง “บิด” งบประมาณในหลายโครงการมาลงในพื้นที่ด้วย แต่ก็ไม่ได้มาอย่างโดด ๆ ที่ใด ๆ เฉกเช่นในอดีต หากมีการเสริมเติมแต่งในเชิงสัญลักษณ์เพื่อให้เข้ากับ

²² ความรู้มักคิดของผู้คนนั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงหรือสิทธิปัจเจกบุคคลโดยลำพัง แต่มีการก่อรูปที่เชื่อมโยงกับโครงสร้างและพลวัตทางสังคม แล้วสะท้อนออกมาเป็นในรูปลักษณะต่าง ๆ เช่น ภาษา คำพูด การกระทำ แรงปรารถนา พิธีกรรม ฯลฯ อันส่งผลต่อความหวัง จินตนาการ และการปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน การปฏิบัติการทางการเมือง และประชาธิปไตย

²³ พัฒนาใน 2 ความหมาย คือ การเป็นองค์กรบริหารส่วนตำบลที่ชู/ เสนอมิติและแง่มุมงานพัฒนาที่สอดคล้องกับกระบวนทัศน์ใหม่ของการพัฒนา ส่วนอีกความหมายหนึ่งคือ “พัฒนา” ที่เทียบเคียงกับเมืองและการเป็นเมือง เช่น การประกาศว่าองค์กรบริหารส่วนตำบลแห่งแรกของประเทศไทยที่จัดตั้งศูนย์บริการข้าราชการและบริการต่าง ๆ ซึ่งโครงการนี้รองผู้ว่าราชการจังหวัดท่านหนึ่งถึงกับกล่าวว่า “เป็นนวัตกรรมใหม่ ที่เป็นตัวอย่างให้ผู้บริหารท้องถิ่นนำไปเป็นแบบอย่าง” หรือ ชาวบ้านแซวกันเล่น ๆ พอสนุกสนานว่า ชุมชนนี้มีทุกอย่าง ขาดแต่ร้าน 7-11

ความหมาย หรืออย่างน้อย ๆ ก็สอดคล้องไปในแนวทางการทำงานพัฒนาที่เรียกกันติดปากว่าเป็น “มิติใหม่ของการพัฒนา” รูปธรรมที่น่าสนใจที่สุดคือการก่อสร้างที่ทำการองค์การบริหารตำบลแห่งใหม่ทดแทนที่ทำการเดิมที่ถูกใช้งานตั้งแต่สมัยสภาตำบล ด้วยความหมายของการโยกย้าย/ รักษาความเป็นชุมชน คุณค่าและอัตลักษณ์พื้นถิ่นดั้งเดิมผสมผสานกับความคาดหวัง และการใช้ประโยชน์แบบอรรถประโยชน์ครอบคลุมบริบทงานพัฒนาใหม่ เช่น คำขวัญสวยหรูว่า “สำนักงานที่มากกว่าอาคาร แต่เป็นจิตวิญญาณและความฝันของชุมชน” ด้วยแนวคิดดังกล่าวงบประมาณจึงถูกผัน จัดสรรมาจากหลายส่วนทั้งขององค์การบริหารส่วนตำบล บพัฒนาจังหวัด หรือที่บางคนเรียกว่า “งบผู้ว่า” และงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด ที่นายกฯ มาจากพรรคการเมืองใหญ่ ตำแหน่งระดับรองเลขาธิการพรรค ก่อนผันตัวเองมาทำงานการเมืองในระดับท้องถิ่นและมีความสัมพันธ์อันดีกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคนปัจจุบัน โดยจัดสรรงบประมาณก่อสร้างในระยะแรก และสนับสนุนเพิ่มเติมในระยะที่สองสร้างศูนย์ผลิตภัณฑ์ชุมชน (เป็นส่วนหนึ่งของอาคารสำนักงาน) จำหน่ายสินค้า ด้วยโอเดียและนโยบายนายกองค์การบริหารจังหวัด ที่กำหนดให้จังหวัดเป็น “โออีทีเมืองไทย โดยนำร่องที่บ้านไ้”

นอกจากนี้แล้ว การแสดงออกทางวัฒนธรรม ยังมีในระบบการเมืองนอกสถาบัน และกิจกรรมในชีวิตประจำวันด้วย ดังสะท้อนผ่านกลุ่ม รวมถึงกิจกรรมน่าสนใจที่ตอกย้ำผ่านสถานีวิทย์ชุมชน ที่มีผังรายการครอบคลุมทั้งรายการเพลง การสนทนาสาระใกล้ตัว รายการคุยสบายสไตร์ชุมชน ธรรมบันเทิง วันนี้มีข่าว เกษตรบ้านเรา แจ้งข่าวชาววัฒนธรรม สุขภาพเพื่อชีวิต กฎหมายชาวบ้าน ของดีที่ชุมชน เพื่อนเยาวชน ฯลฯ รวมไปถึงกิจกรรมสภาวัฒนธรรมตำบลบ้านไ้ จากความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบลชุมชนบ้านไ้ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้อาวุโส และปราชญ์ชาวบ้านที่เห็นว่าชุมชนได้มีการพัฒนาแนวใหม่ได้ระยะหนึ่งแล้ว แต่ยังไม่เป็นรับรู้และเป็นที่สนใจของชาวบ้านมากนัก ทั้ง ๆ ที่กิจกรรมและกระบวนการพัฒนานี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ รื้อสร้างความเป็นชุมชนขึ้นมาใหม่บนฐานระบบภูมิปัญญาบ้านและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง สภาวัฒนธรรมตำบลบ้านไ้ได้จัดตั้งขึ้นโดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ การจัดการศึกษาและวัฒนธรรมแก่เยาวชนและชาวบ้าน ภายใต้แนวนโยบายด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบล กิจกรรมเด่นของสภา ได้แก่ โครงการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับท้องถิ่น การเรียนรู้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และโครงการงานวัฒนธรรมเดือนห้า ที่จัดขึ้นในช่วงเดือนเมษายนของทุกปีที่ถือเป็น “หน้าตา” และสีสันสำคัญ

แต่การได้มาในการจัดกิจกรรมเหล่านี้ต้องผ่านการพูดคุยกันอย่างจริงจัง โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไ้ ที่ต้องประสานงานกับแกนนำบ้านต่อเนื่องและจริงจัง ทำให้เจ้าหน้าที่ถึงกับกล่าวว่า “ทำงานกับชาวบ้านไม่่ายเหมือนก่อน”

ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของอดีตผู้ใหญ่บ้านท่านหนึ่งที่ว่า ชาวบ้าน “พูดยาก หัวหมอ” ดังสะท้อนจากกรณีความขัดแย้งก่อสร้าง/ ปรับปรุงถนนลาดยางเส้นทางสายหนึ่ง ที่เดิมเป็นถนนดินแดงแต่เมื่อได้รับการจัดสรรงบประมาณที่รู้จักกันเพียงเลา ๆ ว่า “บสส. [...] ต้องมีการขยายถนนให้ได้ตามแบบมาตรฐานกำหนด ทำให้รื้อกล้าหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “กินแดน” เข้าไปในที่ดินทำกินและ/ หรือตัดต้นยางพาราบางส่วนออก ซึ่งเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่ก็ยินยอมด้วยเห็นว่า “หมู่บ้านได้เจริญขึ้น” ยกเว้นกรณีที่ดินกับเจ้าของที่ดินฝั่งตรงข้ามที่ไม่ยินยอม เนื่องจากกินแดนและตัดต้นยางพาราของที่ดินที่ติดกับที่ดินฝั่งตรงข้ามเพียงสามต้นเท่านั้น หลังการเจรจาไม่เป็นผล นายช่างรังวัดขององค์การบริหารส่วนตำบลจึงนัดหมายคู่กรณีพร้อมกับผู้ใหญ่บ้าน และอดีตผู้ใหญ่เจรจาอีกรอบ แม้ผู้ใหญ่บ้านจะโน้มน้าวให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมความเจริญ และความสะดวกในการสัญจรไปมา ที่ติดยังยืนกรานเช่นเดิมด้วยข้อหักล้างว่า “ไม่ยุติธรรม” เพราะเป็นการเรียกร้องให้เสียสละฝ่ายเดียว ถือเป็นการ “เอารัดเอาเปรียบ ลำเอียง และเลือกปฏิบัติ” ขณะที่อดีตผู้ใหญ่บ้านเปรยว่า “ถ้าเป็นเมื่อก่อน จบไปแล้ว ไม่พูดกันให้มากความ”

ในกรณีนี้น่าสนใจว่ากระบวนการตัดสินใจและใช้อำนาจของผู้ใหญ่บ้านหรือเจ้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ไม่สามารถเชื่อมโยงถึง สังการได้เบ็ดเสร็จอีกต่อไป เพราะด้านหนึ่งของการตื่นตัว การตระหนักในบทบาท ตำแหน่งแห่งที่และตัวตนของตนทำให้ชาวบ้าน “กล้า” ที่จะแสดงออกอย่างเปิดเผยในการต่อล้อต่อเถียง ทำทนายกระทำการในสิ่งที่คาดหวังและปรารถนามากยิ่งขึ้น การเรียกร้องให้เสียสละในความหมายแบบเดิมจึงหมดพลังและความสำคัญลง เมื่อต้องปะทะประสานกับความรู้สึกนึกคิดแบบพลเมืองที่รู้ทันและตื่นรู้กับสิทธิและความหมายของการดำรงอยู่และตำแหน่งแห่งที่และการสะท้อนตัวตนผ่านวิถีชีวิต คำพูด การกระทำ และทางเลือกของชีวิต ไม่ว่าจะเป็น “คำพูดแบบที่เล่นทีจริงที่ว่า “นายกติดดิน ลูกบ้านสั่งอะไรก็ได้” แม้กระทั่งผู้นำเองที่ตระหนักว่า “นายบ้าน”²⁴ รู้คนเดียวไม่ได้” เพราะหากทำงานไม่เป็นไปตามที่คาดหวังก็อาจถูกชาวบ้านดูแคลนว่า “ไม่มีน้ำยา “หมดมูตผู้นำ” เป็นต้น ย่อมสะท้อนโครงสร้างความรู้สึกและช่องว่างทางสังคมที่หดรัดระหว่างผู้นำกับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี

2.4 การเปลี่ยนแปลงการเมือง “ของ” ประชาชน และการเมืองของชุมชน

ความเปลี่ยนแปลงการเมือง “ของ” ประชาชน และการเมืองของชุมชน เมื่อศึกษาผ่านการรวมกลุ่มและการแสดงออกทางการเมืองทั้งในระดับชุมชนและเครือข่าย ทั้งที่ใกล้และไกลออกไป ไม่จำเป็นที่จะเป็นการรวมกลุ่มเพื่อต่อต้าน ต่อรอง เรียกร้อง สร้างทางเลือกเชิงนโยบายและการปฏิบัติการทางการเมือง ทั้งที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมชุมชน ประเด็นปัญหาในระดับภูมิภาค หรือการเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมือง

²⁴ ในอดีตชาวบ้านมักเรียกข้าราชการ ไม่ว่าจะเป็น ทหาร ตำรวจว่า “นาย” และเรียกผู้ใหญ่บ้านว่า “นายบ้าน” แต่ปัจจุบันไม่มีใครได้นิยมมากนัก

เพื่อสนับสนุน/ต่อต้านนโยบายการพัฒนาของรัฐ ท้องที่ และท้องถิ่น ในส่วนนี้จึงมุ่งนำเสนอ การแสดงออกทางการเมืองของชาวบ้านในระดับชุมชนและเครือข่าย และการแสดงออก ทางการเมืองเพื่อสร้างทางเลือกในเชิงนโยบายระดับท้องถิ่นเป็นสำคัญ

การแสดงออกทางการเมืองของชาวบ้านในระดับชุมชนและเครือข่าย มีทั้งในแง่การต่อต้าน คัดค้าน เรียกร้องเพื่อให้ได้มาซึ่งที่คาดหวังหรือต้องการ และการมีมามีส่วนร่วม ในการคัดค้านนโยบายองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใต้ และโครงการจากภายนอกที่ได้รับ การเห็นชอบจากองค์การบริหารส่วนตำบล

กรณีแรกสุดที่เกิดขึ้นภายหลังได้รับการจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ในพ.ศ. 2538 คณะกรรมการบริหารส่วนตำบล ได้เล็งเห็นว่าปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งขยะมูลฝอยที่นับวันจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากวัฒนธรรม/ พฤติกรรมการบริโภค และการจับจ่ายใช้สอยที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับการเพิ่มขึ้น ของ “คนเมือง” ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชน จึงได้เสนอโครงการจัดซื้อที่ดินเพื่อจัด ทำหลุมฝังกลบขยะมูลฝอยขึ้นในที่ดินแห่งหนึ่งของชุมชน ซึ่งได้รับความเห็นชอบ เป็นเอกฉันท์จากฝ่ายบริหารและสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เพราะสถานที่จัดทำ หลุมฝังกลบขยะมูลฝอยดังกล่าวถูกเสนอโดยผู้ใหญ่บ้านท่านหนึ่งที่ดูแลท้องที่นั้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการดำเนินการต้องผ่านกระบวนการหลายขั้นตอน กว่าจะดำเนินการได้ ก็เข้าสู่สมัยที่สองขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ผู้ใหญ่บ้านท่านนั้นหมดวาระการดำรง ตำแหน่งและมีสมาชิกมาจากการเลือกตั้งแทน ผลปรากฏว่าได้รับการคัดค้าน ต่อต้านอย่าง แข็งขันจากชาวบ้านในหมู่บ้านนั้น ด้วยเห็นว่าหลุมฝังกลบดังกล่าวอาจก่อให้เกิดปัญหา มลภาวะด้านสิ่งแวดล้อมได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ชาวบ้านวิตกกังวลเรื่องกลิ่น และการปนเปื้อน ของสารพิษสู่แหล่งน้ำและผิวดินได้

ชาวบ้านท่านหนึ่งที่มีบทบาทในการในคัดค้าน ต่อต้านได้ให้เหตุผลที่น่าสนใจ ว่าในระยะแรกอาจเป็นไปได้ว่าชาวบ้านยังไม่รู้ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินโครงการมากนัก จึงเพิกเฉยไม่ใส่ใจถึงปัญหาและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือการที่ชาวบ้าน ทราบว่าการนำโครงการมาลงในพื้นที่หมู่บ้าน เกิดจากข้อเสนอของผู้ใหญ่บ้านของตนเอง ซึ่งเป็นเคารพนับหน้าถือตาของชาวบ้านมาโดยตลอด ทำให้เกรงอกเกรงใจ ไม่กล้าแสดงออก ในเชิงไม่เห็นด้วยมากนัก จะมีก็เพียงการจับกลุ่มพูดคุยกันเล็กน้อยเท่านั้น แต่เมื่อถึงขั้น ของการลงมือดำเนินการโครงการจริง ๆ ซึ่งเป็นช่วงของการเข้าสู่การมีองค์การบริหาร ส่วนตำบลที่มาจากการเลือกตั้ง ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีบทบาทในการเลือก ตัวแทนทั้งในฝ่ายบริหารและฝ่ายสภา ประกอบกับกระแสการเมืองในระดับชาติที่เข้าสู่การ ตื่นตัวทางการเมือง ประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมของประชาชน จากการรับรองโดย รัฐธรรมนูญใหม่ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “รัฐธรรมนูญธงเขียว” ทำให้มีความกล้าในการ แสดงออกคัดค้านไม่เห็นด้วยกับการดำเนินโครงการในพื้นที่ ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วองค์การ

บริหารส่วนตำบลก็ยินยอมยกเลิกโครงการไปในที่สุด ในแง่การคัดค้าน ต่อต้านโครงการ ขยะฝังกลบ พบว่าไม่ได้มีลักษณะที่รุนแรง และ/ หรือ เปิดเผยโจ่งแจ้งมากนัก แต่การที่ องค์การบริหารส่วนตำบลมาจากการเลือกตั้งและทำงานแบบใกล้ชิด ดิดพื้นที่ทำให้จับ สัญญาณความรู้สึกของชาวบ้านได้เก่งและเร็ว จึงไหวตัวทันรีบตัดไฟตั้งแต่ต้นลม การดันทุรัง เดินหน้าโครงการไม่เป็นผลดีใด ๆ ต่อสถานะและการดำรงอยู่ในชุมชนของตน

ขณะที่ผู้ใหญ่บ้านท่านนั้นเองก็ไม่ได้แสดงออกใด ๆ ว่าสนับสนุน/ ไม่สนับสนุน โครงการ เพราะเห็นว่าสิ้นสุดการทำหน้าที่ของตนเองไปแล้ว จึงนำไปสู่การยกเลิกโครงการ ในแบบที่ไม่มีใครเสียหาย หรือ “เสียเครดิต” มากนัก และสามารถทำงานร่วมกันต่อไปได้ กล่าวได้ว่าการทำงานของผู้ใหญ่บ้านหรือฝ่ายท้องที่ต้องปรับตัวมากขึ้น หลังการเกิดขึ้น ขององค์การบริหารส่วนตำบล แม้จะเป็นคนละหน้าที่ความรับผิดชอบกันก็ตาม แต่การ ใช้วิธีทำงานที่เรียกว่า “นายบ้านรู้คนเดียว” จะส่อเสี่ยงต่อการถูกปฏิเสธ หรือต่อต้าน ได้แม้เพียงเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ จึงไม่น่าแปลกใจเท่าไรนักที่อดีตผู้ใหญ่บ้านท่านหนึ่งบอกว่า เขาต้องใช้วิธีการที่เรียกว่าเวทีประชาคม ประชุมลูกบ้านเพื่อหาฉันทามติสนับสนุนการ ตัดสินใจรับเงินจากผู้สมัครสมาชิกสภาจังหวัดท่านหนึ่ง มาก่อสร้างสาธารณประโยชน์ใน หมู่บ้านภายใต้เงื่อนไขต้องหาคะแนนสนับสนุนให้กับผู้สมัครท่านนี้ตามจำนวนที่ตกลงไว้ หาก ไม่ได้ตามจำนวนที่ตกลงไว้ก็ต้องคืนเงิน “ผมถามชาวบ้านเลยว่า จะรับหรือไม่ ถ้ารับต้องช่วย ทุกคนรู้ว่ารับเงินมาทำอะไร ไม่ใช่ให้นายบ้านรู้คนเดียว” แม้ต้องขัดคอขัดใจกับสมาชิกขององค์การ บริหารส่วนตำบลที่สนับสนุนผู้สมัครอีกท่านหนึ่งก็ตาม แต่เมื่อเห็นว่าเป็นข้อตกลงร่วม ของชาวบ้านจึงกล้าประกาศสนับสนุนอย่างเปิดเผย

ในทางกลับกันการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งฝ่ายบริหารหรือ ฝ่ายสภาฯ จะมีการปรับตัวที่รวดเร็วเพื่อตอบสนองความต้องการ อารมณ์ความรู้สึกของชาว บ้านที่เลือกตนเข้ามาทำหน้าที่ ดังกรณีปัญหาขยะมูลฝอยที่ต่อเนื่อง คาบเกี่ยวมาจาก เหตุการณ์ในข้างต้น ได้มีความพยายามกำจัดด้วยการนำไปทิ้งบริเวณบ่อดินรกร้างแต่เมื่อ ดำเนินการไปได้ระยะหนึ่ง ปัญหาเรื่องกลิ่น และแมลงส่งผลกระทบต่อชาวบ้านเป็น อย่างมาก กระทั่งนำไปสู่การร้องเรียนต่อนายกองค์การบริหารส่วนตำบลให้หยุด ดำเนินการนายกฯ ก็หยุดแทบจะทันทีและง่ายตาย

แต่หากปัญหาที่เกิดขึ้นมีความซับซ้อน เกี่ยวข้องโยงใยกับบุคคล/ หน่วยงานภายใน และนอกชุมชน การแก้ไขปัญหาก็อาจมีขั้นตอนและกระบวนการมากขึ้น ชาวบ้านอาจต้อง “ออกแรง” มากขึ้นกว่าปกติ ดังกรณีการที่อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรท่านหนึ่ง ได้เข้ามา ชื้อที่ดินทำธุรกิจซื้อขายและถมที่ดินโดยได้รับความเห็นชอบจากองค์การบริหารส่วนตำบล ในช่วงพ.ศ. 2542-2543 แต่เมื่อดำเนินการกิจการได้ไม่นานก็เริ่มมีผลกระทบ จากปัญหา ฝุ่นละอองและน้ำชะล้างจากการขุดไหลปนเปื้อนลงสู่แม่ลำคลองและแหล่งน้ำผิวดิน ซึ่งในระยะแรกชาวบ้านเองก็ไม่กล้าแสดงตัวออกมาคัดค้านมากนัก ขณะที่องค์การบริหาร

ส่วนตำบลบายเบียงว่าผู้ประกอบการดำเนินการตามขั้นตอนของกฎหมายว่าด้วยการขุดดินและถมดิน แต่เมื่อปัญหารุนแรงขึ้นได้มีการร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กระทั่งยุติการดำเนินโครงการดังกล่าวไปในที่สุด แต่อดีตผู้นำท่านหนึ่งบอกว่าต้อง “ร้องเรียนและสู้กันหลายรอบเพราะคู่ต่อสู้ตัวใหญ่”

อีกกรณีหนึ่งคือความขัดแย้งและการต่อสู้จากปัญหาที่ดินทำกิน อันเนื่องมาจากการที่มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งได้กำหนดแผนพัฒนามหาวิทยาลัย ด้วยการขยายวิทยาเขตมาตั้งในพื้นที่รอยต่อองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใต้และองค์การบริหารส่วนตำบลใกล้เคียงกัน ซ้อนทับที่ดินทำกินเดิมของชาวบ้านทั้งสองตำบล ในช่วงพ.ศ. 2544 ด้วยการอ้างสิทธิธรรมจากการเห็นชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลทั้งสองแห่งให้เข้าใช้ประโยชน์ที่ดินสาธารณประโยชน์ และการขายผืนอันลิดรุลึงการพัฒนาและความเจริญ ขณะที่ชาวบ้านถูกมองเป็นเพียง “ผู้บุกรุก” ที่ดินราชการเท่านั้น แขนงนำในการเคลื่อนไหวคัดค้านท่านหนึ่ง ได้เล่าว่ามหาวิทยาลัยมักอ้างความเห็นชอบและความเจริญก้าวหน้าแลกกับสิทธิประโยชน์บางส่วนที่ชาวบ้านหรือผู้ที่ต้องสูญเสียที่ดินทำมาหากิน ซึ่งเขายอมรับว่าการเสียสละเพื่อผลประโยชน์ของส่วนร่วมเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่การเรียกร้องเพียงฝ่ายเดียว ทั้งกล่าวหาบ้านเป็นผู้บุกรุกที่ดินสาธารณประโยชน์/ ราชการ ไม่ถือเป็นความชอบธรรมแต่อย่างใด

กระบวนการเคลื่อนไหวจึงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยแกนนำที่มาจากเจ้าของที่ดินครู ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องที่ ทั้งกำนันและผู้ใหญ่บ้านจากหมู่บ้านในพื้นที่ดำเนินโครงการ เป็น “ตัวเปิด” สำคัญ กระนั้น บทบาทผู้นำท้องที่ดังกล่าว ก็มีเสียงค่อนข้างขอความเป็น “การเมืองในชุมชน” ระหว่างฝ่ายท้องที่กับฝ่ายองค์การบริหารส่วนตำบล ที่ดูเหมือนจะเปลี่ยงปล้ำจากการลงมติให้ความเห็นชอบการดำเนินโครงการไปก่อนหน้านี้ ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลในระยะต่อมา ๆ พยายามแสดงให้เห็นว่า “ไม่มีนอกไม่มีใน” กับโครงการดังกล่าว รวมถึงการเป็นตัวตั้งตัวตีประสานงานให้มีการเปิดเวทีพูดคุยระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านเริ่มคลายความเคลือบแคลง และเริ่มเห็นใจองค์การบริหารส่วนตำบลมากขึ้น

กล่าวได้ว่าการดำเนินโครงการของมหาวิทยาลัยได้สร้างบทเรียนสำคัญไว้มากมายทั้งในแง่การเคลื่อนไหวเรียกร้องเพื่อการปกป้องที่ดินและทรัพยากร ที่แม้ว่าปัญหายังคาราคาซังมาถึงปัจจุบัน แต่มีแนวโน้มที่ชัดเจนว่าเฉพาะพื้นที่บ้านใต้ ชาวบ้านยังคงสามารถถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินและสิทธิทำกินได้ต่อไป ส่วนผู้สนับสนุนโครงการบางรายก็ถูกลงโทษในรูปแบบต่าง ๆ บางถูกลงโทษทางสังคม และ/ หรือการลงโทษทางการเมืองในระดับท้องถิ่น กลายเป็นผู้สอบตกเมื่อมีการรับสมัครสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

การแสดงออกทางการเมืองที่ชัดเจนของชาวบ้านอีกกรณีหนึ่งที่น่าสนใจคือการเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองในระดับชาติ ในช่วงสองสามปีที่ผ่านมาและเกี่ยวพันโดยตรงกับปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่เรียกกันอย่างล้าลองว่าการเมืองเสื้อสี

เมื่อมีการเสนอพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมฯ เข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร ในขณะนั้น โดยให้เหตุผลเพื่อสร้างทำให้เกิดความปรองดองขึ้นในสังคม ด้วยการนิรโทษกรรมให้แก่ประชาชนทั่วไปที่ร่วมชุมนุมแสดงออกทางการเมือง

กระทั่งนำไปสู่การตื่นตัวอย่างขนานใหญ่ของสังคมในการเคลื่อนไหวคัดค้าน ให้มีการยกเลิกร่างพระราชบัญญัติฯ ที่ชุมชนบ้านใต้ได้มีการระดมชาวบ้านเข้าร่วม การเคลื่อนไหวคัดค้าน พ.ร.บ.ดังกล่าวร่วมกับกลุ่มพลังทางการเมืองอื่น ๆ ในจังหวัด ต่อเนื่อง โดยในแต่ละวันของการชุมนุมหรือการนัดชุมนุมระดมมวลชนจะมีการจัดแบ่ง ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนเข้าร่วมการชุมนุมในแต่ละวันอย่างเป็นระบบ ก่อนจะมีการประกาศ จัดตั้งเป็น “กปส.ตำบลบ้านใต้” แบบหลวม ๆ มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นประธาน ตัวแทนแต่ละหมู่บ้าน เป็นกรรมการ และมีผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ประสาน กิจกรรมมีทั้งการณรงคืให้ความรู้ทางการเมืองผ่านป้ายณรงค์ แผ่นปลิว รถกระจายเสียง เคลื่อนที่ การระดมทุนสนับสนุนการเข้าร่วมการชุมนุมทั้งในจังหวัด และกรุงเทพฯ การจัดสรรคนเข้าร่วมในแต่ละครั้งของการชุมนุมใหญ่ และแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ ในบ้านใต้ด้วยการนำกุญแจปิดตายประตูใหญ่สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใต้ พร้อมปิดป้ายข้อความใหญ่โตว่า “ปิดบต. สนับสนุนปฏิรูปก่อนเลือกตั้ง” เป็นต้น

ปฏิเสธไม่ได้ว่าการเข้าร่วมชุมนุมทางการเมืองในเหตุการณ์นี้ถือเป็นการปฏิบัติการ และการแสดงออกทางการเมืองที่กว้างใหญ่ที่ผู้คนมีส่วนร่วมมากที่สุดครั้งหนึ่งใน ประวัติศาสตร์ของชุมชน แกนนำท่านหนึ่งมองว่าส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากเครือข่ายจัดตั้ง ที่เป็นระบบและสายสัมพันธ์ของพรรคการเมืองและนักการเมืองจากพรรคการเมืองเก่าแก่ ที่ได้รับความนิยมอย่างยาวนาน จากการเชื่อมต่อผ่านแกนนำระดับท้องถิ่นและท้องที่ ที่เห็นสอดคล้องและสอดคล้องประสานการปฏิบัติการไปในทิศทางเดียวกัน ส่วนหนึ่งเกิดจากการตื่นตัวของชาวบ้านที่รับรู้ การแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้สามารถกำหนดบทบาท แสดงออกและออกปฏิบัติการทางการเมืองในแบบฉบับที่คาดหวัง ต้องการได้โดยไม่ปิดบังอำพรางอีกต่อไป

ฉะนั้น การแสดงออกและการปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้านไม่ได้มีเพียง การเคลื่อนไหว เรียกร้อง คัดค้าน และต่อต้านเท่านั้น หากยังมีด้านของการร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจ เพื่อสร้างช่องทางเลือกใหม่ในการเคลื่อนเปลี่ยนข้อเสนอละนโยบาย ในระดับชุมชน/ท้องถิ่นอีกด้วย ที่เป็นรูปธรรมที่สุดคือการก่อรูปความร่วมมือเชิงสมานฉันท์ ระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่ม/องค์กรภายในชุมชน และแรงสนับสนุนขององค์กร หน่วยงานภายนอก กระทั่งนำไปสู่การสร้างและประกาศใช้ธรรมนูญสุภาพะชุมชน ในพ.ศ. 2556 ที่ผ่านมา เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนบ้านใต้แบบครบวงจร

ธรรมนูญสุภาพะชุมชนบ้านใต้ มีจำนวน 6 หมวด ประกอบด้วย หมวดความมั่นคง ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หมวดเศรษฐกิจและสวัสดิการบ้าน หมวดสุขภาพและ สิ่งแวดล้อม หมวดการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หมวดสังคม และหมวดการขับเคลื่อน

ธรรมาภิบาลปฏิบัติ ทั้งนี้การเกิดขึ้นของธรรมาภิบาลภาวะ ถือเป็นการขับเคลื่อนเพื่อสร้างนโยบายสาธารณะในระดับชุมชน/ท้องถิ่น ภายใต้แรงสนับสนุนจากองค์การภาคี เครือข่ายความร่วมมือในระดับท้องถิ่นและส่วนกลาง เพราะมีความเชื่อมโยงกับนโยบายและการเปลี่ยนแปลงเชิงสาธารณะด้านสุขภาพ ภายใต้พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 และการส่งเสริมขบวนการและกระบวนการพัฒนาบ้านที่เรียกว่า “ทำข้ามโมเดล” ที่ถือเป็นรากฐานและรูปธรรมสำคัญในวิวัฒนาการที่ช่วยเติมเต็มความมั่นใจให้กับชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบล พัฒนาไปสู่การประกาศใช้และมีภาคปฏิบัติการธรรมาภิบาลอย่างจริงจังเป็นรูปธรรม

3. ประชาธิปไตยบนความเคลื่อนไหว

จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงและกระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนบ้านได้ผ่านความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและตำแหน่งแห่งที่ การเปลี่ยนแปลงการจัดตั้งทางสังคม การเมืองในและนอกสถาบัน การเปลี่ยนแปลงในระบบการเมืองวัฒนธรรมและโครงสร้างความรู้สึกร่วม และการเปลี่ยนแปลงการเมืองของประชาชนและการเมืองของชุมชน มีความเกี่ยวเนื่องโยงใยและส่งผลต่อการกระบวนการสร้างประชาธิปไตยอย่างซับซ้อน

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านได้ ที่เกิดขึ้นจากนโยบายและการส่งเสริมการผลิตเพื่อการค้า นับแต่การเริ่มต้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก เป็นต้นมา และการขยายตัวของรัฐเข้ามาในปริมณฑลชุมชนบ้านได้ นับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ส่งผลการดำรงชีวิต ชีวิตทางเศรษฐกิจของชาวบ้านอย่างมีนัยสำคัญ การที่ชาวบ้านตอบรับนโยบายรัฐส่วนกลางด้วยการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง รูปแบบและระบบการผลิต จากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้าตามนโยบายรัฐส่วนกลาง ด้วยการหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างพารา จากการผลิตเสริม สนับสนุนของกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางมาอย่างต่อเนื่อง เพราะถือเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญที่สร้างมูลค่าการส่งออกและนำรายได้เข้าประเทศในลำดับต้น ๆ ของประเทศ ทำให้ชาวบ้านมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมสามารถยกระดับ พัฒนาตัวเองให้สามารถเชื่อมต่อกับผู้คนได้กว้างขึ้น

ถึงยุคปัจจุบันชาวบ้านได้ผนวกตนเองเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจที่หลากหลายและซับซ้อน มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ วิธีการผลิต และการประกอบการใหม่ ๆ ทั้งในและนอกภาคการเกษตร ซึ่งการประกอบการเหล่านี้เกิดขึ้นและดำรงอยู่ภายใต้ระบบและความสัมพันธ์ทางการผลิตระบบเกษตร/ทรัพยากรในท้องถิ่น และการผลิตนอกภาคเกษตร แต่ทั้งหมดล้วนเชื่อมต่อเข้ากับระบบตลาด ทั้งที่ใกล้-ไกล แนบแน่น ลึกซึ้ง และอิงอาศัยกัน (Complementarities) มากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งสอดคล้องข้อเสนอของ Rigg [14] ที่อธิบายการเปลี่ยนผ่านของสังคมชนบท จากภาคการเกษตรไปสู่กิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งในและนอกภาคการเกษตรทำให้มีรายได้ที่หลากหลายช่องทาง

อย่างไรก็ดี การก้าวสู่การเป็นผู้ประกอบการนั้นต้องแบกรับกับความเสี่ยง และอนาคตอันไม่แน่นอนของตลาดมากายมหาศาล โดยเฉพาะผู้ประกอบการใหม่ที่อาศัยทรัพยากรเป็นฐานหรือเกี่ยวเนื่องโยงโยกับการผลิต ขณะเดียวกันต้องแสวงหาช่องทางเบียดแทรก/ สร้างทางใหม่ ผ่านการสังสมความ “เชี่ยวชาญ” ในสนามการแข่งขัน/ การค้าด้วยการเรียนรู้พัฒนาเทคโนโลยี ความเชี่ยวชาญ และการประสาน “เครือข่ายใหม่” ตลอดเวลา สิ่งเหล่านี้จึงสะท้อนว่าชาวบ้าน/ นักประกอบการไม่เพียงปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ครอบครัวแต่เพียงพื่น ๆ เท่านั้น แต่ด้านหนึ่งคือการสร้างโอกาส ทางเลือกที่สัมพันธ์กับสำนึก หน้าที่ ตัวตน และความเป็น “พลเมืองที่ยึดหยุ่นและกระจัดกระจาย” แกว่งไหวไปตามแรงเหวี่ยงของระบบเศรษฐกิจ อันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง/ เคลื่อนย้ายตำแหน่งแห่งที่ การก่อรูปความคิด ความรู้สึก โลกทัศน์ และมุมมองการให้ความหมายของชาวบ้านในแบบที่ไม่ใช่สังคมชาวบ้านเดิม ๆ อีกต่อไป เสี่ยงบ่นเบื้อแสดงความเอือมระอาต่อระบบการเมืองที่ทำให้เศรษฐกิจฝืดเคือง ทำมาค้าขายไม่คล่องของชาวบ้าน สามารถยืนยันการรับรู้ว่าระบบเศรษฐกิจในชุมชนได้ผนวกกลายเป็นส่วนหนึ่งของ “ระบบเศรษฐกิจการเมือง” ในระบบทุนนิยมมากขึ้นและถือเป็นการเคลื่อนไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย (Democratization) จากกระบวนการสังสมโลกชีวิตผนวกรวมชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวบ้านในการแสดงออกถึงความเป็นพลเมือง การเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจทางการเมืองหรือทำให้มีกิจกรรมและการตัดสินใจทางการเมืองที่เอื้อต่อชีวิต กิจกรรมทางเศรษฐกิจของตนและชุมชนมากขึ้นในทางกลับกัน

การเกิดขึ้นของหน้าใหม่ในทางการเมืองของชุมชนบ้านไต้ ที่มีพื้นฐานจากผู้ทีประสบความสำร็จในการประกอบอาชีพสมัยใหม่ทั้งในและนอกภาคการเกษตร และ/ หรือมีการศึกษาที่ดีที่เชื่อได้ว่าจะสามารถผลักดันพัฒนาท้องถิ่นของตนให้เจริญก้าวหน้าได้ จะได้รับโอกาสจากชาวบ้านมากขึ้นเรื่อย ๆ เสี่ยงสะท้อน “เป็นอบต.ต้องมีความรู้” จึงมีนัยสะท้อนความต้องการ คาดหวังของชาวบ้านที่เริ่มข้ามพื่นกับดักความขาดแคลน/ แร้นแค้น และการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่และความรู้สึกของผู้คนในบ้านที่คิดว่าตนมีอำนาจในการเรียกร้อง เปล่งเสียง มากกว่าที่เคยเป็นมา “การไม่ต้องกรียดายผ้าใบ” หรือ “ [ชาวบ้าน ๆ ขอมขอ มอขอ” ย่อมทำให้เกิดระนาบความสัมพันธ์ที่สมำเสมอ “เทียมหน้าเทียมตา” และคิดว่าตนเป็น “หุ้นส่วนชุมชน” ที่มีโอกาส มีทางเลือกมากมายในชีวิตเอกเช่นคนเมือง

ทว่า ด้านหนึ่งของการเปลี่ยนแปลง/ เปลี่ยนผ่านเพื่อการก้าวสู่การประกอบการและดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจใหม่ ยังต้องใช้สิ่งที่ Scott [15] เรียกว่าเศรษฐกิจศีลธรรม (Moral Economy) ด้วยกลไกต่าง ๆ อันพึ่งมิพึงสร้างได้ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างระบบเครือญาติพรรคพวก และเครือญาติเสมือนจริง ที่เรียกว่า “โหม”²⁵ หรือความสัมพันธ์เชิงระบบที่เรียกว่า “การอุปถัมภ์” กับผู้คนหลายกลุ่ม หลากหลายลักษณะทั้งภายในและนอกชุมชน

²⁵ระบบกลุ่ม พรรคพวก กลุ่มเพื่อนฝูง และ/ หรืออาจรวมเครือญาติเข้าไปด้วย แล้วมีการสานต่อ ทอดถักความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น ต่อเนื่อง

เพียงแต่การอุปถัมภ์เหล่านี้ไม่ได้คงที่หรือตั้งอยู่บนพื้นฐานความมีศีลธรรมแบบเดิมแบบตายตัวอีกต่อไป หากผันแปร/ เปลี่ยนแปลงไปตามความคาดหวังในชีวิตใหม่ การมีคุณภาพชีวิตที่ดี โอกาส ความรู้สึกนึกคิด และอาจยกระดับไปถึงแรงปรารถนาต่อการพัฒนาสังคม ชุมชนท้องถิ่นให้ก้าวหน้าจากสิ่งที่เคยเป็นก็ได้ ปรากฏการณ์การเกิดขึ้นของหน้าใหม่ ๆ ในทางการเมืองในท้องถิ่นเป็นสิ่งยืนยันการมีอยู่/ เปลี่ยนแปลงไปในหลายลักษณะ ที่อาจเป็นการอุปถัมภ์แบบชั่วคราวชั่วคราว/ บางเสียส่วนของชีวิต ความมั่นคงในระบบการเมืองและการเข้าสู่ระบบการผลิตใหม่เชิงพาณิชย์ ทางเลือกและการต่อรองผู้อุปถัมภ์มากขึ้นหลายตา

ความสับสนเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของชาวบ้าน ได้ทำให้เกิด/ กลายเปลี่ยนการจัดตั้งทางสังคม จากความสัมพันธ์แนวดิ่งที่มีลักษณะดั้งเดิมเชิงจารีต อันผูกกำกับด้วยความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรม ไปสู่ความสัมพันธ์ในแนวราบ ที่มีลักษณะกระจายระดมกระจายมากขึ้น ยิ่งในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสังคม วัฒนธรรม การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็วและเชื่อมต่อกัน การคมนาคมช่องทางการสื่อสารที่สะดวกเข้าถึงง่ายและการเป็นชุมชนเปิดด้วยแล้ว ทำให้มีความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนต่อการเมืองและการเลือกตั้งของชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ยิ่งเมื่อการเมืองได้เข้ามาบทบาทต่อการกำหนดชะตาการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมในชีวิตประจำวันมากขึ้นเท่าไร? ยิ่งเป็นการเสริม-แรงผลักดันอันมหาศาลต่อการตื่นตัวและการแสดงออกของความเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้มากขึ้นเท่านั้น

บทบาทองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านได้ เมื่อหน้าใหม่ ๆ ในทางการเมืองสามารถระดมทรัพยากร งบประมาณจากภายนอก ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ/ หน่วยงานในกำกับของรัฐ จำพวก สสส. พอช. สปสช. ฯลฯ จำนวนมาก รวมถึงการหยิบใช้กระแสการเปลี่ยนแปลงความคาดหวังในการพัฒนาที่มีจุดเปลี่ยนตั้งแต่แผนฯ 8 เป็นต้นมา แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม การปกครองตนเอง ชุมชนพึ่งตนเอง เศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงการเข้ามาขององค์กรพัฒนาเอกชนและภาคประชาสังคม ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเปลี่ยนฐานอำนาจสู่อำนาจรัฐท้องถิ่นและอำนาจที่เป็นทางการจากการขับเคลื่อนขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

แต่ถ้าพิจารณาการเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนา แนวคิดแนวปฏิบัติการของชุมชน/ ตำบลนั้น อาจไม่เป็นเงื่อนไขที่พอเพียง จึงต้องอาศัยเครือข่ายแนวดิ่งที่ไม่เป็นทางการจากระบบการเมืองภายในโครงข่ายการเมืองเดิม เช่น “ความสัมพันธ์ส่วนตัว-ผลประโยชน์ร่วม” “การเป็นลูกน้องเก่า” และ/ หรือการนำเสนอ-ข้อค้นตักนโยบายส่งเสริมการพัฒนาบ้านท้องถิ่นตามกระแสแนวคิดข้างต้น เพื่อวาง/ สร้าง/ ตรีงฐานการเมืองในท้องถิ่นแบบมียุทธศาสตร์ ดังเช่นบทบาทของนายกฯ ที่ต้องใช้ความสัมพันธ์ดังกล่าวกับนักการเมืองในระดับจังหวัดและระดับชาติ เพื่อดึงงบประมาณและทรัพยากรที่จำเป็นในการพัฒนาชุมชน หรือการเมืองระดับชาติหันมาสร้างความสัมพันธ์แบบใหม่กับอบต. และชุมชน บนฐานผลประโยชน์แบบแลกเปลี่ยนที่ทันกันและผสมผสานระหว่างการพัฒนา “สร้างฐานจัดตั้ง” ให้ตอบรับ “ฐานนโยบาย” มากขึ้น

ข้อสังเกตที่น่าสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงการเมืองเชิงสถาบันของชุมชนบ้านใต้ ประการหนึ่งคือ บทบาทที่ลดลงของผู้นำท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่ไม่สามารถใช้อำนาจแบบเชิงขั้ว สั่งการได้เบ็ดเสร็จเด็ดขาดเช่นในอดีต เพราะอำนาจได้แผ่ซ่านออกไปหลายศูนย์กลาง/ หลายทิศทาง ขณะที่ชาวบ้านเองก็แสดงความเป็น “พลเมือง” “กล้า” แสดงออกอย่างเปิดเผยในการต่อล้อต่อเถียง กระทำการสิ่งที่คาดหวังและปรารถนา “ไม่ใช่ไอ้เท่ง ไอ้ทอง”²⁶ หรือ “ชีโผ”²⁷ ได้อีกต่อไป ประการต่อมาคือ การที่ชาวบ้านเรียนรู้ว่าการเมืองท้องถิ่นได้เข้ามามีผลต่อชีวิตอย่างไร ทำให้เข้าไปมีบทบาทใน “ตรวจสอบ ควบคุม และกำกับ”²⁸ ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร ทำให้ “การเมืองท้องถิ่นเปิด-เปิด ท้องถิ่นให้กว้าง” สำหรับผู้ที่ปรารถนาเข้าโลดแล่นบนถนนการเมือง และ “ทำงานการเมือง” อย่างจริงจัง ซึ่งก็เท่ากับเปิดพื้นที่การเมืองให้กับบรรดาผู้นำใหม่ เช่น ผู้ที่มาจากฐานผู้ประกอบการในระบบเศรษฐกิจใหม่ และผู้นำธรรมชาติที่มีบทบาทในกลุ่มสวัสดิการ/ สังฆะออมทรัพย์ กลุ่มเศรษฐกิจอาชีพได้เข้ามามีบทบาทในพื้นที่การเมืองขององค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง “เล่นเอง” “ผ่าน” จากการได้รับเลือกตั้ง การมีที่ทาง/ ตำแหน่งแห่งที่ในองค์การบริหารส่วนตำบลในรูปกรรมการชุดต่าง ๆ

การรวมกลุ่มทางสังคมนอกการเมืองเชิงสถาบัน ในรูปของกลุ่ม/ องค์กรที่แตกต่างหลากหลายมีแนวโน้มข้ามพ้นการเป็นกลุ่ม/ องค์กร เพื่อเติมเต็มความเสี่ยง ความขาดแคลน และปัจจัยยังชีพพื้นฐาน และเริ่มพลวัตไปสู่การพัฒนาในมิติและแง่มุมใหม่ เช่น การจัดระบบสวัสดิการ กลุ่มเศรษฐกิจ กลุ่มการจัดการระบบสุขภาพ กลุ่มการจัดการสิ่งแวดล้อม กองทุนฯลฯ และทั้งโดยเอกเทศ หลอมรวม ทับซ้อนลงไปในพื้นที่อำนาจทั้งที่เป็นทางการ/ ไม่เป็นทางการขององค์การบริหารส่วนตำบล ภายใต้กระดุมเชื่อมสำคัญคือระบบการพัฒนาที่เรียกว่า “บ้านใต้โมเดล” และ “ธรรมนูญสุขภาวะ” เป็นการชี้ชวนให้เห็นว่ากลุ่ม/ องค์กร ที่ได้สร้างความสัมพันธ์และการเคลื่อนไหวที่ทำให้เกิดความเสมอภาคเท่าเทียมในการต่อรองกับอำนาจต่าง ๆ ทั้งในระบบจารีตดั้งเดิม อำนาจใหม่ที่เป็นของรัฐ [บาล]

²⁶ เป็นสำนวนที่หยิบยืมจากบุคลิกของเท่งและทอง ซึ่งเป็นตัวเอกในการแสดงหนังตะลุงที่ได้รับความนิยมในภาคใต้ โดยเท่งเป็นคนพูดจาโผงผาง ไม่เกรงใจใคร ชูสำทับผู้อื่น ส่วนทองชอบนิสัยคุยโว ไม่โอ้อวด ใจสะอาด การใช้สำนวนนี้โดยมากสื่อความหมายการไม่ได้รับการยอมรับ ไม่มีความหมาย/ ไร้ตัวตนและต่ำต้อยในสายตาของคนทั่วไป

²⁷ ชีโผ เป็นสำนวนได้ ในความหมายทั่วไปหมายถึงการทำได้ หมายถึงในลักษณะเฉพาะของบุคคลที่สามารถคาดเดาทำนาย การแสดงออกได้อย่างแม่นยำ ในแง่พฤติกรรมหมายถึงการเป็นคนเด็ดขาด สามารถขึ้นๆ ลงๆ พูดคำไหนคำนั้น และการเป็นนักเลงใหญ่ที่ผู้คนเกรงใจ ให้ความเคารพยำเกรง

²⁸ ในความเป็นจริงองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใต้ก็เรียกร้องให้ชาวบ้านเข้ามาตรวจสอบการบริหารงานด้วย ดั่งสะท้อนในบทเพลงเสียงจากท่าข้าม ความตอนหนึ่งว่า “ขอแจ้งข่าวให้พี่น้องชาวบ้าน ทราบผลงาน อบต.ท่าข้าม ได้รับรางวัลธรรมาภิบาล การจัดการรางวัลล่าสุด...วิสัยทัศน์ของ อบต. ให้พี่น้องมีส่วนร่วมติดตาม ยึดหลักคุณธรรม นำมาเศรษฐกิจพอเพียง” แม้อาจมองเป็นเพียงยุทธวิธีทางการเมือง แต่ก็สะท้อนการปรับตัวของอบต. ในการสื่อสารกับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี

ท้องถิ่น อำนาจการเมือง การเลือกตั้ง และการระดมทรัพยากรให้สอดคล้องไปในทิศทางที่เป็นผลประโยชน์ของชุมชนและสาธารณะ

ดังจะเห็นได้จากการเคลื่อนเปลี่ยนนโยบายสาธารณะในชุมชน และการหนุนเนื่องสู่การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงระดับชุมชนเครือข่ายและภาคี ที่ได้สานต่อ ทอดถัก โดยมีฐานกลุ่ม/ องค์กรเคลื่อนไหวปฏิบัติอย่างแข็งขัน เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ความกระชับแน่นของพื้นที่ด้วยชุมชนมิตรภาพ²⁹ (Friendship Community) ที่แตกต่างหลากหลายและกระจัดกระจายออกไปในแนวราบทุกทิศทาง ทำให้ชุมชนพื้นที่เดิมเป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งในเครือข่ายที่แผ่ขยายไปเรื่อย ๆ トラบเท่าช่วยโยของความสัมพันธ์จะเกี่ยวโยงไปถึงได้ พร้อมกับการทลายกำแพงการกีดที่ทำให้ชุมชนเข้าไม่ถึงอำนาจรัฐในท้องถิ่นสู่การ “ร่วมกันสร้าง/ พัฒนา” ผ่านทางนโยบายสาธารณะ “ธรรมนูญสุขภาพ” เป็นการสื่อว่าชาวบ้านสามารถเข้ามามีบทบาทในการกำกับ นำเสนอแนวคิด ทิศทาง นโยบายการพัฒนา ที่ทำให้รู้สึกและรับรู้ถึงการมีอำนาจในการจัดการตนเอง แม้ว่ากลุ่ม- องค์กร ยังไม่เข้มแข็งเท่ากันทั้งหมด แต่บทบาทที่เพิ่มขึ้นในการปะทะ- ประสานกับองค์การบริหารส่วนตำบล ทำให้ต่างฝ่ายต่างต้องปรับตัวผ่านการปฏิบัติการจริงในชีวิตประจำวัน และทำให้การเมืองท้องถิ่นเป็น “สนาม/ โรงเรียนประชาธิปไตย” ที่เคลื่อนเข้าสู่ความคาดหวังต้องการ และแรงปรารถนาของชุมชน ซึ่งใกล้เคียงกับข้อเสนอของ Appadurai [16] ต่อการสร้างประชาธิปไตยจากข้างล่าง ผ่านการปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน ในท้ายที่สุดแล้วจะทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยแนวลึก” (Deep Democracy) เพราะการปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน อันเกิดจากการเรียนรู้ การเชื่อมต่อกับโลกชีวิต ข้อมูลข่าวสาร และการปะทะประสานที่กว้าง ลึกซึ้ง และชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติการอย่างแข็งขันผ่านการกลุ่ม/ องค์กร ได้เปลี่ยนโครงสร้างความรู้สึกของชาวบ้าน ที่ไม่เพียงเคลื่อนไหวสร้าง “พื้นที่สาธารณะใหม่ ๆ” เท่านั้น แต่คือการสร้าง “ชีวิตสาธารณะ” (Public Life) เพื่อการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมใหม่³⁰ (สังคมหลังชาวสวน) ที่เป็นประชาธิปไตยจากข้างล่างต่อไปด้วย [17-18]

²⁹ ชุมชนมิตรภาพ (Friendship Community) เกิดขึ้นจากความพยายามในการแสวงหาความมั่นคง สุนทรียะ และอารมณ์ของปัจเจกบุคคลและครอบครัว จากความสัมพันธ์ใกล้ชิด การมีอัตลักษณ์ (Personal Identity) ความผูกพันภายในกลุ่ม (Grouping Ties) ของปัจเจกบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งก็คือ “เพื่อน” ที่ติดต่อสื่อสารกันในทางใดทางหนึ่ง จนกลายเป็น “มิตรภาพ” และมีส่วนสำคัญยิ่งในความสัมพันธ์แบบใหม่แทนที่ครอบครัวและเครือญาติในระบบสังคมดั้งเดิม

³⁰ “สังคมใหม่” ในที่นี้เป็นเรียกแบบล้าลอง/ ชั่วคราวเพราะไม่สามารถหาคำเรียกชุมชนชนบทที่เปลี่ยนแปลงไปได้ ที่ในระยะหลังมานี้อาจมีคำเรียกและให้ความหมายอยู่พอสมควร เช่น ชุมชนชนบทใหม่ ชุมชนหลังชาวสวน ชุมชนหลังชาวสวน สังคมผู้ประกอบการ เป็นต้น แต่ผู้เขียนเห็นว่ายังไม่สื่อความหมายมากนัก

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนผ่านสู่การเป็น “สังคมใหม่” เกิดขึ้นท่ามกลางความเสื่อมทรุดหมดพลังของโครงสร้าง กลไกและชุดความสัมพันธ์เดิม ชุมชนบ้านได้จึงได้แสวงหากฎเกณฑ์กติกาและชุดความสัมพันธ์แบบใหม่เพื่อจัดระเบียบสังคมใหม่ให้เข้าที่เข้าทาง กล่าวในความหมายของ Walker [2] สิ่งเหล่านี้ก็คือการสร้างธรรมนูญชุมชน (constitution) เพื่อทำหน้าที่เป็นกฎเกณฑ์ใหม่ในการอยู่ร่วม/ แบ่งปันส่วนที่เสมอภาคระหว่างชั้นชนต่าง ๆ ในชุมชน

ขณะเดียวกัน/ พร้อม ๆ กันนั้น ในท่ามกลางการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลง มีข้อเสนอเพื่อก้าวสู่สังคมใหม่ที่เป็นไปได้ในเชิงคุณภาพ **ประการแรก** บนฐานการขับเคลื่อนเศรษฐกิจท้องถิ่น รัฐ/ ท้องถิ่น ควรส่งเสริมสนับสนุนการประกอบการใหม่ ๆ ด้วยการจัดกองทุน/ สถาบันการเงินสำหรับนักประกอบการ พร้อม ๆ ไปกับการเสริมเติมความเป็นมืออาชีพ ความเชี่ยวชาญ และเทคโนโลยีที่เหมาะสมแก่ผู้ประกอบการ ซึ่งอาจในรูปของสถาบันเรียนรู้เพื่อการประกอบการที่เหมาะสมสำหรับแต่ละท้องถิ่น **ประการที่สอง** การเมืองท้องถิ่นและสูงขึ้นได้ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของปริณทณชีวิต หรือ “ชีวิตที่สัมพันธ์กับการเมือง” มากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ชาวบ้านรับรู้/ สัมผัสได้ว่าความผันแปรไม่แน่นอนทางการเมืองว่ามีผลต่อชีวิตอย่างไร การพยายามแข่งขังการเมืองท้องถิ่น (หรือแม้แต่ระดับที่สูงขึ้นไป) ด้วยการ “คิดแทน ทำแทน” ไม่เพียงสกัดความก้าวหน้าของชุมชน/ ท้องถิ่น หากคือการอุดหนุนประชาธิปไตยในอีกทางหนึ่งด้วย ดังนั้น การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น จึงเป็นหัวใจสำคัญของการสร้าง/ พัฒนาประชาธิปไตย แต่ที่สำคัญต้อง “ออกแบบ/ สถาปนาโครงสร้างการเมืองท้องถิ่น” ให้เข้าสู่เจตนารมณ์³¹ ที่ว่านี้จริง ๆ และ**ประการสุดท้าย** มีสัญญาณชัดเจนว่า ผู้ตะกายเข้าสู่การประกอบการ/ คนหนุ่มสาวมีแนวโน้มเบนความสนใจจากการเมืองที่เน้นการเลือกตั้งและการเอาชนะด้วยคะแนนจัดตั้งไปสู่การให้ความสำคัญ “นโยบาย” เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น การรุกด้วย “ฐานนโยบาย” จึงเป็นหนทางของความความอยู่รอด-เบียดแทรกเข้ามาในสนามการเมืองชุมชนบ้านได้ และที่อื่น ๆ กระนั้นข้อเสนอเหล่านี้จำเป็นต้องสร้าง “พื้นที่ถกแถลง” และศึกษาให้ลึกซึ้งเหมาะสมกับบริบทของการเปลี่ยนแปลงและการเคลื่อนไหวสู่ประชาธิปไตย/ ประชาธิปไตยบนความเคลื่อนไหวที่เข้มข้นขึ้นทุกขณะ...

³¹เจตนารมณ์สำคัญของการปกครองท้องถิ่นในบทความนี้ คือ การจัดความสัมพันธ์อำนาจใหม่ระหว่างรัฐส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ด้วยเห็นว่าที่ผ่านมาโครงสร้างความสัมพันธ์นี้บิดเบี้ยวผูกขาด รวมถึงการกระจายอำนาจเพื่อเข้าสู่การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- [1] Fuller, H. (30 June 2011). “Rural Thais Find an Unaccustomed Power”, **New York Time**. Retrieved March 4, 2012, from <http://www.nytimes.com/2011/07/01/world/asiathailand>
- [2] Walker, Andrew. (2012). **Thailand 's Political Peasant Easants Power In the Modern Rural Economy**. University of Wisconsin Press.
- [3] นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2551). “การปรับระบบการ ตอน 1-4”. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2556, จาก <http://www.matichon.co.th/news>.
- [4] อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2556). “พลั้งสีแดง: การจัดตั้งของภาคการผลิตไม่เป็นทางการ” ตอนที่ 1-3. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2556, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics>.
- [5] Keyes F Charles. (2012). “From Peasant to Cosmopolitan Villagers : The Refiguring of the “Rural” in Northeastern Thailand”, Retrieved March 4, 2012, from <http://www.mssu.edu/themed-semester/thailand>.
- [6] อนุสรณ์ อุณโณ. (2554). คนใต้พรรคประชาธิปัตย์ และการเมืองเสื้อสี. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2556, จาก <http://www.prachatai.com/journal>.
- [7] จรูญ หยูทอง แสงอุทัย. (2555). “ตัวตนคนใต้”. สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2556, จาก www.manerger.co.th.
- [8] Askew, M. (2008). **Performing Political Identity: The Democrat Party in Thailand**. Chingmai : Silkwormbook.
- [9] นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2556). “วัฒนธรรมการเมืองของคนต่างภาค”. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2556, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid.
- [10] ณฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2556). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านประวัติและประสบการณ์ชีวิตที่หลากหลายของผู้นำบ้านในเขตบ้านแออัด. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- [11] สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง. (2557). ประวัติองค์กร. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2557, จาก http://www.rubber.co.th/ewt_news.php?nid=1560.
- [12] ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2556). พัฒนาการการผลิตและการใช้ยางของโลก พ.ศ. 2531-2555. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2557, จาก www.bot.or.th.

- [13] ชมนาค นิตตะโย (2558). “เหตุโดยอัตรถยนต์ในภาคใต้ยังคงหดตัวสูง” ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคใต้. สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2559, จาก www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/Southern/ResearchPaper/Southern.
- [14] Rigg, Jonathan. (2005). Poverty and livelihoods after full-time farming: A South-East Asian view. **Asia Pacific Viewpoint**. 46(2). 173-184.
- [15] Scott C J. (1972). **The Moral Economy of the Peasant : Rebellion and Subsistence in Southeast Asia**. Yale University Press.
- [16] Appadurai, A. (2001). “Deep Democracy : Urban Governmentality and Horizon of Politics”, **Environmental & Urbanization**. 13(2), 23-43.
- [17] อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2555). “พลังชุมชน พลังผู้ไร้สิทธิ์ : กับการเปลี่ยนแปลงจากข้างล่าง”, **วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ**. 6(2), 1-12.
- [18] ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2556). “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านประวัติและประสบการณ์ชีวิตที่หลากหลายของผู้นำชุมชนในเขตชุมชนแออัด”, **วารสารปริชาต**. 26(1), 30-73.

สิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานของ ประเทศในกลุ่มสมาคมอาเซียน¹

The Right and The Freedom for Labour Union Establishment in ASEAN¹

วิสิษฐ เขาทอง² และกิตติพงศ์ หังสพฤกษ์³

Wisit Kaothong² and Kittipong Hungsapruek³

¹บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต

วิชาเอกกฎหมายธุรกิจ สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

² นักศึกษาปริญญาโท สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นนทบุรี 11120

³ รศ.ดร., สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นนทบุรี 11120

¹ This article is part of the thesis of Master of Laws students. Majoring in Business Law. Sukhothai Thammathirat Open University.

² Master of Law Student. Sukhothai Thammathirat Open University Nonthaburi 11120

³ Associate Professor. Dr.Faculty of Law. Sukhothai Thammathirat Open University Nonthaburi 11120

บทคัดย่อ

ประเทศไทยและประเทศสมาชิกอาเซียน มีความผูกพันร่วมกันภายใต้แผนการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยมีเป้าหมายหลักให้อาเซียนเป็นตลาดเดียวและฐานการผลิตร่วมกัน มีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุน และแรงงานโดยเสรี ซึ่งการที่จะสร้างให้อาเซียนเป็นตลาดเดียวและฐานการผลิตร่วมกันได้นั้น จะต้องมีการเคลื่อนย้ายวัตถุดิบในการผลิตและแรงงาน จากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง แต่ปัจจุบันมาตรฐานทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองแรงงาน โดยเฉพาะสิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานของลูกจ้าง ซึ่งได้รับการยอมรับจากนานาอารยประเทศว่าเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานยังคงมีความแตกต่างกันอยู่มาก เช่น กรณีประเทศไทย ลาว เวียดนาม ให้สิทธิเฉพาะลูกจ้างที่มีสัญชาติประเทศตนเท่านั้น มีสิทธิในการจัดตั้งสหภาพแรงงาน ซึ่งแตกต่างกับประเทศฟิลิปปินส์ที่มีได้นำเอาประเด็นทางสัญชาติมาเป็นเงื่อนไขในการจัดตั้งสหภาพแรงงาน ดังนั้น เมื่อมีการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอย่างสมบูรณ์ในปี 2558 ประเทศไทยและประเทศสมาชิกอาเซียน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างกฎเกณฑ์ทางกฎหมายร่วมกันเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิของลูกจ้างเป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งภูมิภาค และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

คำสำคัญ: สหภาพแรงงาน อาเซียน

Abstract

Thailand and ASEAN countries have joint commitment under the ASEAN Economic Community (AEC) establishment with the main objective that ASEAN will become the single market and the common manufacturing base with the free movement of goods, services, investment and the labour. In order to make ASEAN to become the single market and the common manufacturing base, there must be the movement of raw material of manufacturing including the labour from one country to the other country. However, at present, the standard of laws governing the labour protection especially the right and liberty to be the employees' labour union (which is accepted by civilized countries as the basic humanity right) are much different from one another. For example, in the cases of Thailand Laos and Vietnam, only their citizenships are entitled to establish the Labour Union. However, this process does not apply in the Philippines, where the citizenship is not considered to establish the Labour Union. Accordingly, after AEC has completely effective in the year 2015, Thailand and ASEAN countries are in need to jointly enact the laws and regulations in order to protect the employees' rights at the same standard all over the region. As a result, the goal of the ASEAN Economic Community (AEC) establishment will achieve.

Keywords: Labour Union, ASEAN

บทนำ

สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asia Nations:ASEAN) ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ.2510 โดยแนวคิดของ น.อ. (พิเศษ) ดร. ถนัด คอมันตร์ ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีต่างประเทศในขณะนั้น ในระยะเริ่มแรก การรวมตัวกันของอาเซียน ยังเป็นการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ ไม่มีฐานะเป็นองค์กรทางนิตินัย เพราะยังไม่มีกฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) เป็นเพียงการประกาศเจตนารมณ์ทางการเมืองร่วมกันของผู้นำประเทศอาเซียน โดยยึดหลักเท่าเทียมกันและความสมานฉันท์ การไม่แทรกแซงกิจการภายในของสมาชิก และได้มีการพัฒนาความสัมพันธ์กันมาตลอดระยะเวลา [1] ในการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียนครั้งที่ 9 เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2546 ณ เกาะบาหลี สาธารณรัฐอินโดนีเซีย ที่ประชุมได้ให้การรับรองและลงนามในปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือแห่งอาเซียน (Declaration of ASEAN Concord II หรือ บาหลี Concord II) ในการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community) โดยมีเป้าหมายหลักในการก่อตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เพื่อให้อาเซียนมีตลาดเดียวและฐานการผลิตร่วมกัน รวมทั้ง การเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ แรงงานฝีมือที่มีเสรีมากขึ้น ซึ่งการที่จะทำให้อาเซียนเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกันได้นั้น จะต้องมีการเคลื่อนย้ายวัตถุดิบในการผลิต และแรงงานจากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง โดยเฉพาะแรงงานที่มีฝีมือ (Skill Labour) แต่ปัจจุบันมาตรฐานทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองแรงงานของประเทศต่าง ๆ ในอาเซียนยังคงมีความแตกต่างกันอยู่มาก อันเนื่องมาจากได้รับอิทธิพลของระบบกฎหมายที่แตกต่างกัน แนวความคิดในการคุ้มครองแรงงานของแต่ละประเทศจึงแตกต่างกันไป โดยเฉพาะสิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงาน ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ประเทศเสรีประชาธิปไตยต่าง ๆ ทั่วโลก ต่างให้การรับรองสิทธิและเสรีภาพในการจัดตั้งสหภาพแรงงาน

องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION: ILO) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม ด้วยการเคารพสิทธิมนุษยชน ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความเป็นธรรมในการใช้แรงงาน ยกมาตรฐานความเป็นอยู่ของผู้ใช้แรงงานและให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศสมาชิกในด้านของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และหน้าที่ในการกำหนดมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศในรูปของอนุสัญญาและข้อแนะ เพื่อเป็นกฎหมายแรงงานระหว่างประเทศ อนุสัญญาหลักขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ ที่ได้ให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในการจัดตั้งสหภาพแรงงานของลูกจ้าง คือ อนุสัญญานับที่ 87 ว่าด้วยเสรีภาพในการสมาคมและการคุ้มครองสิทธิในการรวมตัวกัน ค.ศ.1948 และอนุสัญญานับที่ 98 ว่าด้วยสิทธิในการรวมตัวกันและการร่วมเจรจาต่อรอง ค.ศ.1949 ซึ่งอนุสัญญาทั้งสองฉบับได้ให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ใช้แรงงานในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานโดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ

ประเทศสมาชิกอาเซียนทั้งสิบประเทศ ต่างก็ได้เข้าร่วมเป็นรัฐสมาชิกองค์การแรงงานระหว่างประเทศ แต่มีเพียงบางประเทศที่ให้สัตยาบันอนุสัญญาขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอนุสัญญาพื้นฐาน 8 ฉบับ ซึ่งรวมถึงอนุสัญญาที่เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานด้วย นอกจากนั้น ประเทศสมาชิกอาเซียนได้ร่วมกันลงนามรับรองข้อตกลง ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Human Rights Declaration) ซึ่งปฏิญญาดังกล่าวให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในการจัดตั้งและเข้าร่วมสหภาพแรงงานไว้ในส่วนที่ 4 สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในข้อที่ 27(2) บุคคลทุกคนมีสิทธิในการก่อตั้งสหภาพแรงงานและเข้าร่วมสหภาพแรงงานตามที่ตนเลือก เพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ของตนตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับของแต่ละประเทศ [2] แต่ในปัจจุบันสิทธิเสรีภาพของลูกจ้างในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานของประเทศสมาชิกอาเซียน ยังคงมีกฎหมายภายในรัฐที่มีความแตกต่างกันอยู่ในหลายประการ อันเนื่องมาจากอิทธิพลของระบบกฎหมายที่แต่ละประเทศได้รับมาแตกต่างกัน และมีเพียงบางประเทศเท่านั้นที่ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 และฉบับที่ 98 ผลจากการที่สมาชิกอาเซียนบางประเทศยังมิได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 ทำให้ประเทศเหล่านี้ไม่มีภาระผูกพันโดยตรงที่จะต้องทำการแก้ไขกฎหมายภายในรัฐให้มีความสอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญา ผลกระทบที่สำคัญอันเกิดขึ้นตามมา คือกฎหมายภายในรัฐของประเทศที่ให้สัตยาบันและยังมิได้ให้สัตยาบันนั้นมีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะสิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงาน ตัวอย่างเช่น ประเทศไทย เวียดนาม และลาว ซึ่งเป็นประเทศในกลุ่มที่ยังมิได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 กฎหมายภายในของทั้งสามประเทศให้สิทธิเฉพาะลูกจ้างที่มีสัญชาติของประเทศตนเองเท่านั้น จึงจะมีสิทธิขอจัดตั้งสหภาพแรงงาน อันถือว่าไม่สอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาฉบับที่ 87 แต่ในขณะเดียวกันประเทศกัมพูชา พม่า และฟิลิปปินส์ ซึ่งเป็นกลุ่มประเทศที่ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 แล้ว กฎหมายภายในของประเทศเหล่านี้ไม่มีการนำเอาประเด็นเรื่องสัญชาติมาเป็นเงื่อนไขในการใช้สิทธิในการจัดตั้งสหภาพแรงงาน ซึ่งถือว่ามีความสอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาฉบับที่ 87 หรือ กรณีประเทศไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ ซึ่งเป็นประเทศในกลุ่มที่ยังมิได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 กฎหมายภายในของทั้งสามประเทศกำหนดให้สหภาพแรงงานที่จัดตั้งขึ้นมาจะต้องยื่นคำขอจดทะเบียนต่อนายทะเบียนก่อน อันแตกต่างกับกฎหมายของประเทศอินโดนีเซีย และกัมพูชา ซึ่งเป็นประเทศในกลุ่มที่ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 แล้ว โดยกฎหมายของทั้งสองประเทศให้สิทธิเสรีภาพแก่ผู้ใช้แรงงานสามารถจัดตั้งสหภาพแรงงานได้โดยไม่ต้องขออนุญาตหน่วยงานของรัฐก่อน อันถือว่ามีความสอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาฉบับที่ 87 และนอกจากนี้ยังมีหลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขอีกหลายประการด้วยกัน ที่มีความแตกต่างกันระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน ทั้งที่สอดคล้องและไม่สอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาอันเป็นมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศ ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาสิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานตามกฎหมายระหว่างประเทศขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ และตามกฎหมายของประเทศไทย และประเทศสมาชิกอาเซียน เพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับสิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงาน ใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานของประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ ในสมาคมอาเซียนต่อไป

ระเบียบวิธีการศึกษา

บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาบทบัญญัติอนุสัญญาขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ ฉบับที่ 87 ฉบับที่ 98 และกฎหมายของประเทศไทยและประเทศสมาชิกอาเซียน ที่เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงาน และวิเคราะห์ให้เห็นถึงความสอดคล้องหรือความแตกต่างของมาตรฐานทางกฎหมายในการคุ้มครองลูกจ้างของประเทศสมาชิกอาเซียน กับมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศ

ผลการศึกษา

องค์การแรงงานระหว่างประเทศมีบทบาทสำคัญในการสร้างกฎเกณฑ์และมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศ ออกมาในรูปของอนุสัญญา (Conventions) และข้อเสนอแนะ (Recommendations) เพื่อเป็นกฎหมายแรงงานระหว่างประเทศ ซึ่งนับตั้งแต่ก่อตั้งในค.ศ. 1919 องค์การแรงงานระหว่างประเทศได้จัดทำอนุสัญญาและข้อเสนอแนะนับร้อยฉบับเพื่อให้รัฐสมาชิกนำไปใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายภายในของแต่ละประเทศ

อนุสัญญาฉบับที่ 87 ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศได้รับการรับรองจากที่ประชุมใหญ่แห่งองค์การแรงงานระหว่างประเทศ ในการประชุมครั้งที่ 31 เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม ค.ศ. 1948 โดยมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1950 และมีประเทศสมาชิกให้สัตยาบันแล้วจำนวน 152 ประเทศ [3] ซึ่งประเทศสมาชิกอาเซียนทั้งสิบประเทศได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) ครบทั้งสิบประเทศ แต่มีเพียงบางประเทศเท่านั้นที่ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 แล้ว คือ ประเทศกัมพูชา อินโดนีเซีย พม่า ฟิลิปปินส์ ส่วนอีก 6 ประเทศ คือ ประเทศไทย บรูไน ลาว มาเลเซีย สิงคโปร์ และเวียดนาม [3] ยังไม่ได้ให้สัตยาบัน

สิทธิเสรีภาพที่ได้รับการรับรองไว้ตามอนุสัญญาฉบับที่ 87 ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ ได้กล่าวถึงสิทธิเสรีภาพของลูกจ้างในเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดตั้ง

สหภาพแรงงานไว้หลายประการด้วยกัน โดยมีบทบัญญัติทั้งหมด 21 ข้อ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน สำคัญที่เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานอยู่ในส่วนที่ 1 และ ส่วนที่ 2 เป็นสำคัญ ซึ่งแต่ละข้อ ถือได้ว่าเป็นสิทธิเสรีภาพอันเป็นสาระสำคัญที่จะส่งผลให้ ลูกจ้างได้รับความคุ้มครองในเรื่องดังกล่าว ดังนี้

1. สิทธิในการก่อตั้งองค์กรแรงงานโดยปราศจากความแตกต่างใด ๆ
2. สิทธิในการก่อตั้งองค์กรแรงงานโดยไม่ต้องได้รับอนุญาต
3. สิทธิของลูกจ้างในการจัดตั้งและเข้าร่วมองค์กรที่เขาเลือก
4. สิทธิในการจัดทำกฎข้อบังคับและการเลือกผู้แทนของตนเองได้อย่างเสรี
5. สิทธิในการดำเนินกิจกรรมและการบริหารสหภาพแรงงาน
6. สิทธิในการนัดหยุดงาน
7. สิทธิที่จะไม่ถูกสั่งพักหรือยุติองค์กร

วิเคราะห์เชิงกฎหมายเปรียบเทียบกับสิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานตามกฎหมายไทยและกฎหมายประเทศสมาชิกอาเซียนกับมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ

1. สิทธิในการจัดตั้งสหภาพแรงงาน

อนุสัญญาฉบับที่ 87 ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ มาตรา 2 ให้การรับรองสิทธิของลูกจ้างในการจัดตั้งองค์กรทางด้านแรงงานโดยปราศจากความแตกต่างใด ๆ (Without Distinction Whatsoever) ซึ่งหลักการปราศจากความแตกต่างนี้หมายความว่ารวมถึงความแตกต่างทางด้านอาชีพหรืองานที่ทำและความแตกต่างทางด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับเชื้อชาติ สัญชาติ เพศ ความคิดเห็นทางการเมือง โดยลูกจ้างทุกคนมีสิทธิในการจัดตั้งสหภาพแรงงานและเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานที่ตนเลือก

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในสมาชิกก่อตั้งองค์การแรงงานระหว่างประเทศ แต่ปัจจุบันยังมิได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันประเทศไทยมีการบัญญัติกฎหมายที่รับรองสิทธิของลูกจ้างในการจัดตั้งหรือเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานไว้ได้แก่ พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ.2518 และพระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ.2543 ซึ่งเป็นกฎหมายที่รับรองสิทธิของลูกจ้างในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงาน แต่ในกฎหมายทั้งสองฉบับดังกล่าวยังมีเงื่อนไขในการใช้สิทธิจัดตั้งสหภาพแรงงานของลูกจ้างบางประการที่ถือว่าไม่สอดคล้องกับอนุสัญญาฉบับที่ 87

ประเทศอื่น ๆ ในสมาคมอาเซียนอีก 9 ประเทศ มีทั้งประเทศที่ให้สัตยาบันและประเทศที่ยังมิได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 ซึ่งทั้ง 9 ประเทศดังกล่าว ล้วนแล้วแต่มีบทบัญญัติกฎหมายภายในที่ให้การรับรองสิทธิของลูกจ้างในการก่อตั้งสหภาพแรงงานทุกประเทศ แต่กฎหมายภายในของทั้ง 9 ประเทศ มีเงื่อนไขและข้อจำกัดในการใช้สิทธิจัดตั้ง

สหภาพแรงงานของลูกจ้างที่แตกต่างกันออกไป อันเป็นผลมาจากระบอบการเมืองการปกครอง สภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของแต่ละประเทศ และ ผลประการสำคัญที่ทำให้การรับรองสิทธิของลูกจ้างในการจัดตั้งสหภาพแรงงานทั้ง 10 ประเทศ แตกต่างกันไปเป็นผลมาจากการที่บางประเทศยังมิได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 อันส่งผลให้ไม่ต้องนำหลักการตามที่ได้รับการรับรองไว้ในอนุสัญญามาบัญญัติเป็นกฎหมายภายใน

2. ข้อบังคับของสหภาพแรงงาน

มาตรา 3 แห่งอนุสัญญาฉบับที่ 87 ได้บัญญัติให้การรับรองสิทธิของลูกจ้างที่จะยก ร้างข้อบังคับขององค์กร โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องละเว้นจากการเข้าแทรกแซงทุกรูปแบบ ที่ เป็นการจำกัดสิทธิดังกล่าว หรือเป็นการขัดขวางการใช้สิทธิอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

ประเทศไทย พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ.2518 และพระราชบัญญัติ แรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ.2543 บัญญัติไว้ในลักษณะเดียวกัน โดยกำหนดให้ สหภาพแรงงานที่จัดตั้งจะต้องมีข้อบังคับ โดยข้อบังคับจะต้องมีข้อความอย่างน้อย ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งร่างข้อบังคับจะต้องนำไปยื่นต่อนายทะเบียนพร้อมคำขอจด ทะเบียนสหภาพแรงงาน ซึ่งนายทะเบียนมีอำนาจที่จะตรวจสอบความถูกต้องของข้อบังคับได้ หากร่างข้อบังคับไม่ถูกต้อง นายทะเบียนมีอำนาจสั่งให้แก้ไขเพิ่มเติมให้ถูกต้องได้ แต่จะปฏิเสธ ไม่รับจดทะเบียนสหภาพแรงงานไม่ได้ แม้กฎหมายของประเทศไทยทั้งสองฉบับ จะกำหนด ให้สหภาพแรงงานต้องมีข้อบังคับและนำข้อบังคับดังกล่าวไปยื่นต่อนายทะเบียนเพื่อจดทะเบียน แต่ก็เป็นไปเพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการของสหภาพแรงงานเอง ทั้งนายทะเบียนไม่มี อำนาจที่จะปฏิเสธไม่รับจดทะเบียนโดยอ้างว่าข้อบังคับสหภาพแรงงานนั้นไม่ถูกต้อง บทบัญญัติดังกล่าวนี้จึงไม่ถือว่าเป็นการให้อำนาจรัฐเข้ามาแทรกแซงสิทธิหรือเป็นการขัดขวาง การใช้สิทธิของลูกจ้างในการจัดตั้งสหภาพแรงงาน อันเป็นการสอดคล้องกับหลักการของ อนุสัญญาฉบับที่ 87 มาตรา 3 ที่รัฐจะต้องละเว้นจากการเข้าแทรกแซงทุกรูปแบบ ที่เป็นการจำกัดสิทธิหรือเป็นการขัดขวางการใช้สิทธิอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

กรณีประเทศสมาชิกอาเซียนกลุ่มที่ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 กฎหมายภายใน ของทุกประเทศก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน โดยกำหนดให้สหภาพแรงงานจะต้องมีข้อบังคับ และจะต้องมีเนื้อหาอย่างน้อยตามที่กฎหมายกำหนดไว้ แต่กรณีของประเทศกัมพูชา ประมวลกฎหมายแรงงานของกัมพูชาไม่ได้กำหนดไว้ว่าข้อบังคับสหภาพแรงงานจะต้อง ประกอบด้วยเนื้อหาสาระสำคัญอย่างใดบ้าง ซึ่งแตกต่างไปจากประเทศอื่น ๆ ในกลุ่มนี้ แต่ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่ากฎหมายภายในของแต่ละประเทศจะกำหนดเนื้อหาสาระสำคัญที่ จะกำหนดในข้อบังคับหรือไม่ก็ตาม การบัญญัติกฎหมายลักษณะนี้ไม่ถือว่าเป็นการ แทรกแซงหรือขัดขวางการใช้สิทธิของลูกจ้างในการจัดตั้งสหภาพแรงงานอย่างร้ายแรง

กรณีประเทศสมาชิกอาเซียนกลุ่มที่ยังมิได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 กฎหมายภายในของประเทศต่าง ๆ ในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่แล้วจะบัญญัติไว้ในทำนองเดียวกันกับกฎหมายของประเทศในกลุ่มที่ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 โดยกำหนดให้สหภาพแรงงานจะต้องมีข้อบังคับสหภาพแรงงาน เพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการสหภาพแรงงานเอง แต่มีกฎหมายของประเทศมาเลเซีย ซึ่งเป็นประเทศที่ยังมิได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 กฎหมายของประเทศมาเลเซียกำหนดให้สหภาพแรงงานจะต้องนำข้อบังคับไปยื่นขอจดทะเบียนต่อนายทะเบียนด้วย และหากนายทะเบียนเห็นว่ากฎข้อบังคับของสหภาพแรงงานขัดแย้งกับบทบัญญัติของกฎหมาย นายทะเบียนมีสิทธิที่จะปฏิเสธรับจดทะเบียนได้ ซึ่งถือว่าการให้อำนาจนายทะเบียนลักษณะนี้ เป็นการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารในการเข้ามาแทรกแซงเสรีภาพของลูกจ้างในการใช้สิทธิจัดตั้งสหภาพแรงงาน อันเป็นการขัดแย้งกับหลักการของอนุสัญญาฉบับที่ 87 มาตรา 3 ที่รัฐจะต้องละเว้นจากการเข้าแทรกแซงทุกรูปแบบ ที่เป็นการจำกัดสิทธิหรือเป็นการขัดขวางการใช้สิทธิอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

3. การจดทะเบียนสหภาพแรงงาน

มาตรา 2 แห่งอนุสัญญาฉบับที่ 87 ให้การรับรองสิทธิของลูกจ้างในการจัดตั้งองค์กรของตนได้โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตล่วงหน้า (The right to establish organisations “without previous authorisation”) จากรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ส่งผลให้ลูกจ้างมีสิทธิเสรีภาพในการจัดตั้งองค์กรทางด้านแรงงานของตนได้อย่างอิสระ โดยรัฐไม่ควรบัญญัติกฎหมายในลักษณะที่เป็นการขัดขวางการใช้สิทธิในการจัดตั้ง โดยเฉพาะการให้อำนาจเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้ดุลพินิจในการรับจดทะเบียนสหภาพแรงงาน ถือว่าเป็นการขัดต่อหลักการของมาตรา 2 แต่ถ้าเงื่อนไขในการจดทะเบียนเป็นเพียงทางเลือกที่จะทำให้สหภาพแรงงานได้รับสิทธิประโยชน์บางประการ เช่น การได้รับความคุ้มครองพิเศษ การยกเว้นภาษี การมีสิทธิขอความช่วยเหลือให้ใช้กระบวนการระงับข้อพิพาท เป็นต้น ก็ไม่ถือว่าเป็นการขัดต่อหลักการของอนุสัญญา [4] แต่จะต้องไม่เป็นการให้อำนาจฝ่ายบริหารได้ใช้อำนาจแทรกแซงอันอาจเป็นอุปสรรคต่อการใช้สิทธิในการจัดตั้งของลูกจ้าง

ประเทศไทยการจัดตั้งองค์กรทางด้านแรงงานของลูกจ้างไม่ว่าจะเป็นสหภาพแรงงานในภาคเอกชนหรือภาครัฐวิสาหกิจ สหพันธ์แรงงาน หรือสภาก่อการลูกจ้างพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ.2518 และพระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ.2543 กำหนดให้ต้องทำการจดทะเบียนต่อนายทะเบียนจึงจะมีฐานะเป็นนิติบุคคล โดยกฎหมายกำหนดให้ต้องยื่นคำขอจดทะเบียนต่อนายทะเบียน และหากนายทะเบียนเห็นว่าวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน นายทะเบียนมีอำนาจไม่รับจดทะเบียนได้ จึงเห็นได้ว่าหลักเกณฑ์การรับจดทะเบียนตามกฎหมายไทยทั้งสองฉบับนั้น เปิดโอกาสให้นายทะเบียนซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามามีบทบาทสำคัญในการใช้

ดุลพินิจในการรับจดทะเบียน ซึ่งหากมีการตีความความหมาย ของคำว่า “ความสงบเรียบร้อยของประชาชน” กว้างเกินไปย่อมส่งผลให้การใช้ดุลพินิจของนายทะเบียนนั้นขยายขอบเขตไปจนเกินความจำเป็น และเป็นผู้กุมอำนาจในการรับจดทะเบียน ซึ่งถือว่าไม่สอดคล้องกับหลักการตามมาตรา 2 แห่งอนุสัญญาฉบับที่ 87

ประเทศสมาชิกอาเซียนกลุ่มที่ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 มีกฎหมายของบางประเทศที่ถือว่าไม่สอดคล้องกับหลักการตามมาตรา 2 แห่งอนุสัญญาฉบับที่ 87 แม้ประเทศดังกล่าวจะให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับนั้นแล้วก็ตาม ได้แก่ ประเทศฟิลิปปินส์ และประเทศพม่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งสหภาพแรงงานของทั้งสองประเทศนี้ กำหนดให้สหภาพแรงงานที่จัดตั้งจะต้องดำเนินการขอจดทะเบียน (Registration) ต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร จึงจะมีสถานะเป็นองค์กรทางด้านแรงงานของลูกจ้างที่ชอบด้วยกฎหมาย และสามารถเป็นตัวแทนของลูกจ้างในการเจรจาต่อรองกับนายจ้างได้ โดยกฎหมายของทั้งสองประเทศให้อำนาจนายทะเบียนใช้ดุลพินิจในการรับจดทะเบียนได้ หากเห็นว่าคำขอจดทะเบียนนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย ถือได้ว่าเป็นการให้อำนาจฝ่ายบริหารเข้ามาแทรกแซงการใช้สิทธิในการจัดตั้งของลูกจ้าง อันขัดต่อหลักการของอนุสัญญาฉบับที่ 87

อย่างไรก็ตาม ประเทศสมาชิกอาเซียนกลุ่มที่ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 มีกฎหมายแรงงานสัมพันธ์ของประเทศอินโดนีเซียได้ให้การรับรองสิทธิของลูกจ้างในการจัดตั้งสหภาพแรงงานได้โดยไม่ต้องจดทะเบียนต่อเจ้าหน้าที่หรือฝ่ายบริหาร เพียงแต่กำหนดให้สหภาพแรงงานที่จัดตั้งขึ้น ต้องแจ้งเป็นหนังสือไปยังเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบเท่านั้น โดยเจ้าหน้าที่ไม่มีอำนาจใช้ดุลพินิจในการพิจารณาว่าจะรับจดทะเบียนสหภาพแรงงานนั้นหรือไม่ การแจ้งไปยังเจ้าหน้าที่ดังกล่าวก็เพื่อให้ทำการบันทึกไว้และออกหมายเลขสหภาพแรงงานเท่านั้น เช่นเดียวกับประเทศกัมพูชา ประมวลกฎหมายแรงงานของประเทศกัมพูชา มิได้บังคับให้การจัดตั้งสหภาพแรงงานจะต้องดำเนินการจดทะเบียนหรือต้องได้รับอนุญาตจากฝ่ายบริหารก่อน ลูกจ้างสามารถรวมตัวกันจัดตั้งสหภาพแรงงานได้เลย กฎหมายเพียงกำหนดให้สหภาพแรงงานที่จัดตั้งขึ้นจะต้องนำข้อบังคับและรายชื่อผู้รับผิดชอบบริหารจัดการไปจดแจ้งต่อกระทรวงแรงงานเท่านั้น

กรณีประเทศสมาชิกอาเซียนกลุ่มที่ยังมิได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 กฎหมายเกี่ยวกับการจัดตั้งสหภาพแรงงานของประเทศในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีหลักการที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ ประเทศสิงคโปร์ ประเทศบรูไน ประเทศลาว ประเทศมาเลเซีย โดยกฎหมายภายในของทั้งสี่ประเทศกำหนดให้การจัดตั้งสหภาพแรงงานจะต้องดำเนินการจดทะเบียนหรือได้รับอนุญาตจากรัฐก่อน เช่น ประเทศมาเลเซีย กฎหมายว่าด้วยสหภาพแรงงานกำหนดให้สหภาพแรงงานที่จัดตั้งขึ้น จะต้องจดทะเบียนต่อนายทะเบียนภายในระยะเวลาหนึ่งเดือนนับจากวันที่ได้จัดตั้งสหภาพแรงงาน โดยนายทะเบียนมีอำนาจปฏิเสธไม่รับจดทะเบียนสหภาพแรงงานได้ การยกเหตุผลขึ้นอ้างเพื่อปฏิเสธไม่รับจดทะเบียน

ตัวอย่างเช่น ขณะที่ยื่นขอจดทะเบียนนั้น มีสภาพแรงงานอื่นที่ได้รับการจดทะเบียนแล้ว สามารถที่จะเป็นตัวแทนของลูกจ้างที่ยื่นคำขอจดทะเบียนสภาพแรงงานได้ ซึ่งเหตุผลข้อนี้ของนายทะเบียนถือว่าเป็นการให้อำนาจรัฐในการใช้ดุลพินิจอย่างกว้างขวางและขัดกับเจตจำนงของลูกจ้าง ที่ประสงค์จะรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานอย่างร้ายแรง โดยรัฐสามารถอ้างเหตุผลข้อนี้เพื่อปฏิเสธรับจดทะเบียนได้ทุกกรณีเมื่อไม่ประสงค์จะให้ลูกจ้างรวมตัวกันจัดตั้งสหภาพแรงงาน ถือว่าไม่สอดคล้องกับหลักการตามมาตรา 2 ของอนุสัญญาฉบับที่ 87

4. กรรมการสหภาพแรงงาน

มาตรา 3 อนุสัญญาฉบับที่ 87 ได้ให้การรับรองสิทธิของลูกจ้างในการเลือกผู้แทนของตนได้อย่างเสรี การที่อนุสัญญาฉบับที่ 87 ให้การรับรองสิทธิของลูกจ้างดังกล่าว ก็เพื่อให้ลูกจ้างสามารถมีอิสระในการเลือกบุคคลที่จะมาเป็นตัวแทนของตน ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กร โดยปราศจากการแทรกแซงจากรัฐและนายจ้าง อันทำให้การรวมตัวกันของลูกจ้างบรรลุวัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง แต่อย่างไรก็ตามรัฐอาจกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการเลือกผู้แทนได้ หากเงื่อนไขที่กำหนดขึ้นนั้นมีลักษณะเป็นเงื่อนไขทั่วไปเป็นหลักการกว้าง ๆ และมีลักษณะเป็นการสนับสนุนหลักประชาธิปไตยในสหภาพแรงงาน

ประเทศไทยกฎหมายแรงงานสัมพันธ์ทั้งสองฉบับ ต่างก็ได้กำหนดเงื่อนไขในการเลือกบุคคลที่จะมาเป็นตัวแทนของลูกจ้างไว้

กรณีสหภาพแรงงานภาคเอกชน พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ.2518 ได้กำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับคุณสมบัติของบุคคลที่จะมาเป็นตัวแทนของลูกจ้าง จะต้องมีความสัมพันธ์ตามที่พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 กำหนดไว้เท่านั้น มาตรา 101 กำหนดให้ผู้ที่ได้รับเลือกตั้งหรือแต่งตั้งเป็นกรรมการหรืออนุกรรมการ ต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. เป็นสมาชิกสหภาพแรงงาน
2. มีสัญชาติไทยโดยการเกิด
3. มีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปี

เมื่อพิจารณากฎหมายไทยดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการที่กฎหมายกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับคุณสมบัติผู้ที่จะเป็นตัวแทนลูกจ้างมาเป็นเงื่อนไข ถือว่าไม่สอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาฉบับที่ 87 โดยเฉพาะเงื่อนไขที่กำหนดให้ผู้ที่จะได้รับเลือกตั้งหรือแต่งตั้งเป็นกรรมการหรืออนุกรรมการต้องมีสัญชาติไทยโดยการเกิด ซึ่งมาตรา 2 แห่งอนุสัญญาฉบับที่ 87 ให้การรับรองสิทธิของลูกจ้างโดยปราศจากความแตกต่างใดๆ รวมทั้งความแตกต่างทางด้านสัญชาติ ดังนั้น การที่พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ.2518 กำหนดให้ผู้ที่จะได้รับการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งเป็นกรรมการหรืออนุกรรมการสหภาพแรงงานต้องมีสัญชาติไทยโดยการเกิดนั้น ถือว่าเป็นบทบัญญัติที่ไม่สอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาฉบับที่ 87 ซึ่ง

การกำหนดกฎหมายดังกล่าว ส่งผลให้ลูกจ้างที่มีสัญชาติไทยแต่อาจไม่ได้สัญชาติโดยการเกิด เช่น การได้มาโดยการแปลงสัญชาติ ไม่มีสิทธิที่จะได้รับเลือกตั้งหรือแต่งตั้งเป็นกรรมการหรืออนุกรรมการ ซึ่งจัดว่าเป็นการไม่เสมอภาค [5] นอกจากนั้น การกำหนดเงื่อนไขทางด้านสัญชาติดังกล่าวย่อมส่งผลให้ลูกจ้างที่มีได้มีสัญชาติไทย ไม่ว่าจะโดยการเกิดหรือโดยการแปลงสัญชาติ ไม่สามารถที่จะเป็นตัวแทนขององค์กรของลูกจ้างได้ แม้จะเป็นแรงงานข้ามชาติที่มีใบอนุญาตให้ทำงานได้และเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานแห่งนั้นก็ตาม จึงถือว่าเป็นการขัดแย้งกับหลักการของอนุสัญญาฉบับที่ 87 มาตรา 2

กรณีสหภาพแรงงานภาครัฐวิสาหกิจ พระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ.2543 ไม่มีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของกรรมการหรืออนุกรรมการที่จะต้องมิใช่สัญชาติไทยโดยการเกิด อย่างเช่นพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ.2518 ส่งผลให้ลูกจ้างที่เป็นสมาชิกสหภาพแรงงานแห่งนั้น แม้จะไม่ได้มีสัญชาติไทยก็สามารถได้รับเลือกตั้งเป็นกรรมการหรืออนุกรรมการสหภาพแรงงานแห่งนั้นได้ ถือได้ว่ามีความสอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาฉบับที่ 87 มาตรา 2

สำหรับประเทศสมาชิกอาเซียนกลุ่มที่ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 กฎหมายของประเทศกัมพูชาเป็นกฎหมายฉบับหนึ่งในกลุ่มนี้ ที่บัญญัติเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นกรรมการสหภาพแรงงานไว้อย่างชัดเจนที่สุดและเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับหลักการของอนุสัญญาฉบับที่ 87 แล้ว เห็นได้ว่ากฎหมายของประเทศกัมพูชาในส่วนนี้มีความสอดคล้องกับอนุสัญญาและเป็นตัวอย่างที่ดีในการบัญญัติกฎหมายเพื่อการรับรองสิทธิของลูกจ้างในการเลือกตัวแทนของตน

ประมวลกฎหมายแรงงานของประเทศกัมพูชากำหนดให้สมาชิกสหภาพแรงงานที่จะทำหน้าที่บริหารจัดการสหภาพแรงงานจะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. มีอายุไม่น้อยกว่า 25 ปี
2. สามารถอ่านและเขียนภาษาเขมรได้
3. ต้องไม่เป็นบุคคลที่เคยต้องโทษทางอาญา
4. มีประสบการณ์เกี่ยวกับงานที่ทำไม่น้อยกว่า 1 ปี (Article 269)

จากบทบัญญัติดังกล่าวเห็นได้ว่ากฎหมายของประเทศกัมพูชาไม่ได้มีการกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับสัญชาติมาเป็นตัวกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นกรรมการสหภาพแรงงาน นอกจากนั้น กฎหมายฉบับเดียวกันนี้ยังได้บัญญัติรับรองสิทธิของลูกจ้างต่างชาติไว้อย่างชัดเจน ว่าสามารถได้รับเลือกตั้งให้เป็นกรรมการสหภาพแรงงานได้ หากมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนดไว้ดังนี้

1. มีอายุไม่น้อยกว่า 25 ปี
2. สามารถอ่านและเขียนภาษาเขมรได้

3. มีสิทธิอยู่อาศัยในประเทศกัมพูชาตามความตกลงของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

4. มีงานทำอย่างต่อเนื่องในประเทศกัมพูชาไม่น้อยกว่าสองปี

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่านอกจากกฎหมายของประเทศกัมพูชาไม่ได้มีเงื่อนไขทางด้านสัญชาติมาเป็นคุณสมบัติในการจำกัดสิทธิของลูกจ้างในการเป็นกรรมการสหภาพแรงงานแล้ว ยังมีการรับรองสิทธิของลูกจ้างต่างชาติไว้โดยชัดแจ้งอีกด้วย ซึ่งถือว่ามีความสอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาฉบับที่ 87 ส่วนคุณสมบัติประการอื่น ๆ นั้น เป็นการกำหนดหลักเกณฑ์ในภาพกว้าง ๆ ไม่ได้ถือว่าเป็นเงื่อนไขในการจำกัดสิทธิของลูกจ้างมากเกินไป

ประเทศ สมาชิกอาเซียนกลุ่มที่ยังมิได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 ประเทศลาว กฎหมายกำหนดให้บุคคลที่สามารถสมัครรับเลือกตั้งเป็นคณะกรรมการสหภาพแรงงานได้ จะต้องมีฐานะเป็นสมาชิกของสหภาพแรงงานนั้นอยู่ก่อน และการที่จะเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานแห่งใดได้นั้น กฎหมายของประเทศลาวได้กำหนดเงื่อนไขประการสำคัญไว้คือ บุคคลที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานได้นั้น จะต้องมิใช่ชาตินิวกัวลาเท่านั้น (มาตรา 19-21) ดังนั้น เมื่อไม่สามารถเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานได้ ก็ไม่สามารถที่จะได้รับเลือกตั้งเป็นคณะกรรมการสหภาพแรงงานได้เช่นกัน ซึ่งการกำหนดคุณสมบัติเกี่ยวกับสัญชาติดังกล่าว ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยอาศัยความแตกต่างเกี่ยวกับสัญชาติ อันไม่สอดคล้องกับหลักการตามมาตรา 2 และมาตรา 3 แห่งอนุสัญญาฉบับที่ 87

5. สมาชิกสหภาพแรงงาน

มาตรา 2 แห่งอนุสัญญาฉบับที่ 87 ได้ให้การรับรองสิทธิของลูกจ้างในการเข้าร่วมสหภาพแรงงานที่ตนเลือกได้ด้วยเจตจำนงของตนเอง โดยปราศจากการแทรกแซงจากรัฐ ซึ่งสิทธิในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานของลูกจ้างนี้ถือว่ามีความสำคัญยิ่งต่อเสรีภาพในการสมาคม

ประเทศไทยสิทธิในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานของลูกจ้าง พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 พระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ. 2543 กำหนดเงื่อนไขในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานของลูกจ้างไว้ ดังต่อไปนี้

พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 กำหนดให้บุคคลที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานที่ได้จัดตั้งขึ้นมาแล้วนั้น จะต้องเป็นลูกจ้างของนายจ้างคนเดียวกันกับผู้ขอจดทะเบียนสหภาพแรงงานหรือจะต้องเป็นลูกจ้างที่ทำงานในกิจการประเภทเดียวกันกับผู้ขอจดทะเบียนสหภาพแรงงาน ถือว่าไม่สอดคล้องกับหลักการตามมาตรา 2 ของอนุสัญญาฉบับที่ 87 จึงควรที่จะตัดเงื่อนไขที่กำหนดให้ลูกจ้างที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานจะต้องเป็นลูกจ้างของนายจ้างคนเดียวกันกับผู้ขอจดทะเบียนสหภาพแรงงานหรือจะต้องเป็นลูกจ้างที่ทำงานในกิจการประเภทเดียวกันกับผู้ขอจดทะเบียนสหภาพแรงงาน ซึ่งหากมีการตัดเงื่อนไขดังกล่าวออกไปจะเป็นการเปิดโอกาสให้ลูกจ้าง

มีเสรีภาพในการเข้าร่วมสหภาพแรงงานที่ตนเองเลือกได้อย่างเสรี

พระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ.2543 ที่ใช้บังคับกับลูกจ้างภาครัฐวิสาหกิจ โดยมาตรา 51 กำหนดให้บุคคลที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานได้จะต้องมีฐานะเป็นลูกจ้างในรัฐวิสาหกิจนั้นเท่านั้น อีกทั้งมาตรา 40 ยังได้กำหนดให้รัฐวิสาหกิจแต่ละแห่งมีสหภาพแรงงานได้เพียงสหภาพแรงงานเดียว เงื่อนไขดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นการจำกัดทางเลือกของลูกจ้างในการเข้าร่วมสหภาพแรงงานที่ตนเลือก ทำให้ลูกจ้างไม่สามารถเข้าร่วมสหภาพแรงงานได้ตามเจตจำนงของตน และการกำหนดบทบัญญัติดังกล่าวเป็นการจำกัดสิทธิในทางเลือกของลูกจ้างในการเข้าร่วมสหภาพแรงงาน และเป็นการขัดต่อหลักการของอนุสัญญาฉบับที่ 87 จึงควรที่จะแก้ไขบทบัญญัติดังกล่าวให้รัฐวิสาหกิจแต่ละแห่งสามารถจัดตั้งสหภาพแรงงานได้มากกว่าหนึ่งสหภาพแรงงาน อันจะส่งผลให้ลูกจ้างสามารถเลือกที่จะเข้าร่วมสหภาพแรงงานที่ตนเลือกได้กว้างขวางขึ้น นอกจากนี้ ควรที่จะแก้ไขบทบัญญัติที่กำหนดให้ลูกจ้างที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานแห่งใดจะต้องเป็นลูกจ้างในรัฐวิสาหกิจนั้นเท่านั้น โดยเปิดโอกาสให้ลูกจ้างในรัฐวิสาหกิจหลาย ๆ แห่งที่ประกอบกิจการลักษณะเดียวกัน สามารถใช้สิทธิรวมตัวกันจัดตั้งหรือเข้าร่วมสหภาพแรงงานตามที่ตนเลือกได้อย่างเสรี และสอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาฉบับที่ 87

ประเทศสมาชิกอาเซียนกลุ่มที่ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 เมื่อพิจารณากฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดตั้งสหภาพแรงงานของประเทศต่าง ๆ แล้ว ทำให้เห็นว่ากฎหมายของประเทศเหล่านี้ได้มีบทบัญญัติที่กำหนดถึงคุณสมบัติของบุคคลที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานไว้ในหลักใหญ่ ๆ ที่คล้ายกัน กล่าวคือ กฎหมายของทุกประเทศกำหนดให้บุคคลที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานได้ จะต้องมีฐานะเป็นลูกจ้างเท่านั้น ส่วนคุณสมบัติประการอื่น ๆ นั้นแต่ละประเทศก็บัญญัติแตกต่างกันออกไป มีทั้งบทบัญญัติที่สอดคล้องและไม่สอดคล้องกับหลักการตามที่ได้รับรองไว้ในอนุสัญญาฉบับที่ 87

บทบัญญัติที่ถือว่าสอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาฉบับที่ 87 เช่น กรณีประเทศกัมพูชา ประมวลกฎหมายแรงงาน บัญญัติรับรองสิทธิของลูกจ้างทุกคนมีเสรีภาพในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานที่ตนเลือก โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางเพศ อายุ และสัญชาติ ซึ่งเป็นการบัญญัติกฎหมายที่สอดคล้องกับหลักการไม่เลือกปฏิบัติเพราะเหตุความแตกต่าง ตามที่อนุสัญญาฉบับที่ 87 รับรองไว้ หรือ

กรณีประเทศสมาชิกอาเซียนกลุ่มที่ยังมิได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 บทบัญญัติกฎหมายของประเทศในกลุ่มนี้ มีทั้งบทบัญญัติที่สอดคล้องและขัดแย้งกับหลักการของอนุสัญญา แต่โดยส่วนใหญ่บทบัญญัติกฎหมายของประเทศในกลุ่มนี้จะไปในทิศทางที่ไม่สอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญามากกว่า

ประเทศลาว เวียดนาม กฎหมายของทั้งสองประเทศ มีบทบัญญัติที่ไม่สอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาฉบับที่ 87 กล่าวคือ มีการจำกัดการเข้าร่วมเป็นสมาชิก

สหภาพแรงงานโดยมีเงื่อนไขทางสัญชาติ และการจำกัดการเข้าร่วมเป็นสมาชิก สหภาพแรงงานโดยมีเงื่อนไขเกี่ยวกับอาชีพเป็นตัวกำหนด ซึ่งทั้งสองกรณีถือว่าขัดแย้ง ต่อหลักการตามมาตรา 2 แห่งอนุสัญญาฉบับที่ 87 ที่ให้การรับรองสิทธิของลูกจ้าง โดยปราศจากความแตกต่างใด ๆ ในการเข้าร่วมสหภาพแรงงานที่ตนเลือก โดยสามารถ แยกพิจารณาได้ดังนี้

ประเทศที่มีบทบัญญัติกฎหมายที่จำกัดสิทธิของลูกจ้างในการเข้าร่วมเป็นสมาชิก สหภาพแรงงานโดยมีเงื่อนไขทางด้านสัญชาติ ได้แก่ ประเทศลาว และประเทศเวียดนาม

กฎหมายว่าด้วยสหภาพแรงงานของประเทศลาว กฎหมายกำหนดให้จะต้องเป็น ลูกจ้างที่มีสัญชาติลาวเท่านั้น จึงจะสามารถเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานได้ เช่นเดียวกัน กับประเทศเวียดนามที่กฎหมายกำหนดให้บุคคลที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงาน จะต้องเป็นลูกจ้างชาวเวียดนามเท่านั้น บุคคลอื่นแม้จะเป็นลูกจ้างและประกอบอาชีพ อยู่ในเวียดนาม ก็ไม่สามารถใช้สิทธิในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานได้ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าบทบัญญัติกฎหมายของทั้งสองประเทศมีเงื่อนไขทางด้านสัญชาติ เป็นตัวจำกัดสิทธิของลูกจ้าง อันไม่สอดคล้องกับหลักการปราศจากความแตกต่างใด ๆ ตาม มาตรา 2 แห่งอนุสัญญาฉบับที่ 87

6. การเลิกสหภาพแรงงาน

มาตรา 4 แห่งอนุสัญญาฉบับที่ 87 ได้ให้การรับรองสิทธิองค์กรของลูกจ้างที่จัดตั้งขึ้นมา จะไม่ถูกสั่งเลิกหรือสั่งพักโดยอำนาจของฝ่ายบริหาร ซึ่งกรณีนี้คณะกรรมการว่าด้วยเสรีภาพ ในการสมาคม พิจารณาเห็นว่า การระงับหรือการยกเลิกองค์กรแรงงานโดยฝ่ายบริหาร ก่อ ให้เกิดการฝ่าฝืนหลักเสรีภาพในการสมาคมอย่างร้ายแรง โดยเห็นว่าการเลิกองค์กรแรงงาน ต้องกระทำเฉพาะกรณีที่เกิดเหตุการณ์ร้ายแรงที่สุด และจะต้องเป็นการวินิจฉัยโดยศาล เท่านั้น [4] ดังนั้น การที่กฎหมายภายในของประเทศต่าง ๆ ที่ให้อำนาจนายทะเบียนซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่รัฐมีอำนาจสั่งให้องค์กรของลูกจ้างเลิกหรือยุติได้นั้นถือว่าเป็นการขัดกับหลัก การของอนุสัญญาฉบับที่ 87 มาตรา 4 อย่างร้ายแรง

ประเทศไทย พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ.2518 และพระราชบัญญัติแรงงาน รัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ.2543 ได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการเลิกสหภาพแรงงานไว้ คล้ายคลึงกัน โดยกฎหมายทั้งสองฉบับได้ให้สิทธิเสรีภาพแก่สหภาพแรงงานในการเลิก สหภาพแรงงาน แต่จะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น

พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ.2518 ใช้บังคับสำหรับสหภาพแรงงาน ในภาคเอกชน มาตรา 111 บัญญัติให้นำ มาตรา 82,83,84 และมาตรา 85 ในหมวดที่ 6 ว่าด้วยสมาคมนายจ้างมาใช้บังคับโดยอนุโลม เมื่อพิจารณาบทบัญญัติดังกล่าว สามารถ แบ่งสาเหตุในการเลิกสหภาพแรงงานได้ 3 กรณี คือ

1) การเลิกโดยสหภาพแรงงานเอง การเลิกสหภาพแรงงานในกรณีเป็นการเลิกโดยความสมัครใจของสหภาพแรงงานเอง ซึ่งการเลิกสหภาพแรงงานโดยความสมัครใจนี้ ย่อมเลิกได้ถ้ามีข้อบังคับของสหภาพแรงงานกำหนดให้เลิกในกรณีใด เมื่อมีกรณีนั้น หรือเมื่อที่ประชุมใหญ่มีมติให้เลิก การเลิกสหภาพแรงงานในกรณีนี้จึงเป็นไปตามความต้องการของสมาชิกสหภาพแรงงาน

2) การเลิกเพราะผลของกฎหมาย การเลิกสหภาพแรงงานในกรณีนี้ไม่ได้เกิดขึ้นตามความประสงค์ของสมาชิกสหภาพแรงงาน แต่เกิดขึ้นเพราะผลของกฎหมาย โดยกฎหมายกำหนดให้สหภาพแรงงานต้องเลิกกันเมื่อสหภาพแรงงานล้มละลาย (มาตรา 82(4) ประกอบมาตรา 111) ซึ่งการเลิกสหภาพแรงงานในกรณีถือว่ามีความสมเหตุสมผล กล่าวคือเมื่อสหภาพแรงงานมีหนี้สินล้นพ้นตัว ไม่สามารถที่จะปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ลูกจ้างที่เป็นสมาชิกสหภาพแรงงานได้อีกต่อไป ก็สมควรที่จะยุติการดำเนินงานของสหภาพแรงงาน

3) การเลิกโดยคำสั่งของนายทะเบียน การเลิกสหภาพแรงงานในกรณีนี้ไม่ได้เกิดขึ้นโดยความสมัครใจของสหภาพแรงงาน แต่เกิดขึ้นจากการกระทำของสหภาพแรงงาน อันส่งผลให้นายทะเบียนมีอำนาจสั่งให้เลิกสหภาพแรงงานได้ โดยนายทะเบียนจะมีอำนาจสั่งให้สหภาพแรงงานเลิกกันได้ ก็ต่อเมื่อเป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติตามพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ.2518 ดังกล่าว จึงเห็นได้ว่าเป็นการให้อำนาจรัฐหรือฝ่ายบริหารเข้ามาแทรกแซงการดำเนินงานของสหภาพแรงงาน โดยการให้อำนาจนายทะเบียนสั่งเลิกสหภาพแรงงานได้ ซึ่งถือว่าไม่สอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาฉบับที่ 87 ที่ให้การรับรองไว้ว่าองค์กรของลูกจ้างจะไม่ถูกสั่งให้เลิกโดยฝ่ายบริหาร ซึ่งคณะกรรมการว่าด้วยเสรีภาพในการสมาคมได้ให้ความเห็นไว้ว่า การสั่งให้ยุติการดำเนินงานของสหภาพแรงงานต้องได้รับการพิจารณาโดยกระบวนการทางศาลเท่านั้น

สำหรับพระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ.2543 ซึ่งกฎหมายกำหนดไว้ในลักษณะที่คล้ายคลึงกันกับพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ.2518 กล่าวคือ กฎหมายให้การรับรองสิทธิของสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจในการเลิกสหภาพแรงงานได้ แต่จะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งสามารถแยกสาเหตุในการเลิกสหภาพแรงงานได้ 3 กรณี คือ

- 1) การเลิกโดยสหภาพแรงงานเอง
- 2) การเลิกเพราะผลของกฎหมาย
- 3) การเลิกโดยคำสั่งของนายทะเบียน

ดังนั้น เพื่อเป็นการลดอำนาจนายทะเบียนซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่รัฐไม่ให้เข้ามาแทรกแซงการดำเนินงานของสหภาพแรงงานมากเกินไป และเพื่อให้ความสอดคล้องกับอนุสัญญาฉบับที่ 87 เห็นควรที่จะลดอำนาจนายทะเบียนลงมาให้เหลือเพียงอำนาจในการเสนอให้มี

การยุบเลิกสหภาพแรงงานต่อศาลแรงงานเท่านั้น หากนายทะเบียนพิจารณาเห็นว่า การดำเนินงานของสหภาพแรงงานแห่งใดเป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด หากศาลแรงงานพิจารณาแล้วเห็นว่า ควรที่จะมีการยุบเลิกสหภาพแรงงานก็ให้ศาลมีคำสั่งต่อไป อันจะส่งผลให้การดำเนินงานของสหภาพแรงงานมีความเป็นอิสระมากขึ้นและไม่ถูกสั่งยุติโดยฝ่ายบริหาร

ประเทศสมาชิกอาเซียนกลุ่มที่ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 แล้ว บทบัญญัติทางกฎหมายของประเทศในกลุ่มนี้ ที่ถือว่ามีความสอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาฉบับที่ 87 ที่ให้การรับรองไว้ว่าองค์กรลูกจ้างจะไม่ถูกสั่งให้ยุติโดยฝ่ายบริหาร คือ กฎหมายว่าด้วยสหภาพแรงงาน (Trade Union Act) ของประเทศอินโดนีเซีย

กฎหมายว่าด้วยสหภาพแรงงานของประเทศอินโดนีเซีย ได้กำหนดสาเหตุที่อาจทำให้สหภาพแรงงานสิ้นสุดลงหรือยุติการดำเนินงานไว้ 3 กรณี (Article 37) ด้วยกัน คือ

1. เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของสหภาพแรงงาน
2. เมื่อมีการเลิกบริษัทหรือหยุดดำเนินการและมีการเลิกจ้างลูกจ้างทั้งหมดในกิจการ
3. เมื่อมีคำพิพากษาของศาล

จะเห็นได้ว่ากฎหมายว่าด้วยสหภาพแรงงานของประเทศอินโดนีเซีย ไม่ได้มีการบัญญัติให้อำนาจรัฐหรือฝ่ายบริหารในการออกคำสั่งเลิกสหภาพแรงงาน แต่ให้เป็นอำนาจของศาลในการที่จะวินิจฉัยและมีคำสั่ง ว่ากรณีใดบ้างที่ควรให้สหภาพแรงงานเลิกกัน อันเป็นไปตามหลักสากลและสอดคล้องกับความเห็นของคณะกรรมการว่าด้วยเสรีภาพในการสมาคม โดยเห็นว่าการเลิกองค์กรแรงงาน ต้องกระทำเฉพาะกรณีที่เกิดเหตุการณ์ร้ายแรงที่สุด และจะต้องเป็นการวินิจฉัยโดยศาลเท่านั้น [4]

สรุปและการอภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์เชิงกฎหมายเปรียบเทียบกับสิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานของประเทศในสมาคมอาเซียน ชี้ให้เห็นว่าหลักเกณฑ์ทางกฎหมายของประเทศต่าง ๆ ในอาเซียนยังคงมีความแตกต่างกันอยู่ ทั้งนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากปัจจัยสองประการ กล่าวคือ ประการที่หนึ่งอิทธิพลของระบบกฎหมายของแต่ละประเทศได้รับมาแตกต่างกัน อันส่งผลให้แนวความคิดเกี่ยวกับการรับรองสิทธิเสรีภาพของลูกจ้างในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานแตกต่างกันออกไป ปัจจัยประการที่สอง เนื่องจากประเทศสมาชิกอาเซียนทั้งสิบประเทศ มีเพียงบางประเทศที่ให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 และฉบับที่ 98 ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ อันส่งผลให้ประเทศอื่น ๆ ที่ยังมิได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ ไม่มีข้อผูกพันโดยตรงที่จะต้องทำการแก้ไขกฎหมายภายในประเทศให้มีความสอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญา

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อคำนึงว่าอาเซียนกำลังจะก้าวเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน ที่สมบูรณ์ในปี 2558 และจะส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานภายในอาเซียนอย่างเสรี มากขึ้น อันจะนำมาซึ่งการเคลื่อนย้ายของแรงงานจากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง ในภูมิภาคอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น เพื่อเป็นการสร้างมาตรการทางกฎหมายในการ ค้ำครองสิทธิเสรีภาพของลูกจ้างในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานในภูมิภาคอาเซียน ให้ได้รับความเท่าเทียมและเป็นมาตรฐานเดียวกันในทุกประเทศ โดยมีความสอดคล้อง กับมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศ

ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะว่าอาเซียนควรที่จะสร้างกลไกในระดับระหว่างประเทศภายใน อาเซียน ด้วยการจัดทำอนุสัญญาว่าด้วยเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงาน เพื่อ ขจัดปัญหาความแตกต่างของหลักเกณฑ์ทางกฎหมายของประเทศต่าง ๆ โดยอาจทำความ ตกลงในระดับภูมิภาคขึ้นใหม่ภายใต้กรอบความร่วมมือของอาเซียน วิธีนี้เป็นวิธีที่ใช้อยู่ ในหลายภูมิภาค อย่างเช่น ในสหภาพยุโรป ที่มีการออกกฎบัตรทางสังคมแห่งสหภาพยุโรป โดยวิธีนี้จะก่อให้เกิดเสถียรภาพของหลักเกณฑ์ในเรื่องสิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็น สหภาพแรงงานในระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน โดยอาเซียนอาจนำหลักการที่ได้รับรอง ไว้ในอนุสัญญานับที่ 87 และฉบับที่ 98 ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศมาประยุกต์ ใช้นำเข้ากับบริบทของอาเซียนเอง ซึ่งในการจัดทำอนุสัญญานั้น อาเซียนอาจตั้งคณะทำงาน ขึ้นใหม่ หรืออาศัยกลไกของอาเซียนที่มีอยู่แล้วอย่างการประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสอาเซียนด้าน กฎหมาย เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการยกร่างก็ได้

อีกวิธีหนึ่งที่ผู้เขียนขอเสนอแนะ คือ การเรียกร้องให้ประเทศสมาชิกอาเซียน ที่ยังมีได้ ให้สัตยาบันอนุสัญญานับที่ 87 และฉบับที่ 98 ดำเนินการให้สัตยาบันอนุสัญญานับดังกล่าว และแก้ไขปรับปรุงกฎหมายภายในให้มีความสอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญา ซึ่งวิธีนี้ ดูเหมือนว่าจะเป็นวิธีที่ง่ายและสะดวกที่สุดสำหรับประเทศสมาชิกอาเซียน และจะช่วยให้ หลักเกณฑ์ทางกฎหมายในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานเป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งอาเซียน

ดังนั้น หากประเทศไทยและประเทศสมาชิกอาเซียนได้ดำเนินการแก้ไขปรับปรุง กฎหมายภายในรัฐ ที่เกี่ยวกับการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงาน ให้มีความสอดคล้อง กับหลักการของอนุสัญญานับที่ 87 และฉบับที่ 98 ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ แล้ว ย่อมจะส่งผลดีต่อทุกประเทศในอาเซียน โดยจะลดแรงกดดันในทางระหว่างประเทศ จากประเทศต่าง ๆ ที่เป็นคู่ค้ากับอาเซียน ที่มองว่าประเทศในภูมิภาคอาเซียนมีแนวโน้มที่ จะกระทำการละเมิดหลักเกณฑ์ในการให้ความคุ้มครองทางด้านแรงงาน และเป็นการปิด โอกาสไม่ให้เกิดประเทศอื่น ๆ ยกขึ้นอ้างเพื่อใช้เป็นมาตรการในการกีดกันทางการค้า และ ผลดีประการสำคัญ คือ จะส่งผลให้ลูกจ้างหรือผู้ใช้แรงงาน ในภูมิภาคอาเซียนได้รับความ คุ้มครองทางด้านแรงงานที่เป็นมาตรฐานเดียวกันในทุกประเทศ อันจะนำมาซึ่งความ มั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่และการทำงานของลูกจ้าง ที่จะส่งผลดีโดยตรงต่อระบบเศรษฐกิจ ในประชาคมอาเซียน

เอกสารอ้างอิง

- [1] ชาทิชาย เชษฐสุมน. (2555). **ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community): ผลกระทบต่อกฎหมายไทย**. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.
- [2] กองการเมืองและความมั่นคง กรมอาเซียน. (2556). **ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Human Rights Declaration)**. กรุงเทพฯ : กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ. สืบค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2557, จาก<http://www.mfa.go.th/asean/contents/files/asean-media-center-20130614-163951-210860.pdf>.
- [3] กมล สวัสดิ์ชูแก้ว. (2556). **การให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับที่ 87 และ 98 ในบริบทของการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี พ.ศ.2558**. สืบค้นเมื่อ 9 เมษายน 2557, จาก<http://www.mfa.go.th/dvifa/contents/filemanager/files/nbt/nbt5/IS/IS5066.pdf>
- [4] กิติพงศ์ หังสพฤกษ์. (2553). **ประมวลสาระชุดวิชากฎหมายแรงงานและการอุตสาหกรรมชั้นสูง เล่ม 2**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- [5] เรืองศักดิ์ วุฒิศาสตร์. (2543). “ประเด็นในกฎหมายเกี่ยวกับแรงงานที่ไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย”, **แรงงานสัมพันธ์**. 41(1), 24.

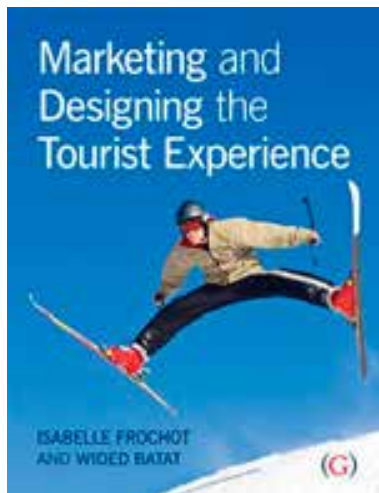
ปริทัศน์หนังสือ “Marketing and Designing the Tourist Experience”

ปริญญานาคปฐม¹
Parinya Nakpathom¹

¹อ., สาขาการจัดการการบริการและการท่องเที่ยวนานาชาติ วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยบูรพา ชลบุรี 20131

หากใครได้ติดตามนักเขียนทั้งสองท่าน ได้แก่ Isabelle Frochot และ Wided Batat ผู้เขียนหนังสือเรื่อง Marketing and Designing the Tourist Experience [1] โดยประวัติการศึกษาและการทำงานของทั้งสองท่าน พบว่า Isabelle Frochot จบการศึกษาระดับปริญญาเอก (Ph.D.) จาก Manchester Metropolitan University เมื่อปี 1999 เริ่มทำงานเป็นอาจารย์ประจำที่ประเทศ Scotland เป็นเวลา 5 ปี ต่อมาได้ย้ายไปเป็นอาจารย์ประจำสาขาการตลาดเพื่อการท่องเที่ยวที่ University of Savoie ประเทศฝรั่งเศส มีความเชี่ยวชาญการทำวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว คุณภาพของงานบริการ มิติความพึงพอใจของลูกค้า โดย Isabelle ได้ดำรงตำแหน่ง President of TTRA Europe ระหว่างปี 2010 - 2013 อีกด้วย สำหรับผู้เขียนอีกท่าน คือ Wided Batat ซึ่งปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำสาขา Sciences é conomiques Et Gestion ที่ Université Lyon ประเทศฝรั่งเศส เมื่อนักเขียนทั้งสองท่านได้มาร่วมมือกัน ในงานเขียนหนังสือ ทำให้หนังสือเล่มนี้ได้รวบรวมองค์ความรู้ในศาสตร์การตลาด และการศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว อันเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านเพื่อสร้างความเข้าใจและทราบถึง วิวัฒนาการของการศึกษาการตลาดของนักท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การขับเคลื่อนการตลาด เป็นปัจจัยสำคัญเพื่อการออกแบบ และเพิ่มประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวอีกด้วย

ชื่อเรื่อง	:	Marketing and Designing the Tourist Experience
ผู้รวบรวม	:	Isabelle Frochot and Wided Batat
ปีที่พิมพ์	:	2013
สำนักพิมพ์	:	Good fellow Publishers Ltd
จำนวนหน้า	:	218 หน้า

บทนำ

“ประสบการณ์” เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สร้างแนวคิดที่หลากหลาย โดยไม่มีบุคคลใดสามารถหลีกเลี่ยงได้ หากนำประสบการณ์มาวิเคราะห์ร่วมกับการจัดการกลยุทธ์ทางการตลาด เช่น การขายรถ หรือการขายโทรศัพท์มือถือ อาจหมายถึงนักการตลาดต้องเน้นการผลิตสินค้าให้พอเพียงต่อความต้องการของผู้บริโภค หากผู้บริโภคมีประสบการณ์ที่ดีกับสินค้านั้น ๆ ซึ่งส่งผลต่อการผลิตสินค้าออกมามากมาย แต่ในปัจจุบันพบว่า ผู้บริโภคได้รับอิทธิพลจากปัจจัยต่าง ๆ อย่างมาก ทำให้ความต้องการของผลิตสินค้าต้องมุ่งตอบสนองลูกค้าเฉพาะกลุ่มมากขึ้น [2] นักการตลาดต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดและกลยุทธ์อย่างมาก โดยต้องคำนึงถึงแนวความคิดของผู้บริโภคที่เกิดจากการรับรู้ทางประสบการณ์ หากเป็นประสบการณ์ที่ดีจะทำให้เกิดผลดีต่อการจัดจำหน่ายสินค้า และนำไปสู่การขายสินค้าในครั้งต่อไป การศึกษาประสบการณ์ของผู้บริโภคเพื่อศึกษาความต้องการทางการตลาดต้องบูรณาการความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ร่วมกัน ได้แก่ ด้านวัฒนธรรม ด้านศิลปะ การบริหารเวลารวมทั้งการบริการอำนวยความสะดวกเพื่อสร้างความสุขสบายที่ส่งผลต่อการรับรู้ทางแนวคิดและประสบการณ์ที่ดีต่อผู้บริโภค

การศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคทางการตลาดได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีอุปสงค์ (Demand theory) ทำให้เกิดการสำรวจทางการตลาดจากการใช้ข้อมูลสำมะโนครัวประชากรเป็นครั้งแรก ต่อมาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดความต้องการสินค้ามากขึ้น ทำให้การตลาดเริ่มเปลี่ยนแนวคิดเป็นการศึกษาเชิงบริหาร [3] จึงเกิดแนวคิดทางการตลาดที่ส่งผลต่อพฤติกรรมผู้บริโภคมีความซับซ้อนมากขึ้น นักวิจัยส่วนมากได้ศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคในมุมมองทางวัฒนธรรมเพื่อหาช่องทางการตลาดที่เหมาะสมโดยมีพัฒนาการทางแนวคิดทางการตลาดเริ่มจาก แนวคิดการผลิต แนวคิดผลิตภัณฑ์ แนวคิดการขาย และแนวคิดทางการตลาดตามลำดับ [4] โดยงานวิจัยทางการตลาดเรื่องแรกได้ศึกษาผู้บริโภคที่มีต้องการด้านความสุขสบาย ผลการวิจัยดังกล่าวทำให้เข้าใจถึงความต้องการของผู้บริโภคที่ต้องการความสะดวกสบาย แต่ยังคงต้องการผสมผสานความคิดสร้างสรรค์ร่วมกับประสบการณ์ในอดีต เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์และแนวคิดร่วมเพื่อประสบการณ์และความทรงจำที่มีคุณค่าที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

การศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคทางด้าน “การท่องเที่ยว” ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้เริ่มขึ้นในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยปัจจัยที่ทำให้พฤติกรรมนักท่องเที่ยวเปลี่ยนไปสามารถจำแนกได้ 5 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางเทคโนโลยี และปัจจัยทางการเมือง [5] ทำให้เกิดนักวิจัยที่สนใจศึกษาผลกระทบดังกล่าวว่ามีผลต่อประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว โดยส่วนมากมองว่าเป็นสถานการณ์ในอุดมคติ โดยต้องศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตแล้วนำมาถ่ายทอดเป็นประสบการณ์ผ่านทางผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่ถูกนำมาขายเพื่อตอบสนอง

อารมณ์ความรู้สึกและเพื่อผลตอบสนองทางกายภาพ โดยเน้นไปที่ความหลากหลายของประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวพึงได้รับ ซึ่งปัจจุบันนี้ผู้ดำเนินธุรกิจทางการท่องเที่ยวจำนวนน้อยที่สามารถตอบสนองความต้องการนี้ได้

สถานการณ์ทางการท่องเที่ยวได้กลายเป็นธุรกิจที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลกในปัจจุบัน แต่การศึกษาการตลาดทางการท่องเที่ยวต้องมีการปรับตัวให้ทันการเปลี่ยนแปลงของนักท่องเที่ยว เริ่มจากการแบ่งกลุ่มการตลาด วิเคราะห์ความต้องการ และพฤติกรรม การซื้อของนักท่องเที่ยว [3] ทำให้นักวิจัยทางการท่องเที่ยวต้องการศึกษารายละเอียดของนักท่องเที่ยวเพื่อใช้ในการพยากรณ์ ในช่วงสิบปีต่อจากนี้ไป และได้แสดงข้อมูลเพื่อเป็นแรงผลักดันสำคัญในการสร้างความเข้าใจให้กับประสบการณ์ทางการท่องเที่ยว โดยหนังสือเล่มนี้นำเสนอประเด็นความรู้ทั้งการวิเคราะห์แนวคิดทางการตลาดและการออกพื้นที่ตามแหล่งท่องเที่ยวโดยนำความรู้ของศาสตร์ทั้งสอง ได้แก่ การท่องเที่ยว และการตลาดมาบูรณาการร่วมกัน จากนั้นผู้เขียนได้เสนอวิสัยทัศน์หัวใจของประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวและนักการตลาดสามารถพัฒนากลยุทธ์การตลาดเพื่อความสำเร็จของประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวได้อย่างไร

หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอเนื้อหาในแง่มุมต่าง ๆ พร้อมด้วยการยกตัวอย่างที่หลากหลายรวมทั้งการใช้กรณีศึกษาในบริบทที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจง่าย นอกจากนี้ เนื้อหายังมีการประยุกต์แนวคิดทางการตลาด และนำเสนอด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการส่งผ่านประสบการณ์ที่มีคุณค่าและความน่าเชื่อถือจากประชากรในท้องถิ่น ทำให้ผู้อ่านเข้าใจประสบการณ์ได้ง่ายและเห็นตัวอย่างได้อย่างชัดเจน

สาระสำคัญ

หนังสือเล่มนี้มีรูปแบบการเขียนที่อ่านง่าย เนื้อหากระชับ โดยได้นำเสนอเนื้อหาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในแต่ละบท พร้อมทั้งผู้เขียนได้สรุปประเด็นสำคัญที่สามารถทำให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายไว้ในตอนท้ายของแต่ละบท โดยผู้เขียนได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 10 บท ดังนี้

บทที่ 1 การวิเคราะห์วัฒนธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจของนักท่องเที่ยวและผู้บริโภคในยุคสมัยใหม่ และยุคหลังนิวสมัย

บทที่ 2 การวิเคราะห์ประสบการณ์

บทที่ 3 ความเข้าใจคุณภาพของประสบการณ์

บทที่ 4 การมีส่วนร่วมทางการบริการด้านการท่องเที่ยว

บทที่ 5 การวัดผลความพึงพอใจที่ซับซ้อน

บทที่ 6 การบริการเพื่อสร้างประสบการณ์

บทที่ 7 อิทธิพลของภาพลักษณ์จากประสบการณ์ของผู้บริโภค

บทที่ 8 ความถูกต้องของสินค้า

บทที่ 9 การสร้างประสบการณ์จากชนพื้นเมือง

บทที่ 10 วิธีวิทยาทางเลือกเพื่อศึกษาประสบการณ์ทางการท่องเที่ยว

บทที่หนึ่ง เริ่มต้นด้วยการอธิบายกรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมผู้บริโภคในภาพรวม รวมทั้งแสดงความหมายทั้งนัยตรง และนัยประวัตติ์เกี่ยวกับประสบการณ์ของผู้บริโภค นอกจากนี้ ยังอธิบายวัฒนธรรมมิติทางสัญลักษณ์ของผู้บริโภค การนำเสนอสังคมและการปฏิบัติทางวัฒนธรรมเพื่อช่วยให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงปรากฏการณ์ของผู้บริโภคที่แสวงหาความแปลกใหม่ในยุคสมัยใหม่และยุคหลังนิวสมัยที่เป็นการกระตุ้นแนวคิดยุคสมัยใหม่ให้กลับมา

บทที่สอง ผู้เขียนเน้นอธิบายแนวคิดและเหตุผลพื้นฐานทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์โดยเริ่มต้นด้วยการแสดงขอบเขตและการให้คำนิยามของโครงสร้างการตลาดแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งขนาดของผู้บริโภคและเป้าหมายการใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด จากนั้นผู้เขียนได้วิพากษ์ทฤษฎีทางประสบการณ์ที่มีอยู่มากมาย โดยเน้นอธิบายพฤติกรรมของผู้บริโภคในพื้นที่เฉพาะ เพื่อการพัฒนาโครงสร้างใหม่ ๆ ได้แก่ วัฒนธรรม ศิลปะ และการท่องเที่ยว มาเป็นตัวแปรในการวิเคราะห์ พร้อมทั้งยกตัวอย่างกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวที่น่าทึ่งประสบการณ์มาเป็นองค์ประกอบเพื่อเพิ่มประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวให้น่าสนใจ ได้แก่ การท่องเที่ยวในป่า Paris Syndrome และศิลปะการถ่ายทอดเรื่องราว เป็นต้น

บทที่สาม เป็นการเสนอองค์ประกอบของการบริการเพื่อความสุขสบายโดยเริ่มนำเสนอวิวัฒนาการด้านคุณภาพของงานบริการ และการประกันคุณภาพเพื่อการบริการ การวิเคราะห์การจัดการเครื่องมือที่มีอำนาจในการเพิ่มคุณภาพของงานบริการ นอกจากนี้ ผู้เขียนได้อภิปรายข้อจำกัดของโครงสร้างด้านการบริการทางการตลาดแบบดั้งเดิมในบริบททางการท่องเที่ยว เช่น ความซับซ้อนในการวัดผลของงานบริการที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวหรือการให้บริการที่มีความต่อเนื่องยาวนานโดยบังเอิญ การวัดผลเพื่อเปรียบเทียบกับความแตกต่างของประเภทสินค้าและบริการในช่วงวันหยุด ในตอนท้าย ผู้เขียนได้นำเสนอมิติทางความคิดของการบริการโดยอ้อมกับงานบริการทางการท่องเที่ยว

บทที่สี่ ผู้เขียนได้นำเสนอความเข้าใจด้านการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้มีส่วนร่วมทางด้านการบริการ ซึ่งวิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในการท่องเที่ยวอันเป็นประโยชน์อย่างมากในการสร้างความเข้าใจด้านประสบการณ์ทางการท่องเที่ยว ผู้เขียนมุ่งเน้นกระบวนทัศน์ด้านการบริการ (Service Dominant Logic) และกระบวนทัศน์ด้านผู้บริโภค (Consumer Dominant Logic) ซึ่งส่งผลต่อการยอมรับ และเข้าใจในบทบาทของผู้บริโภคเสมือนผู้ร่วมสร้างประสบการณ์ (Co-producer of the experience) ผู้ที่ยอมรับแนวความคิดดังกล่าวจะแสวงหาประสบการณ์เหล่านั้น และพร้อมจะนำไปปรับเพื่อสร้างแนวคิดอย่างอัตโนมัติ ในตอนท้ายของบทนี้ได้แสดงรูปแบบการบริการที่มีความต่อเนื่องเพื่อสร้าง

ความเข้าใจของการบริการทางเลือกระหว่างการบริการโดยรวมและสถานการณ์อิสระ โดยยกตัวอย่างกรณีศึกษาของการพัฒนาระบบมือถือ เว็บไซต์ทางการท่องเที่ยว (Trip Adisor) และ เทศกาลถนนโรงละคร (Street Theatre Festivals)

บทที่ห้า ได้นำเสนอวิธีทัศนด้านประสบการณ์ของการบริการและการนำประสบการณ์ไปสร้างประโยชน์ โดยประเมินผลจากความพึงพอใจสถานการณ์ต่าง ๆ โดยการวัดผลนี้ได้เสนอมุมมองของผู้เขียนที่ได้ได้แย้งกันมาหลายสิบปี นอกจากนี้ ยังแสดงบทบาทของอารมณ์ความรู้สึกด้านความพึงพอใจของผู้บริโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ของรูปแบบความพึงพอใจในบริบททางประสบการณ์ที่สามารถดำเนินการให้เกิดขึ้นซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถพัฒนา และนำไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความพึงพอใจในบริบทของประสบการณ์ของตนเอง ในตอนท้ายได้เสนอความคิดจากการเปลี่ยนแปลงประสบการณ์โดยเสนอผ่านแนวคิดและมุมมองของผู้บริโภคจากการสอบถามความพึงพอใจในการรับรู้ประสบการณ์ที่หลากหลาย โดยนำเสนอตัวอย่าง ประสบการณ์ท่องเที่ยวการดูปลาวาฬ

บทที่หก ผู้เขียนได้อธิบายการบริการเพื่อสร้างประสบการณ์โดยอาศัยลักษณะทางกายภาพ ซึ่งผู้เขียนต้องการเน้นการศึกษาความถูกต้องของลักษณะทางกายภาพ โดยรอบที่ขับเคลื่อนการสร้างความสำเร็จทางการรับรู้จากประสบการณ์ โดยมีรายละเอียดและองค์ประกอบที่สามารถมองเห็นได้เพื่อสร้างประสบการณ์ทางด้านการบริการที่ดี (The Service Experiences Cape) ที่มีผลต่อการขับเคลื่อนบทบาทหลักในการตัดสินใจรับรู้ทางประสบการณ์ของผู้บริโภค ที่มุ่งนำเสนอไปยังส่วนตำแหน่งที่ตั้ง และการออกแบบรวมถึงการวิเคราะห์ทำเล และภูมิทัศน์ของโลกจะนำมาวิเคราะห์เป็นลำดับต่อไปโดยเสนอผ่านตัวอย่าง การออกแบบสกีรีสอร์ทในฝรั่งเศส การจัดการพื้นที่ป่าในไอซ์แลนด์ และผลกระทบของแรงลมในฟาร์มท่องเที่ยว

บทที่เจ็ด เนื้อเรื่องกล่าวถึงอิทธิพลของภาพลักษณ์จากประสบการณ์ผู้บริโภคเน้นความคิดและอิทธิพลของภาพลักษณ์ในมุมมองประสบการณ์นักท่องเที่ยว ภาพลักษณ์และสื่อมีอิทธิพลอย่างมากต่อการรับรู้ของนักท่องเที่ยวที่มีความชัดเจนและเฉียบคมทางความรู้สึก โดยผู้เขียนนำเสนอความน่าหลงใหลผ่านแนวคิดจากภาพยนตร์ ที่ซึ่งไม่มีคำนิยามและคำบ่งชี้ที่ชัดเจน ดังนั้น ผู้เขียนจึงเสนอผ่านภาพยนตร์ที่ถือว่าเป็นเครื่องมือในการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวได้เห็นภาพลักษณ์ผ่านประสบการณ์การท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน ซึ่งอิทธิพลที่เกิดขึ้นสามารถอธิบายได้ 4 ประเด็น ดังนี้ 1) คำนิยามและแนวคิดจากหลากหลายวิชารวมกัน และการทบทวนวรรณกรรมทางการตลาด 2) กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยว 3) ผลกระทบของสื่อและประสบการณ์ทางภาพยนตร์ที่ส่งผลต่อภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยว และ 4) การวัดผลภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยว โดยผู้เขียนได้นำเสนอตัวอย่างจากภาพยนตร์ 2 เรื่อง ได้แก่ The Da Vinci Code และ Amelie

บทที่แปด เนื้อเรื่องกล่าวถึงความถูกต้องของสินค้า โดยผู้เขียนได้ถ่ายทอดมุมมองที่แสดงความคิดที่ซับซ้อนของความถูกต้องอันเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นในการสร้างประสบการณ์ แต่ยังคงแสดงแนวคิดและการให้ความหมายในเรื่องดังกล่าวที่ยังรอการตรวจสอบตามทฤษฎีทางการตลาด ในตอนต้นของบทเป็นการระบุถึงความหมายของความถูกต้องและการสัมผัสได้ของนักท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับประสบการณ์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมองความถูกต้องอย่างมีขั้นตอนและไม่ขึ้นตอน ส่วนสุดท้ายผู้เขียนได้เสนอกรณีศึกษา: เมืองลาสเวกัส (Las Vegas) ในมุมมองของการสร้างแนวคิดทางการท่องเที่ยวและความคาดหวังที่นักท่องเที่ยวต้องการแสวงหาความถูกต้องของประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวในเมืองนี้

บทที่เก้า ผู้เขียนกล่าวถึงมุมมองการให้ชนพื้นเมืองมีส่วนร่วมในการสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งแนวคิดดังกล่าวต้องการแสดงความแตกต่างของรูปแบบผลิตภัณฑ์ และการนำเสนอด้านการสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มความแข็งแกร่งระหว่างนักท่องเที่ยวและชนพื้นเมือง โดยเริ่มแรกผู้เขียนได้อธิบายถึงที่พัก 3 แบบ ได้แก่ บ้านที่มีห้องพักและอาหารสำหรับคนที่จ่ายค่าเช่า (B&B) บ้านพักรับรอง (Guesthouse) และที่พักรูปแบบ Giets ในตอนท้ายผู้เขียนได้สรุปแนวคิดออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรก ผู้เขียนได้อธิบายความแตกต่างของที่พักทั้ง 3 แบบ ส่วนที่สอง ผู้เขียนได้บทบาทของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นและความแตกต่างของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นแบบต่าง ๆ ส่วนสุดท้าย ได้อธิบาย 3 สิ่งสำคัญทางการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่อีกด้วย

บทที่สิบ ผู้เขียนได้นำเสนอความแตกต่างของวิถีชีวิตเพื่อศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคทางการท่องเที่ยว เพื่อนำมาพัฒนาทางการศึกษาและวิเคราะห์ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ผู้เขียนได้เสนอวิถีชีวิตทั้งแบบพื้นฐานและแบบยากเพื่อการนำไปใช้ของนักวิชาการ นักเรียน/นักศึกษา และนักวิจัยเพื่อพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวที่ดี โดยเริ่มจากการอธิบายงานวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณในการนำไปใช้กับการวิจัยทางการตลาดและการท่องเที่ยว รวมทั้ง มีการอภิปรายวิธีการเก็บข้อมูล เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสำรวจผ่านระบบอินเทอร์เน็ต และโทรศัพท์มือถือ รวมถึงการศึกษาชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnography) และการศึกษามนุษยวิทยาทางอินเทอร์เน็ต (Netnography) โดยสามารถนำไปใช้กับการศึกษาเพื่อความเข้าใจในประสบการณ์ของผู้บริโภคพฤติกรรม และความคาดหวังทางการท่องเที่ยวอีกด้วย

นอกจากนี้ ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ได้รวบรวมข้อมูลจากประสบการณ์ตรงโดยผู้เชี่ยวชาญทางการท่องเที่ยว เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ของผู้บริโภคอย่างน่าสนใจ อย่างไรก็ตามการจัดการข้อมูลโดยผู้เขียนที่มีความเชี่ยวชาญอย่างลึกซึ้งและสามารถบูรณาการองค์ความรู้ในศาสตร์ทั้งสองด้าน ได้แก่ ศาสตร์ด้านการตลาด และศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้การบริหารการท่องเที่ยว เพื่อมุ่งเน้นการสร้าง

ประสบการณ์ที่ดีจากประสบการณ์ของนักเขียนทั้งสองท่านอย่างเต็มที่ไม่ว่าจะเป็นนิยาม ความหมาย แนวคิด และการวัดผลจากประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวที่ดี

การสะท้อนคุณค่า

คุณค่าที่ได้จากหนังสือเล่มนี้ สามารถทำให้ผู้อ่านเข้าใจกระบวนการคิดในมุมมอง ด้านการตลาดที่บูรณาการให้เข้ากับการท่องเที่ยว โดยผู้เขียนได้ผสมผสานวิธีการอธิบาย เนื้อหาอย่างง่าย และยกตัวอย่างให้ผู้อ่านได้เข้าใจอย่างละเอียดเป็นขั้นเป็นตอนตามลำดับ อย่างต่อเนื่อง หนังสือเล่มนี้จึงสะท้อนคุณค่าต่าง ๆ หลายประเด็น ดังนี้

1. หนังสือเล่มนี้เน้นการวิเคราะห์ และเปรียบเทียบประสบการณ์ของผู้บริโภคและ นักท่องเที่ยวระหว่างยุคสมัยใหม่และยุคหลังนิวสมัย เพื่อให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ของผู้บริโภคและนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งสินค้าและการบริการ ทางการท่องเที่ยว โดยวิเคราะห์และเปรียบเทียบให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงในทุก 10 ปี โดยผู้เขียนได้อธิบายจากองค์ความรู้ที่ยากต่อความเข้าใจไปสู่เนื้อหาที่ง่าย เพื่อปรับเนื้อหา ให้เหมาะสมสำหรับผู้อ่านที่ไม่มีองค์ความรู้ทางศาสตร์การตลาด และการท่องเที่ยวมาก่อน

2. การนำเสนอเนื้อหาในแต่ละบท ผู้เขียนเน้นการนำเสนอด้วยการเขียนเชิง บรรยาย และอธิบายเพื่อสร้างความเข้าใจให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น กับผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยว โดยให้ผู้อ่านสามารถวิเคราะห์ความรู้สึกนึกคิดของผู้บริโภค ทั้งก่อนใช้บริการ ระหว่างรับบริการ และหลังรับบริการ จากนั้นผู้เขียนได้บรรยาย และอธิบาย เพื่อสร้างความเข้าใจองค์ประกอบทางด้านคุณภาพของการรับรู้ประสบการณ์โดยพิจารณา จากความพึงพอใจ และความไม่พึงพอใจ ร่วมกับความคาดหวังที่อยากจะให้เกิดขึ้น ในอนาคตของผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยว

3. ประเด็นแนวคิดที่สำคัญของหนังสือเล่มนี้ คือการที่ผู้เขียนได้นำเสนอความรู้ ในศาสตร์ต่าง ๆ มาบูรณาการ โดยนำสองศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่ การตลาด และการท่องเที่ยว มารวมกัน ผู้เขียนได้เสนอแนวคิดทางการตลาดในยุคหลังนิวสมัย ได้แก่ Service Dominant Logic หมายถึงการบริการคือหัวใจของการตลาด โดยเน้นความสำคัญที่การบริการลูกค้า (ผู้บริโภค/ นักท่องเที่ยว) ว่าเป็นส่วนสำคัญในการสร้างคุณค่าให้ผลิตภัณฑ์ ซึ่งในยุคสมัย ใหม่การตลาดจะมุ่งเน้นแนวคิด Goods Dominant Logic หมายถึง การสร้างคุณค่า (Value) มักจะมุ่งไปที่สินค้า แต่การนำบริบททางการท่องเที่ยวมาบูรณาการทำให้เกิด กระบวนการทางความคิดรูปแบบใหม่ โดยนำการสร้างประสบการณ์ให้กับลูกค้า (Customer Experience) ที่เน้นการสร้างคุณค่าของตราสินค้า (Brand Value) และบุคลิกภาพของตราสินค้า (Brand Personality) มาเป็นปัจจัยในการสร้างกลยุทธ์ ทางการตลาดเพื่อการสร้างประสบการณ์ร่วมทางความรู้สึกนึกคิดของลูกค้า ซึ่งแนวคิด ดังกล่าวได้กลายมาเป็น Customer Dominant Logic ซึ่งหมายถึง การเน้นความสำคัญ ที่ความต้องการของลูกค้า (ผู้บริโภค/ นักท่องเที่ยว)

4. ผู้เขียนได้นำเสนอคำว่า “ประสบการณ์” ให้กลายเป็นคำที่มีความน่าสนใจและสอดคล้องกับบริบททางด้านความต้องการของผู้บริโภค/ นักท่องเที่ยวในปัจจุบันที่ต้องการมีประสบการณ์ร่วมเพื่อความเข้าใจในพฤติกรรมผู้บริโภค ดังนั้นหนังสือเล่มนี้เน้นที่ “กุญแจทางความคิดเพื่อสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว” เป็นสำคัญ โดยเน้นให้ผู้อ่านเกิดความคิด เพื่อการวิพากษ์วิจารณ์ จากแนวคิดทางการจัดการที่หลากหลายเพื่อนำมาบูรณาการกับศาสตร์ต่าง ๆ ได้แก่ การจัดการ การตลาด การท่องเที่ยว เป็นต้น การบูรณาการของศาสตร์ที่หลากหลายดังกล่าวจะสร้างความยุ่งยากในการเข้าใจของผู้อ่าน แต่ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างกรณีศึกษา และสร้างข้อคำถาม โดยผู้เขียนนำเสนอแนวคิดเบื้องต้นให้เป็นกรอบแนวทางให้ผู้อ่านได้มีส่วนร่วมในการตอบคำถามเพื่อพัฒนาแนวคิดต่อไป

5. การวัดผลของประสบการณ์ผู้บริโภค ผู้เขียนได้เสนอการประเมินความพึงพอใจของลูกค้า โดยพิจารณาจากสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวที่ผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยวสัมผัสได้ ได้แก่ ที่พัก ร้านอาหาร เรือสำราญ แหล่งท่องเที่ยว และมัคคุเทศก์ มาเป็นกรณีศึกษาเพื่อให้ผู้อ่านสามารถสัมผัสถึงประสบการณ์ที่ผ่านมา โดยเรื่องราวต่าง ๆ ที่นำมาเป็นกรณีศึกษา ผู้เขียนได้บรรยายจากเหตุการณ์ที่ประสบพบเจอ และเหตุการณ์ที่ได้รับการบอกเล่าจากบุคคลอื่น ทำให้ผู้เขียนสามารถถ่ายทอดเรื่องราวให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายและมีความถูกต้องชัดเจน

6. ผู้เขียนได้เสนอกระบวนการทัศนทางความคิด และวิธีวิทยาทางเลือกให้ผู้อ่านที่สนใจจะศึกษาเพื่อการวิจัย หรือต่อยอดความรู้ทางด้านการศึกษาประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว โดยเสนอทั้งสองรูปแบบงานวิจัย ได้แก่ งานวิจัยเชิงคุณภาพและงานวิจัยเชิงปริมาณโดยผู้เขียนได้เสนอวิธีวิทยาทางงานวิจัยคุณภาพไว้ดังนี้

6.1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Individual depth/ intensive interview) โดยนำเสนอไม่เพียงแต่การสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัวอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเสนอการสัมภาษณ์ด้วยเครื่องมือทางเทคโนโลยี ได้แก่ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ เป็นต้น

6.2) การอภิปรายกลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นกระบวนการเรียนรู้ให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ ผลทางความรู้สึก หรือความนึกคิด โดยใช้วิธีการจัดกลุ่มเล็ก ๆ ประมาณ 4-8 คน จากนั้นผู้นำการอภิปรายต้องสร้างแรงจูงใจให้กลุ่มพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็น และประสบการณ์ในประเด็นที่กำหนด และสรุปผลการอภิปรายออกมาเป็นข้อสรุปของกลุ่ม

6.3) เทคนิคการฉายภาพจิต (Projective Techniques) เป็นวิธีการหนึ่งที่เป็นที่นิยมมากในการวัดบุคลิกภาพโดยนักจิตวิทยาและจิตแพทย์และ

6.4) การสังเกต (Observation Method) เป็นการใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง หรืออย่างใดอย่างหนึ่งเข้าไปสัมผัสโดยตรงกับวัตถุหรือเหตุการณ์ โดยมีจุดประสงค์ที่จะหาข้อมูลซึ่งเป็นรายละเอียดของสิ่งนั้น ๆ โดยการสังเกตต้องระแวดระวังความคิดเห็นส่วนตัวไปรวมกับความจริงที่ได้จากการ สังเกต เนื่องจาก การใส่ความคิดเห็นของเราในสิ่งที่สังเกตอาจจะผิดก็ได้

นอกจากนี้ยังเสนอวิธีวิทยาใหม่ ๆ ในการศึกษาทางการท่องเที่ยว ได้แก่ การศึกษาชาติพรรณวรรณา (Ethnography) และการศึกษามนุษย์วิทยาทางอินเทอร์เน็ต (Netnography) โดยสามารถนำไปใช้กับการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในประสบการณ์ทางพฤติกรรมของผู้บริโภค และความคาดหวังทางการท่องเที่ยวอีกด้วย

บทสรุป

หนังสือเล่มนี้เป็นการบูรณาการความรู้ของศาสตร์ความรู้ 2 ศาสตร์ที่สำคัญในการศึกษาพฤติกรรมของผู้บริโภค ได้แก่ ศาสตร์ทางการตลาด และศาสตร์ทางการท่องเที่ยว โดยผู้เขียนมุ่งหวังให้ผู้อ่านเกิดความรู้ความเข้าใจทางด้านการจัดการการตลาดและการออกแบบรูปแบบกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดคุณภาพทางประสบการณ์ที่ถูกต้องของนักท่องเที่ยว

การบูรณาการศาสตร์ทั้งสองสำหรับผู้อ่านที่ไม่มีพื้นฐานความรู้เป็นเรื่องที่ยากต่อความเข้าใจ แต่ผู้เขียนได้นำเสนอกรณีศึกษาที่เป็นเรื่องราวใกล้ตัวเพื่อช่วยให้ผู้อ่านทุกคนสามารถมีประสบการณ์ร่วมผ่านประสบการณ์ในการใช้บริการด้าน ที่พัก ร้านอาหาร มัคคุเทศก์ แหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น ทำให้ผู้ที่ไม่มีพื้นฐานความรู้ในองค์ความรู้ดังกล่าวสามารถเข้าใจได้ง่าย และทำให้หนังสือเล่มนี้น่าติดตาม จึงเหมาะแก่คนทุกเพศ ทุกวัย ทุกสาขาอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักท่องเที่ยว เจ้าของธุรกิจ นักวิชาการ นักการตลาด และผู้สนใจที่ต้องการแสวงหาคำตอบจากประสบการณ์ด้วยตัวเอง หนังสือเล่มนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจพัฒนาองค์ความรู้โดยการศึกษาด้วยตนเองเป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่เน้นการเอาแนวคิดเชิงวิชาการมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับชีวิตประจำวัน จึงไม่ควรจัดอยู่ในหมวดตำราทางวิชาการแต่อย่างใด หนังสือเล่มนี้ได้ถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับการสร้างแนวคิดจนกระทั่งสามารถนำไปใช้ได้ อย่างชัดเจนในทุกขั้นตอนด้วยตัวเอง เพื่อเป็นแรงบันดาลใจในการแสวงหาประสบการณ์จริงทางการท่องเที่ยว สมกับชื่อหนังสือที่ว่า “Marketing and Designing the Tourist Experience”

เอกสารอ้างอิง

- [1] Isabelle, F. and Wided, B. (2013). **Marketing and Designing the Tourist Experience**. Oxford: Goodfellow Publishers Ltd.
- [2] วุฒิ สุขเจริญ. (2555). **พฤติกรรมผู้บริโภค**. กรุงเทพฯ: สยาม บุ๊คส์.
- [3] ภาณุ ลิ้มมานนท์. (2557). **คู่มือการตลาดสมัยใหม่และกลยุทธ์การตลาด (Techniques of Developing Modern marketing Principle and Marketing Strategy)**. กรุงเทพฯ: ภาวิณา.
- [4] นววรรณ คณารักษ์. (2556). **พฤติกรรมผู้บริโภค**. กรุงเทพฯ: ซีวีแอล การพิมพ์.
- [5] ศุภลักษณ์ อัครางกูร. (2547). **พฤติกรรมนักท่องเที่ยว**. ขอนแก่น: คลังนาวิทยา.

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ (Reader)

ต้นฉบับบทความวิจัย บทความวิชาการที่ตีพิมพ์ในวารสารปาริชาติ ปีที่ 30 ฉบับที่ 1 (เดือนมกราคม – มิถุนายน 2560) ได้รับการตรวจแก้ไขจากผู้ทรงคุณวุฒิดังรายนามต่อไปนี้

1. ศ.ดร.ครองชัย หัตถา	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ
2. ศ.ชวน เพชรแก้ว	คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
3. ศ.สุริชัย หวันแก้ว	คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. รศ.ดร.กมลรัฐ อินทรทัศน์	สาขาวิชานิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
5. รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ	คณะนิติศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
6. รศ.ดร.ชุลีพร วิรุณหะ	คณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
7. รศ.ดร.ระพีพันธ์ ปิตาคะโส	คณะวิศวกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
8. รศ.ดร.ศรีสมบัติ โชคประจักษ์ชัด	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
9. รศ.ดร.สุณีย์ กัลละจิตร์	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
10. รศ.ดร.อรจรรย์ ณ ตะกั่วทุ่ง	คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
11. รศ.ดร.อรัญญา ตัญคำภีร์	คณะจิตวิทยา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
12. รศ.นงนุช อังยุริกุล	คณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

13. รศ.มนตรี มีเนียม	คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
14. รศ.ยงยุทธ ชูแว่น	คณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
15. รศ.รุ่งนภา พิตรปรีชา	คณะนิเทศศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
16. รศ.วันชัย มีชาติ	คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
17. ผศ.ดร.รณกรณ์ บุญมี	คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
18. ผศ.ดร.เลิศลักษณ์ กลิ่นหอม	คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณ
ทหารลาดกระบัง
(เกษียณอายุราชการ)
19. ผศ.ดร.ศรีสมภาพ จิตรภิรมย์ศรี	คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
20. ผศ.ดร.อรพิน ศิริสัมพันธ์	คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
21. ผศ.ปองทิพย์ หนูหอม	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

ข้อมูลทั่วไปของวารสารปาริชาติ

ลักษณะของวารสาร

วารสารปาริชาติ เป็นวารสารเผยแพร่ผลงานวิจัย/บทความทางด้านมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์ และนิติศาสตร์ ของบุคลากร นักวิจัยในมหาวิทยาลัยทักษิณและหน่วยงานต่าง ๆ

ข้อแนะนำทั่วไป

1. เรื่องที่รับพิมพ์ในวารสารวิจัยนี้ต้องไม่เคยเผยแพร่ในวารสาร รายงานหรือสิ่งพิมพ์อื่นใดมาก่อน
2. ผู้ส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารนี้จะต้องเป็นสมาชิกวารสารมหาวิทยาลัยทักษิณเท่านั้น ยกเว้นบทความพิเศษที่กองบรรณาธิการพิจารณาให้ได้รับการยกเว้น
3. ต้นฉบับจะเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ แต่ถ้าเป็นผลงานการวิจัยต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
4. เนื้อหา บทความ หรือข้อคิดเห็นที่พิมพ์ในวารสารเป็นความคิดเห็นของผู้เขียนเท่านั้น กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย
5. ต้นฉบับจะต้องได้รับการกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนการตีพิมพ์

ประเภทของผลงานที่จะรับตีพิมพ์

1. บทความวิจัย (Research Articles)
2. บทความวิชาการ (Articles)
3. บทความวิจารณ์หนังสือ (Book Review)
4. บทความปริทัศน์ (Review Article)

รูปแบบการเตรียมต้นฉบับ

1. ต้นฉบับต้องพิมพ์บนกระดาษขาว ขนาด A4 พิมพ์หน้าเดียว ใส่เลขหน้ากำกับหน้าทุกหน้า โดยใช้แบบอักษร Angsana New ขนาดตัวอักษร 14 ถ้ามีภาพประกอบ ควรเป็นภาพถ่าย ขาว-ดำที่ชัดเจน นอกจากจำเป็นจึงควรใช้ภาพสี และถ้ามีภาพวาดลายเส้นให้วาดบนกระดาษขาว โดยใช้หมึกดำให้สะอาดและลายเส้นคมชัด ความยาวของเนื้อหา รวมภาพ ตาราง ไม่ควรเกิน 15 หน้า

2. การตั้งค่าหน้ากระดาษ

- ระยะขอบบน (Top margin) ขนาด 1.00” หรือ 2.54 เซนติเมตร
- ระยะขอบล่าง (Bottom margin) ขนาด 1.00” หรือ 2.54 เซนติเมตร
- ระยะขอบซ้าย (Left margin) ขนาด 1.50” หรือ 3.00 เซนติเมตร
- ระยะขอบขวา (Right margin) ขนาด 1.00” หรือ 2.54 เซนติเมตร

3. การส่งต้นฉบับ มี 3 ช่อง ดังนี้

ช่องทางที่ 1 ส่งทางไปรษณีย์ ส่งต้นฉบับ (เอกสาร) จำนวน 1 ชุด พร้อมแนบแผ่นบันทึกข้อมูล (CD) ประกอบด้วยไฟล์ข้อมูลเรื่องเต็มรูปแบบ WORD. และ PDF. อย่างละ 1 ไฟล์ พร้อมใบสมัครสมาชิกมายัง กองบรรณาธิการวารสารปาริชาติ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ เลขที่ 222 หมู่ 2 ตำบลบ้านพร้าว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดพัทลุง 93210

ช่องทางที่ 2 ส่งทาง E-mail address: research.tsu@gmail.com ให้แนบไฟล์ข้อมูลเรื่องเต็มรูปแบบ WORD. และ PDF. อย่างละ 1 ไฟล์ พร้อมใบสมัครสมาชิก

ช่องทางที่ 3 ส่งทางระบบ การจัดการวารสารออนไลน์ Thai Journals Online (ThaiJO) สามารถเข้าไปได้ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal/>

ส่วนเอกสารการชำระเงินให้ส่งทางไปรษณีย์มายังกองบรรณาธิการวารสารปาริชาติ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ เลขที่ 222 หมู่ 2 ตำบลบ้านพร้าว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดพัทลุง 93210 โทรศัพท์ 074-609600 ต่อ 7242/ 081-5407304

รายละเอียดการเตรียมต้นฉบับ

บทความวิจัยให้เรียงลำดับตามองค์ประกอบดังนี้

1. **ชื่อเรื่อง (Title)** ต้องมีทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ และจัดให้อยู่กึ่งกลางหน้ากระดาษ ชื่อภาษาอังกฤษ อักษร ตัวแรกของทุกคำให้พิมพ์ด้วยตัวพิมพ์ใหญ่ และให้ใช้ตัวอักษรขนาด 16 ตัวหนา
2. **ชื่อผู้เขียน (Authors)** ครบทุกคน และให้ใช้ตัวอักษรขนาด 14 ตัวปกติ และให้จัดอยู่กึ่งกลางของหน้ากระดาษ โดยให้กำกับหมายเลขยกกำลังไว้ต่อท้ายด้วยสำหรับชื่อตำแหน่งหรือตำแหน่งวิชาการและหน่วยงานให้พิมพ์ไว้ในส่วนของเชิงอรรถ (หน้าที่ 1) โดยพิมพ์ชื่อหน่วยงานต้นสังกัดระดับปริญญาตรี คณะมหาวิทยาลัย หรือจากงานย่อยถึงระดับสูงให้ตรงกับตัวเลขยกกำลังที่กำกับไว้ในหน้าเดียวกัน
3. **บทคัดย่อ และ Abstract** ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีความยาวไม่เกิน 200 คำ และอยู่ในบทความหน้าที่ 1 เท่านั้น และให้ใช้ตัวอักษรขนาด 14 ตัวปกติ
4. **คำสำคัญ (Keywords)** ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ให้เลือกคำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับบทความไม่เกิน 3 คำ โดยพิมพ์ต่อจากส่วนเนื้อหาของบทคัดย่อ และ Abstract ให้ใช้ตัวอักษรขนาด 14 ตัวปกติ และให้จัดชิดซ้ายของหน้ากระดาษ Keywords ให้ใช้ตัวเล็กทั้งหมดยกเว้นชื่อเฉพาะ
5. **เนื้อเรื่อง (Main Body)** ให้จัดพิมพ์เป็น 1 คอลัมน์
 - หัวข้อใหญ่ ใช้ตัวอักษรขนาด 14 ตัวหนา จัดชิดซ้ายคอลัมน์
 - หัวข้อย่อย ใช้ตัวอักษรขนาด 14 ตัวหนา จัดชิดซ้ายคอลัมน์
 - เนื้อความ ใช้ตัวอักษรขนาด 14 ตัวปกติ บรรทัดแรกของทุกย่อหน้าเยื้อง 0.5 นิ้วของบรรทัดถัดไป และประกอบด้วยหัวข้อดังนี้
 - 1) **บทนำ (Introduction)** บอกความสำคัญหรือที่มาของปัญหาของสิ่งที่ทำการศึกษา ค้นคว้า วิจัย หรือสร้างสรรค์ผลงาน และอาจรวมการสำรวจเอกสาร (Review of Related Literature)
 - 2) **วัตถุประสงค์ (Objective)** บอกถึงเป้าหมายของสิ่งที่ศึกษา
 - * บทนำและวัตถุประสงค์ อาจเขียนรวมกันได้
 - 3) **ระเบียบวิธีการศึกษา (Methodology)** บอกรายละเอียดในวิธีการศึกษา การดำเนินการให้ได้มาถึงสิ่งที่ค้นคว้า สร้างสรรค์ เป็นต้น
 - 4) **ผลการศึกษา (Results)** บอกถึงผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้าวิจัย หรือผลการสร้างสรรค์ และอาจให้แนวทางถึงการนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต

5) สรุปและการอภิปรายผล (Discussion) ให้แสดงถึงการสรุปผลที่ได้ถึง การศึกษาและการให้เหตุผลว่าผลที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้าวิจัย หรือ สร้างสรรค์ ได้อย่างไร และเหตุใดจึงได้ผลดังกล่าว

* 4) และ 5) อาจเขียนรวมกันได้

6) การอ้างอิง (References) แบบตัวเลข

การอ้างอิงแบบตัวเลข ใช้วิธีการดังนี้

1. ใส่ตัวเลขกำกับไว้ในเครื่องหมาย [] ท้ายข้อความหรือชื่อบุคคลที่ อ้างอิง โดยให้ตัวเลขอยู่ในระดับบรรทัดเดียวกันกับเนื้อหา เช่น [1]
2. ให้ใส่ตัวเลขอ้างอิงเรียงลำดับตั้งแต่เลข 1 เป็นต้นไป ต่อเนื่องกัน และ ในกรณีที่มีการอ้างอิงซ้ำให้ใช้ตัวเลขเดิมที่เคยใช้อ้างอิงมาแล้ว
3. แหล่งที่ใช้อ้างอิงทั้งหมดในบทความจะไปปรากฏอยู่ในเอกสารอ้างอิง (references) ท้ายบทความ โดยเรียงลำดับตามหมายเลข และพิมพ์ หมายเลขอยู่ในเครื่องหมาย []
4. กรณีที่อ้างอิงเอกสารหลายรายการในคราวเดียวกัน
 - 4.1 อ้างอิงไม่เกิน 2 รายการให้ใส่หมายเลขของเอกสารที่อ้างเรียง ลำดับโดยใส่เครื่องหมายจุลภาค (.) คั่น เช่น [1, 5]
 - 4.2 อ้างอิงเกิน 2 รายการและเป็นรายการที่ต่อเนื่องกัน ให้ใส่ หมายเลขของเอกสารที่อ้างเรียงลำดับ โดยใส่เครื่องหมายยัติภังค์ (-) คั่น เช่น [1-3] หรือ [1-5]
 - 4.3 อ้างอิงเกิน 2 รายการและเป็นรายการทั้งต่อเนื่องและไม่ต่อเนื่อง ให้ใส่หมายเลขของเอกสารที่อ้างเรียงลำดับ โดยใส่เครื่องหมาย จุลภาค (,) คั่นในกรณีไม่ต่อเนื่อง และเครื่องหมายยัติภังค์ (-) คั่น ในกรณีต่อเนื่อง เช่น [1, 4-5]

การอ้างอิง ในเนื้อเรื่อง

การอ้างอิงในเนื้อเรื่อง ใช้ระบบตัวเลขอยู่ในวงเล็บ “[]” หลังข้อความที่อ้างถึง โดยตัวเลขดังกล่าวเรียงตามลำดับการอ้างอิง

ตัวอย่าง

1. โดยได้รับการสนับสนุนทุกทางจากภาครัฐการ [1]...
2. Strong security measures for sustainable peace on the Korean peninsula [2]

การอ้างอิงในเอกสารอ้างอิง

1) หนังสือ

ชื่อผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).//ชื่อหนังสือ.//เมืองที่พิมพ์.//สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

- [1] สุพัตรา สุภาพ. (2545). **สังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- [2] Norman, D, A. (2002). **The Design of Everyday Things**. New York : Basic books.

* กรณีผู้แต่งคนไทย เขียนหนังสือภาษาอังกฤษ ให้ลงชื่อผู้แต่งเหมือนคนไทยที่แต่งหนังสือภาษาไทย

* กรณีหนังสือที่พิมพ์มากกว่า 1 ครั้ง ให้ระบุครั้งที่พิมพ์ด้วย โดยเขียนรูปแบบบรรณานุกรม ดังนี้

ชื่อผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).//ชื่อหนังสือ/(ครั้งที่พิมพ์).//เมืองที่พิมพ์.//สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

- [3] สุพัตรา สุภาพ. (2545). **สังคมวิทยา** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

2) บทความในวารสาร

ชื่อผู้เขียนบทความ.// (ปีที่พิมพ์).//“ชื่อบทความ”,//ชื่อวารสาร.//ปีที่/(ฉบับที่).//เลขหน้า.

ตัวอย่าง

- [4] ปรีชา นุ่นสุข. (2547). “มหิษมรรตินี เทพีแห่งมณฑลละโว้เชิงเขาหลวง”, **เมืองโบราณ**. 30(1), 97-104.

- [5] Garder, J. w. (1987). “The tasks of leadership”, **New Management**. 4(4), 9-14.

3) บทความในรายงานการประชุมวิชาการ

ชื่อผู้แต่ง// (ปีที่พิมพ์) // “ชื่อเรื่อง” ,ใน/ชื่อการประชุม, เลขหน้า.//วันที่/เดือน/ปี/
สถานที่ประชุม.//เมืองที่พิมพ์./:สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

[6] พรพันธุ์ เขมคุณาศัย. (2554). “การจัดการความรู้จากห้องเรียนสู่ชุมชน : การบูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดของเยาวชน”, ใน การประชุมวิชาการ และเสนอผลงานวิจัยมหาวิทยาลัยทักษิณ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2554, 140. วันที่ 25-28 พฤษภาคม 2554 ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

4) บทความในหนังสือ

ชื่อผู้เขียนบทความ// (ปีที่พิมพ์) // “ชื่อบทหรือบทความในหนังสือ” ,ใน/ชื่อผู้แต่ง
หรือผู้รวบรวมหรือบรรณาธิการ(ถ้ามี).//ชื่อหนังสือ, เลขหน้า.//เมืองที่
พิมพ์./:สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

[7] อรนาถ จันทรโอภากร. (2550). “คอนเสิร์ตเดียวจะแซ่”, ใน
เวรวิดี อักษรแก้ว (บรรณาธิการ). Music talk, 4-7.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จงเจริญการพิมพ์.

5) บทความในหนังสือพิมพ์

ชื่อผู้เขียนบทความ.// (ปีที่พิมพ์, /วันที่/เดือน).// “ชื่อบทความ” ,/
ชื่อหนังสือพิมพ์, /เลขหน้า

ตัวอย่าง

[8] ดวงศักดิ์ ชื่นสินธุ. (2552, 6 มกราคม). “เที่ยวตามรอยพระพุทธร่องค์สิริมงคล รับปีใหม่”, มติชน. 23.

6) วิทยานิพนธ์

ชื่อผู้ทำวิทยานิพนธ์.// (ปีที่พิมพ์) //ชื่อวิทยานิพนธ์.//ระดับของ
วิทยานิพนธ์/ชื่อปริญญา.//เมืองที่พิมพ์./:ชื่อสถานการศึกษา.

ตัวอย่าง

[9] เพ็ญพิชชา แสงดอกไม้. (2548). การพัฒนารูปแบบพอดโฟลิโอ (portfolio) สำหรับการวัดประเมินเพื่อยอมรับความรู้และประสบการณ์. ดุษฎีนิพนธ์ การศึกษาดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

[10] Paungfoo, C. (2003). Use of molecular biology techniques in studying the nitrifying bacteria community from shrimp farming system. Doctoral dissertation. Prince of Songkla University.

7) เอกสารที่สืบค้นจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

เอกสารจากอินเทอร์เน็ต มีองค์ประกอบเช่นเดียวกับเอกสารที่เป็นสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ดังนั้นรูปแบบการเขียนรายการบรรณานุกรม จึงใช้รูปแบบเดียวกับสิ่งพิมพ์นั้น ๆ ได้ เพียงแต่เพิ่มเติมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสืบค้น

ชื่อผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อเรื่อง.// เมืองที่พิมพ์.// สำนักพิมพ์.// สืบค้นเมื่อ...../จาก <http://www.....>

ตัวอย่าง

[10] มหาวิทยาลัยทักษิณ. (2546). กรอบคิดหลักของแผนแม่บทมหาวิทยาลัยทักษิณ. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2548, จาก http://tsu.ac.th/news/does/TSU_Plan.pdf.

[11] Einstein, A. (2000). Relativity : The Special and Generate Theory (Trans by Lawson, R.W.). New York : Bartleby. Retrieved August 21, 2002, from <http://www.Bartleby.com>.

8. รูปแบบการเขียนบุคลากร

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์/(ผู้ให้สัมภาษณ์),/ชื่อผู้สัมภาษณ์/(ผู้สัมภาษณ์),/สถานที่สัมภาษณ์,/เมื่อวันเดือนปีที่สัมภาษณ์.

ตัวอย่าง

[12] โกวิทย์ มณีโชติ (ผู้ให้สัมภาษณ์), วิทยา บุชงค์ (ผู้สัมภาษณ์), ที่บ้านเลขที่ 40 หมู่ที่ 3 ตำบลแหลมตะลุมพุก อำเภอปากพะนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช, เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2548.

6. **การใช้คำย่อ สัญลักษณ์** คำย่อที่ใช้ในบทความจะต้องมีคำเต็มเมื่อปรากฏเป็นครั้งแรกในบทความ หลังจากนั้นสามารถใช้คำย่อเหล่านั้นได้ตามปกติ ความเข้าใจให้เหมาะสม หลีกเลี่ยงการใช้คำย่อที่ชื่อเรื่องและในบทคัดย่อ ไม่นำมาใช้คำย่อเกิน 4 ครั้ง ใน 1 บทความ สำหรับสัญลักษณ์ที่ใช้ในบทความจะต้องมีคำจำกัดความหรือคำอธิบายเมื่อปรากฏเป็นครั้งแรกในบทความ หลังจากนั้นไม่จำเป็นต้องมีคำจำกัดความหรือคำอธิบาย
7. **รูปภาพ** จัดชิดซ้ายของคอลัมน์ คำบรรยายรูปภาพให้พิมพ์ไว้ใต้รูปภาพตัวอักษรขนาด 14 ตัวปกติ
8. **ตาราง** จัดชิดซ้ายของคอลัมน์ คำบรรยายตารางพิมพ์ไว้ด้านบนของหัวข้อตาราง และใช้ตัวอักษร ขนาด 14 ตัวปกติ

ใบสมัครสมาชิก
วารสารปาริชาติ
PARICHART JOURNAL

วันรับสมัคร.....

หมายเลขสมาชิก.....

(สำหรับเจ้าหน้าที่)

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....

ที่อยู่ทางไปรษณีย์ที่ต้องการให้จัดส่งวารสาร.....

อำเภอ..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์..... โทรสาร..... E-mail.....

มีความประสงค์เป็นสมาชิกวารสารปาริชาติ จำนวน.....ปี (ปีละ 200 บาท)

พร้อมนี้ได้ส่งค่าสมาชิก จำนวน.....บาท (.....)

โดย

รณานัติ สังกายในนามกองจัดการวารสารปาริชาติ ปณ.ป่าพะยอม อ.ป่าพะยอม
จ.พัทลุง 93210

(ลงชื่อ).....

(.....)

...../...../.....

สำนักงานวารสารปาริชาติ

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง 93210

โทรศัพท์ 0-7460-9600 ต่อ 7242 โทรสาร 0-7460-9655

E-mail Address: paricharjournal@gmail.com หรือ research.tsu@gmail.com

PARICHART JOURNAL

THAKSIN UNIVERSITY

